

พระพุทธศาสนากับการพัฒนาสังคมไทย
BUDDHISM AND THE DEVELOPMENT OF THAI SOCIETY

¹พระสฤทธิ์ สุมน และ ²ชาญวิทย์ พรหมพิทักษ์ ³นัฐทอง ทองใบ

¹Phra Sarit Sumano, ²Chanwit Prompitak and ³Nubthong Thongbai

¹มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ประเทศไทย

^{2,3}มหาวิทยาลัยศรีปทุม, ประเทศไทย

¹Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand

^{2,3}Sripatum University, Thailand

¹dlava25150@gmail.com ²Chanwit.pr@spu.ac.th, ³nubthong.th@spu.ac.th

Received: October 7, 2025; **Revised:** December 8, 2025; **Accepted:** December 30, 2025

บทคัดย่อ

ในสมัยโบราณสังคมไทยถือว่าพระสงฆ์เป็นส่วนหนึ่งของสถาบันหลักของชาติ คือ สถาบันพระพุทธศาสนาซึ่งได้รับการยอมรับและศรัทธาจากประชาชนคนไทยมาโดยตลอด ทั้งนี้ เพราะพระสงฆ์เป็นผู้ที่มีบทบาทต่อวิถีการดำรงชีวิตของชาวบ้าน หากเรามองย้อนกลับไปในอดีตจะพบว่าชาวบ้านเมื่อประสบปัญหาหรือเกิดความทุกข์ร้อนใด ไม่ว่าจะ เป็นทางกายหรือทางจิตใจ ก็จะไปหาพระสงฆ์เพื่อขอคำปรึกษาและระบายความทุกข์ หน้าที่บทบาทของพระสงฆ์ในส่วนนี้ สามารถช่วยเหลือชาวบ้านได้แทบทุกอย่าง วัดและพระสงฆ์ในอดีตจึงเปรียบเสมือนผู้ที่เป็นทั้งครู สอนหนังสือ อบรมศีลธรรม สอนการประกอบอาชีพ รักษาชาวบ้านที่เจ็บป่วยไม่สบาย ประนีประนอมความให้กับชาวบ้านที่เกิดกรณีพิพาทกัน สงเคราะห์คนชรา และเด็กกำพร้าที่ไม่มีใครเลี้ยงดูและอีกมากมาย นอกจากนั้นยังทำหน้าที่เป็นนักวิชาการเกษตร ที่คอยให้คำแนะนำเกี่ยวกับการปลูกพืช และเลี้ยงสัตว์ รวมทั้งฝึกวิชาชีพต่าง ๆ ให้กับชาวบ้าน ภาระหน้าที่เหล่านี้แม้จะไม่ปรากฏในพุทธบัญญัติโดยตรงแต่ก็มีความสำคัญในการช่วยเหลือชาวบ้านและชุมชนที่พระสงฆ์ได้ทำหน้าที่ตลอดระยะเวลาอันยาวนานในสังคมไทย

คำสำคัญ : พระพุทธศาสนา, การพัฒนา

¹ อาจารย์, คณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตอุบลราชธานี

² ผู้ช่วยศาสตราจารย์, คณะนิเทศศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีปทุม ขอนแก่น

³ ผู้ช่วยศาสตราจารย์, คณะนิเทศศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีปทุม ขอนแก่น

Abstract

In ancient times, Thai society regarded Buddhist monks as an integral part of the nation's principal institutions, namely the institution of Buddhism, which has long been recognized and deeply revered by the Thai people. This is because monks have played a significant role in the daily lives of local communities. A retrospective view of the past reveals that whenever villagers encountered problems or experienced suffering, whether physical or psychological, they would go to temples to seek advice from monks and to express their distress. In this regard, the roles and responsibilities of Buddhist monks enabled them to provide assistance to villagers in almost all aspects of life. In the past, temples and Buddhist monks functioned as multifaceted pillars of society, serving as teachers who provided literacy education, moral training, and vocational instruction. They also cared for villagers who were ill, mediated disputes within communities, offered support to the elderly and orphaned children, and fulfilled many other social responsibilities. Moreover, they acted as agricultural advisors by providing guidance on crop cultivation and animal husbandry, as well as offering training in various occupations to local communities. Although these responsibilities are not explicitly prescribed in Buddhist doctrine, they have played a significant role in supporting villagers and local communities, roles that Buddhist monks have continuously fulfilled over a long period of time in Thai society.

Keywords: Buddhism, Development

บทนำ

จากวิกฤตการณ์ต่างๆ ทางเศรษฐกิจและสังคมที่ผ่านมาในสังคมโลกเป็นเหตุปัจจัยนำไปสู่ความเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของประชาชนไทย โดยเฉพาะวิกฤติไวรัสโควิด 19 ถือเป็นบทเรียนอันล้ำค่าที่ชาวไทยทุกคนควรทำความเข้าใจ ศึกษาสืบเสาะหาสาเหตุแห่งปัญหานั้น ๆ แล้วดำเนินการหาวิธีแก้ไขปัญหามาตรกักรัยสัง 4 ได้แก่ ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค โดยมุ่งแก้ปัญหาที่สาเหตุแห่งทุกข์ ได้แก่ ตัณหา กล่าวคือ ความทะยานอยากหรือความต้องการที่ไม่รู้จักพอของมนุษย์ เพราะหากบรรเทาหรือหยุดอำนาจของตัณหาภายในบุคคลเสียได้ก็สามารถแก้ไข ปัญหาทั้งหมดของมนุษย์ได้ซึ่งจำเป็นต้องใช้มรรควิธี คือ ปรชญาของเศรษฐกิจพอเพียงซึ่งเป็นแนวคิดเศรษฐกิจที่อยู่บนฐานของความรู้และ คุณธรรมตามหลักพระพุทธศาสนาเป็นเครื่องขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง

ประเด็นสำคัญคือ แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงเป็นแนวคิดที่เกิดจากพระราชประสงค์ของพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศรมหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรที่ทรงมุ่งหวังให้

สังคมไทยเป็นสังคมที่พึ่งตนเองได้ โดยพระองค์ได้ทรงมีพระราชกระแสรับสั่งอย่างต่อเนื่องตั้งแต่ พ.ศ.2516 พระองค์ได้ทรงปฏิบัติพระองค์เป็นแบบอย่างในแนวทางของความพอเพียงอย่างต่อเนื่อง ต่อมาทรงมีพระราชดำริเกี่ยวกับ “ทฤษฎีใหม่” เพื่อส่งเสริมให้พสกนิกรในภาคเกษตรประสบผลสำเร็จในการดำเนินชีวิตที่พอเพียง ในระยะแรกภาครัฐยังไม่ได้ให้ความสนใจส่งเสริมแนวพระราชดำริอย่างจริงจังมากนัก จนกระทั่งเมื่อปี พ.ศ. 2540 เกิดปัญหาภาวะวิกฤติทางเศรษฐกิจทำให้ แนวคิดเรื่องเศรษฐกิจพอเพียง ได้รับความสนใจ รัฐบาลจึงได้ส่งเสริมกิจกรรมโครงการต่างๆ ที่เกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียงอย่างเป็นรูปธรรมมากขึ้น

ปัจจุบันปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเติบโตและขยายผลออกไป ช่วยให้สังคมไทยจากภาวะที่เป็นปัญหา จนสามารถดำรงอยู่ในสังคมไทยได้อย่างมั่นคงและเป็นที่ยอมรับของสังคมโลก เพราะเป็นแนวคิดที่ได้อาศัยพื้นฐานจากวิถีชีวิตดั้งเดิมของคนไทยผสมผสานแนวธรรมคำสอนในทางพระพุทธศาสนามาเป็นแกนสำคัญคือทางสายกลาง และความสันโดษ ซึ่งเป็นที่มาของคำว่า ความพอเพียง อันหมายถึง “ความพอประมาณ ความมีเหตุผล รวมถึงความจำเป็นที่จะต้องมีระบบภูมิคุ้มกันในตัวที่ดีพอสมควรต่อการมีผลกระทบใด อันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทั้งภายนอกและภายในโดยอาศัยความรู้ ความรอบคอบ และความ ระมัดระวังอย่างยิ่งในการนำวิชาการต่างๆ มาใช้ในการวางแผนและการดำเนินการทุกขั้นตอน” ในขณะที่เดียวกันจะต้องเสริมสร้างพื้นฐานจิตใจของคนในชาติให้มีสำนึกในคุณธรรมความซื่อสัตย์สุจริตและให้มีความรอบรู้ที่เหมาะสมดำเนินชีวิตด้วยความอดทน ความเพียร มีสติปัญญา และความรอบคอบ เพื่อให้สมดุลและพร้อมต่อการรองรับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและกว้างขวาง ทั้งด้านวัตถุ สังคม สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรมจากโลกภายนอกได้เป็นอย่างดี ซึ่งจะทำให้บรรลุเป้าหมายคือศักยภาพในการพึ่งตนเองและคุณภาพแห่งการพัฒนาที่ยั่งยืน

จากการศึกษาวิเคราะห์ของนักวิชาการพบว่าแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง กับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา หลากๆ ประการ จึงอาจกล่าวได้ว่า “แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงเป็นส่วนหนึ่งของพระพุทธศาสนา” เนื่องจากมีหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ปรากฏในแนวคิดช่วยส่งเสริมสนับสนุน สร้างประสิทธิภาพ และประสิทธิผลในการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจ สนับสนุนการดำเนินชีวิตตามแนวเศรษฐกิจพอเพียงได้เป็นอย่างดี เมื่อเป็นเช่นนี้การส่งเสริมให้มีการเผยแผ่แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงควบคู่กับการเผยแผ่หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา จึงเป็นสิ่งที่มิใช่ประโยชน์ต่อสังคมไทยเป็นอย่างยิ่ง พุทธศาสนิกชนก็จะได้รับประโยชน์จากการนับถือพระพุทธศาสนา ได้อย่างเต็มที่ในอีกด้านหนึ่งแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงซึ่งกำลังเป็นที่แพร่หลายอยู่นี้ก็必将มีความชัดเจนในเชิงนโยบายมากขึ้น และในทางปฏิบัติเมื่อนำพระพุทธศาสนามาควบคู่กัน ประชาชนสามารถดำเนินชีวิตที่สอดคล้องกับหลักพุทธธรรมได้เป็นอย่างดี ส่วนสำคัญที่ช่วยให้การดำเนินการดังกล่าวข้างต้นให้ประสบผลสำเร็จ นั่นคือ บ้าน วัด ราชการ(บวร) ที่จะอธิบายต่อไปนี้

บ้าน วัด ราชการ(บวร) สานสัมพันธ์เพื่อพัฒนาชุมชน

ความเจริญก้าวหน้าทางวัตถุนิยมจากประเทศตะวันตกได้เข้ามาเมื่อพิภพล่อจิตใจ และการดำเนินชีวิตของคนไทยเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้ชาวบ้านยึดติดในวัตถุสิ่งของ ทำให้เปลี่ยนแปลงพฤติกรรมเป็นการเห็นแก่ตัวมากขึ้น มีค่านิยมที่ฟุ้งเฟ้อยอมทำทุกวิถีทางเพื่อจะได้มาซึ่งสิ่งของที่ต้องการ โดยไม่คำนึงถึงบาปบุญคุณโทษ สร้างความเสียหายที่เกิดขึ้นแก่ส่วนรวมเป็นอย่างมาก ส่วนหนึ่งมาจากระบบเศรษฐกิจที่พัฒนามาจากประเทศฝั่งตะวันตก ได้เข้ามาเมื่อพิภพล่อการบริหารประเทศโดยปรับเปลี่ยนระบบการศึกษาออกจากวัดไปสู่โรงเรียน ทำให้วัฒนธรรมการถือฤกษ์การพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันที่ชาวบ้านเคยได้รับการอบรมจากวัดจึงเริ่มลดน้อยลง จากสภาพสังคมปัจจุบันไม่เอื้อให้พระสงฆ์มีความสัมพันธ์กับชุมชนเหมือนอย่างในอดีตทำให้เกิดช่องว่างระหว่างวัดกับชุมชน จากสภาพการณ์ดังกล่าวทำให้พระสงฆ์ผู้ซึ่งเคยมีบทบาทเป็นผู้นำทางจิตวิญญาณและการพัฒนาต่าง ๆ ได้เปลี่ยนแปลงไปเป็นเหลือเพียงที่พึ่งทางพิธีกรรม บางแห่งเป็นแหล่งมอมเมาชาวบ้านให้ยึดติดในไสยศาสตร์เป็นการซ้ำเติมชาวบ้านเข้าไปอีกจากปัญหาดังกล่าวจึงจำเป็นต้องหาแนวทางฟื้นฟูบทบาทพระสงฆ์ให้เหมือนครั้งอดีตที่ผ่านมาดังคำที่ว่า

“วัดจะดีมีหลักฐานเพราะบ้านช่วย บ้านจะสวยเพราะมีวัดค้ำค้ำ
บ้านกับวัดผลัดกันช่วยก็อวยชัย ถ้าขัดกันก็บรลัยทั้งสองทาง”

สุภาชิตน์ เรามักจะเห็นกันเมื่อไปวัดวาอารามต่างๆ เพื่อบ่งบอกให้รู้ว่าบ้านและวัดขาดกันไม่ได้เลย นอกจากนี้ยังมีส่วนราชการในชุมชนที่เข้ามามีบทบาทในสองหน่วยหลักทางสังคมเพิ่มอีกหนึ่ง คำว่า “บวร” จึงไม่ได้มีความหมายตามพจนานุกรมไทยที่แปลว่า ประเสริฐ, ล้ำเลิศเท่านั้น แต่มาจาก

บ คือ บ้าน บ้านที่มีชาวบ้าน ชุมชน มีคนอาศัยอยู่ผู้ที่จะสืบสานวัฒนธรรม ศาสนาและซึมซับคำสอนจากพระสงฆ์เป็นผู้ส่งเสริม สนับสนุนให้พระพุทธศาสนาได้ยั่งยืนยาวนานอย่างถึงแก่นแท้

ว คือ วัด วัดที่มีพระสงฆ์ ผู้ที่อาสาจะละกิเลสทางโลกมาศึกษาพระธรรม เพื่อเผยแผ่หลักพระพุทธศาสนาให้ชาวบ้านได้เข้าใจถึงการดำรงชีวิตอย่างสงบ เป็นสุข

ร คือ ราชการ ที่ประกอบด้วย โรงเรียน หน่วยงานราชการ องค์กรต่างๆ ในสมัยโบราณเดิมทีแหล่งที่ประสิทธิ์ประสาทวิชานั้นคือวัด ต่อมาได้แยกออกมาเป็นโรงเรียนที่เป็นสถานที่ให้การศึกษาโดยตรงต่อทุกเพศทุกวัย ซึ่งปัจจุบันยังมีโรงเรียนอีกหลายแห่งที่ยังมีชื่อวัดเป็นชื่อโรงเรียนอยู่ นอกจากนั้น ยังมีส่วนราชการ ที่เกี่ยวข้องในชุมชน ไม่ว่าจะเป็น เทศบาล อบต. โรงพยาบาล สถาบันการศึกษา และหน่วยงานอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับการช่วยเหลือประชาชนในชุมชน

ฉะนั้นคำว่า “บวร” จึงไม่ใช่เพียงคำประกอบที่ใช้เรียกสถานที่ต่างๆ เท่านั้นมันมีที่มาถึงสังคมที่เกื้อกูลส่งเสริมช่วยเหลือ ซึ่งกันและกันในวงเวียนสังคมนั้นๆ ความเจริญที่แท้จริงของสังคมที่จะมีความสุขจึงจะสมบูรณ์แบบโดยการนำสถาบันหลักในชุมชนท้องถิ่นมาเป็นยุทธศาสตร์ในการพัฒนา อันได้แก่ การนำเอาสถาบันที่สำคัญในชุมชน 3 สถาบัน ได้แก่

1. สถาบันทางสังคม (บ = บ้าน)
2. สถาบันศาสนา (ว = วัด)
3. ส่วนราชการ (ร = ราชการ)

พนักกำลังจัดตั้งเป็นองค์กรที่เรียกว่า “บวร” เพื่อนำมารองรับและดำเนินการต่างๆ ตามนโยบายของทางราชการ ฉะนั้น คำว่า “บวร” จึงเป็นคำย่อ โดยการนำเอาพยัญชนะต้นของคำว่า บ้าน วัด ราชการ มาบัญญัติเป็นคำใหม่ คือ ซึ่งมีองค์ประกอบของ “บวร” ดังต่อไปนี้

1. สถาบันทางสังคม (บ้าน) ซึ่งประกอบไปด้วย กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน คณะกรรมการหมู่บ้าน อบต. สาธารณสุขตำบล เกษตรตำบล เป็นต้น รวมทั้งระบบกลไกในการบริหารที่มาจากรัฐ ในรูปอื่นๆ ที่จะพัฒนาทางด้านสภาพแวดล้อม ทางด้านกายภาพต่างๆ ภายในหมู่บ้านหรือชุมชน

2. สถาบันศาสนา (วัด) หน่วยทางสังคมอีกหน่วยหนึ่งที่สำคัญยิ่ง ประกอบด้วย เจ้าอาวาส พระภิกษุสามเณร อุบาสก อุบาสิกา ในอดีตวัดคือศูนย์รวมของทุกๆ สิ่ง ตั้งแต่เกิดจนตาย เกิดก็ไปวัดให้พระตั้งชื่อ หากเป็นชายก็จัดให้บวชเรียน เขียนอ่าน พอโตหน่อยจะออกเฝ้าออกเรือนพระก็เป็นผู้ดูแลรักษาที่ให้อีก ไปจนวาระสุดท้ายของชีวิต

3. ส่วนราชการ หน่วยทางสังคมสุดท้ายที่กล่าวถึง ประกอบ ด้วย ผู้บริหาร บุคลากรทางการศึกษาอื่นๆ ทั้งในโรงเรียน วิทยาลัย มหาวิทยาลัย และองค์กรส่วนราชการอื่นๆ ในชุมชน

กระบวนการประชาสังคม (บ้าน วัด ราชการ) เป็นหน่วยทางสังคมที่มีความสำคัญทั้งหมด วัด มีบ้านและโรงเรียนให้การอุปถัมภ์ คำชูที่านุบำรุงพระศาสนาบ้านก็มีวัดคอยให้สติเตือนใจ รวมทั้งจิตวิญญานและมีส่วนราชการคอยสนับสนุนกิจกรรมในชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น มีวัดที่ให้การสนับสนุน อบรมสั่งสอนในศีลธรรม และมีชุมชนที่คอยให้การสนับสนุนผู้ที่มีความรู้ความสามารถเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา โดยอาจเป็นครูภูมิปัญญาให้ความรู้ในเรื่องที่เป็นภูมิปัญญาของท้องถิ่นนั้นๆ และองค์การบริหารส่วนท้องถิ่นทำงานร่วมกันอย่างบูรณาการ ทำให้ คำว่า “บวร” คำนี้ไม่ได้เป็นแค่คำพูดสละสลวยคำหนึ่ง แต่เป็นถึงการรวมตัวของหน่วยทางสังคมที่สำคัญที่สุดในชุมชน สร้างความเจริญงอกงามที่บ่งบอกถึงวัฒนธรรมอันจะเกิดจากความดีงามของคนทุกคนที่จะร่วมกันพัฒนาทั้งสามส่วนไปพร้อมๆ กัน

ดังนั้น ประชาสังคมแบบ “บวร” จึงเป็นการนำเอาสถาบันหลักในชุมชนมาเป็นกลไกในการพัฒนาและสร้างชุมชนให้เข้มแข็ง ทำหน้าที่เป็นแกนกลางในการเชื่อมสัมพันธ์พัฒนา ตัดสินใจ แก้ปัญหาตนเองกำหนดแผนแม่บทพัฒนาชุมชนด้วยการร่วมกันคิด บริหารจัดการชุมชนของคนในท้องถิ่นที่ร่วมกันเป็นเจ้าของ อันจะนำไปสู่ “การพัฒนาชุมชนให้ยั่งยืน”

แนวทางสำคัญที่จะช่วยให้ทั้งวัดและพระสงฆ์สามารถก้าวต่อไปข้างหน้าได้อย่างเข้มแข็ง คือปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงที่พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศรมหาภูมิพลอดุลยเดช

มหาราช บรมนาถบพิตรทรงพระราชทานแก่ปวงชนชาวไทยไว้ในฐานะที่เป็นเสมือนเข็มทิศของการดำเนินชีวิต (ทัศนีย์ ลักขณา, 2554, น.52) เป็นทางหนึ่งของการบริหารและการพัฒนาของสังคมในระยะยาวที่จะช่วยส่งเสริมให้เกิดความสมดุลในกระบวนการพัฒนาที่ยั่งยืนในชุมชน ตลอดจนมีภูมิคุ้มกันสามารถดำรงชีวิตได้อย่างมีความสุขในโลก ส่วนระบบทุนนิยมซึ่งมีลักษณะที่มุ่งหวังแต่ความเจริญเติบโตทางด้านเศรษฐกิจ นิยมที่จะแสวงหาความร่ำรวยจากการลงทุน การบริโภคถือเป็นด้านที่อันตรายของระบบทุนนิยม ทำให้เกิดสภาวะของการแข่งขันรุนแรงมากขึ้นเรื่อยๆ ประชาชนถูกกระตุ้นให้เกิดการบริโภคอยู่ตลอดเวลา พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศรมหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร จึงทรงพระราชทานเกษตร ทฤษฎีใหม่แก่ประชาชนไทยในปี พ.ศ.2539 เพื่อแก้ไขปัญหาความยากจนของเกษตรกรรายย่อยของประเทศหลังจากภาวะเศรษฐกิจ ในปี พ.ศ.2540 ต่อมาพระองค์ได้พระราชทานปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงอย่างเป็นทางการ ต่อมาพระราชทานคำอธิบายในภายหลังโดยมีความหมายในแนวทางปฏิบัติของประชาชนทุกระดับ ตั้งแต่ระดับครอบครัว ระดับชุมชน จนถึงระดับรัฐทั้งในการพัฒนาและบริหารประเทศให้ดำเนินไปในทางสายกลาง โดยเฉพาะการพัฒนาเศรษฐกิจเพื่อให้ทันต่อโลกในยุคของโลกาภิวัตน์

ความสำคัญของ“ความพอเพียง”ที่เป็นความพอประมาณ ความมีเหตุผล รวมไปถึงความจำเป็นที่ต้องมีระบบคุ้มกันที่ดีในตัวพอสมควรต่อการมีผลกระทบใดๆ อันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทั้งในภายนอกและภายในทั้งนี้จะต้องอาศัยความรู้ ความรอบคอบความระมัดระวังอย่างยิ่งในการนำวิชาการต่าง ๆ มาใช้ในการวางแผนและดำเนินการทุกขั้นตอนในขณะเดียวกันก็จะต้องเสริมสร้างพื้นฐานจิตใจของคนในชาติโดยเฉพาะเจ้าหน้าที่ของรัฐ นักวิชาการ นักธุรกิจทุกระดับให้มีจิตสำนึกในคุณธรรมและความซื่อสัตย์สุจริต รวมทั้งความรอบคอบเพื่อให้สมดุลพร้อมต่อการยอมรับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและกว้างขวางในทางด้านวัตถุ สังคมและวัฒนธรรมจากโลกภายนอกได้เป็นอย่างดีกล่าวคือ เศรษฐกิจพอเพียงเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตสำหรับชาวไทยทุกระดับในสังคม น้อมนำสู่แนวทางพุทธธรรมเน้นการเดินทางสายกลาง ที่จะช่วยส่งเสริมให้เกิดความสมดุลอย่างยั่งยืน เน้นการปฏิบัติเพื่อการสร้างความสามารถในการพึ่งตนเอง แต่ไม่ต้องเคร่งครัดถึงกับจะต้องพึ่งตนเองได้ทั้งหมดแม้เพียงเศษหนึ่งส่วนสี่ก็พอ ไม่ได้แปลว่าเศษหนึ่งส่วนสี่ของพื้นที่ แต่หมายถึงเศษหนึ่งส่วนสี่ของการกระทำที่จะสร้างความเข้มแข็งให้กับชีวิต จากแนวพระราชดำริดังกล่าว รัฐบาลจึงอัญเชิญมาเป็นสาระสำคัญในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9 (2544 - 2549) เป็นครั้งแรก และต่อเนื่องมาจนถึงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 (2560 - 2565) ซึ่งเป็นแผนฯ ฉบับปัจจุบัน จะพบว่าประเด็นสำคัญคือ มีการกล่าวถึงการนำเอาหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาเป็นแนวทางหลักในการพัฒนาสังคมเพื่อทำให้สังคมไทยได้มุ่งสู่“สังคมอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกัน (Green and Happiness Society)” ซึ่งเป็นแนวทางการพัฒนาประเทศไทยในปัจจุบัน นำไปสู่แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 13 (2566 - 2570) โดย เลขาธิการสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ(ประชาชาติ.น.7.) กล่าวว่า (ร่าง) แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 13

ได้กำหนดทิศทางการพัฒนาบนพื้นฐานของหลักการแนวคิดที่สำคัญ 4 ประการ ได้แก่ ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง แนวคิด Resilience เป้าหมายการพัฒนาอย่างยั่งยืนของสหประชาชาติ (SDGs) และโมเดลเศรษฐกิจ BCG (Bio-Circular-Green Economy) เพื่อมุ่งสู่วิสัยทัศน์หลักของแผนพัฒนา คือการ “พลิกโฉม” ประเทศไทย สู่ “สังคมก้าวหน้า เศรษฐกิจสร้างมูลค่าอย่างยั่งยืน”

หลักพุทธธรรมกับปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

พระพุทธศาสนาจะมีองค์ความรู้ที่สามารถอธิบายกฎของธรรมชาติและสรรพสิ่งต่าง ๆ ตามความเป็นจริงที่มีอยู่ก่อนการอุบัติขึ้นของพระพุทธเจ้าซึ่งพระองค์นั้นได้ค้นพบ และนำมาเผยแผ่ให้ศาสนิกได้รู้และปฏิบัติตาม ส่วนในความเป็นศาสตร์ของพระพุทธศาสนายังสามารถบูรณาการ ที่ทำให้เราศึกษาได้หลายศาสตร์ประกอบ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความสนใจในศาสตร์นั้น ๆ เพราะองค์ความรู้ในพระพุทธศาสนา ก็เพื่อการพัฒนาภูมิปัญญาตามแบบแผนวิถีพุทธ ซึ่งเป็นที่สนใจของผู้แสวงหาทางเลือกใหม่ในการดำเนินชีวิตในยุคปัจจุบันที่มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลาในหลักธรรมของพระพุทธศาสนา มีข้อมูลความรู้ทางศาสตร์ต่างๆ โดยเฉพาะทางด้านเศรษฐศาสตร์ที่ให้ความสำคัญกระจำสำหรับการดำเนินชีวิตด้านเศรษฐกิจให้รอดอย่างมีคุณภาพที่น่าจะเป็นทางเลือกให้สังคมที่กำลังประสบปัญหาอยู่ ณ ขณะนี้ ผู้เขียนจึงรวบรวมและนำมาเสนอ ดังนี้

1. พุทธเศรษฐศาสตร์

พุทธเศรษฐศาสตร์ (Buddhist Economics) เป็นการศึกษาเกี่ยวกับพฤติกรรม การดำเนินธุรกิจของมนุษย์ที่เกี่ยวข้องกับ การผลิต จำหน่าย แจกจ่าย บริโภค และการใช้สอยสิ่งของต่างๆ ที่มีอยู่อย่างจำกัดเพื่อสนองความต้องการที่มีอยู่อย่างไม่จำกัด เพื่อให้เกิดคุณภาพชีวิตจึงมีการนำเอาหลักพุทธธรรมมาประยุกต์ให้เข้ากับแนวคิดด้านเศรษฐศาสตร์ที่มีการพัฒนามาจากอารยธรรมตะวันตกที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับสถานะความเป็นจริงของตัวมนุษย์ หรือความสัมพันธ์ของมนุษย์กับธรรมชาติ ซึ่งสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตฺโต) (2552,น.43.) ได้ แสดงทัศนะไว้อย่างน่าสนใจว่า “เศรษฐศาสตร์แนวพุทธ” นั้นต้องสอดคล้องกับกระบวนการแห่งเหตุปัจจัยอย่างครบวงจร การที่จะสอดคล้องกับกระบวนการแห่งเหตุปัจจัยอย่างครบวงจรก็ต้องเป็นไปโดยสัมพันธ์ด้วยดีกับองค์ประกอบทุกอย่างในระบบการดำรงอยู่ของมนุษย์ องค์ประกอบเหล่านี้ประสานกันด้วยและเกี่ยวเนื่องกันด้วยการดำรงอยู่ร่วมกันและก็เดินไปด้วยกัน ฉะนั้นพฤติกรรมทางเศรษฐกิจของมนุษย์ก็ต้องเป็นไปในทางที่ไม่เบียดเบียนตน คือ ไม่ทำให้เสียคุณภาพชีวิตของตนเองแต่ให้ไปในทางที่พัฒนาคุณภาพชีวิตเสริมคุณภาพชีวิตนั้นเป็นการไม่เบียดเบียนตน และไม่เบียดเบียนผู้อื่น คือไม่ก่อความเดือดร้อนแก่สังคม และไม่ทำให้เสียคุณภาพของระบบธรรมชาติแวดล้อม (eco systems)” อภิชาติ พันธเสน (2550,น.43) ได้แสดงทัศนะไว้ว่า “พุทธเศรษฐศาสตร์หมายถึงการนำเอาคำสอนของพระพุทธเจ้ามาประยุกต์เข้ากับแนวคิดในวิชาเศรษฐศาสตร์ที่พัฒนามาจากอารยธรรมตะวันตก กล่าวโดยสรุปได้ว่าคือ วิชาที่ว่าด้วยการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่จะทำให้ปัจเจกบุคคล และสังคม บรรลุซึ่งความดีสุขจากการมีชีวิตอยู่ในโลกวัตถุภายใต้เงื่อนไขของการมี

ทรัพย์ากรที่จำกัด”

จะเห็นได้ว่าหลักการของพระพุทธศาสนามีจุดมุ่งหมายที่จะสร้างความสุขให้แก่มนุษย์ เช่นเดียวกับกับเศรษฐกิจตามหลักเศรษฐศาสตร์แต่มีบางมุมมองที่จุดมุ่งหมายของพระพุทธศาสนา จะมีความแตกต่างจากจุดมุ่งหมายของเศรษฐกิจ เพราะเศรษฐกิจมีจุดมุ่งหมายเพื่อบำบัด หรือสนอง ความต้องการของมนุษย์ให้เกิดความสุขมั่งคั่งสมบูรณ์ด้วยโภคทรัพย์ทั้งปวง รวมทั้งการมีความ ต้องการให้มนุษย์มีการเป็นอยู่ที่ดีมีอาหารที่ดีมีเครื่องอุปโภคบริโภคที่หลากหลายในทางเศรษฐกิจ ถือว่าเป็นมาตรฐานในการครองชีพที่สูงเพราะจะทำให้ชีวิตมีความสะดวกสบายยิ่งขึ้น ก็จะทำให้ สินค้าที่ผลิตขึ้นมีการให้บริการมากขึ้น มุ่งเน้นเป้าหมายที่จะสร้างความสุขให้มนุษย์ที่วัตถุสิ่งของ เท่านั้นเอง ในส่วนมุมมองของพระพุทธศาสนาไม่ได้จำกัดความสุขของมนุษย์อยู่ที่เพียงวัตถุสิ่งเพียง ประการเดียว แต่มีความหมายครอบคลุมถึง ความสุข 2 ประการ สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตโต),(2554,น.102) กล่าวไว้ คือ

1. โลภียสุข ซึ่งจะเป็นความสุขของปุถุชนหรือฆราวาสผู้ครองเรือน เป็นสุขที่พัวพันกับ ทรัพย์สินสมบัติและวัตถุต่าง ๆ เป็นประเภท อามิสสุข (กาม กิณ เกียรติ) ความสุขทางเศรษฐกิจ ก็จัดอยู่ในความสุขประเภทนี้จะเป็นความสุขของการแสวงและการที่จะให้ได้สิ่งของ เพื่อมาบำบัด ความต้องการของตนเองตามความปรารถนา

2. โลกุตตรสุข เป็นความสุขของผู้สิ้นกิเลสสาละ สำเร็จเป็นอริยะบุคคลแล้ว เป็นความสุขที่ เที่ยงแท้ยั่งยืนไม่พัวพันอยู่กับสิ่งวัตถุต่าง ๆ ที่เป็นเครื่องสนองอารมณ์ปรารถนาเพราะเป็น ความสุขที่ได้มาจากการตัด ลด ละ เลิก ความต้องการหรือทะยานอยาก แทนที่เราจะพยายามแสวง สิ่งของมาสนองความต้องการที่ไม่รู้จักอิ่ม ไม่รู้จักพอของเราอย่างเดียว เราอาจจะหาความสุขจาก การดับความต้องการที่ทำให้จิตร้อนรนหรือแทนที่จะหาความสุขจากการแสวงหาหรือสะสมทรัพย์ อย่างเดียว เราอาจจะหาความสุขจากการเสียสละทรัพย์เพื่อ ประโยชน์สาธารณะหรือช่วยเหลือ มนุษย์โลกด้วยกันก็ได้เพราะว่า ถ้าเรารู้จักให้ แบ่งปันเอื้ออาทรียมากเท่าใด เราก็จะออกจากกิเลส อารมณ์ โลก โกรธ หลง ได้ง่ายขึ้นและในที่สุดก็จะพบกับความสุขที่เป็นโลกุตตรหรือที่เรียกว่าเป็น บรมสุขอย่างแท้จริงในทางพระพุทธศาสนา

สรุปได้ว่าพระพุทธศาสนาได้สอนเกี่ยวกับความสุขของบุคคลไว้ว่าทุกคนสามารถแสวงหา ความสุขได้เท่าเทียมกันหากแต่ารู้จักควบคุมจิตใจและความทะยานอยากของตนได้ ซึ่งตรงกันข้าม กับเศรษฐศาสตร์ที่กล่าวว่าผู้ที่มีทรัพย์เท่านั้นที่จะมีความสุข พระพุทธศาสนากับเศรษฐศาสตร์ต่างก็ มีจุดมุ่งหมาย คือให้มีความสุขเหมือนกัน แต่พระพุทธศาสนาได้ให้ความสุขที่กว้างขวางกว่า เศรษฐศาสตร์มากถึงแม้จะสอนเรื่องความสุขที่สูงกว่าวิชาเศรษฐศาสตร์ก็ตาม แต่พระพุทธศาสนาไม่เคยมองข้ามโลกียสุข ที่ถือว่าเป็นความสุขของฆราวาสตามหลักเศรษฐศาสตร์เพราะทั้งสองมีวิธีการ ที่แตกต่างกัน อุปมาเหมือนคนที่เดินด้วยเท้าเปล่า และคนนั่งรถยนต์เพื่อไปสู่เป้าหมายที่กำหนดไว้ หรือที่ความต้องการจะต่างกันที่ประสิทธิภาพในการดำเนินไป คนเดินก็จะช้าเปรียบเหมือนโลกียสุข แต่ คนนั่งรถยนต์ก็จะสามารถไปได้เร็ว เปรียบเหมือนโลกุตตรสุขที่เป็นความสุขที่เป็นอมตะ เศรษฐศาสตร์อุปมาเหมือนคนเดินด้วยเท้าเปล่า ส่วนพระพุทธศาสนา อุปมาเหมือนคนนั่งรถยนต์ที่

เหมือนกันก็คือเพื่อไปสู่ความต้องการ ถึงแม้ว่าพระพุทธศาสนาจะเน้นที่โลกุตระสุขมากกว่าโลกียสุขก็ตาม แต่พระพุทธศาสนาก็ไม่เคยมองข้ามโลกียสุข เพราะถือว่าโลกียสุขเป็นจุดมุ่งหมายของเศรษฐกิจทั่วไป จึงพยายามสอนหลักศีลธรรม เพื่อให้เป็นคนดีมีคุณภาพของสังคมประเทศชาติ พระพุทธศาสนาตระหนักดีว่าศีลธรรมจะดีได้ยากถ้ามนุษย์ยังทุกข์ยาก ดังที่พระพุทธองค์ทรงตรัสไว้ในธรรมบทที่ 6 (2551,น.143) โดยทรงปรารภถึงบุคคลเลี้ยงโคที่มีความหิว พระพุทธองค์ก็ไม่ทรงแสดงธรรมโปรด เพราะว่าปัญหาพื้นฐานทางเศรษฐกิจของสังคมมีความสำคัญยิ่งกว่าการที่จะปลูกฝังศีลธรรมให้มีในใจของบุคคลได้นั้น ย่อมจะต้องอยู่บนพื้นฐานความมั่นคงทางเศรษฐกิจ พระพุทธศาสนามีหลักคำสอนมากมายก็เพื่อให้มนุษย์ตั้งเนื้อตั้งตัวได้ในทางเศรษฐกิจโดยพยายามยกฐานะของตนให้สูงขึ้นด้วยความขยันหมั่นเพียรโดยยึดหลักกรรมควบคู่กันไป จะเห็นได้ว่าหลักกรรมเหล่านั้นจะเกี่ยวกับการดำเนินชีวิตในสังคม และไม่มีข้อใดที่ขัดแย้งกับระบบทางเศรษฐกิจสมัยใหม่เลย ตรงกันข้ามกับคำสอนทางพระพุทธศาสนาเป็นสิ่งที่ช่วยเสริมสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจ และช่วยแก้ปัญหาทางเศรษฐกิจอย่างได้ผลดีอีกด้วยนั่นเอง ซึ่งถ้าหากพิจารณาแล้วจะเห็นว่าถ้าหากมีการนำหลักการทางพระพุทธศาสนามาประยุกต์ เพื่อการผลิตอย่างมีคุณธรรมแล้ว เชื่อได้ว่ามีส่วนช่วยให้สังคมมีความเข้มแข็งและยั่งยืนได้เป็นอย่างดีทีเดียว

แนวคิดการผลิตวิถีพุทธ

การผลิตวิถีพุทธ (เศรษฐกิจพอเพียง) เป็นเศรษฐกิจที่ทำให้มนุษย์มีชีวิตอยู่ได้ตามสมควร แก่อัตภาพ มีการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่ไม่เป็นการเบียดเบียนตนเอง และผู้อื่นตลอดถึงสิ่งแวดล้อมทั้งหลาย ผลิตให้พอเพียงที่จะเลี้ยงตน และครอบครัวให้มีอยู่มีกิน ความสุขตามฐานะแห่งตนหากผลผลิตเหลือก็จัดแบ่งเพื่อจำหน่ายแจกต่อไป รู้ประมาณในฐานะของตนผลิตโดยชอบธรรม ไม่มีอคติและใช้สอยบริโภคตามสมควรแก่ฐานะ และภาวะไม่มีความโลภจนเกินไป ชีวิตก็จะประสบความสุขตามอัตภาพของตนซึ่งองค์ประกอบในการผลิตวิถีพุทธ ประกอบด้วยหลักการสำคัญ 4 อย่างตามที่ สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตโต) (2554,น.20) เสนอไว้ คือ

1. คน เพื่อทำหน้าที่ในการดำเนินการผลิตโดยวางแผนว่าจะผลิตอย่างไร มุ่งเน้นเพื่อให้ได้ผลผลิตที่พอเพียงกับการเลี้ยงดูตนเอง และครอบครัว
2. เป้าหมาย คือ จะผลิตในปริมาณเท่าใด ผลิตเพื่อใคร
3. วิธีการ คือ การดำเนินการผลิตที่ไม่เบียดเบียนตน ผู้อื่น และทำลายสิ่งแวดล้อม
4. ปัญญา คือ การแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นในการผลิต เพื่อให้การผลิตดำเนินไปสู่เป้าหมายที่ต้องการในทางพระพุทธศาสนาก็เน้นที่ปัญญานิยม มากกว่าบริโภคนิยม เพื่อให้มนุษย์รู้จักคิดเป็นแก้ปัญหาเป็น และนำพาชีวิตของตนให้อยู่รอดด้วยตนเองให้ได้

เมื่อศึกษาจากวัตถุประสงค์ในการผลิตวิถีพุทธ ก็จะทำให้เราเข้าใจว่าการผลิตเชิงพุทธนั้นเน้นเพื่อให้มนุษย์รู้จักพิจารณาปัจจัยภายใน และปัจจัยภายนอก เพื่อให้เหมาะสมกับความรู้ความสามารถของตนเอง รู้จักประมาณตนเองว่ามีกำลังสติปัญญาความสามารถ ความถนัดในการ

ผลิต (อัตตัญญูตา) และจะต้องพิจารณาควบคู่ไปกับปัจจัยภายนอกเสมอ โดยพิจารณาตามหลักการ กฎเกณฑ์ และธรรมชาติของมนุษย์ว่ามีความต้องการอะไรเป็นหลักอะไรเป็นปัจจัยรองจะต้องคำนึงถึงสภาพแวดล้อมว่าด้วยการไม่ทำลาย แต่เพื่อให้เกิดความเดือดร้อนทั้งแก่ตนเองและผู้อื่น พิจารณาจุดมุ่งหมายหรือรู้ผลรู้ประโยชน์ที่ตนประสงค์ สิ่งที่ไม่ควรผลิต คือ อาวุธ เมรัย และยาพิษ พิจารณากาลเวลาสภาพภูมิอากาศ สภาพแวดล้อมทางภูมิศาสตร์ที่เหมาะสมตามฤดูกาล (กาลัญญูตา) รู้จักบริบทของชุมชนว่าจะผลิตอะไรเพื่อใคร เพื่อให้เกิดประโยชน์มากที่สุด เพราะว่าธรรมชาติของบุคคลในแต่ละสังคมจะมีลักษณะที่แตกต่างกันมีความชอบต่างกันความพอใจต่างกัน (ปรีสัญญูตา) ซึ่งสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตโต)(2554,น.30) ได้กล่าวไว้ในเศรษฐศาสตร์แนวพุทธว่า “การผลิตเป็นเรื่องใหญ่ เรื่องนี้ไม่ใช่เป็นเพียงการเข้าใจธรรมชาติของมนุษย์แต่เป็นการพัฒนาธรรมชาติทั้งหมดในวงกว้าง (ธัมมัญญูตา) ในทางเศรษฐศาสตร์การผลิตเราคิดว่าเราทำอะไรให้เกิดใหม่แต่แท้จริงนั้นมันเป็นการแปรสภาพ คือแปรสภาพอย่างหนึ่งไปเป็นอย่างหนึ่งจากวัตถุหนึ่งไปเป็นวัตถุอีกอย่างหนึ่งจากแรงงานอย่างหนึ่ง การแปรสภาพนี้เป็นการทำให้เกิดสภาพใหม่โดยไม่ทำลายสภาพเก่า เพราะฉะนั้นในการผลิตนั้นตามปกติจะมีการทำลายด้วยเสมอไป แต่ถ้าเศรษฐศาสตร์จะเป็นวิทยาศาสตร์ที่แท้จริงแล้วจะคิดถึง แต่การผลิตอย่างเดียวไม่ได้การผลิตทุกครั้งก็เป็นสิ่งที่ยอมรับไม่ได้ ต้องมีการศึกษาผลกระทบสิ่งแวดล้อมอื่นๆ อย่างรอบคอบ

ฉะนั้น จึงมีข้อพิจารณาเกี่ยวกับการผลิตในทางเศรษฐกิจนี้ เช่นว่าการผลิตบางอย่างเป็นการผลิตที่มีค่าเท่ากับการทำลาย ซึ่งเราจะมีปัญหาว่าควรจะมีผลิตดีหรือไม่ในบางกรณีเราอาจจะมี การงดเว้นการผลิต และการงดเว้นการผลิตนั้นก็เป็นการที่เสริมคุณภาพชีวิตได้ด้วย เราต้องพิจารณาเรื่องการผลิตโดยแยกออกอย่างน้อยเป็น 2 ประเภทได้แก่

- 1.การผลิตที่มีค่าเท่ากับการทำลาย เช่น การผลิตที่เป็นการทำลายทรัพยากร และทำให้สภาพแวดล้อมเสียกับการผลิตเพื่อการทำลาย เช่น ผลิตอาวุธ ยุทโธปกรณ์ เป็นต้น
- 2.การผลิตที่มีผลในทางบวกมีผลต่อคุณภาพชีวิต และในทางที่ทำให้คุณภาพชีวิตของผู้คนดีขึ้น

ซึ่งสุรพงษ์ วิบูลย์เศรษฐ์(2551,น.3)ได้กล่าวไว้ในเศรษฐศาสตร์ตามแนวพระพุทธศาสนาว่า “สิ่งที่จูงใจให้ผู้ผลิต ทำการผลิตจะเป็นหลักพุทธธรรมที่มุ่งส่งเสริมคุณภาพชีวิต ผู้ผลิตควรนำหลักพุทธธรรมมาให้เป็นแนวทางในการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจในด้านการผลิต หลักธรรมที่นำมาใช้อาจได้แก่ หลักที่ว่าด้วยสัมมาอาชีวะ คือ การประกอบอาชีพหรือประกอบธุรกิจ ผลิตสินค้าให้คุณแก่มนุษย์ไปผลิตสินค้าที่เป็นโทษต่อมนุษย์ ผู้ผลิตจะเลือกใช้เทคโนโลยีในการผลิต และเลือกนำเอาหลักทรัพยากรธรรมชาติมาใช้อย่างระมัดระวัง ไม่นำเอาทรัพยากรมาใช้ในปริมาณมากเกินไป จนทำลายสภาพแวดล้อมให้เสียความสมดุลซึ่งเป็นการเบียดเบียนธรรมชาติ และเบียดเบียนตนเองด้วย

หน้าที่ของนายจ้างพึงปฏิบัติต่อลูกจ้าง

1. ด้วยการจัดการงานให้ทำสมควรแก่กำลัง ไม่มีอคติต่อลูกจ้างคนใด คนหนึ่ง
2. ด้วยให้อาหารและรางวัล ให้สวัสดิการแก่ลูกจ้างอย่างเหมาะสม
3. ด้วยรักษาพยาบาลในคราวเจ็บไข้
4. ด้วยแจกของมีรสแปลกประหลาดให้กิน เพื่อเป็นการให้กำลังใจในการทำงาน
5. ด้วยปล่อยยให้สมัย และให้มีโอกาสพักผ่อนตามสมควร (ให้มีอิสระในโอกาสงานบุญ ประเพณีต่างๆ)

สรุปได้ว่า ความสัมพันธ์ของการผลิตวิถีพุทธ คือ วงจรการผลิตสินค้าขึ้นมาเพื่อสนองความต้องการของตนเองและบุคคลอื่น ในส่วนของพระพุทธศาสนามองว่าการผลิต คือ การประกอบอาชีพในทางที่ชอบไม่เบียดเบียนบุคคลอื่น สิ่งที่ได้มาสนองความต้องการของตนเองจะต้องได้มาโดยชอบโดยสุจริตไม่ฉ้อโกงคนอื่นมาไม่ลักขโมยประกอบอาชีพตามภาวะที่ตนเองมีประกอบอาชีพที่สุจริตตามหลักธรรมของพระพุทธศาสนาที่เน้นความไม่เบียดเบียนตนและผู้อื่น ด้วยความขยันหมั่นเพียรจนสามารถดำรงชีวิตจากรากฐานของรากหญ้า จนพัฒนาชีวิตให้พออยู่พอกิน การผลิตในเชิงพุทธจึงมุ่งเน้นไปที่คุณค่า ที่ตอบสนองความต้องการคุณภาพชีวิต และเอื้อประโยชน์ต่อสภาพแวดล้อม และสามารถนำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้

การดำเนินชีวิตวิถีพุทธ

พระพุทธศาสนามีแนวคิดและหลักธรรมที่เกี่ยวกับความพอเพียงหลายประการ ไม่ว่าจะ เป็นทางตรงหรือทางอ้อม ที่พอจะสรุปได้ในลักษณะแนวคิดเชิงประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันเพื่อผู้ที่ สนใจจะนำไปพัฒนาตนเองและชุมชน พอจะประมวลหลักสำคัญและในสิ่งที่สนับสนุนแนวคิด เศรษฐกิจพอเพียงโดยตรง ดังนี้

ภาพที่ 1 แนวทางหลักการดำเนินชีวิตวิถีพุทธ

1.แนวคิดการดำเนินชีวิตทางสายกลาง คำว่า “ทางสายกลาง” ตรงกับ ภาษาบาลีว่า “มัชฌิมาปฏิปทา” เป็นแนวทางการปฏิบัติที่พระพุทธเจ้า ได้ตรัสแสดงไว้ตั้งแต่การแสดงธรรมครั้งแรกเป็นที่ทราบกันดีว่า คือ “ธัมมจักกัปปวัตตนสูตร” มีใจความว่าด้วยอริยมรรค มีองค์ 8 ซึ่งพระพุทธเจ้าทรงชี้แนะว่าเป็นทางดำเนินชีวิตที่ไม่ซุ่มซ่ามที่สุดสองอย่าง ได้แก่ การหมกหมุ่นในความสะดักสะบวย และการกระทำให้ตนเองลำบาก การดำเนินชีวิตทั้งสองเส้นทางนี้จะเป็นเส้นทางที่นำ มาซึ่งความรู้ ความเข้าใจอย่างแจ่มแจ้งในสรรพสิ่ง ซึ่งเป็นทางสายกลางที่มุ่งสู่ความสงบและความรู้ยิ่ง จนถึงขั้นตรัสรู้และบรรลุนิพพาน ทางสายกลางที่ว่านั่นคืออริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ 8 ประการ จากแนวคิดนี้อาจจะสรุปลักษณะของทางสายกลางในเชิงประยุกต์ใช้สำหรับชีวิตฆราวาส ทั่วไปได้ว่าเป็นหนทางที่มุ่งตรงสู่จุดหมายที่ตั้งาม โดยไม่ซุ่มซ่ามในทางสุดโต่ง 2 อย่าง คือ

1.คนที่ชอบวัตถุนิยมหรือบริโภคนิยมที่ยึดเอาความสะดวกสบาย ความสวยงาม ความหรูหราฟุ้งเฟ้อ ความอโรยหรือเปลือยนอกของวัตถุต่าง ๆ ที่น่าชอบใจมาเป็นเกณฑ์ในการตัดสินใจในลักษณะที่หลงระเริงเกินไป คือปล่อยให้ตนเองเป็นทาสของวัตถุนิยมเกินไป

2.คนที่ชอบทำตัวให้ลำบาก เช่น ตระหนี่ ไม่ยอมกิน ไม่ยอมจ่าย ไม่ยอมใช้ ไม่ยอมแบ่งปัน ปฏิบัติตัวที่ก่อให้เกิดความลำบากโดยไม่มีเหตุผล ซึ่งเป็นทางที่ สุดโต่งไปอีกทางเป็นลักษณะของความไม่พอดี

ในการดำเนินชีวิตวิถีพุทธ คือยึดถือหลักความพอดีพอเหมาะถูกต้อง ตรงกับเป้าหมาย โดยมีองค์ประกอบแห่งความพอดี 8 ประการ ซึ่งคุณ โทซันธ(2554,น.75) ได้อธิบายว่า คือความรู้ ความเข้าใจที่ถูกต้อง(สัมมาทิฐิ) ความคิดที่ถูกต้องสอดคล้องกับเป้าหมายที่ตั้งาม (สัมมาสังกัปปะ) การสื่อสารกับผู้อื่นอย่างถูกต้อง (สัมมาวาจา) การปฏิบัติตัวกับผู้อื่นในทางไม่เบียดเบียน (สัมมากรรมันตะ) การเลี้ยงชีพตนในทางสุจริต (สัมมาอาชีวะ) ความเพียรพยายามเพื่อพัฒนาตนเอง ละชั่วสร้างเสริมความดี (สัมมาวายามะ) ความระมัดระวังทั้งคิด (สัมมาสติ) และความสงบใจ (สัมมาสมาธิ)

กล่าวคือ การดำเนินชีวิตอย่างพอดี โดยมีความรู้ความเข้าใจเป็นแกนนำสร้างสรรค์พฤติกรรมและจิตใจให้ตั้งามไม่เบียดเบียนผู้อื่นและตนเองสามารถส่งเสริมและสนับสนุน แนวทางปฏิบัติในการดำเนินชีวิตตามแนวเศรษฐกิจพอเพียงได้เป็นอย่างดีเพราะมีความสอดคล้องกันทั้งในสถานะที่เป็นทางสายกลาง แนวคิดหลักของเศรษฐกิจพอเพียง และองค์ประกอบของทางสายกลางในพระพุทธศาสนา คุณธรรมทั้ง 8 ประการนั้น (อริยมรรค) ก็จะเป็นองค์รวมแห่งธรรมที่สามารถสร้างความเข้มแข็งให้กับบุคคล พร้อมทั้งพัฒนาศักยภาพของบุคคลทั้งด้านความรู้ความคิดพฤติกรรม และจิตวิญญาณ ให้สามารถพึ่งตนเองได้ มีความเข้มแข็งยอมรับกับสภาพความเป็นจริงหรือความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น สามารถสร้างสรรค์ให้เกิดดุลยภาพทางสังคม เศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรมตามความมุ่งหมายของแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงได้เป็นอย่างดี เพราะหัวใจสำคัญขององค์คุณธรรมทั้ง 8 ประการนั้นอยู่ที่ความพอดี ความถูกต้องความเหมาะสม (สัมมา) นั่นเอง

2. แนวคิดการดำเนินชีวิตตามหลักความสันโดษ โดยมากจะพบว่าหลายคนในสังคมไทยยังไม่มี ความเข้าใจถึงความหมายที่ถูกต้อง มีจำนวนไม่น้อยที่เข้าใจว่าความสันโดษ คือ

ความขี้เกียจการไม่ชวนช่วยกันพัฒนา ไม่ปรับปรุงเปลี่ยนแปลงพัฒนา ซึ่งเป็นสาเหตุให้ชีวิตตกต่ำทำให้สังคมและประเทศชาติก็ไม่ได้มีการพัฒนา เพราะว่าหลักคำสอนเรื่องสันโดษทำให้คนงอมืองอเท้าเป็นคนเกียจคร้าน ไม่มีความกระตือรือร้นในการทำงานหรือการประกอบอาชีพ เป็นต้น ถือว่าเป็นความเข้าใจผิดจากหลักคำสอนของพระพุทธเจ้าอย่างมาก จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่เราควรจะทำ ความเข้าใจให้กระจ่าง กับคำว่า “ความสันโดษ” เพราะนับได้ว่าเป็นรากฐานสำคัญของการดำเนินชีวิตที่พอเพียง จึงขอนำมาอธิบายเพื่อความเข้าใจ ดังนี้

คำว่า “สันโดษ” ตรงกับภาษาบาลีว่า “สนตญฺฐิ” มีความหมาย ดังที่ปรากฏในมังคลัตถ ที่ปณี(2544,น.97) 3 ประเด็น ได้แก่

ประเด็นที่ 1 สันโดษ แปลว่า ยินดีสิ่งที่เป็นของเราเอง กล่าวคือความพอใจวัตถุสิ่งของของที่เป็นส่วนของเราเอง ไม่แสดงอาการรังเกียจหรือดูถูกปัจจัยสิ่งของต่างดุษที่ตนเองสามารถหามาได้จากการทำหน้าที่การงานต่างๆ โดยชอบธรรมทั้งในเวลาใช้สอย ไม่ว่าสิ่งใดก็ตาม ถือว่าเป็นสิ่งที่ดี ประณีตสวยงามหรือไม่ก็ตามก็ยินดีด้วยสิ่งนั้น ด้วยความรู้สึกที่ว่ามีคุณภาพภูมิใจว่าเราได้สิ่งนั้นมาเป็นสมบัติของเราโดยถูกต้อง ไม่ผิดศีลธรรม กฎหมายบ้านเมืองและจารีตประเพณีต่างๆ

ประเด็นที่ 2 สันโดษ แปลว่า ยินดีในสิ่งที่มีอยู่กล่าวคือ มีความพอใจยินดีในปัจจัยสิ่งของทรัพย์สินเงินทอง หรือแม้แต่คู่ครอง ที่เราหาได้มาแล้วโดยปราศจากความรู้สึกเสียใจมีข้าวของเงินทองอยู่เท่าใดก็พอใจเท่านั้น ไม่กระวนกระวายอยากได้ในสิ่งที่มิได้และไม่ได้มี ไม่ดิ้นรนมากเกินกำลังความสามารถของตน และไม่มีความทะเยอทะยานอยากได้ของผู้อื่นมาเป็นของตน ซึ่งหมายถึงรู้จักพอประมาณนั่นเอง

ประเด็นที่ 3 เป็นประเด็นที่เกี่ยวกับความรู้สึกที่ละเอียดลงไปอีกนั่นคือ สันโดษ หมายถึง การละจากความรู้สึกยินดีในสิ่งที่น่าชอบใจ น่าปรารถนา และในสิ่งที่ไม่น่าชอบใจไม่น่าปรารถนาซึ่งในทางพระเรียกว่า “อิฏฐารมณฺ์ และอนิฏฐารมณฺ์” ความสันโดษตามความหมายนี้เป็นการวางใจให้เป็นกลาง ไม่เอนเอียง ไม่หวั่นไหวไปตามอารมณ์ต่างๆ ที่มากระทบอันเป็นเรื่องของโลกธรรมทั้ง 8 ประการ ไม่ว่าจะ เป็น ได้ลาภ เสื่อมลาภ ได้ยศ เสื่อมยศ สรรเสริญ นินทา สุข และทุกข์ ถ้าอารมณ์หรือความรู้สึกที่กล่าวมานี้จะทำให้เข้าใจทุกสิ่งตามความเป็นจริงตามกฎเกณฑ์ของธรรมชาติ เช่นที่ว่า “ทุกสิ่งทุกอย่างที่เกิดจากปัจจัยปรุงแต่งล้วนไม่แน่นอน (อนิจจัง) มีความเกิดขึ้น (อุปาทะ) ในเบื้องต้นมีความตั้งอยู่ (ฐิติ) ในท่ามกลางและมีความดับสลายไป (ภังคะ) ในที่สุด ทุกสิ่งทุกอย่างที่เกิดจากปัจจัยปรุงแต่ง ไม่มีสิ่งใดคงทนอยู่ในสภาพเดิมได้(ทุกขัง) และทุกสิ่งทุกอย่างไม่ใช่ตัวตนที่แท้จริง ไม่ใช่สัตว์บุคคล ไม่ใช่ตัวตนเราเขา เราไม่สามารถบังคับให้เป็นไปตั้งใจเราปรารถนาได้ทุกอย่างไป (อนัตตา)” เมื่อเรามีความเข้าใจอย่างนี้ ก็จะทำให้มีจิตใจที่สม่ำเสมอในทุกอารมณ์ที่มากระทบจิตก็จะมีทัศนคติเห็นภาพรวมของสรรพสิ่งเสมอกันไม่เดือดร้อนใจกับสิ่งที่ไม่พึงปรารถนา ไม่ลึงโลดใจกับสิ่งที่น่าปรารถนา ลักษณะนี้เรียกว่า ผู้สันโดษด้วยใจที่สงบนั่นเอง

แนวทางการแก้ปัญหาชุมชนด้วยหลักอริยสัจ 4

การพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนควบคู่ไปกับการพัฒนาชุมชนความจำเป็นที่จะต้องรู้ถึงปัญหาของชาวบ้านเพื่อทำการพัฒนาให้ถูกต้อง ผู้เขียนขอเสนอว่าควรจะนำเอาหลักอริยสัจ 4 ประการไปใช้ เพราะถือได้ว่าเป็นหลักธรรมที่สำคัญและนำมาใช้ประยุกต์เพื่อแก้ปัญหาได้ดังนี้

1. ทุกข์ คือ การทำให้รู้จักตัวความทุกข์หรือตัวปัญหาที่เกิดขึ้นสามารถค้นหาสิ่งที่ทุกข์นั้นได้

2. สมุทัย คือ รู้จักต้นเหตุของปัญหาว่าปัญหาเกิดขึ้นมาจากสาเหตุอะไร เพราะพระพุทธศาสนาชี้แจงว่าการดับทุกข์นั้นจะใช้ไม่ได้ผลอย่างแน่นอนถ้าไม่มองหาสาเหตุว่าปัญหานั้นเกิดจากอะไร แล้วค่อยหาวิธีแก้ไขปัญหานั้นได้อย่างตรงจุด เพราะถ้าแก้ไขปัญหานั้นได้ระดับหนึ่งแต่สาเหตุยังอยู่ ปัญหา(ทุกข์)ก็จะต้องเกิดอีกซ้ำแล้วซ้ำเล่า แต่ถ้าแก้ไขปัญหานั้นที่ปลายเหตุ ซึ่งแทนที่จะแก้ที่ต้นเหตุกลับไปว่าวนวายอยู่ที่ตัวความทุกข์อันเป็นผล จึงวนเวียนแก้ปัญหาเดิมๆที่เกิดขึ้นไม่ได้ เสียงบประมาณ เสียเวลา ซ้ำซาก อยู่นั่นเอง

3. นิโรธ คือ ให้รู้จักความดับทุกข์แก้ปัญหาทั้งหลายที่เกิดขึ้น

4. มรรค คือ ให้รู้จักว่าความดับทุกข์นั้นจะเกิดขึ้นลอย ๆ ไม่ได้ จะต้องมีการปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์ หรือถึงจุดหมายของงานที่ตั้งใจเอาไว้

หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเน้นให้มนุษย์พัฒนาปัญญาจนสามารถหลุดพ้นความทุกข์ได้ และเน้นการฝึกฝนพัฒนามนุษย์ เพราะมนุษย์มีศักยภาพและธรรมชาติที่เอื้อต่อการพัฒนาชีวิตได้อย่างดีเยี่ยม ผู้เขียนจึงขอแนะนำกระบวนการพัฒนาชีวิตตามแนวพระพุทธศาสนาด้วย ระบบไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา ซึ่งกระบวนการที่จะพัฒนาชีวิตด้วยหลักไตรสิกขานี้ สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์(ป.อ. ปยุตฺโต) (2544,น.51) ให้ได้แนวทางไว้ดังนี้ “มรรคมืองค์ 8 หรือทางสายกลางคือกระบวนการของไตรสิกขาในแง่วิถีชีวิต สิกขา คือ การศึกษา หรือฝึกฝนพัฒนาคนเพื่อให้เขาดำเนินชีวิตได้อย่างสมบูรณ์ ไตรสิกขาเป็นองค์สรุปของมรรคมืองค์ 8 (อริยมรรค)และถือว่าเป็นระบบการปฏิบัติที่ครบถ้วนสมบูรณ์มีขอบเขตครอบคลุมมรรคมืองค์ 8 (อริยมรรค)มีดังนี้

1. สัมมาทิฎฐิ มีความเห็นถูกต้อง
2. สัมมาสังกัปปะ คิดดี
3. สัมมาวาจา วาจาดี
4. สัมมากัมมันตะ การกระทำดี
5. สัมมาอาชีวะ เลี้ยงชีพถูกต้อง
6. สัมมาวายามะ เพียรพยายาม
7. สัมมาสติ ระลึกรู้ถูกทาง
4. สัมมาสมาธิ จิตตั้งใจในถึงสิ่งนั้น

เพื่อให้มองเห็นเป็นหมวดหมู่ และช่วยให้เข้าใจชัดเจนยิ่งขึ้น มีการจัด มรรคมืองค์ 8 (อริยมรรค)ลงในไตรสิกขา ดังนี้

1. หมวดศีล ประกอบด้วย สัมมาวาจา สัมมากัมมันตะ และสัมมาอาชีวะ
2. หมวดสมาธิ ประกอบด้วย สัมมาวายามะ สัมมาสติ และสัมมาสมาธิ
3. หมวดปัญญา ประกอบด้วย สัมมาทิฐิ และสัมมาสังกัปปะ

นอกจากนั้นในการศึกษาตามหลักการดังกล่าวแล้ว สำคัญที่สุดที่จะต้องมีความเชื่อใน โภธิ เรียกว่า “โภธิศรัทธา” ซึ่งถือว่าเป็นศรัทธาพื้นฐาน เมื่อมนุษย์เชื่อในปัญญาที่ทำให้มนุษย์เป็นผู้รู้ได้แล้วเขาก็พร้อมที่จะฝึกฝนตนเอง ส่วนการที่บุคคลจะแจ้งประจักษ์ได้หรือไม่ นั่นก็เป็นเรื่องของความแตกต่างระหว่างบุคคลดังเช่นในหลักบุคคล 8 ประเภท (พระอรียบุคคล 8 จำพวก) และขึ้นอยู่กับการพัฒนาศักยภาพของเขาตามที่สั่งสมเอาไว้ ตามที่กล่าวมานี้จะเห็นได้ว่าคำว่า โภธิ นั้นให้จุดเน้นทั้งในด้านศักยภาพที่มนุษย์แก้ไขจนกระทั่งถึงที่สุดและในด้านของปัญญา ให้เห็นว่าเป็นแก่นนำของการพัฒนาปัญญาแต่เพื่อจะให้โภธินี้ปรากฏขึ้น เพื่อพัฒนาบุคคลให้กลายมาเป็นผู้ที่พัฒนาแล้ว มนุษย์ต้องมีกระบวนการพัฒนาที่เรียกว่า สิกขา ซึ่งเป็นการศึกษา สิกขาก็คือกระบวนการพัฒนา มนุษย์นั่นเอง

พระสงฆ์กับความเข้าใจเกี่ยวกับปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

บุคลากรทางพระพุทธศาสนาที่สำคัญคือ พระสงฆ์ เป็นผู้มีบทบาทสำคัญที่จะสร้างความเข้าใจกับประชาชนในชุมชนในการที่จะประยุกต์หลักธรรมแล้วนำไปใช้ในชีวิตประจำวัน จากการที่ผู้เขียนได้ทำการศึกษาและวิจัย เรื่องการประเมินเพื่อวัดระดับและขับเคลื่อนด้วยการยกระดับความเป็นเศรษฐกิจพอเพียงของวัด ในจังหวัดอุบลราชธานี โยโสธร อำนาจเจริญ มุกดาหารและนครพนม” ได้พบข้อมูลที่ควรนำมาเสนอให้วิเคราะห์ร่วมกัน ดังนี้

ตามที่ศนะของพระสงฆ์ผู้ตอบแบบสอบถามเชื่อว่า เมื่อชุมชนนำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงไปสู่การปฏิบัติแล้วจะช่วยลดปัญหาสังคมได้อย่างมาก (ร้อยละ 78) ทั้งนี้วัดในจังหวัดอุบลราชธานีมีความเชื่อมากกว่าจังหวัดอื่น ๆ วัดในจังหวัดอำนาจเจริญผู้ตอบเชื่อว่า ช่วยลดปัญหาได้ในระดับมากเพียงร้อยละ 34 เท่านั้น และเชื่อว่าช่วยได้เล็กน้อยในสัดส่วนที่เท่ากัน เหตุผลสืบเนื่องมาจากพระสงฆ์ในพื้นที่ดังกล่าวน่าจะขาดการเชื่อมโยงความรู้ความเข้าใจเศรษฐกิจพอเพียงสู่การปฏิบัติ เช่นการพัฒนาชุมชนตามแนวเศรษฐกิจพอเพียงจะต้องแบบค่อยเป็นค่อยไป โดยการเริ่มจากฐานราก นั้นหมายถึงสภาพสังคมที่เป็นอยู่ (ประเทศเราหมายถึงภาคการเกษตร) แล้วจากนั้นค่อยต่อยอดไปถึงภาคอุตสาหกรรม โดยมีการพัฒนาต้องเป็นไปอย่างมีหลักการ มีภูมิคุ้มกันและมีคุณธรรม แต่คิดว่าการพัฒนาประเทศคือการใช้ทรัพยากรภายในประเทศเพื่อให้ชุมชนเจริญก้าวหน้าอย่างทันที่ทันใด ซึ่งจะเห็นได้ความรุนแรงของปัญหา หนี้ครัวเรือนมีอัตราการขยายตัวเร็วกว่าการขยายตัวทางเศรษฐกิจเกษตรกรที่มีการศึกษาน้อยยังมียึดติดอยู่กับกระแสของสังคมประกอบกับลัทธิบริโภคนิยมได้แทรกซึมผ่านทางโทรทัศน์เข้าไปสู่ทุกพื้นที่กระตุ้นให้เกษตรกรมีความอยากได้สิ่งของเครื่องใช้แบบวิถีลัดทำให้ตกเป็นทาสกระบวนการค้าผ่อนส่งทำให้แทนที่จะลงทุนเพื่อเพิ่มผลผลิตกลับมาเงินที่มีจำกัดมาใช้จ่ายโดยไม่เกิดการกองงยเกิดเป็นปัญหาหนี้สินเรื้อรัง และนับวันปริมาณหนี้ได้ทวีขึ้นอย่าง

นำวิถิก

ในจังหวัดยโสธรพระสงฆ์ผู้ตอบแบบสอบถาม 2 ใน 3 เชื่อว่า ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ช่วยบรรเทาปัญหาของชุมชนได้มาก ส่วนจังหวัดมุกดาหาร และอำนาจเจริญผู้ตอบแบบสอบถามมีความเชื่อว่า ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ช่วยบรรเทาปัญหาชุมชนได้อย่างมาก ร้อยละ 75 – 80 ความเชื่อในทางพระพุทธศาสนา เรียกว่า “ศรัทธา” การตอบคำถามของพระสงฆ์ 2 ใน 3 “เชื่อ”ว่า ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงช่วยบรรเทาปัญหาของชุมชนได้มาก ถือว่าเป็นบันไดขั้นแรกของการนำไปสู่การพัฒนา เพราะศรัทธานั้นเริ่มมาจาก ความจงรักภักดีที่มีต่อพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ที่ทรงพระราชทานไว้ ส่วนการนำไปสู่การปฏิบัติ และประสบผลสำเร็จ ขึ้นอยู่กับความร่วมมือร่วมใจของชุมชน ไม่ว่าจะเป็นบ้าน – วัด – โรงเรียน สร้างพลังของการเปลี่ยนแปลงชุมชนให้มีสภาพดีขึ้นเพื่อสนองความต้องการพื้นฐานของประชาชนและป้องกันแก้ไขปัญหาสังคม โดยการเพิ่มพูนความสามารถให้แก่บ้าน – วัด – โรงเรียน เพื่อให้การจัดการกับปัญหาของตนเองได้ โดยถือหลักการประชาธิปไตยในการมีส่วนร่วมดำเนินงานของประชาชน คือการพึ่งพาตนเอง ของประชาชน การพัฒนาชุมชน การให้การศึกษาแก่ชุมชนและการผสมผสานระหว่างกลุ่มประโยชน์ต่าง ๆ ในชุมชน

หลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับเงื่อนไขด้านความรู้ พระสงฆ์ครั้งหนึ่ง (ร้อยละ 55.58) ให้นำหนักกับสติปัญญามากที่สุดเพราะเป็นหลักธรรมพื้นฐานของการใช้ชีวิตมนุษย์ ซึ่งในการศึกษาทางพระปริยัติธรรมตั้งชื่อหัวข้อสติปัญญา ว่า ธรรมที่มีอุปการะมาก ประโยชน์ของสติ คือ เมื่อใช้ให้ถูกต้องตามกาลเวลาแล้ว ย่อมให้ผลดี คือ สติเป็นธรรมะที่ป้องกันความพลั้งเผลอ ทำอะไรก็ไม่ผิดพลาด ส่วนสัมปชัญญะเป็นธรรมคอยกำกับจิตให้มีความรู้สึกตัวอยู่เสมอ ในขณะที่กำลังทำ กำลังพูด กำลังคิด ไม่ให้ผิดพลาดได้ นอกจากนั้น ความยากจนในทางธรรมของพระพุทธศาสนาให้ 2 ความหมาย คือ 1. ความขาดแคลนในปัจจุบันซึ่งขึ้นพื้นฐานของการดำรงชีพตามฐานของมนุษย์ และ 2. ขัดสนทางสติปัญญา ยากจนในศีลธรรม แค้นแค้นในคุณความดี ไร้ความเมตตากรุณา เป็นต้น ส่วน “ปัญญา” แปลว่า ความรู้ทั่ว คือรู้ทั่วถึงเหตุถึงผล รู้อย่างชัดเจน รู้เรื่องบาปบุญคุณโทษ รู้สิ่งที่ควรทำควรเว้น เป็นต้น เป็นธรรมที่คอยกำกับศรัทธา เพื่อให้เชื่อประกอบด้วยเหตุผล ไม่ให้หลงเชื่ออย่างมกมาย พระพุทธเจ้าทรงแสดงปัญญาไว้ถึง 3 ระดับ ซึ่งปัญญาทุกประเภทนั้นต้องสอดคล้องไปในทิศทางเดียวกัน ไม่มีอะไรสำคัญมากน้อยไปกว่ากัน เนื่องจากการจะข้ามสะพานไปได้ ต้องเดินผ่านตั้งแต่ ต้นสะพาน กลางสะพาน แล้วจึงจะถึงปลายสะพานที่ทำให้ข้ามพากได้ ปัญญา 3 ระดับก็เป็นฉันทันนั้น คือเริ่มจาก เข้าใจว่าอะไรคือ กุศลและอกุศล เข้าใจกระบวนการธรรมชาติ ตั้งแต่กฎแห่งกรรม ถึงไตรลักษณ์ และสุดท้าย จึงตระหนักถึงสภาวะของทุกข์และแนวทางการดับทุกข์ (อริยสัจ) ปัญญา 3 ประการที่วานี้ ได้แก่

1. สุตมยปัญญา คือ ปัญญาที่สำเร็จโดยการฟัง หมายถึงเอาปัญญา ความรู้ ความเข้าใจจากการอ่านและการฟัง ทบทวนศึกษาซ้ำแล้วซ้ำเล่า จนกระทั่งมีพื้นฐานความรู้ที่ถูกต้อง และแม่นยำ ในอรรถและพยัญชนะ

2. จินตามยปัญญา คือ ปัญญาที่สำเร็จโดยการคิดพิจารณา หมายถึงปัญญาที่ได้จากการคิด

ใคร่ครวญ พินิจพิจารณา ให้เกิดความเข้าใจอย่างตถกถตามขั้นตอนของเหตุผล และความสัมพันธ์ต่างๆ โดยมีใช้การ จดจำเฉยๆ แต่สามารถมองสภาพปรมาัตถ์ธรรมออกด้วยจินตนาการ เข้าใจถึงเป้าหมาย และรายละเอียดธรรมะได้ตรงทาง ไม่ว่าจะเป็นนัยตรงหรือเชิงประยุกต์ เพียงแต่มีได้อยู่ในฐานะเป็น "ผู้เห็นด้วยตนเอง"

3. กาวนามยปัญญา คือ ปัญญาที่สำเร็จโดยการภาวนา หมายถึงปัญญาของผู้ปฏิบัติวิปัสสนาตามแนวทางของมหาสติปัฏฐาน 4 แล้วประจักษ์แจ้งในความมิใช่ ตัวตน สัตว์ บุคคล ของชั้น 5 เพราะประกอบด้วยรูปธรรมและนามธรรมเท่านั้น แม้ 'ใจ' หรือ 'วิญญาณ' ก็มิใช่ตัวตน เมื่อเห็นแล้ว ก็จะไม่เหลือคุณค่าสาระใดๆ ที่จะต้องยึดถือให้เกิดความทุกข์ทรมาน ปีบคั้นจิตใจอีกต่อไป

ดังนั้น หลักพระธรรมวินัยในพระพุทธศาสนา จึงให้ความสำคัญของการสร้างสติปัญญา เสริมสร้างคุณความดี อันประกอบด้วยอำนาจคุณธรรมที่จะทำให้มนุษย์สามารถก้าวข้ามความเป็นสัตว์ที่เร่าร้อนด้วยอำนาจกามคุณ ด้วยการปรุแต่งให้จิตกำหนดยินดีในวัตถุกาม จนขาดสติปัญญา ในการแสวงหาเพื่อตอบสนองความต้องการที่เรียกว่า ตัณหา (กิเลส) ความเจริญในวัตถุกามจึงเป็นความยุ่งยากทางจิตใจของมนุษย์ชาติ ที่จะต้องดิ้นรนชวนชาย เพื่อแสวงหาวัตถุภายนอกมาตอบสนองความต้องการจนเกินความจำเป็นตามฐานะ สติปัญญาจึงเป็นเครื่องป้องกันไม่ให้เกิดความพลั้งเผลอหรือผิดพลาด ลักษณะของสติ มีความระลึกได้ทันเวลา ก่อนทำ ก่อนพูด ก่อนคิด หน้าที่ของสติจะกำจัดสิ่งที่เป็นข้าศึก คือ ความเลินเล่อ (ปมาทะ) ประเภทของสติ มี 2 ประเภท คือ 1. สติขั้นต่ำ เป็นไปในกิริยาที่ทำ ถ้อยคำที่พูด และเรื่องที่เกิด และ 2. สติขั้นสูง เป็นไปในสติปัฏฐาน คือ ความระลึกที่เป็นไปในกาย เวทนา จิต และธรรม เมื่อถามสอบเรื่องหลักธรรมที่เกี่ยวกับความรู้ พระสงฆ์จึงให้น้ำหนัก สติปัญญามากที่สุด หลักธรรม อื่น ๆ จึงมีความสำคัญรองลงมา

สรุป

เศรษฐกิจพอเพียง เป็นปรัชญาชี้ถึงแนวทางการดำรงและปฏิบัติตนของประชาชนในทุก ระดับตั้งแต่ระดับครอบครัวระดับชุมชน ถึงระดับรัฐ ทั้งในการพัฒนาและบริหารประเทศให้ดำเนินไปในทางสายกลาง โดยเฉพาะการพัฒนาเศรษฐกิจ เพื่อให้ก้าวทันต่อโลกยุคโลกาภิวัตน์ ความพอเพียง หมายถึง ความพอประมาณ ความมีเหตุผล รวมถึงความจำเป็นที่จะต้องมีระบบภูมิคุ้มกันในตัวที่ดีพอสมควรต่อการมีผลกระทบใดๆ อันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทั้งภายนอก และภายใน ทั้งที่ต้องอาศัยความรอบรู้ ความรอบคอบ และความ ระมัดระวังอย่างยิ่งในการนำวิชาการต่างๆ มาใช้ในการวางแผน และการดำเนินการทุกขั้นตอน ดำเนินชีวิตด้วยความอดทนความเพียร มีสติปัญญา และความรอบคอบ เพื่อให้สมดุลและพร้อมต่อการรองรับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว และกว้างขวางทั้งด้านวัตถุสังคมสิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรมจากโลกภายนอกได้เป็นอย่างดี

รัฐบาลได้ดำเนินการตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 - 13 มีจุดประสงค์หลักคือเพื่อมุ่งสู่การพัฒนาที่สมดุล ยั่งยืน และมีภูมิคุ้มกัน เพื่อความอยู่ดีมีสุข มุ่งสู่สังคมที่มีความสุขอย่างยั่งยืน หรือที่เรียกว่า "สังคมสีเขียว" ด้วยหลักการดังกล่าว จะเน้นเรื่อง

ตัวเลขการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจแต่ยังคงให้ความสำคัญต่อระบบเศรษฐกิจแบบทวิลักษณ์ หรือระบบเศรษฐกิจที่มีความแตกต่างกัน ระหว่างเศรษฐกิจชุมชนเมืองและชนบท

เอกสารอ้างอิง

- คุณ โทชน์, (2552). *พุทธศาสนากับชีวิตประจำวัน*, พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.
- ทัศนีย์ ลักษณ์, (2554). *การสังคมนาเศรษฐกิจชุมชน*, พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- พระพรหมคุณาภรณ์(ป.อ.ปยุตโต). (2554). *เศรษฐศาสตร์แนวพุทธ*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระพรหมคุณาภรณ์(ป.อ.ปยุตโต). (2556). *การพัฒนาที่ยั่งยืน*. กรุงเทพฯ: มูลนิธิพุทธธรรม.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต). (2553). *พระกับป่ามีปัญหอะไร*. พิมพ์ครั้งที่ 4, นนทบุรี: สำนักพิมพ์ภาพพิมพ์.
- มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. กรุงเทพฯ :โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- สุรพงษ์ วิบูลเศรษฐ์, (2554). *เศรษฐศาสตร์ตามแนวพุทธศาสตร์*, กรุงเทพฯ: พลังปัญญา.
- อภิชัย พันธเสน. (2552). *การประยุกต์พระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียงกับอุตสาหกรรม ขนาดกลางและขนาดย่อม*. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.

การสอนทักษะการฟังภาษาต่างประเทศ
THE INSTRUCTION OF LISTENING SKILLS IN FOREIGN
LANGUAGE LEARNING

¹เกริก พิสัยพันธ์, ²พระมหาสุริยัน อุตุตโร และ ³เอกชัย ศรีบุรินทร์

¹Kerk Phisaiphan, ²Phramaha Suriyan Uttaro and ³Eakachai Sriburin

^{1,2}มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ประเทศไทย

³มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ประเทศไทย

^{1,2}Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand

³Mahamakut Buddhist University, Thailand

¹pong.mcu55@yahoo.com, ²suriyanbungthale@gmail.com

³eakburin@gmail.com,

Received: October 17, 2025; **Revised:** December 5, 2025; **Accepted:** December 29, 2025

บทคัดย่อ

การเรียนการสอนภาษาอังกฤษเป็นภาษาต่างประเทศ การฟังนับเป็นทักษะทางภาษาที่ใช้มากที่สุดในชีวิตประจำวันของมนุษย์ ในช่วงที่ผ่านมาได้มีการพัฒนาอย่างกว้างขวางทั้งในด้านแนวคิดและกระบวนการเรียนการสอน ทั้งนี้เพราะการเรียนการสอนภาษาเป็นกระบวนการที่ต้องอาศัยความสัมพันธ์ระหว่างผู้สอนและผู้เรียนและต้องมีพื้นฐานอยู่บนทฤษฎีและวิธีการต่างๆมากมาย ทฤษฎีและวิธีการเหล่านี้ได้แก่ความเชื่อต่างๆเกี่ยวกับธรรมชาติของภาษา และธรรมชาติของการเรียนรู้ภาษา ซึ่งเป็นพื้นฐานสำคัญที่ช่วยให้ผู้สอนปฏิบัติต่อผู้เรียนได้อย่างถูกต้องเหมาะสม และยังเป็นแนวทางสำหรับผู้ฟังในการตัดสินใจกำหนดเป้าหมายและเนื้อหาของการเรียนการสอน ตลอดจนการเลือกรูปแบบในการสอน ความแตกต่างของความเชื่อดังกล่าวทำให้เกิดความหลากหลายของแนวคิด และก่อให้เกิดวิธีสอนที่แตกต่างกันออกไป

คำสำคัญ : การฟังภาษาอังกฤษ, ภาษาต่างประเทศ

¹ อาจารย์, คณะครุศาสตร์ สาขาวิชาการสอนภาษาอังกฤษ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตอุบลราชธานี

² อาจารย์ ดร., คณะครุศาสตร์ สาขาวิชาการสอนภาษาอังกฤษ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตอุบลราชธานี

³ อาจารย์ ดร., คณะศึกษาศาสตร์ สาขาวิชาการสอนภาษาอังกฤษ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีล้านช้าง

Abstract

In the teaching and learning of English as a foreign language, listening is considered the most frequently used language skill in everyday human communication. In recent years, substantial developments have been made in both theoretical perspectives and instructional processes. This is because language teaching and learning is a complex process that relies on the interaction between teachers and learners and is grounded in a wide range of theories and pedagogical approaches. These theories and methods encompass beliefs about the nature of language and the nature of language learning, which serve as essential foundations guiding teachers in responding appropriately to learners. They also provide a framework for practitioners to make informed decisions regarding instructional goals, content selection, and teaching approaches. Differences in such beliefs have led to a diversity of perspectives and the emergence of varied language teaching methods.

Keywords: Listening of English, Foreign language

บทนำ

การฟังนับเป็นทักษะทางภาษาที่ใช้มากที่สุดในชีวิตประจำวันของมนุษย์ โดยการเรียนภาษาต่างประเทศ ซึ่งไม่ใช่เพียงได้ยินได้ใช้ประสาทหูเท่านั้น แต่รวมถึงการใช้ความพร้อมทั้งร่างกายและจิตใจ ผู้ฟังจะต้องมีสมาธิในการฟังอย่างดี เมื่อรับรู้เสียงที่ได้ยินแล้วใช้สมองคิดตีความ และโยงเข้ากับประสบการณ์เดิมเกิดเป็นความเข้าใจ แล้วใช้สติปัญญาและวิจารณญาณในการตัดสินใจว่าเรื่องที่ได้อินนั้นน่าเชื่อถือหรือไม่อย่างไร และสามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้หรือไม่ การฟังจึงมีความสำคัญต่อการเรียนการสอนโดยเฉพาะการเรียนภาษาต่างประเทศ มีความจำเป็นจะต้องเรียนรู้โดยการฟังบ่อยๆ จนเข้าใจและเกิดทักษะจนสามารถนำมาใช้ในชีวิตประจำวันได้

ในบทนี้ จึงได้กล่าวถึง ความหมายของการฟัง หลักการฟังที่ดีและความสำคัญของการฟังที่ดี หลักการสอนการฟังภาษาต่างประเทศ ความสำคัญในการสอนทักษะการฟังและกิจกรรมที่นำไปสู่การฟัง เมื่อให้ผู้เรียนได้เกิดการเรียนรู้ภาษาต่างประเทศอย่างมีประสิทธิภาพต่อไป

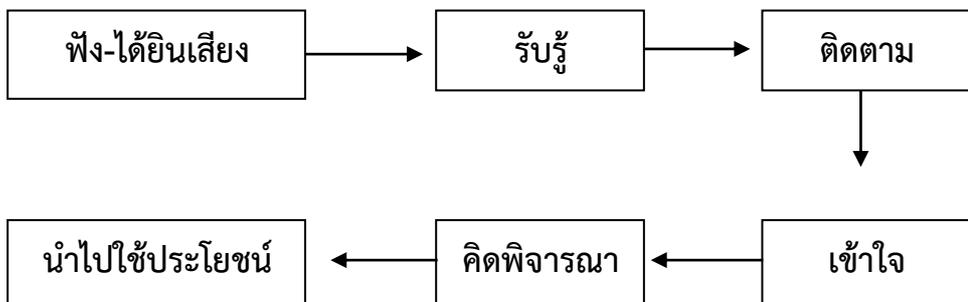
ความหมายของการฟัง

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2542 ได้ให้ความหมายของการฟังไว้ว่า “ฟัง” หมายถึง ตั้งใจสงบ คอยรับเสียงด้วยหู ได้ยิน เชื่อทำตามถ้อยคำ เช่น ฟังออก คือเข้าใจ รู้เรื่อง

พรรณราย ทรัพย์ประภา ได้อธิบายว่า “การฟัง” หมายถึง การใส่ใจในสิ่งที่ได้ยิน รวมทั้งใช้ความคิด ความรู้สึก หรือวิจารณญาณประกอบไปด้วย เพื่อให้เป็นแนวทางการสื่อสารนั้นเปิดเผยและมีประสิทธิภาพ ซึ่งจะเอื้ออำนวยให้เกิดความเข้าใจอันดีระหว่างกันและได้อย่างมากทีเดียว (พรรณราย ทรัพย์ประภา, 2548 :129)

สุปราณี พฤติการณ์ กล่าวว่า การฟัง หมายถึง การได้ยิน การติดตามเรื่องราวของสิ่งที่ได้ยินไปด้วย ความสามารถเข้าใจสิ่งนั้น จับข้อความต่างๆที่ควรคล้อยตามหรือโต้แย้ง (สุปราณี พฤติการณ์, 2533 :3)

การฟังเป็นการรับสาร หรือพฤติกรรมที่แสดงการรับรู้และเข้าใจเรื่องผู้พูดกำลังพูด แปลความตามวัตถุประสงค์ของผู้พูด และสามารถใช่วิชาญาณในการพิจารณาสาระที่ฟังเพื่อนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์อย่างเหมาะสม การฟังเป็นกระบวนการเรียนรู้เริ่มแรกของมนุษย์ โดยอาศัยการได้ยินแล้วติดตามเสียงที่ได้ยิน ทำความเข้าใจ คิด พิจารณาและนำไปใช้ประโยชน์ ฉะนั้นจึงสามารถสรุปความหมายของการฟัง เป็นกระบวนการได้ดังนี้

จากกระบวนการดังกล่าว จะเห็นได้ว่าการฟังเป็นการรับสารไปสู่สมอง กลั่นกรองความคิด การเลือกสรรความคิด นำไปใช้ประโยชน์ โดยจำแนกสาระของการฟังได้ ดังนี้ (ราชภัฏเขต ภูมิศาสตร์ภาคใต้, 2543 :105)

1) การได้ยินเป็นพื้นฐานการฟัง หมายความว่า ก่อนการฟังจะเกิดขึ้นจะต้องเริ่มจากการได้ยินมาก่อน เช่น ได้ยินเสียงรถแล่น ได้ยินเสียงฝนตก ได้ยินเสียงอาจารย์สอนในห้องเรียน แต่เพียงได้ยินเท่านั้น ไม่ได้ให้ความสำคัญหรือนำไปใช้ประโยชน์แต่อย่างใด

2) การฟังย่อมาศัยสมรรถภาพทางกาย คือการได้ยินเป็นพื้นฐานแล้วนำมา ประสมประสานกับสมรรถภาพทางความคิด เพื่อพิจารณานำสิ่งที่ได้ฟังไปใช้ประโยชน์ต่อไป

3) การฟังจึงหมายถึงการได้ยินอย่างเข้าใจ ใช้ความคิดวิเคราะห์ ประเมินค่าสิ่งที่ ฟังและสามารถแสดงปฏิกิริยาตอบสนองได้

หลักการฟังที่ดีและความสำคัญของการฟัง

การฟัง คือ การรับรู้ความหมายจากเสียงที่ได้ยิน เป็นการรับรู้สารทางหู ทั้งที่ฟังจาก บุคคลโดยตรง และฟังจากจากสื่ออิเล็กทรอนิกส์ต่าง ๆ เพราะข่าวสาร ความรู้และศิลปะวิทยาการ ต่าง ๆ ที่มนุษย์ถ่ายทอดกันตั้งแต่สมัยโบราณจนถึงปัจจุบันยังใช้วิธีการพูดอธิบายให้ฟังแม้จะมี หนังสือบันทึกไว้เป็นลายลักษณ์อักษรแล้วก็ตาม

1. หลักการฟังและการดูที่ดี

แม้ว่าทักษะการฟังจะเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นโดยธรรมชาติ แต่ผู้ฟังแต่ละคนก็มีความสามารถในการฟังและการดูที่แตกต่างกัน ดังที่เราจะพบว่าในบางครั้งผู้ฟังหรือดูหลายคนฟังและดูในเรื่อง เดียวกัน แต่เข้าใจเรื่องแตกต่างกัน การพัฒนาศักยภาพการฟังและการดูที่ดีมีหลักการดังนี้

1) เตรียมตัวให้พร้อม ไม่ว่าจะเป็นการฟังเรื่องอะไรผู้ฟังที่ดีควรพร้อมทั้งทางร่างกาย และจิตใจ สุขภาพดี นอนหลับอย่างเพียงพอก่อนการฟังและมีความพร้อมในเนื้อหาที่จะฟัง คือหา ข้อมูลเกี่ยวกับเรื่องที่จะฟัง ซึ่งจะช่วยให้เข้าใจและเกิดประโยชน์กับตนเองอย่างเต็มที่ หากเรื่องที่จะ ฟังนั้นผู้ฟังไม่มีความรู้พื้นฐานมาก่อนก็ต้องเตรียมตัวให้พร้อม

2) กำหนดจุดมุ่งหมายในการฟัง ผู้ฟังที่ดีควรกำหนดมุ่งหมายในการฟังทุกครั้งว่าจะ ฟังเพื่ออะไร ได้แก่ ฟังเพื่อความรู้ ฟังเพื่อความเพลิดเพลินหรือฟังเพื่อให้ได้ข้อคิด การกำหนด จุดมุ่งหมายในการฟังจะทำให้ผู้ฟังเกิดประโยชน์สูงสุดในการฟัง

3) มีสมาธิ สมาธิเป็นสิ่งสำคัญที่จะทำให้เข้าใจเรื่องที่ฟัง โดยการบังคับจิตใจให้จดจ่อ และตั้งใจฟังเรื่องนั้นๆ โดยไม่มีความคิดอื่นมาปะปน แม้สมาธิเป็นสิ่งที่ทำได้ค่อนข้างยาก แต่ละคน มีสมาธิยาวและสั้นต่างกัน หากฝึกฟังอย่างมีสมาธิอย่างต่อเนื่องย่อมส่งเสริมประสิทธิภาพในการฟัง ได้เป็นอย่างดี

4) ไม่อคติคือวางใจให้เป็นกลาง อคติ คือ ความลำเอียง ได้แก่ ลำเอียงเพราะรัก โกรธ หลงและกลัว หมายถึง อคติต่อเรื่องที่ฟังและต่อผู้พูดด้วย ซึ่งไม่ควรจะเกิดขึ้นกับผู้ฟัง ผู้ฟังที่ดี ควรวางใจให้เป็นกลาง เพื่อที่จะได้พิจารณาเรื่องที่ฟังได้อย่างสมเหตุสมผล ไม่คลาดเคลื่อนจาก ความเป็นจริง ซึ่งจะก่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดในการฟังและดู

5) จับใจความสำคัญของเรื่องได้ ผู้ฟังที่ดีต้องพยายามจับประเด็นสำคัญของเรื่องที่ฟัง บางครั้งผู้พูดอาจพูดเรื่องราวที่ไร้สาระ เน้นความสนุกสนาน ผู้ฟังจึงต้องตั้งใจหาสาระที่ผู้พูดต้องการสื่อมายังผู้ฟัง นอกจากการจับใจความของเรื่องที่ฟังแล้ว ผู้ฟังควรสรุปความคิดรวบยอดของเรื่องที่ฟังด้วย

6) จดบันทึกเรื่องที่ฟัง การจดบันทึกสิ่งที่ได้ดู ได้ฟังจะทำให้จดจำเรื่องที่ฟังได้ดีขึ้น และหากต้องการทบทวนเรื่องที่ฟังก็สามารถนำกลับมาอ่านใหม่ได้ ในการจดบันทึกควรจดบันทึกเฉพาะประเด็นที่สำคัญ

7) นำสิ่งที่ฟังหรือดูมาปรับใช้ในชีวิต ผู้ฟังที่ดีควรนำเรื่องที่ฟังหรือดูมาใช้ประโยชน์ในชีวิตประจำวัน หากเป็นเรื่องที่ดีก็นำไปเป็นแบบอย่างในการปฏิบัติ เช่น ฟังเรื่องข้อควรปฏิบัติในการเลือกสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร (ส.ส.) เมื่อฟังแล้วนำไปใช้เมื่อต้องการใช้สิทธิเลือกตั้ง หากเรื่องที่ฟังเป็นเรื่องที่ไม่ดีก็ควรหลีกเลี่ยงไม่ประพฤติตาม เช่น ฟังเรื่องโทษของการสูบบุหรี่ ฯลฯ

2. ความสำคัญของการฟังที่ดี

การฟังที่ดีย่อมให้เกิดปัญญา เกิดความรอบรู้และการฟังเป็นส่วนสำคัญของการพูดเป็นทักษะที่สำคัญในการสื่อสาร เพราะถ้าฟังผิดจะมีผลเสียเกิดขึ้น อย่างเช่นสำนวนที่ว่า “ฟังไม่ได้ศัพท์ จับไปกระเดียด” หรือ “อย่างฟังความข้างเดียว” แต่ควรจะเป็น “ฟังหูไว้หู” การเป็นทักษะสำคัญที่จำเป็นต้องใช้ในชีวิตประจำวันมากที่สุด ดังที่ จางง วิบูลย์ศรี, 2538 :146) ได้อ้างถึงผลการวิจัยไว้ว่า มนุษย์ใช้เวลาฟังถึง 45 % ใช้เวลาในการพูด 30 % ใช้เวลาในการอ่าน 16 % และใช้เวลาเขียน 9% การฟังและการดูเป็นกระบวนการรับสารที่มีประโยชน์ต่อตนเองและสังคมเป็นอย่างมาก ความสำคัญของการฟังและการดูมีหลายประการ ดังนี้

1) ให้ความรู้และความความคิด มนุษย์รับฟังและดูตั้งแต่วัยเด็กซึ่งเป็นการเรียนรู้สิ่งต่างๆ จากระดับที่ง่ายจนพัฒนาเป็นระดับที่ยาก การฟังและการดูเป็นวิธีการหาความรู้อย่างหนึ่ง อาจเป็นการแลกเปลี่ยนทัศนคติ ในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง ซึ่งเป็นการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกัน ทำให้ได้ความรู้และเพิ่มความคิด เมื่อเกิดข้อสงสัยแล้วมีการซักถามกัน ก็จะเกิดสติปัญญา นอกจากนี้ยังมีการติดตามข่าวสารข้อมูลต่างๆ จากวิทยุโทรทัศน์ เป็นต้น

2) ให้เพลินเพลินจิต และสร้างความจรรโลงใจ การรับสารบางประเภทจะทำให้เกิดความเพลิดเพลินและ สร้างความจรรโลงใจ บางครั้งหากเหนื่อยล้าจากการเรียนหรือการทำงานมาทั้งวันการฟังเพลงที่ไพเราะ หรือดูภาพยนตร์ที่สนุกสนานสักเรื่องจะทำให้รู้สึกผ่อนคลาย ถือว่าเป็นวิธีการพักผ่อนอย่างหนึ่ง นอกจากนี้เนื้อหาสาระของเรื่องยังให้แง่คิดบางประการ ซึ่งอาจเป็นการกระตุ้นความรู้สึกผู้รับสารได้อีกทางหนึ่ง การรับสารที่ทำให้เกิดความเพลิดเพลินใจและสร้าง

ความจรรโลงใจยังมีอีกหลายประการ เช่น การชมการแสดงดนตรี การชมละคร การฟังพระธรรมเทศนา เป็นต้น

3) ใช้พัฒนาตนเองและสังคม การรับสารด้วยการฟังและการดูทำให้เกิดความรู้ สร้างความคิดสร้างความคิดเพลิดเพลนใจ และเสริมสร้างโลกทัศน์ของผู้รับสารให้กว้างไกล ที่กล่าวมาทั้งหมดนี้ล้วนเป็นการพัฒนาในส่วนของตนเอง เมื่อผู้รับสารนำไปปรับใช้ในชีวิตประจำวันและในงานอาชีพ ก็จะเป็นการสร้างประโยชน์ให้กับคนรอบข้างหรือหน่วยงาน ซึ่งก็หมายถึงสังคมนั่นเอง

หลักการสอนการฟังภาษาต่างประเทศ

หลักการสอนการฟังภาษาต่างประเทศ ได้มีนักวิชาการได้กล่าวถึงกลวิธีการฟังที่มีประสิทธิภาพอย่างหลากหลาย สามารถนำมาประมวลพอสังเขป ดังนี้

ล็อคค์ (Locke) ได้กล่าวถึง กลวิธีการสอนฟังที่มีประสิทธิภาพ ที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้ ดังนี้

1) เน้นจุดที่สำคัญ คือ ผู้สอนดึงความสนใจไปสู่พฤติกรรมที่เกี่ยวข้องโดยการสนทนาเกี่ยวกับความสำคัญของสิ่งที่ฟังและอธิบายได้ถึงเหตุผลที่ผู้เรียนจำเป็นต้องฟัง นอกจากนี้ยังสามารถทำได้โดยการถามคำถามและพูดคุยกแลกเปลี่ยนคำตอบจากนั้นจึงสรุปและเน้นในจุดที่สำคัญ

2) การสร้างแบบจำลอง คือ ผู้สอนแสดงพฤติกรรมที่ต้องการให้ผู้เรียนเรียนรู้ เช่น ประทับมือตามจังหวะเพลง คำ หรือวลี วิธีการเลียนแบบเป็นการสอนและการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ

3) การกระตุ้น คือ ผู้สอนกระตุ้นและกำกับให้ผู้เรียนตอบสนองพฤติกรรมที่เหมาะสม กับตัวผู้เรียนโดยการถามคำถามจากสิ่งที่ฟัง หากการตอบสนองไม่เป็นไปตามที่ผู้สอนคาดหวังสามารถทำการกระตุ้นเพิ่มขึ้นโดยการถามคำถามหรือการสร้างแบบจำลองพฤติกรรมอีกครั้ง

ฮาร์เมอร์ (Harmer) ได้กล่าวถึงหลักสำคัญในการสอนการฟังผู้เรียนภาษาอังกฤษเป็นภาษาที่สอง ดังนี้

1) การใช้เครื่องบันทึกเสียงในการสอน การใช้เทปบันทึกเสียงในการสอนฟังนั้นแม้ว่าเทป บันทึกเสียงจะเนื้อหาดีแค่ไหน แต่หากเสียงที่บันทึกมาไม่มีคุณภาพหรือเครื่องเล่นเทปเล่นเร็วหรือช้า เกินไป สิ่งที่ฟังก็จะไม่เกิดประโยชน์ต่อผู้เรียน ดังนั้นผู้สอนจึงต้องมั่นใจว่าเครื่องที่ใช้บันทึกเสียงมีคุณภาพ นอกจากนั้นเครื่องเล่นก็จำเป็นต้องมีคุณภาพดีด้วยเช่นกัน

2) การเตรียมความพร้อมเป็นสิ่งสำคัญ ผู้เรียนและผู้สอนจำเป็นต้องมีการเตรียมความพร้อมก่อนการเรียนการสอนฟัง สำหรับผู้สอนนั้นจะต้องฟังเทปบันทึกเสียงทั้งหมดก่อนทำการสอนเสมอ ซึ่งเป็นการเตรียมความพร้อมรับมือกับปัญหาต่างๆ เช่น ปัญหาด้านเสียง ปัญหาด้านสำเนียง นอกจากนี้ ผู้สอนยังสามารถวิเคราะห์เนื้อหาและภาระงานที่จัดเตรียมมาว่าเหมาะสมกับ

ผู้เรียนหรือไม่สำหรับ ผู้เรียนต้องเตรียมตนเองให้พร้อมสำหรับการฟัง สามารถทำได้โดยการอธิบายเกี่ยวกับหัวข้อที่เรียน และคาดเดาว่าอะไรจะเกิดขึ้นต่อไปโดยผู้สอนต้องพยายามกระตุ้นให้ผู้เรียนเชื่อมโยงกับหัวข้อที่เรียน และภาระงานให้ผู้เรียนต้องการที่จะเรียนจริงๆ

3) การฟังเพียงครั้งเดียวไม่เพียงพอ ควรเปิดเสียงเนื้อหาให้ผู้เรียนฟังมากกว่าหนึ่งครั้ง เพราะผู้เรียนต้องการฟังอีกครั้งเพื่อเก็บรายละเอียดที่ตกหล่นจากการฟังในครั้งแรก และยังเป็นโอกาสที่ผู้เรียนได้เรียนรู้ภาษาจากเสียงเนื้อหาที่ฟังอีกด้วย ในการฟังเนื้อหาครั้งแรกส่วนมากจะเพียงพอให้ผู้เรียนทราบวากาลังเรียนเกี่ยวกับเรื่องอะไรซึ่งต่อมาจะส่งผลให้การฟังง่ายมากยิ่งขึ้น ผู้สอนควรเปิดเสียงเนื้อหาให้ฟังไม่เกิน 2-3 ครั้ง

4) ผู้เรียนควรได้รับการกระตุ้นให้ตอบสนองต่อเนื้อหา ไม่ใช่เพียงแค่ภาษาที่ฟัง สิ่งสำคัญสำหรับการฟัง คือ การเข้าใจความหมายและจุดมุ่งหมายของสิ่งที่ฟังได้ โดยผู้สอนถามคำถามเพื่อตรวจสอบความเข้าใจของผู้เรียนว่าเป็นไปตามที่ต้องการหรือไม่

5) การฟังแต่ละชั้นต้องมีภาระงานที่แตกต่างกัน ในการฟังเนื้อหาแต่ละชั้นควรเตรียม ภาระงานที่แตกต่างกันออกไป ซึ่งในขั้นแรกของการฟังภาระงานไม่ควรยากหรือง่ายเกินไป แต่มุ่งให้ผู้เรียนเข้าใจและตอบสนองได้และช่วยให้ผู้เรียนกระตือรือร้นในการเรียน ส่วนภาระงานในการฟังจะมุ่งเน้นเนื้อหา ภาษา การออกเสียงและอื่นๆ

6) การทำภาระงานเพื่อความเข้าใจเนื้อหาที่ฟัง หลังจากการฟังผู้เรียนจะใช้เวลาในการเลือกและเตรียมตัวเพื่อทำภาระงาน ผู้สอนควรให้เวลาผู้เรียนได้ใช้ความรู้ความ สามารถในการทำภาระงานอย่างเต็มที่ เมื่อผู้สอนสามารถเปิดเสียงซ้ำอีกได้เพื่อให้ผู้เรียนเก็บรายละเอียดจากการฟังครั้งแรก นอกจากนี้ยังเป็นการช่วยให้ผู้เรียนสามารถทำภาระงานและเข้าใจเนื้อหาที่ฟังได้ดีมากยิ่งขึ้นจากนั้นจึงใช้สื่ออื่นหรือบทพูดสำหรับกิจกรรมใหม่

แวนเดอร์กริฟ (Vandergrift) ได้นำเสนอหลักการสอนฟัง จากการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับการฟัง ดังนี้

1) ข้อจำกัดของหน่วยความจำที่ทำงานสนับสนุน ให้ผู้เรียนควรฟังเรื่องที่เกี่ยวข้องโดยตรงกับเนื้อหาและภาระงาน หากมีการจัดการที่ยุ่งยากจะทำให้ดึงความสนใจของผู้เรียนจากเป้าหมายหลักของเนื้อหาที่ฟังไป นอกจากนี้ยังใช้พื้นที่หน่วยความจำทำงานที่ควรสนใจในเนื้อหาและภาระงานที่มีอยู่อย่างจำกัดไป

2) คำบรรยายได้ภาพ คำอธิบายประกอบและโปรแกรมคอมพิวเตอร์ที่ลึกระดับ การพูดให้ช้าลงอาจเป็นประโยชน์ในการพัฒนาทักษะการจำคำศัพท์และการเรียนรู้คำศัพท์ แต่มีข้อสนับสนุนว่าผู้เรียนจะไม่สามารถใช้ได้ในการสนทนาในสถานการณ์จริงจึงจำเป็นต้องฟังพา ปัจจุบัน บริษัทที่เกี่ยวข้องเพื่อพัฒนาวิธีการในการฟัง ยังมีข้อสนับสนุนในการใช้คำอธิบายได้ภาพและ

การลด ระดับความเร็วของการพูดว่ากระตุ้นให้ถอดรหัสคำที่ละคำแทนที่จะส่งเสริมให้เกิดการพัฒนากลยุทธ์ ที่สามารถช่วยให้ผู้เรียนรับมือกับการฟังในสถานการณ์จริง

3) การเห็นภาพขณะฟัง ภาพช่วยให้พัฒนาไปเป็นความจำระยะยาว เพิ่มความสนใจ และจดจ่อในรายละเอียดอื่นๆ แต่ภาพโฆษณาที่เห็นในสื่อออนไลน์จะไม่ใช่ประโยชน์กับผู้เรียนในสถานการณ์จริง นอกจากอาจจะเป็นประโยชน์สำหรับการเรียนรู้คำศัพท์แล้วยังถือว่าเป็นการลัดวงจรการพัฒนาทักษะในการฟังอีกด้วย

4) บริบทเป็นสิ่งที่สำคัญสำหรับการฟัง ผู้ฟังใช้ข้อมูลใดๆ ที่เกี่ยวข้องกับสิ่งที่ได้ยิน เพื่อจัดการข้อมูลและตีความสิ่งที่ได้ฟัง

5) วิธีการและกลยุทธ์ที่ใช้ในการเรียนการสอนฟังกับผู้เรียนระดับเริ่มต้น ควรเริ่มจากการสร้างความเชื่อมั่น เพิ่มการรับรู้การฟัง และช่วยให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ที่จะผสมผสานวิธีในการฟัง เพื่อให้มีประสิทธิภาพที่จะเข้าใจเนื้อหาในสถานการณ์ฟังจริง

ความสำคัญในการสอนทักษะการฟัง

ทักษะการฟัง เป็นทักษะที่สำคัญที่สุดที่จะนำไปสู่ทักษะต่อไป เช่น การพูด การอ่าน และการเขียน การฟังแยกออกได้เป็น 2 ระดับ (เฉลิม ทองนวล, 2557 :13) คือ ระดับเริ่มต้น เน้นการฟังเสียง คำวลีแล้วสามารถออกเสียงได้ถูกต้อง รู้จักสังเกต และจับได้ว่าเสียงต่างๆ มีความแตกต่างกันอย่างไร และระดับที่สอง เป็นการฟังประโยคและเรื่องราวเพื่อความเข้าใจ ดังนั้น การฝึกทักษะการฟังจึงประกอบไปด้วยการฟังเสียง พยางค์ คำศัพท์ ประโยค การสนทนาและฟังเรื่องแล้วเข้าใจได้

การสอนทักษะการฟังสำหรับระดับขั้นพื้นฐานนั้น ผู้สอนต้องให้ความสำคัญและฝึกฝนอย่างต่อเนื่องและสม่ำเสมอ เพื่อให้ผู้เรียนเกิดทักษะในการฟัง ทั้งการฟังโดยทั่วไป (Casual Listening) และการฟังอย่างมีจุดหมาย (Focuses Listening)

1. ตัวอย่างแบบทดสอบการฟังและอภิปราย

โปรดร่วมอภิปรายในประเด็นต่อไปนี้ และเขียนข้อสรุปจากการอภิปรายลงในช่องว่างต่อไปนี้

1. ในการฟังภาษาอังกฤษ ท่านประสบกับปัญหาหรือไม่อย่างไร
2. ท่านมีวิธีการแก้ปัญหาในการฟังภาษาอังกฤษอย่างไรบ้าง
3. การจัดกิจกรรมการสอนทักษะการฟัง ท่านประสบกับปัญหาหรือไม่ อย่างไร

4. ท่านมีข้อเสนอแนะเพื่อแก้ปัญหาการสอนทักษะการฟังอย่างไร
--	----------------

จับคู่และฟังบทอ่านจากผู้สอน/วิทยากร และตอบคำถามต่อไปนี้

Question	Answer
1. Did the teacher go to the market?
2. What did the teacher buy ?
3. Did the teacher go buy car or buy bicycle ?
4. When did the event happen ?
5. Why did Thongchai and the teacher go together ?

2. แบบบันทึกการสังเกตการฟังและอภิปรายผล

บันทึกการสังเกตการฟัง/อภิปรายผลตามประเด็นต่อไป
<p>ขั้นตอนการสอนฟัง (ลำดับขั้นตอนการสอนฟัง)</p> <p>1.</p> <p>2.</p> <p>3.</p>
<p>กิจกรรมการสอน</p> <p>1.</p> <p>2.</p> <p>3.</p>
<p>สื่อการเรียนการสอน</p> <p>1.</p> <p>2.</p> <p>3.</p>

กิจกรรมที่นำสู่การฟัง

การฟังสิ่งใดๆเพื่อให้ได้ข้อมูลครบถ้วนและตรงกับสิ่งที่ผู้ส่งสารต้องการจะสื่อ นั้น ผู้ฟังจะต้องมีความรู้พื้นฐาน ภูมิหลัง และความคาดหวังล่วงหน้าอยู่ก่อนแล้ว ในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนฟังนั้นผู้สอนมีความจำเป็นจะต้องให้ข้อมูลเกี่ยวกับเนื้อหาสิ่งคาดหวัง จะเป็นการช่วยให้ผู้เรียนมองเห็นแนวทางหรือสถานการณ์ได้ชัดเจน สามารถคาดการณ์ได้ก่อนที่จะฟัง

1. การจัดกิจกรรมก่อนการสอนฟัง ผู้สอนควรดำเนินการ ดังนี้

1) จัดเตรียมวัสดุอุปกรณ์ที่จะใช้ประกอบการสอนให้พร้อม เช่น ของจริง ของจำลอง บัตรภาพ บัตรคำ แผ่นบันทึกเสียง และอื่นๆที่เกี่ยวข้อง

2) เสนอคำศัพท์ใหม่ที่เกี่ยวข้องกับเรื่องที่จะสอนเพื่อให้ผู้เรียนเข้าใจ ในอันที่จะทำให้การสอนฟังเกิดสัมฤทธิ์ผลสูงสุด เช่น การใช้รูปภาพ การแสดงอาการ หรือท่าทางประกอบการอธิบายคำศัพท์

3) ผู้สอนอาจทบทวนคำศัพท์ประจำบทเรียนที่ผ่านมาแล้ว โดยการจัดทำรายการคำศัพท์หรือวลีเพื่อให้ผู้เรียนได้ทบทวนคำศัพท์ที่ผู้เรียนจะได้ฟังจากแผ่นบันทึกเสียง เช่น การขีดเส้นใต้ การทำเครื่องหมายกำกับ

4) ในบางโอกาส ผู้สอนอาจให้ผู้เรียนอ่านคำถามที่เตรียมไว้ เพื่อให้เห็นแนวทางในการฟังเรื่องราว แต่มีข้อจำกัดอยู่ว่าในบางครั้งผู้เรียนมุ่งฟังเฉพาะเพื่อตอบคำถามเท่านั้น ผู้เรียนจะไม่สนใจในสาระปลีกย่อยอื่นๆอาจทำให้การฟังไม่สามารถทราบข้อมูลได้ครบถ้วน

การสอนทักษะการฟังภาษาอังกฤษระดับขั้นพื้นฐาน มีจุดมุ่งหมาย 2 ประการ คือ (1) การฟังเสียง ฟังคำ ฟังวลี เพื่อสังเกต แยกแยะหรือเปรียบเทียบความแตกต่างเกี่ยวกับสิ่งต่างๆได้ (2) การฟังประโยคและเรื่องราว แล้วสามารถเข้าใจสิ่งที่ฟังได้

กิจกรรมที่จะช่วยฝึกทักษะในการฟังให้กับผู้เรียน การสอนฟังเสียง ฟังพยางค์ ฟังคำศัพท์ ฟังประโยค การสนทนา และเรื่องราว เป็นต้น

2. กิจกรรมระหว่างการสอนทักษะการฟัง

การจัดกิจกรรมการสอนฟัง มีจุดประสงค์หลักเพื่อให้ผู้เรียนมีความเข้าใจในสิ่งที่ได้ฟัง กิจกรรมระหว่างการสอนฟังเป็นสิ่งที่ผู้สอนมุ่งหวังจะให้ผู้เรียนปฏิบัติขณะกำลังฟังเรื่องนั้นๆ เป็นการฝึกทักษะได้แก่ผู้เรียนให้เข้าใจยิ่งขึ้น กิจกรรมนี้ไม่ใช่การทดสอบเกี่ยวกับความเข้าใจของผู้เรียนแต่อย่างใด

การจัดกิจกรรมระหว่างการสอนฟังนั้น สิ่งที่สำคัญ คือ อย่าให้ผู้เรียนต้องเขียนมากนัก แม้แต่การให้ผู้อ่านเพื่อตอบคำถาม “True/False” หรือตอบคำถามแบบเลือกตอบก็ตาม เพราะจะ

ทำให้การฟังของผู้เรียนขาดความเข้าใจที่สมบูรณ์ ผู้เรียนจะไปสนใจในสิ่งอื่นๆ กิจกรรมที่น่าจะนำมาใช้ในการจัดกิจกรรมระหว่างการสอนทักษะการฟัง ได้แก่

1) การกากบาทรูปภาพ (Checking Things in a Picture) ผู้เรียนมีรูปภาพคนละ 1 ภาพ และจะดูภาพของตนเอง ในขณะที่ผู้สอนกำลังอ่านข้อความอยู่นั้น แล้วกาเครื่องหมาย x ลงบนบริเวณภาพที่กำหนด

2) เรียงรูปภาพ (Putting Pictures in Order) ผู้เรียนมีรูปภาพคนละ 1 ชุด ผู้สอนอ่านข้อความผู้เรียนเรียงภาพที่กล่าวถึง โดยเขียนหมายเลขกำกับภาพ

3) เลือกรูปภาพที่บรรยาย (Choosing a Picture) การเลือกรูปภาพที่ตรงกับคำบรรยายที่ผู้สอนกำลังกล่าวถึง อาจทำเครื่องหมายได้ภาพหรือเขียนชื่อให้ตรงกับภาพ เป็นต้น

4) เติมข้อความให้สมบูรณ์ (Completing Grids and Charts) ให้ผู้เรียนเติมข้อความให้สมบูรณ์ เช่น การเติมชื่อคน สัตว์ สิ่งของ ซึ่งเหมาะสมกับผู้เรียนในระดับขั้นพื้นฐาน แต่ต้องระวังการล้อเลียนชื่อพ่อแม่กัน การยกตัวอย่างควรจะสมมติชื่อของบุคคลอื่นๆ

5) เดาและคาดการณ์ (Guessing and Predicting) ขณะที่ผู้เรียนกำลังฟังเรื่องราวอยู่นั้นจะต้องสมมติฐานและเรื่องราวอยู่ตลอดเวลา กิจกรรมที่สามารถช่วยในการเดาเรื่องราว ได้แก่ การใช้คำถามดังนี้

- What will happen next?
- What is going on?
- What do you think will happen next?

6) การแก้ไขคำผิด (Correcting Mistakes) วิธีการนี้อาจใช้เรื่องจริง โดยผู้สอนให้ข้อมูลที่เป็จริง เช่น ตัวเลข ผู้สอนอ่านเรื่องและผู้เรียนแก้สิ่งที่ต่างกับความเป็นจริง

7) การต่อเติมภาพให้สมบูรณ์ (Completing the Picture) ให้ผู้เรียนดูรูปภาพและอธิบายภาพของตนเองโดยไม่ให้คนอื่นเห็น คนอื่นๆเขียนภาพตามที่ได้ฟังอธิบาย โดยสามารถสอบถามเพิ่มเติมเพื่อความเข้าใจที่ถูกต้อง

8) การเขียนเส้นทาง/ทิศทาง (Following the Route) กิจกรรมนี้สามารถดำเนินการได้โดยให้ผู้เรียนฟังเกี่ยวกับการบอกทิศทาง แล้วลากเส้นบนแผนที่

9) การตอบสนองด้วยท่าทาง (Total Physical Response (TPR)) เป็นกิจกรรมการสอนภาษาที่มุ่งกระตุ้นให้ผู้เรียนตอบสนอง (แสดงท่าทาง) เมื่อได้ยินได้ฟังภาษาให้ผู้เรียนแสดงท่าทางประกอบกิจกรรม

กิจกรรมขณะสอนฟังที่ผู้สอนสามารถจัดเพิ่มเติม

- 1) ฟังและพูดตาม (Listen and Repeat)

- 2) ฟังและทำตาม (Listen and Follow Introduction)
- 3) ฟังแล้วเปรียบเทียบ (Listen and Compare)
- 4) ฟังแล้วเติมคำในช่องว่าง (Listen and Fill in Gaps)
- 5) ฟังแล้วหาข้อผิดพลาด (Listen and Find Mistakes)
- 6) ฟังแล้วทำเครื่องหมาย (Listen and Tick)
- 7) ฟังแล้ววาดภาพ (Listen and Draw)
- 8) ฟังแล้วจับคู่ (Listen and Match)
- 9) ฟังแล้วหาข้อแตกต่าง (Listen and Find Difference)
- 10) ฟังแล้วแสดงท่าทาง (Listen and Act Out)

3. กิจกรรมหลังการฟัง

กิจกรรมภายหลังการฟัง เป็นกิจกรรมที่มุ่งหวังที่จะทำอะไรบางอย่างภายหลังการฟัง เรื่องใดเรื่องหนึ่งจุดประสงค์ของการทำกิจกรรมเหล่านี้ก็เพื่อการฝึกการใช้ภาษานั้นเอง

กิจกรรมที่นิยมปฏิบัติภายหลังการฟัง ได้แก่ การตอบคำถาม อาจจะเป็นปลายเปิด หรือแบบตัวเลือก กิจกรรมหลังการฟัง ได้แก่

1) การแสดงบทบาทสมมติ (Role Play) ผู้เรียนแสดงบทบาทตามที่ได้ฟังหรือสร้างสถานการณ์ที่คล้ายคลึงกัน

2) กิจกรรมการแก้ปัญหาและกิจกรรมการตัดสินใจผู้เรียน อาศัยข้อมูลจากเรื่องที่ฟัง แก้ปัญหาที่กำหนดให้

3) Jigsaw เป็นการนำข้อมูลจากการฟังของหลายๆกลุ่มมาใช้ตัดสินใจร่วมกัน ผู้สอนต้องมั่นใจว่า ผู้เรียนเคยทำกิจกรรมนี้ในลักษณะอื่นๆมาก่อน จึงจะได้ผลดี

4) การอภิปรายเกี่ยวกับอารมณ์และเจตคติของผู้พูด (Discussing Mood and Attitude of Speakers) หากผู้สอนได้จัดให้มีกิจกรรมนี้ในช่วงระหว่างกิจกรรมการฟัง (While-Listening Activities) ไปแล้วบางส่วนจะเป็นการดีขึ้น หาผู้เรียนได้มีโอกาสอภิปรายเพิ่มเติมในแง่อื่นต่อคำถาม เช่น

- How do you think the speakers in this dialogue are feeling?
- Why?
- What gives you clues to this?
- How do you know?

คำตอบอาจจะเป็นคำหรือประโยคสั้นๆ เช่น “afraid” “alone” “hungry” “sad” etc.

5) การเขียนตามคำบอก (Dictation) กิจกรรม Dictation หากผู้สอนเป็นผู้ดำเนินการด้วยตนเองโดยตลอด จะทำให้ผู้เรียนเกิดความเบื่อหน่าย ในทางตรงกันข้าม หากกิจกรรมส่วนใหญ่ผู้เรียนมีส่วนในการดำเนินการ ไม่ว่าจะโดยกลุ่มหรือเดี่ยว จะช่วยกระตุ้นให้ผู้เรียนสนุกสนานท้าทาย เช่น

- ผู้เรียนเป็นผู้อ่านเรื่อง
- ผู้เรียนควบคุมความเร็ว/ช้า
- ผู้เรียนเป็นผู้ผลิตเรื่อง
- ผู้เรียนเป็นผู้ตรวจสอบ/แก้ไขเรื่องที่เพื่อนผลิตขึ้น เป็นต้น

ร่วมปฏิบัติกิจกรรมต่อไปนี้

- 1) ฟังการออกเสียงจากผู้สอน/วิทยากร
- 2) ทำเครื่องหมายในใบงานตรงกับคำที่ผู้สอน/วิทยากรออกเสียง
- 3) อภิปรายถึงแนวคิดที่ได้รับจากกิจกรรมนี้

No.	Words			Answer		
	1	2	3	1	2	3
1	tree	three	tea	-	-	-
2	match	mat	mass	-	-	-
3	watch	wash	was	-	-	-
4	put	pud	push	-	-	-
5	glass	grass	gas	-	-	-

ผลการอภิปราย

.....

.....

4. กิจกรรม Listen and Tick

ร่วมปฏิบัติกิจกรรมต่อไปนี้

- 1) ผู้เรียนจับคู่ฝึกการฟัง
- 2) ผู้เรียนคนที่หนึ่งดูภาพ แล้วเลือกออกเสียงคำใดคำหนึ่ง
- 3) ผู้เรียนอีกคนหนึ่ง Tick ภาพที่มีความหมายตรงกับคำที่ได้ยิน
- 4) สลับบทบาทกันปฏิบัติ (Switch Role)

5. Listen and Draw

ร่วมปฏิบัติกิจกรรมต่อไปนี้

- 1) ผู้เรียนจับคู่กัน
- 2) ผู้เรียนคนหนึ่งเล่าเรื่อง อีกคนหนึ่งวาดภาพตามที่ได้ยิน
- 3) ผลัดเปลี่ยนกันเป็นผู้เล่าและผู้วาด
- 4) ตรวจสอบความถูกต้องของภาพ

สรุป

จะเห็นได้ว่าการฟังมีความสำคัญกว่าทักษะอื่นๆ แต่เป็นที่น่าเสียดายที่คนทั่วไปมักมองข้ามความจริงเรื่องนี้ โดยเฉพาะบุคคลที่จะเรียนภาษาต่างประเทศ การฟังย่อมมีความสำคัญเป็นอันดับแรกๆ คงเป็นเพราะการฟังมิได้แสดงออกให้ปรากฏเห็นเด่นชัดเช่นทักษะด้านการพูดก็เป็นไปได้ อย่างไรก็ตามในสังคมปัจจุบันโดยเฉพาะนิสิตนักศึกษา ควรให้ความสำคัญกับฟังให้มากขึ้น เพราะผู้ที่รับรู้ข้อมูลข่าวสารจากการรู้จักฟังดี จะช่วยเสริมประสิทธิภาพของการเรียนรู้ภาษาต่างประเทศได้ดียิ่งขึ้น

การเรียนการสอนภาษาอังกฤษ จะต้องมีการวางแผนจัดการเรียนการสอน การคัดเลือกกิจกรรมประกอบการเรียนการสอน ตลอดจนเลือกสื่อการเรียนรู้ ซึ่งเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับครูผู้สอนที่จะต้องศึกษาทำความเข้าใจเพื่อช่วยให้ การสอนของตนเองมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น แนวคิดสำคัญที่ครูควรศึกษาทำความเข้าใจ กระบวนการจัดการ เรียนรู้ภาษาอังกฤษ การที่ครูจะจัดกิจกรรมการเรียนรู้เพื่อให้ผู้เรียนมีความรู้ ทักษะกระบวนการ มีความสามารถ และมีคุณลักษณะอันพึงประสงค์ตามที่กำหนดเป็นมาตรฐานการเรียนรู้ นั้น ครูต้องมีเทคนิค วิธีการ ในการจัดการเรียนรู้ที่เหมาะสม

เอกสารอ้างอิง

- จำนง วิบูลย์ศรี. (2538). *หลักการและการปฏิบัติงานทางวาณิช. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,*
- เฉลิม ทองนวล, (2557). *เทคนิคการสอนภาษาอังกฤษเพื่อการสื่อสาร, กรุงเทพฯ :ไฮเอ็ดพับลิชชิง, .*
- พรรณราย ทรัพย์ประภา. (2548). *จิตวิทยาประยุกต์ในชีวิตและการทำงาน, กรุงเทพฯ : พรนเรศวร์.*
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2546). *พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2542, กรุงเทพฯ : นามมีบุ๊คพับลิเคชั่นส์.*
- ราชภัฏเขตภูมิศาสตร์ภาคใต้, สถาบัน. (2543). *ภาษาไทยเพื่อการสื่อสารและการสืบค้น. กรุงเทพฯ :โอเดียนสโตร์.*
- สุปราณี พุทธิการณ. (2533). *ภาษาไทย 3. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.*
- <https://massupha.wordpress.com/>

การใช้สื่อการสอนภาษาอังกฤษ

THE USE OF INSTRUCTIONAL MEDIA IN ENGLISH LANGUAGE TEACHING

¹ศักดิพงษ์ โสภจักร, ²เอกชัย ศรีบุรินทร์ และ ³พระมหาสุริยัน อุตตโร

¹Sakdipong Sopajorn and ²Eakachai Sriburin, ³Phramaha Suriyan Uttaro

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ประเทศไทย

Mahamakut Buddhist University, Thailand

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ประเทศไทย

Mahaculalongkornrajavidyalaya University, Thailand

¹wat.8464@hotmail.com, ²eakburin@gmail.com, ³suriyanbungthale@gmail.com

Received: June 25, 2025; **Revised:** December 2, 2025; **Accepted:** December 30, 2025

บทคัดย่อ

สื่อการสอนนับเป็นสิ่งที่มีความสำคัญอย่างมากในการสอนตั้งแต่ในอดีตจนถึงปัจจุบัน เนื่องจากเป็นตัวกลางที่ช่วยให้การสื่อสารระหว่างผู้สอนและผู้เรียนดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพ ช่วยให้ผู้เรียนเข้าใจความหมายของเนื้อหาบทเรียนให้ตรงกับผู้สอนต้องการ ไม่ว่าสื่อเหล่านั้นจะอยู่ในรูปแบบใดก็ตามล้วนแต่เป็นทรัพยากรที่สามารถอำนวยความสะดวกในการเรียนรู้ได้ทั้งสิ้น สื่อจึงเป็นเครื่องมือของการเรียนรู้ ทำหน้าที่ถ่ายทอดความรู้ ความเข้าใจ ความรู้สึกเพิ่มพูนทักษะทางภาษาและประสบการณ์ สร้างสถานการณ์การเรียนรู้ให้แก่ผู้เรียน กระตุ้นให้เกิดการพัฒนาศักยภาพทางการคิด ได้แก่ การคิดไตร่ตรอง การคิดสร้างสรรค์ และการคิดอย่างมีวิจารณญาณ ตลอดจนสร้างเสริมคุณธรรม จริยธรรมและค่านิยมให้แก่ผู้เรียน สื่อการเรียนรู้นี้ในยุคปัจจุบัน มีอิทธิพลสูงต่อการกระตุ้นให้ผู้เรียนกลายเป็นผู้แสวงหาความรู้ด้วยตนเอง

คำสำคัญ : สื่อ, การสอน, ภาษา

¹ ผู้ช่วยศาสตราจารย์, คณะศึกษาศาสตร์ สาขาวิชาการสอนภาษาอังกฤษ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน

² อาจารย์ ดร., คณะศึกษาศาสตร์ สาขาวิชาการสอนภาษาอังกฤษ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีล้านช้าง

³ อาจารย์ ดร., คณะครุศาสตร์ สาขาวิชาการสอนภาษาอังกฤษ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตอุบลราชธานี

Abstract

Instructional media have played a highly significant role in teaching from the past to the present, as they serve as an essential medium that facilitates effective communication between teachers and learners. Instructional media help learners comprehend the meaning of lesson content in accordance with the teacher's intended objectives. Regardless of their forms, all types of instructional media are considered valuable resources that support and enhance the learning process. Instructional media therefore function as essential tools for learning, serving to transmit knowledge, understanding, emotions, language skills, and learning experiences. They create meaningful learning situations for learners and stimulate the development of cognitive potential, including reflective thinking, creative thinking, and critical thinking. In addition, instructional media contribute to the promotion of morality, ethics, and values among learners. In the present era, learning media exert a strong influence on motivating learners to become autonomous and self-directed seekers of knowledge.

Keywords: Media, Teaching, Language

บทนำ

สื่อเป็นเครื่องมือของการเรียนรู้ ทำหน้าที่ถ่ายทอดความรู้ ความเข้าใจ ความรู้สึกเพิ่มพูนทักษะทางภาษาและประสบการณ์ สร้างสถานการณ์การเรียนรู้ให้แก่ผู้เรียน กระตุ้นให้เกิดการพัฒนาศักยภาพทางการคิด ได้แก่ การคิดไตร่ตรอง การคิดสร้างสรรค์ และการคิดอย่างมีวิจารณญาณ ตลอดจนสร้างเสริมคุณธรรม จริยธรรมและค่านิยมให้แก่ผู้เรียน สื่อการเรียนรู้ในยุคปัจจุบัน มีอิทธิพลสูงต่อการกระตุ้นให้ผู้เรียนกลายเป็นผู้แสวงหาความรู้ด้วยตนเอง

ดังนั้นในบทความนี้ จึงได้กล่าวถึงความหมายของสื่อการสอน แนวคิดเกี่ยวกับสื่อการสอน ประเภทของสื่อการเรียนภาษาอังกฤษ ความสำคัญของสื่อการเรียนรู้ภาษาอังกฤษและการออกแบบสื่อการเรียนรู้ภาษาอังกฤษ ตามรายละเอียด

ความหมายของสื่อการสอน

สื่อการเรียนการเรียนรู้ หมายถึง ตัวกลางหรือช่องทางถ่ายทอดองค์ความรู้ ทักษะ ประสบการณ์ จากแหล่งความรู้ไปสู่ผู้เรียนและทำให้เกิดการเรียนรู้อย่างมีประสิทธิภาพโดยสื่อการ

เรียนกันนับได้ว่าเป็นเครื่องมือที่ช่วยให้ผู้เรียนผู้สอนได้แสดงบทบาท และเกิดความเข้าใจในวิชาที่เรียนที่สอนกันได้มากขึ้น

กิดานันท์ มลิทอง ได้ให้ความหมายคำว่า สื่อ (medium, pl. media) เป็นคำมาจากภาษาลาตินว่า “ระหว่าง” (between) สิ่งใดข้อตามที่บรรจุข้อมูลสารสนเทศหรือเป็นตัวกลาง ข้อมูลส่งผ่านจากผู้ส่งหรือแหล่งส่งไปยังผู้รับเพื่อให้ผู้ส่งและผู้รับสามารถสื่อสารกันได้ตรงตามวัตถุประสงค์ (กิดานันท์ มลิทอง, 2544)

ไอนิช โมเลندا รัสเซลและซมัลดีโน (Heinich, Molenda, Russell & Smaldino) ให้ความหมายของสื่อการเรียนการสอน คือ วัสดุ อุปกรณ์ ที่ใช้เป็นสื่อกลางหรือเครื่องมือในการถ่ายทอดความรู้ไปสู่ผู้เรียน (Heinich, Robert, 1982 :129)

นิวบีและคณะ (Newby) ให้ความหมายของสื่อการเรียนการสอน คือ เครื่องมือที่ใช้ในการส่งผ่านความรู้จากครูไปยังผู้เรียน โดยเครื่องมือต้องมีความสอดคล้องกับจุดมุ่งหมาย ในการเรียนการสอน สื่อการเรียนการสอนเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้ผู้เรียนได้รับประสบการณ์การเรียนรู้ใหม่ๆ และสามารถเข้าใจเนื้อหาของบทเรียนได้มากยิ่งขึ้น

กรมวิชาการ ให้ความหมายของสื่อการเรียนการสอน คือ เครื่องมือของการ เรียนรู้ที่ทำหน้าที่ถ่ายทอดความรู้ ความเข้าใจ ความรู้สึก ตลอดจนทักษะและประสบการณ์ไปสู่ผู้เรียน อีกทั้งช่วยสร้างสถานการณ์ การเรียนรู้ที่กระตุ้นผู้เรียนให้เกิดการพัฒนาศักยภาพทางความคิดการสร้างเสริมคุณธรรม จริยธรรมและค่านิยมให้แก่ผู้เรียน สื่อการเรียนการสอนในยุคปัจจุบันมีอิทธิพลสูงต่อการกระตุ้นให้ผู้เรียนกลายเป็นผู้แสวงหาความรู้ด้วยตนเอง (กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ. 2545:56)

ในการเล่าเรียนภาษา เมื่อผู้สอนนำสื่อมาใช้ประกอบการสอนเรียกว่า “สื่อสอนการสอน” และเมื่อนำมาให้ผู้เรียนใช้เรียกว่า “สื่อการเรียน” โดยเรียกรวมกันว่า “สื่อการเรียนการสอน” หรืออาจจะเรียกสั้นๆ ว่า “สื่อการสอน” หมายถึงสิ่งใดก็ตามไม่ว่าจะเป็นเทปบันทึกเสียง สไลด์วิทยุ โทรทัศน์ วีดิทัศน์ แผนภูมิ รูปภาพฯลฯ ซึ่งเป็นวัสดุบรรจุเนื้อหาเกี่ยวกับการเรียนการสอน หรือเป็นอุปกรณ์เพื่อถ่ายทอดเนื้อหาสิ่งเหล่านี้เป็นวัสดุอุปกรณ์ทางกายภาพที่นำมาใช้เทคโนโลยีการศึกษา เป็นสิ่งที่ใช้เป็นเครื่องมือหรือช่องทางทำให้การสอนส่งไปถึงผู้เรียน สื่อการสอนถือว่ามิบทบาทมากในการเรียนการสอนตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน เนื่องจากเป็นตัวกลางที่ช่วยให้การสื่อระหว่างผู้สอนและผู้เรียนดำเนินการไปได้อย่างมีประสิทธิภาพ ทำให้ผู้เรียนตีความหมายของเนื้อหาบทเรียนได้ตรงกับที่ผู้สอนต้องการเรียนรู้ได้ทั้งสิ้น ในการใช้สื่อการสอนนั้นผู้สอนจำเป็นต้องศึกษาถึงลักษณะคุณสมบัติของสื่อแต่ละชนิดเพื่อเลือกสื่อให้ตรงกับวัตถุประสงค์การสอนและสามารถจัด

ประสบการณ์การเรียนรู้ให้แก่ผู้เรียน โดยต้องการวางแผนอย่างเป็นระบบในการใช้สื่อด้วย ทั้งนี้ เพื่อให้กระบวนการเรียน การสอนดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพ

แนวคิดการใช้สื่อการสอนภาษาต่างประเทศ

การใช้สื่อการสอนภาษาต่างประเทศควรคำนึงถึงธรรมชาติของสื่อในการเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้มีความคุ้นเคยและได้ฝึกฝนทักษะทางภาษาจนสามารถใช้ภาษานั้นให้เป็นประโยชน์ได้เป็นอย่างดี

1. แนวคิดการสอนภาษาต่างประเทศ

การสอนภาษาต่างประเทศอาจมีลักษณะบางส่วนที่คล้ายคลึงกับการสอนวิชาอื่นและมีหลายส่วนที่มีความแตกต่างเป็นลักษณะเฉพาะตัว อย่างไรก็ตาม การสอนภาษาต่างประเทศมีแนวคิดที่จะนำมาใช้เป็นพื้นฐานการใช้สื่อการสอน ดังต่อไปนี้

1) การใช้ภาษาต่างประเทศจะมีประสิทธิภาพเมื่อผู้เรียนมีตัวแบบ (Model) ที่ดี นั่นคือผู้สอนจะต้องสามารถฟัง พูด อ่านและเขียนได้อย่างถูกต้อง ดังนั้นเจ้าของภาษาจึงเป็นตัวแบบที่ดีที่สุด หากหาเจ้าของภาษา ไม่ได้ก็ใช้ครูไทยที่มีความสามารถเท่าเทียมหรือใกล้เคียงกัน หากความสามารถของครูไทยยังด้อยในด้านใด ก็ต้องหาเครื่องมือมาเสริมในด้านนั้นเช่น หากครูไทยพูดหรือออกเสียงไม่ดีเท่าเจ้าของภาษา ก็ต้องมีเครื่องบันทึกเสียงเจ้าของภาษามาเปิดให้ผู้เรียนฟัง เป็นต้น

2) การเรียนภาษาต่างประเทศจะได้ผลดีที่สุด หากนักเรียนอยู่ในบรรยากาศที่เอื้อต่อการพัฒนาทักษะการฟัง พูด อ่านและเขียนการจัดสภาพแวดล้อมที่เหมาะสมจึงเป็นเรื่องที่จำเป็น เช่น การจัดกิจกรรม สถานการณ์จำลอง การกระตุ้นให้นักเรียนได้พูดคุยเป็นภาษาอังกฤษโดยไม่รู้สึกลาย เป็นต้น

3) ต้องเปิดโอกาสให้นักเรียนได้ ฝึกฝน อยู่ตลอดเวลา แล้วมีคำติชมอย่างทันทั่วทั้งที่ไม่ว่าจะถูกหรือผิด เช่นการสนทนา หากนักเรียนออกเสียงหรือประโยคผิดก็ควรต้องมีการแก้ไขทันที เพื่อมิให้ออกเสียงผิดจนกลายเป็นนิสัย

4) ต้องเป็นการสอนจากสิ่งที่อยู่ใกล้ตัว จากง่ายไปหายากและจากทักษะการฟังไปทักษะการพูด แล้วจึงสอนทักษะการอ่านและทักษะการเขียน หรือใช้วิธีการทักษะสัมพันธ์ที่มีการจัดลำดับเนื้อหาและประสบการณ์ไว้อย่างดี

2. ข้อควรคำนึงในการใช้สื่อการสอนภาษาต่างประเทศ

ในการใช้สื่อการสอนภาษาต่างประเทศ มีความจำเป็นต้องคำนึงในการใช้สื่อที่เหมาะสมกับบุคคลและสถานที่และเนื้อหาที่จะใช้ ดังนี้

1) มีการจัดระบบการผลิตสื่อการสอน โดยอาจใช้ระบบสื่อการสอนที่มีผู้พัฒนาขึ้นแล้ว หรือพัฒนาขึ้นใหม่ตามแนวทางที่เหมาะสมกับระดับการใช้งาน เช่น การจัดระบบสื่อการสอนระดับมัธยม ระดับอุดมศึกษา เป็นต้น เพื่อให้สามารถจัดสื่อประสมทั้งในรูปแบบของชุดการสอนหรือชุดอุปกรณ์

2) คำนี้ถึงเนื้อหาภาษาต่างประเทศทั้งในส่วนที่เป็นส่วนต่างๆ คือ (1) ทักษะเดี่ยวที่แยกสอน การฟัง การพูด การอ่านและการเขียน (2) ทักษะสัมพันธ์ที่สอนทักษะทั้ง 4 ให้สัมพันธ์กัน (3) การสอนความเข้าใจและ (4) การสอนการใช้แล้วจัดหาสื่อที่จะเอื้อต่อการเรียนรู้เนื้อหาได้ดีที่สุด

3) คำนี้ถึงธรรมชาติของสื่อที่จะนำมาใช้สอนภาษาทั้งในส่วนที่เป็นเนื้อหาและทักษะได้เหมาะสมที่สุด เช่น ใช้สื่อต่างกันเมื่อสอนเนื้อหาต่างกันมิใช่เขียนกระดาษคำให้ลอกหรืออ่านให้ฟังอยู่รำไป

4) คำนี้ถึงความเหมาะสมของสื่อที่สอดคล้องกับความพร้อมในด้านเศรษฐกิจและด้านอื่นๆของสถานศึกษา เช่น ความพร้อมที่จะมีห้องปฏิบัติการภาษา

5) ควรถือว่า การฝึกฝนและปฏิบัติจริงเป็นส่วนสำคัญของการเรียนภาษาต่างประเทศ ครูจึงควรจัดสภาพแวดล้อมที่จะเอื้อต่อการให้นักเรียนได้มีส่วนฝึกฝนมากที่สุด (สุโขทัยธรรมมาธิราช,มหาวิทยาลัย.2542 :100)

3. สื่อการสอนมีประโยชน์อย่างไร

การสอนภาษาอังกฤษ ที่จะทำให้ผู้เรียนสามารถเข้าใจในเนื้อหาสาระได้อย่างรวดเร็วและน่าสนใจ การใช้สื่อการสอนจะทำให้เกิดประสิทธิภาพในการเรียนการสอน ด้วยเหตุผล 6 ประการ คือ (สุโขทัยธรรมมาธิราช,มหาวิทยาลัย.2532 :66)

1) สื่อการสอนจะกระตุ้นความสนใจให้ผู้เรียนเกิดความรู้สึกรู้สึกอยากเรียน เพราะธรรมชาติของของมนุษย์ย่อมอยากรู้อยากเห็นในสิ่งต่างๆอยู่แล้ว ผู้เรียนจะเกิดความสนใจ เกิดความสนใจมากมาย เมื่อเห็นสื่อก็จะตั้งใจฟังอย่างจดจ่อ ด้วยความอยากรู้อยากเห็น

2) สื่อการสอน ทำให้ผู้เรียนเข้าใจบทเรียนได้ง่ายขึ้น เพราะสื่อการสอนสามารถแปลงนามธรรมให้กลายเป็นรูปธรรม ทำให้ประหยัดเวลาของผู้สอนไปได้มาก เช่น เมื่อครูพูดถึงนกเพนกวิน ซึ่งอาศัยอยู่บริเวณขั้วโลกเหนือ ผู้เรียนหลายคนอาจไม่เคยเห็นรูปนกเพนกวินมาก่อนเลย ผู้สอนอาจต้องใช้เวลาหลายสิบนาทีเพื่ออธิบายถึงรูปร่างของนกเพนกวินที่ผู้เรียนแต่ละคนจินตนาการขึ้นมา จากคำบอกเล่าของครูก็ยังไม่เหมือนกันอยู่ดี แต่ถ้าครูเอาภาพนกเพนกวินให้นักเรียนดู ต่อไปเมื่อมีใครพูดถึงนกเพนกวินขึ้นมาอีก นักเรียนหลายๆคนจะนึกถึงรูปร่างของนกเพนกวินได้อย่างถูกต้องตรงกันทันที

3) สื่อการสอน สามารถเอาชนะ เวลา สถานที่ และระยะทางได้ กล่าวคือสื่อการสอนสามารถนำสิ่งที่เกิดขึ้นในอดีตนานหลายสิบปีแล้ว กลับมาให้เราชมได้ในปัจจุบัน ไม่ว่าสิ่งนั้นจะเกิดขึ้นในประเทศใด ห่างไกลจากประเทศไทยเพียงไรก็ไม่เป็นอุปสรรค เช่น การรบที่ยุโรปในสมัยสงครามโลกครั้งที่ 1 เป็นต้น

4) สื่อการสอนสามารถย่อขนาดของวัตถุที่ใหญ่เกินกว่าจะนำของจริงมาประกอบการสอนได้ เช่น ครูจะสอนเรื่องช้างศึก ก็ไม่จำเป็นต้องไปหาช้างจริงๆมายืนหน้าชั้นเรียนให้เกิดความทลั้ทลู่ ใช้ภาพข้างแทนของจริงได้ และสื่อการสอนยังสามารถขยายวัตถุ ซึ่งมีขนาดเล็กเกินกว่าจะนำของจริงมาประกอบการสอนได้ เช่น พยาธิปากขอ เป็นต้น เพียงใช้ภาพโปรสเตอร์ก็มองเห็นพยาธิชนิดชัดเจนแล้ว

5) สื่อการสอน ทำให้นักเรียนจดจำสิ่งที่ควรจำไว้ได้นานมาก ลองสังเกตจากตัวท่านเองก็ได้ ภาพยนตร์บางเรื่องที่ท่านประทับใจ ท่านจะจดจำได้นานแสนนาน เล่าสู่กันฟังจนแล้วจนเล่า

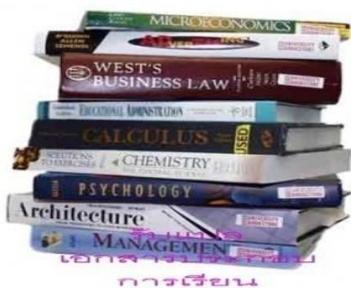
6) สื่อการสอนจะมีส่วนเสริมสร้างความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ของผู้เรียนอย่างยิ่ง นักเรียนแต่ละคนจะมีประสบการณ์หรือพื้นเพเดิมแตกต่างกันอยู่แล้ว การได้พบเห็นสื่อการสอนที่น่าสนใจใหม่ๆจะเสริมความคิดเดิมให้เกิดเป็นความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ได้เป็นอย่างดี

ประเภทของสื่อการเรียนรู้ภาษาอังกฤษ

สื่อการเรียนรู้สามารถจำแนกออกตามลักษณะได้เป็น 4 ประเภท ดังนี้

1. สื่อสิ่งพิมพ์

สื่อสิ่งพิมพ์ หมายถึง หนังสือและเอกสารสิ่งพิมพ์ต่างๆ ที่แสดงหรือเรียบเรียงสาระความรู้ต่างๆโดยใช้ตัวหนังสือที่เป็นตัวเขียนหรือตัวพิมพ์เป็นสื่อในการแสดงความหมาย สื่อสิ่งพิมพ์มีหลายชนิด ได้แก่ เอกสาร หนังสือเรียน หนังสือพิมพ์ นิตยสาร วารสาร บันทึกรายงาน ฯลฯ

1) เอกสารชุดวิชา/ชุดการเรียน เป็นสื่อที่จัดทำสำหรับกลุ่มเป้าหมายที่เรียนตามหลักสูตรการศึกษาจากระบบขั้นพื้นฐาน รวมทั้งประชาชนทั่วไปที่มีความสนใจในเนื้อหาบาง

วิชา เอกสารชุดวิชา หรือชุดการเรียนรู้ ส่วนใหญ่จะผลิตในลักษณะแบบเรียนสำเร็จรูป เพื่อให้ผู้ศึกษาสามารถเรียนรู้ได้ด้วยตนเอง โดยการปฏิบัติกิจกรรมตามที่กำหนดไว้และจะทราบผลหรือแนวตอบทันที ซึ่งนับเป็นการเสริมสร้างให้ผู้ศึกษาได้เรียนรู้เพิ่มเติม

2) แบบเรียน/หนังสือประกอบการเรียน เป็นสื่อเอกสารที่หน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชนจัดทำขึ้นเพื่อใช้ประกอบการเรียนการสอนตามหลักสูตร ซึ่งมีทั้งของในระบบโรงเรียนและนอกระบบโรงเรียน

3) วารสาร หนังสือพิมพ์ นิตยสาร แผ่นพับ โปสเตอร์ แผ่นเรียนรู้ ฯลฯ สื่อเอกสารประเภทดังกล่าวนี้ จัดทำเพื่อเผยแพร่ข่าวสารความรู้ทั่วไปสำหรับประชาชน

2. สื่อเทคโนโลยี

สื่อเทคโนโลยี หมายถึง สื่อการเรียนรู้ที่ผลิตขึ้นใช้ควบคู่กับเครื่องมือโสตทัศนวัสดุ หรือเครื่องมือที่เป็น เทคโนโลยีใหม่ๆ เช่น แลบบันทึกรูปภาพพร้อมเสียง แลบบันทึกลำโพง ภาพนิ่ง สื่อวีดิทัศน์ สื่อคอมพิวเตอร์ช่วยสอน นอกจากนี้สื่อเทคโนโลยี ยังหมายรวมถึงกระบวนการต่างๆที่เกี่ยวข้องกับการนำเทคโนโลยีมาประยุกต์ใช้ในกระบวนการเรียนรู้ เช่น การใช้อินเทอร์เน็ตเพื่อการเรียนรู้ การศึกษาทางไกลผ่านดาวเทียม เป็นต้น

นอกจากนั้นสื่อเทคโนโลยีโทรทัศน์ ยังเป็นสื่อที่มีบทบาทที่สำคัญต่อการจัดการเรียนการสอนด้านภาษาเป็นอย่างดี ได้แก่

1) รายการโทรทัศน์เพื่อการศึกษา (ETV) เป็นสื่อที่เผยแพร่ออก อากาศผ่านดาวเทียม จากสถานีวิทยุโทรทัศน์เพื่อการศึกษา (ETV) กระทรวงศึกษาธิการไปทั่วประเทศ รวมทั้งห้องสมุดประชาชน ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนทุกแห่งที่มีชุดอุปกรณ์รับสัญญาณดาวเทียมเพื่อรับชมรายการซึ่งรายการที่มีหลากหลาย เนื้อหาสาระและรูปแบบ มีทั้งรายการประกอบ ชุดวิชาการเรียนตามหลักสูตรต่างๆ สำหรับกลุ่มเป้าหมาย ทั้งในและนอกระบบโรงเรียน ตลอดจนจรรยาการเผยแพร่ความรู้ทั่วไปทั้งนี้กลุ่มเป้าหมาย สามารถรับชมรายการตามตารางออกอากาศที่กำหนดไว้เป็นรายการเรียน

2) รายการวีดิทัศน์เพื่อการศึกษา เป็นสื่อที่สำเนาจากรายการโทรทัศน์เพื่อการศึกษา ต่างๆ หรือที่จัดทำขึ้น จัดหาตามจุดประสงค์ต่างๆ เพื่อใช้ประกอบการจัดการเรียนรู้ ทั้งการจัดการ เรียน การสอนและการเรียนรู้ด้วยตนเอง ซึ่งมีทั้งรายการที่มีเนื้อหาตามหลักสูตรและรายการ เผยแพร่ความรู้ทั่วไป โดยปัจจุบันจะเผยแพร่ในรูปแบบของ VCD และ DVD รายการวีดิทัศน์เพื่อ การศึกษา เป็นสื่อที่สำเนาจากรายการโทรทัศน์เพื่อการศึกษา หรือที่จัดทำขึ้นตามจุดประสงค์ ต่างๆ เพื่อใช้ประกอบการจัดการเรียนรู้ ทั้งการจัดการเรียนการสอนและการเรียนรู้ด้วยตนเอง ซึ่งมี ทั้งรายการที่มีเนื้อหาตามหลักสูตรและรายการเผยแพร่ความรู้ทั่วไป โดยปัจจุบันจะเผยแพร่ในรูป ของ VCD และ DVD

3. สื่ออื่นๆ

สื่ออื่นๆนอกเหนือจากสื่อ 2 ประเภทที่กล่าวไปแล้ว ยังมีสื่ออื่นๆที่ส่งเสริมการเรียนรู้ของ ผู้เรียน ซึ่งมีความสำคัญไม่ยิ่งหย่อนไปกว่าสื่อสิ่งพิมพ์และสื่อเทคโนโลยี สื่อที่กล่าวนี้ ได้แก่

1) สื่อบุคคล หมายถึง บุคคลที่มีความรู้ ความสามารถ ความเชี่ยวชาญในสาขาต่าง ๆ ซึ่งสามารถถ่ายทอด สารความรู้ แนวคิดและประสบการณ์ไปสู่บุคคลอื่น เช่น บุคลากรในท้องถิ่น แพทย์ ตำรวจ นักธุรกิจ เป็นต้น

2) สื่อธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม หมายถึง สิ่งมีอยู่ตามธรรมชาติและสภาพแวดล้อม ตัวผู้เรียน เช่น พืช ผัก ผลไม้ สัตว์ชนิดต่างๆ ปรากฏการณ์แผ่นดินไหว สภาพดินฟ้าอากาศ ห้องเรียน ห้องปฏิบัติการ แหล่งวิทยาการหรือแหล่งการเรียนรู้ ห้องสมุด ชุมชน สังคม วัฒนธรรม เป็นต้น จะเห็นว่าสื่อในกลุ่มนี้ได้รวมเอาสิ่งที่เรียกว่าแหล่งเรียนรู้และบุคคลที่เป็นภูมิปัญญาไว้ ด้วยกัน การนำสื่อธรรมชาติมาใช้ในการจัดการเรียนการสอนนั้นทำให้ผู้เรียนได้รับประสบการณ์ตรง ทำให้เกิดการจดจำได้เป็นอย่างดี เช่น เมื่อครูสอนเรื่องธรรมชาติ ครูอาจนำตัวอย่างใบไม้ ดอกไม้ ก้อนหินมาใช้เป็นสื่อการเรียนการสอนในห้องเรียน สิ่งเหล่านั้นเป็นสิ่งที่ผู้เรียนจับต้องได้จึงช่วยเพิ่ม ความเข้าใจต่อเนื้อหาของเรื่องที่สอนได้อย่างชัดเจน

3) สื่อกิจกรรมหรือกระบวนการ หมายถึง สื่อที่อยู่ในรูปแบบของการนำเสนอ ซึ่งต้อง อาศัยกิจกรรมหรือกระบวนการเป็นตัวกลางในการนำเสนอความรู้และประสบการณ์ ดังนั้น จึงเรียก สื่อประเภทนี้ว่า สื่อประเภทวิธีการ เช่น การบรรยาย การอภิปราย การสาธิต กิจกรรมการ แก้ปัญหา การเล่นเกม การฝึกฝน การนำเสนองาน และการเรียนเสริมนอกเวลา ครูสามารถใช้สื่อ กิจกรรมแต่ละประเภทมาใช้ร่วมกันได้ในหนึ่งคาบเรียนตามความเหมาะสมของเนื้อหาของบทเรียน และขนาดของกลุ่มผู้เรียน เช่น กลุ่มผู้เรียนที่มีขนาดเล็ก และผู้เรียนกล้าโต้ตอบกับครู การใช้สื่อ กิจกรรมแบบร่วมมือและแก้ปัญหานั้นค่อนข้างเหมาะสมกับกลุ่มผู้เรียนในลักษณะนี้ สำหรับ

กิจกรรมประเภทที่ครูเป็นผู้นำเสนอความรู้และสาธิตความรู้ต่างๆ เหมาะกับกลุ่มผู้เรียนที่มีขนาดใหญ่ เป็นต้น

4) สื่อวัสดุ เครื่องมือและอุปกรณ์ หมายถึง สื่อรูปธรรมที่ผู้เรียนสามารถจับต้องได้ และสามารถมีปฏิสัมพันธ์กับผู้เรียน สื่อเหล่านี้เป็นตัวกลางที่ช่วยให้ผู้เรียนเกิดความรู้ใหม่และให้ประสบการณ์การเรียนรู้ต่อผู้เรียน ตัวอย่างของสื่อวัสดุ เช่น หุ่นจำลอง แผนภูมิ สถิติ กราฟ เป็นต้น สื่อที่เป็นเครื่องมือและอุปกรณ์ต่างๆ ที่จำเป็นในการปฏิบัติงาน เช่น อุปกรณ์ทดลองทางวิทยาศาสตร์ อุปกรณ์ในการปลูกต้นไม้ เครื่องครัว อุปกรณ์การศึกษา เป็นต้น

ความสำคัญของสื่อการเรียนรู้ภาษาอังกฤษ

สื่อนับเป็นสิ่งที่มิบทบาทสำคัญอย่างมากในการสอนตั้งแต่ในอดีตจนถึงปัจจุบันเนื่องจากเป็นตัวกลางที่ช่วยให้การสื่อสารระหว่างผู้สอนและผู้เรียนดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพ ช่วยให้ผู้เรียนเข้าใจความหมายของเนื้อหาบทเรียนให้ตรงกับผู้สอนต้องการ ไม่ว่าสื่อจะอยู่ในรูปแบบใดก็ตามล้วน แต่เป็นทรัพยากรที่สามารถอำนวยความสะดวกในการเรียนรู้ได้ทั้งสิ้น

1. ความสำคัญของสื่อการเรียนรู้ต่อครู

สื่อการเรียนการสอนสามารถมีความสำคัญมากต่อครู เพราะจะทำให้ครูสามารถจัดประสบการณ์การเรียนรู้ให้กับนักเรียน และในการจัดแหล่งวิทยาการที่เป็นเนื้อหาเหมาะสมแก่การเรียนรู้ตามจุดมุ่งหมายในการสอน สามารถช่วยครูในด้านการควบคุมพฤติกรรมและสนับสนุนการเรียนรู้ ครูจะใช้สื่อการสอนในการทำกิจกรรมหลายๆ รูปแบบ เช่น การใช้ศูนย์การเรียนรู้ การใช้คอมพิวเตอร์ช่วยสอน การสาธิต เป็นต้น ช่วยให้ครูได้สอนตรงตามจุดมุ่งหมายและขยายเนื้อหาที่เรียนทำให้การสอนง่ายขึ้น

ดังนั้น สื่อการเรียนการสอนถือว่ามีสำคัญและจำเป็นต่อการเรียนภาษาอังกฤษอย่างมาก เพราะจะช่วยให้การเรียนการสอนเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ สื่อการเรียนการสอนสามารถช่วยการเรียนการสอนของครูได้ดีมาก ซึ่งเราจะเห็นว่าครูนั้นสามารถจัดประสบการณ์การเรียนรู้ให้กับนักเรียนได้มากที่สุดทีเดียว แถมยังช่วยให้ครูมีความรู้มากขึ้นในการจัดแหล่งวิทยาการที่เป็นเนื้อหาเหมาะสมแก่การเรียนรู้ตามจุดมุ่งหมายในการสอนช่วยครูในด้านการควบคุมพฤติกรรมการเรียนรู้ และสามารถสนับสนุนการเรียนรู้ของนักเรียนได้มากที่สุดทีเดียว สื่อการสอนจะช่วยส่งเสริมให้นักเรียนได้ทำกิจกรรมหลายๆรูปแบบ เช่น การใช้ศูนย์การเรียนรู้ การใช้คอมพิวเตอร์ช่วยสอน การสาธิต การแสดงนาฏการ เป็นต้น ช่วยให้ครูผู้สอนได้สอนตรงตามจุดมุ่งหมายการเรียนการสอน และยังช่วยในการขยายเนื้อหาที่เรียนทำให้การสอนง่ายขึ้นและยังจะช่วยประหยัดเวลาในการสอนนักเรียนจะได้มีเวลาในการทำกิจกรรมการเรียนรู้มากขึ้นจากข้อมูลเราจะได้เห็นถึงประโยชน์ของสื่อ

การเรียนการสอน ซึ่งทำให้เรามองเห็นถึงความสำคัญของสื่อสารมีประโยชน์และมีความจำเป็น สามารถช่วยพัฒนาการเรียนการสอนได้อย่างมีประสิทธิภาพ

2. ความสำคัญของสื่อการเรียนรู้ต่อผู้เรียน

- 1) ช่วยให้ผู้เรียนได้รับประสบการณ์ตรงจากสิ่งแวดล้อม
- 2) ทำให้ผู้เรียนมีมีโนภาพเริ่มแรกของภาษาอย่างถูกต้องและสมบูรณ์
- 3) ทำให้ผู้เรียนมีความสนใจและต้องการเรียนรู้ภาษาอังกฤษในเรื่องต่างๆมากขึ้น

เช่น ความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ ทักษะคิด การแก้ปัญหา

- 4) ช่วยสร้างรากฐานที่เป็นรูปธรรมขึ้นในความคิดของผู้เรียน
- 5) สื่อการสอนช่วยเร้าความสนใจของผู้เรียน เพราะผู้เรียนสามารถใช้ประสาทสัมผัส

ได้ง่ายขึ้น

- 6) เป็นรากฐานในการพัฒนาการเรียนรู้และช่วยสร้างความทรงจำอย่างถาวร
- 7) ช่วยให้คุณภาพการเรียนรู้ภาษาอังกฤษดีขึ้น
- 8) ช่วยส่งเสริมการแก้ปัญหาในกระบวนการเรียนรู้ของนักเรียน
- 9) ช่วยให้ผู้เรียนเรียนรู้ในสิ่งที่เรียนได้ลำบาก โดยการช่วยแก้ปัญหา หรือข้อจำกัด

ต่างๆ ได้ ดังนี้

- (1) ทำสิ่งที่ซับซ้อนให้ง่ายขึ้น
- (2) ทำนามธรรมให้มีรูปธรรมมากขึ้น
- (3) ทำสิ่งที่เคลื่อนไหวเร็วให้ดูช้าลง
- (4) ทำสิ่งที่ใหญ่มาให้ย่อขนาดลงและทำสิ่งที่เล็กมากให้ขยายใหญ่ขึ้น
- (5) นำอดีต และสิ่งที่อยู่ไกลหรือลืบลืมกลับมาศึกษาได้

3. เครื่องมือสำหรับการเรียนรู้ภาษาอังกฤษ

สื่อการเรียนรู้ต่างๆ นอกจากมีบทบาทเป็นเครื่องมือสำหรับการเรียนรู้ของผู้เรียนแล้วยังช่วยกระตุ้นให้ผู้เรียนได้มีการพัฒนาในด้านต่างๆ ได้แก่

1) ด้านความรู้ สื่อช่วยให้ผู้เรียนได้รับความรู้เชิงเนื้อหาและเชิงกระบวนการความรู้เชิงประจักษ์จากการเรียนรู้ในวิชาต่างๆส่งเสริมการค้นคว้าหาความรู้เพิ่มเติม พัฒนาความอยากรู้อยากเห็นเชิงสร้างสรรค์ ส่งเสริมการค้นหาและการเชื่อมโยงสาระที่ได้เรียนรู้ระหว่างกลุ่มต่างๆเข้ากับประสบการณ์ส่วนตัว หรือกิจกรรมที่ปฏิบัติในครอบครัว โรงเรียน ชุมชน และสังคมในวงกว้าง

2) ด้านทักษะ สื่อการเรียนรู้ในกลุ่มสาระการเรียนรู้ต่างๆ ช่วยส่งเสริมและพัฒนาทักษะด้านต่างๆ ให้แก่ ผู้เรียน ได้แก่ ทักษะพื้นฐานตามกลุ่มสาระการเรียนรู้ ทักษะการคิด ทักษะการสื่อสาร ทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล ทักษะการจัดการ ทักษะในงานอาชีพ เป็นต้น

3) ด้านคุณธรรม จริยธรรมและค่านิยม สื่อต่างๆ นอกจากจะให้ผู้เรียนได้รับการพัฒนาความรู้และทักษะแล้วยังมุ่งให้ผู้เรียนรักการเรียนรู้เห็นคุณค่าในตนเอง ภูมิใจในความเป็นไทย มีจิตสำนึกทางสังคมและสิ่งแวดล้อม รู้จักใช้เวลาอย่างสร้างสรรค์ ยอมรับค่านิยมที่ดีงาม

การออกแบบสื่อการเรียนรู้ภาษาอังกฤษ

การออกแบบสื่อการเรียนรู้ภาษาอังกฤษ คือ การจัดทำสื่อให้น่าสนใจและน่าติดตาม เป็นสิ่งสำคัญอย่างหนึ่งสำหรับผู้ผลิตจะต้องออกแบบและอาศัยความรู้ความชำนาญด้านศิลปะเข้ามาช่วย ในการจัดทำให้หัวข้อย่อยหรือโครงสร้างข้อมูลที่กำหนดไว้นั้นเป็นรูปเป็นร่าง มีรูปแบบที่สวยงาม สามารถสื่อความหมายได้เหมาะสมกับเนื้อหา รวมทั้งการประดิษฐ์คิดค้นเทคนิคต่างๆ ที่ทำให้สื่อที่ผลิตนั้น สะดวกต่อการใช้ ง่ายต่อการเข้าใจจะทำให้สื่อที่ผลิตนั้นมีคุณค่าและมีประสิทธิภาพในการเรียนการสอนเป็นอย่างดี

องค์ประกอบที่สำคัญในการเรียนการสอนภาษาอังกฤษซึ่งเป็นภาษาต่างประเทศ เรา อาจจะไม่คุ้นเคย เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ที่รวดเร็วและน่าสนใจ คือ สิ่งที่เราคุ้นเคยไปประกอบการเรียน การสอน นั่นก็คือ สื่อการสอนนั่นเอง สื่อการสอนนับว่ามีประโยชน์มากเพราะสื่อการสอนเปรียบ เป็นกุญแจสำคัญที่จะช่วยให้ผู้เรียนได้เข้าใจในเนื้อหาและได้เห็นภาพได้อย่างชัดเจนยิ่งขึ้นมากกว่าที่ ครูผู้สอนจะสอนโดยการบรรยายหรือสอนตามเนื้อหา โดยไม่มีอุปกรณ์ช่วยสอนเลย

1. หลักการออกแบบสื่อการสอน

ในการออกแบบ จำเป็นต้องศึกษาและเข้าใจขั้นตอนในการออกแบบ เพื่อนำมาประยุกต์ เป็นแนวทางในการปฏิบัติและลงมือสร้างบทเรียนภาษาอังกฤษ เพื่อให้ได้ผลงานที่ถูกต้องตาม จุดประสงค์ เมื่อศึกษาและเข้าใจในการออกแบบดีแล้วย่อมจะทำให้ผลงานนั้นออกมาอย่างมี ประสิทธิภาพ

หลักการออกแบบสื่อการสอน ประกอบไปด้วย 9 ขั้นตอน ซึ่งขั้นตอนเหล่านี้ออกแบบ สำหรับชั้นเรียนปกติ แต่ได้นำมาประยุกต์ใช้กับการเรียน การสอนด้วยคอมพิวเตอร์ได้ หลักการ สอนประกอบด้วย 9 ขั้นตอน ดังนี้

- ขั้นตอนที่ 1 ได้รับความสนใจ (Gain Attention)
- ขั้นตอนที่ 2 บอกวัตถุประสงค์ (Specify Objectives)
- ขั้นตอนที่ 3 ทวนความรู้เดิม (Activate Prior Knowledge)
- ขั้นตอนที่ 4 การเสนอเนื้อหา (Present New Information)
- ขั้นตอนที่ 5 ชี้แนวทางการเรียนรู้ (Guide Learning)
- ขั้นตอนที่ 6 กระตุ้นการตอบสนอง (Elicit Responses)
- ขั้นตอนที่ 7 ให้ข้อมูลย้อนกลับ (Provide Feedback)

ขั้นตอนที่ 8 ทดสอบความรู้ (Access Performance)

ขั้นตอนที่ 9 การจำและนำไปใช้ (Promote Retention and Transfer)

1) ได้รับความสนใจ (Gain Attention)

บทเรียนคอมพิวเตอร์ช่วยการเรียนการสอน ต้องมีลักษณะที่ได้รับความสนใจและดึงดูดความสนใจของผู้เรียน เพื่อเป็นการกระตุ้นและเกิดแรงจูงใจให้ผู้เรียนมีความต้องการที่จะเรียน ผู้ออกแบบจึงต้องกำหนดสิ่งที่จะดึงดูดความสนใจ เพื่อให้เกิดพฤติกรรมและเป้าหมายตามที่ต้องการ ส่วนใหญ่จะเริ่มด้วยหน้านำเรื่อง ซึ่งควรมีรูปภาพ ภาพเคลื่อนไหวหรือสีสันต่างๆ เพื่อให้ น่าสนใจ ซึ่งก็ต้องเกี่ยวข้องกับบทเรียนด้วย คือการแสดงชื่อของบทเรียน ชื่อผู้สร้างบทเรียน การแนะนำเรื่องหรือการแนะนำเนื้อหาของบทเรียนสิ่งที่ต้องพิจารณาเพื่อได้รับความสนใจของผู้เรียน มีดังนี้

(1) ใช้กราฟิกเกี่ยวข้องกับส่วนเนื้อหา ควรมีขนาดใหญ่ ชัดเจนไม่ซับซ้อน
(2) ใช้ภาพเคลื่อนไหว (Animation) หรือเทคนิคอื่นๆ เพื่อแสดงการเคลื่อนไหวที่ควร สั้น และง่าย

- (3) ควรใช้สีเข้าช่วยโดยเฉพาะสีเขียว น้ำเงินหรือสีเข้มอื่นๆ ที่ตัดกับพื้นชัดเจน
- (4) ใช้เสียงให้สอดคล้องกับกราฟิก
- (5) กราฟิกควรจะใช้เทคนิคที่แสดงผลได้อย่างรวดเร็ว
- (6) กราฟิกที่ใช้ต้องเกี่ยวข้องกับเนื้อหาและเหมาะสมกับวัยของผู้เรียน

2) บอกรวัตถุประสงค์ (Specify Objectives)

การบอกรวัตถุประสงค์แก่ผู้เรียน เพื่อเป็นการให้ผู้เรียนได้ทราบถึงเป้าหมายในการ เรียนหรือสิ่งที่ผู้เรียนสามารถทำได้หลังจากที่เรียนจบบทเรียน ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นจุด ประสงค์ กว้างๆจนถึงจุดประสงค์เชิงพฤติกรรม การบอกรจุดประสงค์จะทำให้ผู้เรียนทำความเข้าใจเนื้อหาได้ดี ขึ้น สิ่งที่ต้องพิจารณาในการบอกรวัตถุประสงค์ มีดังนี้

(1) ใช้คำสั้นๆและเข้าใจได้ง่าย
(2) หลีกเลี่ยงคำที่ยังไม่เป็นที่รู้จักและเป็นที่ยอมรับโดยทั่วไป
(3) ไม่ควรกำหนดวัตถุประสงค์หลายข้อเกินไปในเนื้อหาแต่ละส่วน
(4) ผู้เรียนควรมีโอกาสที่จะทราบว่าหลังจากจบบทเรียนเขาสามารถนำไปใช้ทำอะไรได้บ้าง

(5) หากบทเรียนนั้นยังมีบทเรียนย่อยๆควรบอกรจุดประสงค์กว้างๆและบอกรจุดประสงค์เฉพาะส่วนของบทเรียนย่อย

3) ทวนความรู้เดิม (Activate Prior Knowledge)

ลักษณะของการทวนความรู้เดิมของผู้เรียน เป็นการทบทวนหรือการเชื่อมโยงระหว่างความรู้เดิมเพื่อเชื่อมกับความรู้ใหม่ซึ่งผู้เรียนจะมีพื้นฐานความรู้ที่แตกต่างกันออกไป การรับรู้สิ่งใหม่ ก็ควรจะมีการประเมินความรู้เดิม คือการทดสอบก่อนการเรียน และเพื่อเป็นการกระตุ้นให้ผู้เรียนเกิดการระลึกความรู้เดิมเพื่อเตรียมพร้อมในการเชื่อมโยงกับความรู้ใหม่ ซึ่งการทดสอบจะทำให้ผู้เรียนได้รู้ตัวเองและกลับไปทบทวนในสิ่งที่เกี่ยวข้อง สำหรับคนที่รู้ในเนื้อหาบทเรียนดีแล้วอาจข้ามบทเรียนไปยังเนื้อหาอื่นๆต่อไป การจะทำแบบทดสอบก่อนเรียนหรือไม่ก็ขึ้นอยู่กับพิจารณาของบทเรียนเพื่อให้เกิดความเหมาะสม สิ่งที่จะต้องพิจารณาในการทบทวนความรู้เดิม มีดังนี้

- (1) ไม่ควรคาดหวังเอาว่าผู้เรียนมีความรู้พื้นฐานก่อนแล้วจึงมาศึกษาเนื้อหาใหม่ ควรมีการทดสอบหรือให้ความรู้เพื่อเป็นการทบทวนให้พร้อมที่จะรับความรู้ใหม่
- (2) การทดสอบหรือทบทวนควรให้กระชับและตรงตามวัตถุประสงค์
- (3) ควรเปิดโอกาสให้ผู้เรียนออกจากแบบทดสอบหรือเนื้อหาใหม่เพื่อไปทบทวนได้ตลอดเวลา
- (4) หากไม่มีการทดสอบ ควรมีการกระตุ้นให้ผู้เรียนกลับไปทบทวนหรือศึกษาในสิ่งที่เกี่ยวข้อง

4) การเสนอเนื้อหา (Present New Information)

การเสนอเนื้อหาใหม่เป็นการนำเสนอเนื้อหาโดยใช้ตัวกระตุ้นที่เหมาะสม เป็นสิ่งสำคัญสำหรับการเรียนการสอนเพื่อให้การเรียนรู้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ รูปแบบการนำเสนอมีหลายลักษณะ ได้แก่ การใช้ข้อความ ภาพนิ่ง กราฟ ตารางข้อมูล กราฟิก ตลอดจนภาพเคลื่อนไหว ซึ่งเป็นการใช้สื่อหลายรูปแบบที่เรียกว่าสื่อประสม เป็นการเร้าความสนใจของผู้เรียน สิ่งที่จะต้องพิจารณาในการนำเสนอเนื้อหาใหม่ มีดังนี้

- (1) ใช้ภาพนิ่งประกอบการเสนอเนื้อหาโดยเฉพาะส่วนเนื้อหาที่สำคัญ
 - (2) พยายามใช้ภาพเคลื่อนไหวในเนื้อหาที่ยากและที่มีการเปลี่ยนแปลงตาม ลำดับใช้ แผนภูมิ แผนภาพ แผนสถิติ สัญลักษณ์หรือภาพเปรียบเทียบประกอบเนื้อหา
 - (3) ในเนื้อหาที่ยากและซับซ้อนให้เน้นข้อความสำคัญ ซึ่งอาจเป็นการตีกรอบ ชีตเส้นใต้ การกระพริบ การทำสีให้เด่น
 - (4) ไม่ควรใช้กราฟิกที่เข้าใจยากหรือไม่เกี่ยวกับเนื้อหา
 - (5) จัดรูปแบบของคำ ข้อความให้น่าอ่าน เนื้อหาที่ยาวให้จัดกลุ่ม แบ่งตอน
- ### 5) ชี้นำทางการเรียนรู้ (Guide Learning)

การชี้แนวทางการเรียนรู้ เป็นการใช้ในชั้นเรียนตามปกติ ซึ่งผู้สอนจะยก ตัวอย่าง หรือตั้งคำถามชี้แนะแบบกว้างๆ ให้แคบลง เพื่อให้ผู้เรียนวิเคราะห์เพื่อค้นหาคำตอบ สำหรับ บทเรียนคอมพิวเตอร์ช่วยสอนควรต้องใช้การสร้างสรรค์เทคนิคเพื่อกระตุ้นให้ผู้เรียนค้นหาคำตอบ ด้วยตนเอง การจัดกิจกรรมที่เหมาะสม เพื่อเป็นตัวชี้แนวทาง สิ่งที่จะต้องพิจารณาในการชี้แนวทางการเรียนรู้ มีดังนี้

(1) แสดงให้ผู้เรียนได้เห็นถึงความสัมพันธ์ของเนื้อหาและช่วยให้เห็นสิ่งย้อยนั้นมีความสัมพันธ์กับสิ่งใหม่อย่างไร

(2) แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ของสิ่งใหม่กับสิ่งที่ผู้เรียนมีความรู้หรือประสบการณ์มาแล้ว

(3) พยายามให้ตัวอย่างที่แตกต่างกันออกไปเพื่อช่วยอธิบายความคิดใหม่ให้ชัดเจนขึ้น

(4) การเสนอเนื้อหาที่ยาก ควรให้เห็นตัวอย่างที่เป็นรูปธรรมไปสู่นามธรรม ถ้าเนื้อหาไม่ยาก ให้เสนอตัวอย่างจากนามธรรมไปสู่รูปธรรม

(5) กระตุ้นให้ผู้เรียนคิดถึงความรู้และประสบการณ์เดิม

6) กระตุ้นการตอบสนอง (Elicit Responses)

การกระตุ้นให้เกิดการตอบสนองจากผู้เรียน เมื่อผู้เรียนได้รับการชี้แนวทางการเรียนรู้แล้ว ต้องมีการกระตุ้นให้เกิดการตอบสนองโดยกิจกรรมต่างๆ ที่ทำให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการคิด และปฏิบัติเชิงโต้ตอบ เพื่อให้บรรลุถึงวัตถุประสงค์ในการเรียน การกระตุ้นต้องจัดกิจกรรมให้เหมาะสม สิ่งที่ต้องพิจารณาในการกระตุ้นการตอบสนอง มีดังนี้

(1) พยายามให้ผู้เรียนได้ตอบสนองด้วยวิธีใดวิธีหนึ่งตลอดการเรียน

(2) ควรให้ผู้เรียนได้มีโอกาสพิมพ์คำตอบหรือข้อความเพื่อสร้างความสนใจ แต่ก็ไม่ควรจะยาวเกินไป

(3) ถามคำถามเป็นช่วงๆ ตามความเหมาะสมของเนื้อหาเพื่อสร้างความคิดและจินตนาการของผู้เรียน

(4) หลีกเลียงการตอบสนองซ้ำๆ หลายครั้งเมื่อทำผิดควรมีการเปลี่ยนกิจกรรมอย่างอื่นต่อไป

(5) ควรแสดงการตอบสนองของผู้เรียนบนเฟรมเดียวกันกับคำถาม รวมทั้งการแสดงคำตอบ

7) ให้ข้อมูลย้อนกลับ (Provide Feedback)

หลังจากที่ผู้เรียนได้รับการทดสอบความเข้าใจของตนในเนื้อหา รวมทั้งการกระตุ้นการตอบสนองแล้ว จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องให้ข้อมูลย้อนกลับหรือการให้ผลกลับไปยังผู้เรียนเกี่ยวกับความถูกต้อง การให้ผลย้อนกลับถือเป็นการเสริมแรงอย่างหนึ่ง การให้ข้อมูลย้อนกลับสามารถแบ่งชั้นตอนได้เป็น 4 ประเภทตามลักษณะที่ปรากฏได้ดังนี้

(1) แบบไม่เคลื่อนไหว หมายถึง การเสริมแรงด้วยการแสดงคำหรือข้อความ บอกความถูกหรือผิด และรวมถึงการเฉลย

(2) แบบเคลื่อนไหว หมายถึง การเสริมแรงด้วยการแสดงกราฟิก เช่น ภาพหน้ายิ้ม หน้าเสียใจหรือมีข้อความประกอบให้ชัดเจน

(3) แบบโต้ตอบ หมายถึง การเสริมแรงด้วยการให้ผู้เรียนได้มีกิจกรรมเชิงโต้ตอบกับบทเรียน เป็นกิจกรรมที่จัดเสริมหรือเพื่อเกิดการกระตุ้นแก่ผู้เรียน เช่น เกมส์

(4) แบบทำเครื่องหมาย หมายถึง การทำเครื่องหมายบนคำตอบของผู้เรียนเมื่อมีการตอบคำถาม ซึ่งอยู่ในรูปของวงกลม ชีตเส้นใต้ หรือใช้สีที่แตกต่าง สิ่งที่ต้องพิจารณาในการให้ข้อมูลย้อนกลับ

8) ทดสอบความรู้ (Assess Performance)

การทดสอบความรู้หลังเรียน เพื่อเป็นการประเมินผลว่าผู้เรียนได้เกิดการเรียนรู้ได้ตามเป้าหมายหรือไม่อย่างไร การทดสอบอาจทำหลังจากผู้เรียนได้เรียนจบวัตถุประสงค์หนึ่ง หรือหลังจากเรียนจบทั้งบทเรียนก็ได้ กำหนดเกณฑ์ในการผ่านให้ผู้เรียนได้ทราบ ผลจากการทดสอบจะทำให้ทราบว่าผู้เรียน ควรจะเรียนเนื้อหาบทเรียนใหม่หรือว่าควรต้องกลับไปทบทวน สิ่งที่ต้องพิจารณาในการออกแบบทดสอบหลังบทเรียน มีดังนี้

(1) ต้องแน่ใจว่าสิ่งที่ต้องการวัดนั้นตรงกับวัตถุประสงค์

(2) ข้อทดสอบ คำตอบและ Feedback อยู่ในเฟรมเดียวกัน

(3) หลีกเลี่ยงการให้พิมพ์คำตอบที่ยาวเกินไป

(4) ให้ผู้เรียนตอบครั้งเดียวในแต่ละคำถาม

(5) อธิบายให้ผู้เรียนทราบว่าควรจะตอบด้วยวิธีใด

(6) ควรมีรูปภาพประกอบด้วย นอกจากข้อความ

(7) คำนี้ถึงความแม่นยำและความน่าเชื่อถือของแบบทดสอบด้วย

9) การจำและนำไปใช้ (Promote Retention and Transfer)

สิ่งสุดท้ายสำหรับการสอน การจำและนำไปใช้ สิ่งสำคัญที่จะช่วยให้ผู้เรียนมีความคงทนในการจำข้อมูลความรู้ ต้องทำให้ผู้เรียนตระหนักว่าข้อมูลความรู้ใหม่ที่ได้เรียนรู้ไปนั้นมี

ความสัมพันธ์กับความรู้เดิมหรือประสบการณ์เดิม โดยการจัดกิจกรรมที่เปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้ประยุกต์ใช้ความรู้ เพื่อการเชื่อมโยงข้อมูลความรู้เดิมกับความรู้ใหม่ รวมทั้งการนำไปใช้กับสถานการณ์ สิ่งที่ต้องพิจารณาในการจำและนำไปใช้ มีดังนี้

- (1) ทบทวนแนวคิดที่สำคัญและเนื้อหาที่เป็นการสรุป
- (2) สรุปให้ผู้เรียนได้ทราบว่าความรู้ใหม่มีความสัมพันธ์กับความรู้เดิมหรือประสบการณ์ที่ผ่านมาอย่างไร
- (3) เสนอแนะเนื้อหาที่เป็นความรู้ใหม่ซึ่งจะนำไปใช้ประโยชน์ได้
- (4) บอกแหล่งข้อมูลที่เป็นประโยชน์ในการศึกษาให้กับผู้เรียน

2. กระบวนการออกแบบสื่อการเรียนการสอน

การออกแบบสื่อการเรียนการสอน มีกระบวนการดำเนินงาน แบ่งเป็น 3 ขั้นตอน ดังนี้

1) การวิเคราะห์สื่อการเรียนการสอน

การวิเคราะห์สื่อการเรียนการสอน มีจุดมุ่งหมายเพื่อให้ได้ข้อมูลที่นำไปตัดสินใจในการออกแบบสื่อ เนื่องจากสื่อการเรียนการสอนมีหลากหลายประเภท การวิเคราะห์สื่อจะช่วยให้ครูทราบว่าสื่อประเภทใดที่เสริมสร้างความรู้ความเข้าใจของนักเรียนต่อบทเรียนได้ดีที่สุด และมีความเหมาะสมกับการนำไปใช้ การวิเคราะห์สื่อจะช่วยให้ครูหรือผู้ออกแบบ ตัดสินใจเกี่ยวกับสื่อว่าควรเลือกใช้สื่อที่มีอยู่หรือปรับปรุงสื่อที่มีอยู่อย่างไร หรือจำเป็นต้องสร้างสื่อชิ้นใหม่ หลักการที่ควรนำมาใช้ในการพิจารณาสื่อการเรียนการสอน ได้แก่

(1) สื่อการเรียนการสอนต้องสอดคล้องกับจุดประสงค์การเรียนรู้และเนื้อหาการเรียนรู้ ทั้งนี้เพราะสื่อแต่ละประเภทมีประสิทธิภาพในการสร้างประสบการณ์การเรียนรู้ที่แตกต่างกัน เช่น การใช้คอมพิวเตอร์ช่วยสอนเหมาะสำหรับจุดประสงค์การเรียนการสอนที่เป็นการพัฒนาผู้เรียนเป็นรายบุคคล มีจุดมุ่งหมายเพื่อซ่อมเสริม หรือส่งเสริมความสามารถเฉพาะบุคคล การใช้สื่อสิ่งพิมพ์เหมาะสำหรับการศึกษาค้นคว้า การใช้สื่อของจริงในธรรมชาติ เหมาะสำหรับการเรียนรู้เนื้อหาที่เป็นสิ่งแวดล้อมในธรรมชาติ เป็นต้น ผู้สอนจึงต้องรู้จักคุณสมบัติของสื่อและเลือกให้เหมาะสมกับจุดประสงค์การเรียนรู้ และเนื้อหาที่สอน

(2) สื่อการเรียนการสอนต้องเหมาะสมกับผู้เรียน ผู้เรียนแต่ละคนมีความแตกต่างกันทั้ง ในด้านพัฒนาการของร่างกาย สติปัญญา อารมณ์และสังคมในแต่ละช่วงวัย ซึ่งเกี่ยวข้องอย่างมากกับ ความสามารถในการเรียนรู้ นอกจากนี้ยังมีความแตกต่างกันในด้านของวิธีการเรียนรู้ เช่น ผู้เรียนบางคนชอบการเรียนรู้ผ่านการลงมือปฏิบัติ บางคนชอบการเรียนรู้ผ่านการบอกเล่าและอธิบาย บางคนชอบศึกษาค้นคว้าด้วยตนเอง เป็นต้น ผู้สอนจึงควรศึกษาความแตกต่างของผู้เรียน

เพื่อนำมาใช้เป็นแนวทางในการเลือกสื่อการเรียนการสอนให้เหมาะสมพัฒนาการของผู้เรียนในแต่ละช่วงวัยและวิธีการเรียนรู้ของผู้เรียน

(3) สื่อการเรียนการสอนต้องเหมาะสมกับวิธีสอนหรือรูปแบบการเรียนการสอนที่ใช้ เนื่องจากวิธีสอนและรูปแบบการเรียนการสอนแต่ละรูปแบบมีลักษณะ เฉพาะเพื่อตอบสนองจุดประสงค์การเรียนรู้เฉพาะที่แตกต่างกัน ดังนั้น จึงต้องอาศัยสื่อการเรียนการสอนที่สอดคล้องกับวิธีสอนหรือรูปแบบการเรียนการสอนอย่างเหมาะสม เช่น การใช้อุปกรณ์การทดลองทางวิทยาศาสตร์ในการสอน ด้วยวิธีการสอนแบบทดลอง การใช้บทเรียนคอมพิวเตอร์ช่วยสอน (CAI) สำหรับการฝึกฝน

(4) สื่อการเรียนการสอนต้องสอดคล้องกับสภาพของการนำไปใช้และค่าใช้จ่าย มีสื่อ หลายชนิดที่สามารถทำให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ตามจุดประสงค์การเรียนรู้เดียวกันได้ ผู้สอนสามารถเลือกใช้ ให้เหมาะสมกับสภาพของการนำไปใช้และค่าใช้จ่ายตัวอย่าง เช่น การนำผู้เรียนไปเรียนรู้ในสถานที่จริง เป็นการสร้างประสบการณ์ตรงซึ่งเป็นการเรียนรู้ที่ดีที่สุด แต่ถ้ามีข้อจำกัดด้านค่าใช้จ่ายและด้านความปลอดภัยในการเดินทาง ก็ควรพิจารณานำสื่อการเรียนการสอนอื่นๆ ที่ให้ผลการเรียนรู้ไม่แตกต่างกันมากนัก เช่น เลือกใช้สื่อภาพยนตร์หรือการนำเสนอด้วยแผ่นภาพเลื่อน (PowerPoint) แทนการเดินทางไปยังสถานที่จริง เป็นต้น

(5) สื่อการเรียนการสอนต้องมีความสะดวกใช้และสอดคล้องกับความสามารถของผู้ใช้ สื่อการเรียนรู้อาจชนิดเป็นสื่อสมัยใหม่ที่ผู้ใช้อาจไม่มีความชำนาญในการใช้ดีพอ เช่น สื่ออิเล็กทรอนิกส์ ผู้ใช้จะต้องศึกษาและใช้สื่ออื่นๆ ให้เข้าใจอย่างถ่องแท้หรือขอความร่วมมือจากผู้เชี่ยวชาญ สื่อบางชนิด เช่น สื่อที่เป็นภาพยนตร์ สไลด์มัลติมิเดีย มีความยุ่งยากในการจัดหา และต้องอาศัยทักษะและเทคนิคการใช้ อาจจำเป็นต้องเลือกใช้สื่อชนิดอื่นที่ก่อให้เกิดการเรียนรู้ได้ดี เช่นเดียวกันแทนได้

(6) สื่อการเรียนการสอนต้องทำหน้าที่ได้อย่างมีประสิทธิภาพสื่อการเรียนการสอนที่นำมาใช้นั้นควรทำหน้าที่ได้อย่างคุ้มค่า คุ้มค่าและสร้างความพึงพอใจให้กับผู้เรียน สื่อการเรียนการสอนที่มีประสิทธิภาพจึงเป็นสื่อที่มีลักษณะดึงดูดความสนใจของผู้เรียน สามารถสร้างความเข้าใจเนื้อหา สาระให้กับผู้เรียนได้ถูกต้องตรงตามจุดประสงค์ของการเรียนรู้โดยไม่เสียเวลามาก

จากหลักการเลือกสื่อที่กล่าวมานี้จะเห็นว่า การกำหนดจุดประสงค์การเรียนรู้ให้ชัดเจน จะช่วยให้ครูสามารถคัดเลือกสื่อการเรียนการสอนได้อย่างเหมาะสมในการเลือกสื่อควรคำนึงถึงความสนใจและความต้องการของผู้เรียน คำนึงถึงค่าใช้จ่าย ความสะดวกในการใช้และความคุ้มค่าในการทำหน้าที่ของสื่อ

2) การออกแบบสื่อการเรียนการสอน

การออกแบบสื่อการเรียนการสอนต้องคำนึงถึงจุดประสงค์การเรียนรู้ เนื้อหา กิจกรรมการเรียนการสอน ครูจึงต้องตอบคำถามที่ข้อดังต่อไปนี้ที่ครูต้อง ตอบให้ได้เพื่อการ ออกแบบสื่อที่มีประสิทธิภาพ

- (1) สื่อการเรียนการสอนที่เลือกมานั้นสามารถใช้ได้จริงในห้องเรียนหรือไม่
- (2) การใช้สื่อต่างๆ สอดคล้องกับโครงสร้างเนื้อหาที่วางแผนไว้หรือไม่
- (3) สื่อการเรียนการสอนที่จะใช้มีความสมบูรณ์เพียงพอหรือไม่ยังมีความ จำเป็นต้องปรับปรุงหรือพัฒนาบางส่วนให้สมบูรณ์มากขึ้นหรือไม่
- (4) สื่อการเรียนการสอนนี้จะให้ประสบการณ์การเรียนรู้ที่ดีต่อผู้เรียนอย่างเต็มที่หรือไม่ หากคำตอบของคำถามทั้งสี่ข้อนี้เป็นไปในทางบวกก็แสดงว่าสื่อการเรียนการสอนที่ครูจะใช้ เป็นสื่อที่มีประสิทธิภาพและสามารถเสริมสร้างความรู้ที่ครบครันให้แก่ผู้เรียน

3) การประเมินสื่อการเรียนการสอน

ภายหลังจากนำสื่อไปใช้ ควรมีการประเมินว่าสื่อ การเรียนการสอนที่ใช้ นั้น ตอบสนองจุดมุ่งหมายในการใช้สื่อครบถ้วนหรือไม่ โดยใช้คำถามต่อไปนี้เป็นแนวทางในการ ตรวจสอบ ดังนี้ (Chinien, C.& Hlynka, D.1993 :60) (1) สื่อการเรียนการสอนตอบสนอง จุดมุ่งหมายการใช้สื่อการเรียนการสอนของครูหรือไม่ (2) สื่อที่ใช้มีคุณภาพดีหรือไม่ (3) สื่อที่ใช้ช่วยให้ผู้เรียนเรียนเข้าใจในเนื้อหาและมีผลการเรียนรู้ตามที่คาดหวังหรือไม่ คำถามข้างต้นสามารถ นำไปใช้ในการประเมินสื่อโดยทั่วไป สำหรับการประเมินสื่อการเรียน การสอนที่เป็นการสร้างขึ้น มาใหม่ มีขั้นตอนและกระบวนการประเมินสื่อการเรียนการสอน แบ่งได้เป็น 2 ระยะ คือการประเมิน ความก้าวหน้า (formative evaluation) และการประเมินผลสรุป (summative evaluation)

กระบวนการในการออกแบบการเรียนการสอน ทั้ง 3 ขั้น คือการวิเคราะห์ การออกแบบ และการประเมินผล เป็นขั้นตอนที่นำไปใช้ได้กับการออกแบบสื่อการเรียนการสอนที่สร้างใหม่ สำหรับผู้สอนในสถานศึกษาต่างๆอาจนำกระบวนการดังกล่าวไปปรับใช้ให้เหมาะกับการคัดเลือกสื่อ ที่มีอยู่แล้วมาใช้ในการจัดการเรียนการสอน

สรุป

สื่อถือว่าเป็นเครื่องมือที่สามารถให้เกิดการเรียนรู้ด้านภาษาอังกฤษและทำหน้าที่ ถ่ายทอดความรู้ความเข้าใจ ความรู้สึกเพิ่มพูนทักษะและประสบการณ์ สร้างสถานการณ์การเรียนรู้ ให้แก่ผู้เรียน กระตุ้นให้เกิดการพัฒนาศึกยภาพทางการคิด ได้แก่ การคิดไตร่ตรอง การคิด สร้างสรรค์ และการคิดอย่างมีวิจารณญาณ ตลอดจนสร้างเสริมคุณธรรม จริยธรรมและค่านิยม

ให้แก่ผู้เรียน สื่อการเรียนรู้ภาษาอังกฤษในยุคปัจจุบัน มีอิทธิพลสูงต่อการกระตุ้นให้ผู้เรียน กลายเป็นผู้แสวงหาความรู้ด้วยตนเอง

นอกจากนั้น สื่อการเรียนรู้ นับเป็นองค์ประกอบที่สำคัญมากประการหนึ่งในกระบวนการ เรียนการสอน นอกเหนือจากตัวผู้สอน ผู้เรียน และเทคนิควิธีการต่างๆ บทบาทของสื่อการเรียนรู้ ก็ คือ ตัวกลาง หรือพาหนะ หรือเครื่องมือ หรือช่องทางที่จะนำเรื่องราว ข้อมูลความรู้ของผู้ส่งสาร หรือผู้สอนไปสู่ผู้รับหรือผู้เรียน เพื่อให้การเรียนรู้บรรลุผลสำเร็จตามวัตถุประสงค์หรือจุดมุ่งหมายที่ วางไว้ ปัจจุบันสื่อมีหลายประเภท หลายรูปแบบ ให้ผู้สอนได้พิจารณาเลือกใช้ตามความเหมาะสม ของสื่อแต่ละประเภท สื่อการเรียนการสอนที่ถือว่าทันสมัยมากในปัจจุบัน คือ สื่อประเภท ซอฟต์แวร์คอมพิวเตอร์ ซึ่งมีการพัฒนาไปอย่างรวดเร็วควบคู่ไปกับเทคโนโลยีทางด้านคอมพิวเตอร์ ซึ่งการพัฒนาสื่อทางด้านคอมพิวเตอร์ หรือบทเรียนคอมพิวเตอร์ช่วยสอนภาษา ผู้พัฒนาจะต้อง ศึกษาเทคนิค วิธีการออกแบบโครงสร้าง รวมทั้งเงื่อนไขในการพัฒนาในด้านต่างๆ เช่น ความ เหมาะสมกับผู้เรียน เพื่อให้ครอบคลุมประเด็นที่ต้องการสื่อสารให้ผู้เรียนได้เข้าใจอย่างมี ประสิทธิภาพ

เอกสารอ้างอิง

- กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ. (2545), *การประเมินสภาพการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ เพื่อการพัฒนาการเรียนรู้อัตโนมัติระดับมัธยมศึกษา*. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว.
- กิดานันท์ มลิทอง. (2544), *สื่อการสอนและฝึกอบรม : จากสื่อพื้นฐานถึงสื่อดิจิทัล*. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุโขทัยธรรมมาธิราช,มหาวิทยาลัย. (2532), *เอกสารการสอนชุดวิชาระบบการเรียนการสอน*, กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์สารมวลชน.
- Chinien, C.& Hlynka, D. (1993),“Formative evaluation of prototypical products: from expert to connoisseur.” ETTI Educational & training technology international,1993, 30(1),p.60-61.
- Heinich, Robert, (1982), Molenda, Michael and Russell, James D. *Instructional Media and the New Technologies of Instruction*. New York : Willey.

การพัฒนาหลักสูตรสาขาวิชาจิตวิทยาโดยอาศัยบริบทพื้นที่
และอัตลักษณ์สถาบันสงฆ์: บทวิเคราะห์เชิงวิชาการ
มจร. วิทยาลัยสงฆ์ปัตตานี

CURRICULUM DEVELOPMENT IN PSYCHOLOGY BASED ON LOCAL
CONTEXT AND MONASTIC INSTITUTIONAL IDENTITY: AN ACADEMIC
ANALYSIS FROM MAHACHULALONGKORNRAJAVIDYALAYA UNIVERSITY,
PATTANI BUDDHIST COLLEGE

¹ณัฐวุฒิ พรรณศรี, ²สุภารัตน์ ลิมดำรงค์, ³ปัทวิกาญจน์ แก้วศรีหน่อ,
⁴พระครูสุตกิจสโมสร และ ⁵วีรศักดิ์ บุญญดิษฐ์

¹Nattawut Pannasri, ²Suparat Limdamrong, ³Pattawikan Kaewsrinor,
⁴Phrakhusutakitsamoson and ⁵Veerasak Boonyadit

^{1,2,3}มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์, ประเทศไทย

^{4,5}มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ประเทศไทย

^{1,2,3}Prince of Songkla University, Thailand

^{4,5}Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand

¹Nattawut_Pannasri@gmail.com, ⁵Veerasak_Boonyadit@gmail.com

Received: June 2, 2025; **Revised:** November 26, 2025; **Accepted:** December 30, 2025

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์แนวทางการพัฒนาหลักสูตรสาขาวิชาจิตวิทยา
โดยอาศัยบริบทพื้นที่และอัตลักษณ์ของสถาบันสงฆ์ กรณีศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

¹ นักศึกษา สาขาวิชาจิตวิทยา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี

² นักศึกษา สาขาเทคโนโลยีและนวัตกรรม คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี

³ นักศึกษา สาขาวิชาจิตวิทยา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี

⁴ อาจารย์, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ปัตตานี

⁵ อาจารย์, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ปัตตานี

วิทยาลัยสงฆ์ปัตตานี โดยใช้การวิเคราะห์เอกสาร แนวคิด ทฤษฎีด้านการพัฒนาหลักสูตร จิตวิทยา และ พุทธจิตวิทยาเป็นกรอบในการศึกษา ผลการวิเคราะห์พบว่า การพัฒนาหลักสูตรจิตวิทยาในบริบทพื้นที่ จังหวัดชายแดนภาคใต้จำเป็นต้องคำนึงถึงความหลากหลายทางวัฒนธรรม ศาสนา และบริบททางสังคมที่มีความอ่อนไหว พร้อมทั้งสะท้อนอัตลักษณ์ของสถาบันสงฆ์ที่มุ่งเน้นการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม และการรับใช้สังคม หลักสูตรที่เหมาะสมควรบูรณาการองค์ความรู้ด้านจิตวิทยาสมัยใหม่เข้ากับพุทธจิตวิทยา เน้นการเรียนรู้เชิงประสบการณ์และการบริการวิชาการแก่ชุมชน เพื่อเสริมสร้างศักยภาพผู้เรียนให้สามารถประยุกต์ใช้ความรู้ทางจิตวิทยาในการดูแลสุขภาพทางจิตใจ การอยู่ร่วมกันในสังคมพหุวัฒนธรรม และการสร้างสันติสุขอย่างยั่งยืน บทความนี้เสนอว่าการพัฒนาหลักสูตรบนฐานบริบทพื้นที่และอัตลักษณ์ สถาบันสงฆ์จะช่วยยกระดับคุณภาพบัณฑิตและเพิ่มบทบาทของสถาบันอุดมศึกษาในการพัฒนาสังคมในพื้นที่ชายแดนใต้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

คำสำคัญ : การพัฒนาหลักสูตร, จิตวิทยา, พุทธจิตวิทยา, สถาบันสงฆ์, พื้นที่ชายแดนใต้

Abstract

This academic article aims to analyze the development of a psychology curriculum based on local context and the identity of a monastic higher education institution, using Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Pattani Buddhist College, as a case study. The study employs documentary analysis and theoretical frameworks from curriculum development, psychology, and Buddhist psychology. The findings indicate that curriculum development in the context of Thailand's southern border provinces must take into account cultural and religious diversity as well as the socially sensitive conditions of the area, while also reflecting the monastic institutional identity that emphasizes moral development, ethical values, and social engagement. An appropriate psychology curriculum should integrate modern psychological knowledge with Buddhist psychology and emphasize experiential learning and community-based services. This approach enhances students' capacity to apply psychological knowledge to promote mental well-being, foster peaceful coexistence in a multicultural society, and contribute to sustainable peacebuilding. The article argues that curriculum development grounded in local context and monastic institutional identity can enhance graduate quality and strengthen the role of higher education institutions in social development within the southern border provinces.

Keywords: Curriculum development, Psychology, Buddhist psychology, Monastic institution, Southern border provinces

บทนำ

การพัฒนาหลักสูตรการศึกษาในระดับอุดมศึกษาจำเป็นต้องคำนึงถึงทั้งมาตรฐานวิชาการ ความต้องการของสังคม และบริบทเฉพาะของพื้นที่และสถาบัน (Tyler, 1949; Taba, 1962) โดยเฉพาะในสถาบันอุดมศึกษาที่มีอัตลักษณ์เฉพาะ เช่น สถาบันสงฆ์ ซึ่งมีพันธกิจในการผลิตบัณฑิตที่มีทั้งความรู้ทางวิชาการและคุณธรรมตามหลักพระพุทธศาสนา (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2560) เช่น วิทยาลัยสงฆ์ปัตตานี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ตั้งอยู่ในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ ซึ่งเป็นสังคมพหุวัฒนธรรมและพุทธศาสนา การพัฒนาหลักสูตรสาขาวิชาจิตวิทยาในบริบทดังกล่าวจึงต้องอาศัยกรอบคิดเชิงบูรณาการระหว่างจิตวิทยาสมัยใหม่ จิตวิทยา และความเข้าใจบริบททางสังคมและวัฒนธรรมของพื้นที่ (Lickona, 1991; พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), 2559) ซึ่งแนวคิดการพัฒนาหลักสูตรตามบริบทพื้นที่ (context-based curriculum) เน้นการออกแบบเนื้อหาและประสบการณ์การเรียนรู้ให้สอดคล้องกับสภาพสังคม วัฒนธรรม และปัญหาที่แท้จริงของชุมชน (Print, 1993) ในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ ความหลากหลายทางชาติพันธุ์ ศาสนา และประวัติศาสตร์ความขัดแย้ง ส่งผลโดยตรงต่อสุขภาวะทางจิตใจของประชาชน ทำให้หลักสูตรจิตวิทยาควรให้ความสำคัญกับจิตวิทยาชุมชน จิตวิทยาข้ามวัฒนธรรม และจิตวิทยาเพื่อสันติภาพ (Sue & Sue, 2016) อีกทั้งในการบูรณาการบริบทพื้นที่ดังกล่าวเข้ากับหลักสูตรจะช่วยให้ผู้เรียนสามารถเชื่อมโยงองค์ความรู้ทางทฤษฎีกับสถานการณ์จริง และพัฒนาความสามารถในการนำความรู้ไปใช้เพื่อแก้ไขปัญหาสังคมอย่างเหมาะสม (Biggs & Tang, 2011)

ประกอบกับ สถาบันสงฆ์มีอัตลักษณ์สำคัญคือการจัดการศึกษาที่มุ่งพัฒนาปัญญา คุณธรรม และการรับใช้สังคมตามหลักพระพุทธศาสนา (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2560) แนวคิดพุทธจิตวิทยา ซึ่งอธิบายธรรมชาติของจิต กระบวนการเกิดทุกข์ และการพัฒนาจิตเพื่อความหลุดพ้น สามารถนำมาบูรณาการกับจิตวิทยาสมัยใหม่ได้อย่างสอดคล้อง (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), 2559) ดังนั้น ในการจัดการเรียนการสอนจิตวิทยาของสถาบันสงฆ์จึงไม่เพียงมุ่งเน้นการอธิบายพฤติกรรมมนุษย์ในเชิงวิทยาศาสตร์ แต่ยังเน้นการพัฒนาจิตใจ คุณธรรม และการฝึกสติ สมาธิ และปัญญา ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดการศึกษาด้านจริยธรรมและการพัฒนาคนทั้งมิติภายในและภายนอก (Lickona, 1991)

เนื่องจาก การพัฒนาหลักสูตรสาขาวิชาจิตวิทยาในบริบทของวิทยาลัยสงฆ์ปัตตานีจึงควรมีหลักการสำคัญ ได้แก่ 1) การคงไว้ซึ่งมาตรฐานวิชาการด้านจิตวิทยาตามกรอบคุณวุฒิระดับอุดมศึกษา 2) การบูรณาการพุทธจิตวิทยาเป็นแกนกลางของหลักสูตร และ3) การเชื่อมโยงการเรียนรู้กับการบริการชุมชนและการเรียนรู้เชิงประสบการณ์ (service learning) โดยที่ แนวคิดการเรียนรู้เชิงประสบการณ์จะช่วยให้ผู้เรียนพัฒนาทั้งความรู้ ทักษะ และเจตคติ ผ่านการลงมือปฏิบัติจริงในชุมชน ซึ่งสอดคล้องกับหลักการศึกษิตตามแนวพุทธที่เน้นการปฏิบัติควบคู่กับการเรียนรู้ทางทฤษฎี (Kolb, 1984; Biggs & Tang, 2011)

สรุปได้ว่า การพัฒนาหลักสูตรสาขาวิชาจิตวิทยาโดยอาศัยบริบทพื้นที่และอัตลักษณ์สถาบันสงฆ์ เป็นกระบวนการที่ต้องอาศัยการบูรณาการองค์ความรู้จากจิตวิทยาสมัยใหม่ พุทธจิตวิทยา และสังคมศาสตร์ เพื่อให้หลักสูตรสามารถตอบสนองต่อปัญหาและความต้องการของสังคมพหุวัฒนธรรมในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ทั้งนี้ หลักสูตรดังกล่าวจะมีบทบาทสำคัญในการผลิตบัณฑิตที่มีความรู้คู่คุณธรรม และสามารถนำองค์ความรู้ไปใช้ในการพัฒนาสังคมและสร้างสันติสุขอย่างยั่งยืน

แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

การพัฒนาหลักสูตรสาขาวิชาจิตวิทยาสำหรับ มจร วิทยาลัยสงฆ์ปัตตานี จำเป็นต้องคำนึงถึงแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาหลักสูตร บริบทพื้นที่และความหลากหลายทางวัฒนธรรม และอัตลักษณ์ของสถาบันสงฆ์ การบูรณาการความรู้ทางจิตวิทยากับหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาเป็นสิ่งสำคัญ เพื่อผลิตบัณฑิตที่มีความรู้ความสามารถทางจิตวิทยา พร้อมทั้งมีคุณธรรมและจริยธรรมตามหลักพระพุทธศาสนา และสามารถนำความรู้ไปประยุกต์ใช้ในการช่วยเหลือชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งการวิเคราะห์นี้จะพิจารณาถึงความสำคัญของการปรับหลักสูตรให้สอดคล้องกับความต้องการของชุมชนท้องถิ่น และการเสริมสร้างอัตลักษณ์ของสถาบันสงฆ์ในการผลิตบัณฑิตที่มีความรู้ความสามารถทางจิตวิทยา พร้อมทั้งมีคุณธรรมและจริยธรรมตามหลักพระพุทธศาสนา ดังภาพที่ 1

ภาพที่ 1 แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาหลักสูตรจิตวิทยา

1. แนวคิดและทฤษฎีการพัฒนาหลักสูตร (Curriculum Development Theory)

การพัฒนาหลักสูตรเป็นกระบวนการที่ซับซ้อนและต้องอาศัยความเข้าใจในทฤษฎีและแนวคิดต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง การเลือกใช้ทฤษฎีใดในการพัฒนาหลักสูตรขึ้นอยู่กับบริบททางการศึกษา วัตถุประสงค์ของการเรียนรู้ และความต้องการของผู้เรียน การผสมผสานทฤษฎีต่างๆ เข้าด้วยกัน อาจเป็นแนวทางที่ดีที่สุดในการพัฒนาหลักสูตรที่มีประสิทธิภาพและตอบสนองต่อความต้องการของผู้เรียนและสังคม ซึ่งการพัฒนาหลักสูตร (Curriculum Development) หมายถึง กระบวนการอย่างเป็นระบบในการวางแผน ออกแบบ สร้าง ปรับปรุง และประเมินหลักสูตร เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ทางการศึกษาที่กำหนดไว้ หลักสูตรที่ดีควรมีความสอดคล้องกับปรัชญาการศึกษา ความต้องการของผู้เรียน สภาพสังคม และความก้าวหน้าทางวิชาการ ผู้เขียนจะขออธิบาย ดังนี้

แนวคิดการพัฒนาหลักสูตร เป็นกระบวนการที่ซับซ้อนและต่อเนื่อง ซึ่งเกี่ยวข้องกับการวางแผน ออกแบบ สร้าง และประเมินหลักสูตรเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ในบริบทของการพัฒนาหลักสูตรสาขาวิชาจิตวิทยาสำหรับ มจร วิทยาลัยสงฆ์ปัตตานี แนวคิดพื้นฐานที่ควรพิจารณา ได้แก่ 1) *หลักสูตรอิงสมรรถนะ* เน้นการพัฒนาความรู้ ทักษะ และคุณลักษณะที่จำเป็นสำหรับผู้เรียนในการปฏิบัติงานจริง หลักสูตรควรระบุสมรรถนะที่คาดหวังไว้อย่างชัดเจน และออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้และการประเมินผลให้สอดคล้องกับสมรรถนะเหล่านั้น 2) *หลักสูตรบูรณาการ* ส่งเสริมการเชื่อมโยงความรู้จากศาสตร์ต่าง ๆ เข้าด้วยกัน เพื่อให้ผู้เรียนสามารถมองเห็นภาพรวมและนำความรู้ไปประยุกต์ใช้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ในบริบทของ มจร วิทยาลัยสงฆ์ปัตตานี การบูรณาการความรู้ทางจิตวิทยากับหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาเป็นสิ่งสำคัญ 3) *หลักสูตรที่ยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง* ให้ความสำคัญกับความต้องการ ความสนใจ และศักยภาพ

ของผู้เรียน หลักสูตรควรมีความยืดหยุ่นและเปิดโอกาสให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการกำหนดทิศทางการเรียนรู้ของตนเอง

ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาหลักสูตร สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการออกแบบหลักสูตรสาขาวิชาจิตวิทยาสำหรับ มจร วิทยาลัยสงฆ์ปัตตานี ได้แก่ 1) *ทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคม* ของ Albert Bandura: เน้นความสำคัญของการเรียนรู้ผ่านการสังเกต การเลียนแบบ และการปฏิสัมพันธ์ทางสังคม หลักสูตรควรส่งเสริมให้ผู้เรียนได้เรียนรู้จากประสบการณ์จริง และมีโอกาสในการปฏิสัมพันธ์กับบุคคลต่าง ๆ ในชุมชน 2) *ทฤษฎีพัฒนาการทางสติปัญญา* ของ Jean Piaget: อธิบายถึงขั้นตอนพัฒนาการทางสติปัญญาของมนุษย์ หลักสูตรควรออกแบบให้สอดคล้องกับระดับพัฒนาการของผู้เรียน และส่งเสริมการคิดวิเคราะห์ การแก้ปัญหา และการสร้างสรรค์ 3) *ทฤษฎีการเรียนรู้โดยการค้นพบ* ของ Jerome Bruner: สนับสนุนให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ด้วยตนเองผ่านการสำรวจ การทดลอง และการค้นพบ หลักสูตรควรจัดกิจกรรมที่กระตุ้นให้ผู้เรียนเกิดความสงสัยใคร่รู้ และแสวงหาความรู้ด้วยตนเอง

ความสำคัญของการพัฒนาหลักสูตร การพัฒนาหลักสูตรมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการจัดการศึกษาที่มีคุณภาพ เนื่องจาก 1) *จะต้องกำหนดทิศทาง* หลักสูตรเป็นแผนที่นำทางที่ชัดเจนสำหรับครูผู้สอนและผู้เรียน 2) *จะต้องปรับปรุงคุณภาพการศึกษา* หลักสูตรที่ดีจะช่วยให้การเรียนการสอนมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลมากขึ้น 3) *จะต้องตอบสนองความต้องการ* หลักสูตรที่ได้รับการพัฒนาอย่างเหมาะสมจะตอบสนองความต้องการของผู้เรียน สังคม และตลาดแรงงาน และ 4) *จะต้องส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต* หลักสูตรควรส่งเสริมให้ผู้เรียนมีทักษะและความรู้ที่จำเป็นสำหรับการเรียนรู้ตลอดชีวิต

องค์ประกอบสำคัญของหลักสูตร ประกอบไปด้วย 1) *วัตถุประสงค์ (Objectives)* สิ่งที่ผู้เรียนควรจะสามารถทำได้หลังจากการเรียนรู้ 2) *เนื้อหา (Content)* ความรู้ ทักษะ และประสบการณ์ที่ผู้เรียนจะได้เรียนรู้ 3) *กิจกรรมการเรียนรู้ (Learning Activities)* วิธีการที่ผู้เรียนจะได้เรียนรู้เนื้อหา เช่น การบรรยาย การอภิปราย การทำโครงงาน และ 4) *การประเมินผล (Evaluation)* วิธีการวัดว่าผู้เรียนบรรลุวัตถุประสงค์หรือไม่ เป็นต้น

สรุปได้ว่า การพัฒนาหลักสูตรเป็นกระบวนการเชิงระบบที่มุ่งออกแบบการเรียนรู้ให้สอดคล้องกับเป้าหมายทางการศึกษา ความต้องการของผู้เรียน และบริบทของสังคม ทฤษฎีคลาสสิกที่ได้รับการยอมรับอย่างกว้างขวาง ได้แก่ รูปแบบการพัฒนาหลักสูตรของ Tyler (1949) ซึ่งเสนอองค์ประกอบสำคัญ 4 ประการ คือ 1) จุดมุ่งหมายทางการศึกษา 2) ประสบการณ์การเรียนรู้ 3) การจัดประสบการณ์การเรียนรู้ และ 4) การประเมินผล อีกทั้ง แนวคิดของ Tyler ยังช่วยให้การพัฒนาหลักสูตรมีโครงสร้างชัดเจน และสามารถนำมาประยุกต์ใช้กับหลักสูตรจิตวิทยาใน

สถาบันสงฆ์ โดยกำหนดจุดมุ่งหมายที่ครอบคลุมทั้งความรู้ทางวิชาการและการพัฒนาคุณธรรมของผู้เรียน (Tyler, 1949) นอกจากนี้ Tabá (1962) ได้เสนอแนวคิดการพัฒนาหลักสูตรจากฐานราก (grassroots approach) ซึ่งเน้นบทบาทของผู้สอนและบริบทพื้นที่ในการออกแบบหลักสูตร แนวคิดดังกล่าวมีความเหมาะสมอย่างยิ่งกับการพัฒนาหลักสูตรในวิทยาลัยสงฆ์ปัตตานี ซึ่งต้องอาศัยความเข้าใจบริบทสังคมพหุวัฒนธรรมและปัญหาพื้นที่เป็นฐานสำคัญของการเรียนรู้

2. แนวคิดการพัฒนาหลักสูตรตามบริบทพื้นที่ (Context-Based Curriculum)

การพัฒนาหลักสูตรตามบริบทพื้นที่ เป็นแนวทางการจัดการศึกษาที่ให้ความสำคัญกับการเชื่อมโยงการเรียนรู้เข้ากับสภาพแวดล้อมและความต้องการของชุมชนท้องถิ่น ซึ่งจะช่วยให้ผู้เรียนเกิดความเข้าใจในตนเองและสังคม สามารถนำความรู้และทักษะไปประยุกต์ใช้ในการแก้ปัญหาและพัฒนาท้องถิ่นได้อย่างเหมาะสม การพัฒนาหลักสูตรตามบริบทพื้นที่จึงเป็นเครื่องมือสำคัญในการสร้างพลเมืองที่มีคุณภาพและมีส่วนร่วมในการพัฒนาประเทศอย่างยั่งยืน

หลักการพื้นฐานของการพัฒนาหลักสูตรตามบริบทพื้นที่ การพัฒนาหลักสูตรตามบริบทพื้นที่ ควรยึดหลักการพื้นฐานดังต่อไปนี้ 1) *การมีส่วนร่วม* เปิดโอกาสให้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทุกฝ่าย เช่น ครู ผู้บริหารสถานศึกษา ผู้ปกครอง ชุมชน และผู้เรียน มีส่วนร่วมในการกำหนดเป้าหมาย เนื้อหา และวิธีการจัดการเรียนรู้ 2) *การวิเคราะห์บริบท* ศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับสภาพแวดล้อมทางสังคม เศรษฐกิจ วัฒนธรรม และทรัพยากรในท้องถิ่นอย่างละเอียด เพื่อนำมาใช้ในการออกแบบหลักสูตร 3) *ความยืดหยุ่น* ออกแบบหลักสูตรให้มีความยืดหยุ่น สามารถปรับเปลี่ยนเนื้อหาและวิธีการจัดการเรียนรู้ให้สอดคล้องกับความต้องการและความสนใจของผู้เรียน 4) *การบูรณาการ* บูรณาการเนื้อหาจากหลากหลายสาขาวิชาเข้าด้วยกัน เพื่อให้ผู้เรียนเห็นความเชื่อมโยงและความสัมพันธ์ระหว่างศาสตร์ต่าง ๆ 5) *การประเมินผลตามสภาพจริง* ใช้เครื่องมือและวิธีการประเมินผลที่หลากหลายและสอดคล้องกับสภาพจริง เพื่อวัดความรู้ ทักษะ และเจตคติของผู้เรียน

ขั้นตอนการพัฒนาหลักสูตรตามบริบทพื้นที่ การพัฒนาหลักสูตรตามบริบทพื้นที่ สามารถดำเนินการตามขั้นตอนดังนี้ 1) *การแต่งตั้งคณะทำงาน* แต่งตั้งคณะทำงานที่มีความรู้ความสามารถและประสบการณ์ในการพัฒนาหลักสูตร และมีความเข้าใจในบริบทของพื้นที่ 2) *การวิเคราะห์บริบท* ดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับสภาพแวดล้อมทางสังคม เศรษฐกิจ วัฒนธรรม และทรัพยากรในท้องถิ่น โดยใช้เครื่องมือและวิธีการที่เหมาะสม เช่น การสำรวจ การสัมภาษณ์ การสนทนากลุ่ม และการศึกษาเอกสาร 3) *การกำหนดเป้าหมาย* กำหนดเป้าหมายของหลักสูตรให้สอดคล้องกับผลการวิเคราะห์บริบทและความต้องการของชุมชน 4) *การออกแบบเนื้อหา* ออกแบบเนื้อหาของหลักสูตรให้มีความเชื่อมโยงกับบริบทของพื้นที่ และสอดคล้องกับเป้าหมายที่กำหนดไว้

5) *การพัฒนากิจกรรมการเรียนรู้* พัฒนากิจกรรมการเรียนรู้ที่ส่งเสริมให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการเรียนรู้ และสามารถนำความรู้ไปประยุกต์ใช้ในชีวิตจริงได้ 6) *การพัฒนาสื่อการเรียนรู้* พัฒนาสื่อการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับเนื้อหาและกิจกรรมการเรียนรู้ และสอดคล้องกับบริบทของพื้นที่ 7) *การประเมินผล* กำหนดวิธีการประเมินผลที่หลากหลายและสอดคล้องกับสภาพจริง เพื่อวัดความรู้ ทักษะ และเจตคติของผู้เรียน 8) *การนำไปใช้* นำหลักสูตรไปใช้ในสถานศึกษา และติดตามประเมินผลการใช้หลักสูตรอย่างต่อเนื่อง และ9) *การปรับปรุง* ปรับปรุงหลักสูตรให้มีความเหมาะสมและมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น โดยพิจารณาจากผลการประเมินและการเปลี่ยนแปลงในบริบทของพื้นที่

สรุปได้ว่า แนวคิดการจัดการศึกษานานาชาติบริบทพื้นที่ให้ความสำคัญกับการออกแบบหลักสูตรที่เชื่อมโยงกับสภาพแวดล้อมทางสังคม วัฒนธรรม และวิถีชีวิตของชุมชน (Print, 1993) หลักสูตรในลักษณะนี้มุ่งให้ผู้เรียนสามารถนำองค์ความรู้ไปประยุกต์ใช้กับปัญหาและความต้องการจริงของพื้นที่ ในบริบทจังหวัดชายแดนภาคใต้ ซึ่งมีความหลากหลายทางศาสนา ภาษา และวัฒนธรรม หลักสูตรจิตวิทยาจึงควรให้ความสำคัญกับการเรียนรู้ที่ส่งเสริมความเข้าใจความแตกต่าง การอยู่ร่วมกันอย่างสันติ และการฟื้นฟูสุขภาพทางจิตใจของชุมชน (Sue & Sue, 2016) แนวคิดนี้สอดคล้องกับบทบาทของสถาบันอุดมศึกษาในการพัฒนาสังคมและสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนในระยะยาว เนื่องจาก มจร วิทยาลัยสงฆ์ปัตตานี ตั้งอยู่ในพื้นที่ที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรม และศาสนา ซึ่งมีทั้งชาวไทยพุทธ ชาวไทยมุสลิม และกลุ่มชาติพันธุ์อื่นๆ การพัฒนาหลักสูตรสาขาวิชาจิตวิทยาจึงต้องคำนึงถึงบริบทพื้นที่และความหลากหลายทางวัฒนธรรม ดังนี้ 1) *ความเข้าใจในวัฒนธรรมท้องถิ่น* หลักสูตรควรส่งเสริมให้ผู้เรียนมีความเข้าใจในวัฒนธรรม ประเพณี และความเชื่อของกลุ่มต่างๆ ในท้องถิ่น เพื่อให้สามารถทำงานร่วมกับชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ 2) *การจัดการความขัดแย้งทางวัฒนธรรม* หลักสูตรควรให้ความรู้และทักษะในการจัดการความขัดแย้งทางวัฒนธรรมอย่างสันติวิธี เพื่อส่งเสริมความเข้าใจและความร่วมมือระหว่างกลุ่มต่าง ๆ และ3) *การส่งเสริมความหลากหลายทางวัฒนธรรม* หลักสูตรควรส่งเสริมความหลากหลายทางวัฒนธรรม และสร้างความตระหนักถึงคุณค่าของความแตกต่าง

3. แนวคิดพุทธจิตวิทยา (Buddhist Psychology)

พุทธจิตวิทยาเป็นศาสตร์ที่ผสมผสานหลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนาเข้ากับหลักการทางจิตวิทยา เพื่อทำความเข้าใจธรรมชาติของจิตใจมนุษย์ สาเหตุของความทุกข์ และหนทางสู่ความสุขที่แท้จริง โดยมีแนวคิดหลัก เช่น ไตรลักษณ์ ชั้น 5 อริยสัจ 4 และการเจริญสติ ซึ่งสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการพัฒนาตนเองและผู้อื่นได้หลากหลายด้าน การศึกษาและทำความเข้าใจ

เข้าใจพุทธจิตวิทยาจึงเป็นประโยชน์อย่างยิ่งสำหรับผู้ที่ต้องการพัฒนาจิตใจให้เข้มแข็ง และแสวงหาความสุขที่แท้จริงในชีวิต

แนวคิดพื้นฐานของพุทธจิตวิทยา พุทธจิตวิทยาเป็นศาสตร์ที่ศึกษาจิตใจและพฤติกรรมของมนุษย์โดยอาศัยหลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนา โดยมีเป้าหมายหลักคือการทำสมาธิเข้าถึงธรรมชาติของจิตใจ สาเหตุของความทุกข์ และหนทางสู่ความสุขที่แท้จริง พุทธจิตวิทยาไม่ได้มองว่าจิตใจเป็นสิ่งที่แยกออกจากร่างกาย แต่เป็นกระบวนการที่เปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา และมีความสัมพันธ์กับสิ่งต่าง ๆ รอบตัว

ไตรลักษณ์ เป็นหลักธรรมที่สำคัญที่สุดในพระพุทธศาสนา ซึ่งอธิบายถึงลักษณะ 3 ประการของสรรพสิ่งในโลก ได้แก่ อนิจจัง ทุกสิ่งทุกอย่างไม่เที่ยงแท้ เปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ไม่มีอะไรคงอยู่ถาวร ทุกขัง ทุกสิ่งทุกอย่างเป็นอย่างทุกข์ เพราะมีความไม่เที่ยงแท้ และไม่สามารถตอบสนองความต้องการของเราได้อย่างสมบูรณ์ อนัตตา ทุกสิ่งทุกอย่างไม่ใช่ตัวตนของเรา ไม่สามารถยึดมั่นถือมั่นว่าเป็นของเราได้ เนื่องจาก การเข้าใจไตรลักษณ์จะช่วยให้เราปล่อยวางความยึดมั่นถือมั่นในสิ่งต่าง ๆ และลดความทุกข์ลงได้

ขั้นที่ 5 เป็นองค์ประกอบ 5 ประการที่รวมกันเป็นความเป็นมนุษย์ ได้แก่ รูป ร่างกายและส่วนประกอบต่างๆ ของร่างกาย เวทนา ความรู้สึกสุข ทุกข์หรือไม่สุขไม่ทุกข์ สัญญา การรับรู้และการจำได้หมายรู้ สังขาร ความคิด เจตนา และแรงจูงใจต่างๆ และ วิญญาณ การรับรู้ทางประสาทสัมผัสทั้ง 5 และการรับรู้ทางใจ โดยที่ พุทธจิตวิทยามองว่าขั้นที่ 5 เป็นกระบวนการที่เปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา และไม่มีส่วนใดส่วนหนึ่งที่เป็นตัวตนของเราอย่างแท้จริง

อริยสัจ 4 เป็นหลักธรรมที่อธิบายถึงความจริง 4 ประการเกี่ยวกับความทุกข์ ได้แก่ ทุกข์ ความทุกข์เป็นส่วนหนึ่งของชีวิต สมุทัย สาเหตุของความทุกข์คือตัณหา ความอยาก นิโรธ ความดับทุกข์คือการดับตัณหา มรรค หนทางสู่ความดับทุกข์คืออริยมรรคมีองค์ 8 อีกทั้ง อริยสัจ 4 เป็นแผนที่นำทางไปสู่ความดับทุกข์ โดยการทำความเข้าใจสาเหตุของความทุกข์ และปฏิบัติตามหนทางที่ถูกต้อง

อริยมรรคมีองค์ 8 เป็นหนทางปฏิบัติ 8 ประการที่นำไปสู่ความดับทุกข์ ได้แก่ สัมมาทิฐิ ความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับความจริงของชีวิต สัมมาสังกัปปะ ความคิดที่ถูกต้องและเป็นประโยชน์ สัมมาวาจา การพูดจาที่ถูกต้องและเป็นประโยชน์ สัมมาภังคะ การกระทำที่ถูกต้องและเป็นประโยชน์ สัมมาอาชีวะ การประกอบอาชีพที่ถูกต้องและเป็นประโยชน์ สัมมาวายามะ ความเพียรพยายามที่ถูกต้องและเป็นประโยชน์ สัมมาสติ การมีสติระลึกรู้ในปัจจุบันขณะ และ สัมมาสมาธิ การมีสมาธิจิตที่ถูกต้องและเป็นประโยชน์ ดังนั้น การปฏิบัติตามอริยมรรคมีองค์ 8 อย่างสม่ำเสมอ จะช่วยให้เราพัฒนาจิตใจให้เข้มแข็ง และสามารถดับความทุกข์ได้ในที่สุด

การเจริญสติ เป็นการฝึกฝนจิตใจให้มีสติระลึกรู้ในปัจจุบันขณะ โดยไม่ตัดสิน ไม่วิพากษ์วิจารณ์ การเจริญสติสามารถทำได้หลายวิธี เช่น การนั่งสมาธิ การเดินจงกรม การรับประทานอาหารเช้าอย่างมีสติ หรือการทำกิจกรรมต่าง ๆ ในชีวิตประจำวันอย่างมีสติ อีกทั้ง การเจริญสติจะช่วยให้เราตระหนักรู้ถึงความคิด ความรู้สึก และความรู้สึกทางกายของเราได้ชัดเจนยิ่งขึ้น ทำให้เราสามารถจัดการกับอารมณ์และความเครียดได้อย่างมีประสิทธิภาพ และสามารถตัดสินใจได้อย่างรอบคอบ

การประยุกต์ใช้พุทธจิตวิทยา พุทธจิตวิทยาสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการพัฒนาตนเอง และผู้อื่นได้หลายด้าน เช่น 1) *การจัดการกับความเครียดและความวิตกกังวล* การเจริญสติและการฝึกสมาธิสามารถช่วยลดความเครียดและความวิตกกังวลได้ 2) *การพัฒนาความสัมพันธ์* การเข้าใจหลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนา เช่น เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา สามารถช่วยพัฒนาความสัมพันธ์กับผู้อื่นให้ดีขึ้นได้ 3) *การเพิ่มความสุขและความพึงพอใจในชีวิต* การปล่อยวางความยึดมั่นถือมั่นในสิ่งต่างๆ และการทำความดี สามารถเพิ่มความสุขและความพึงพอใจในชีวิตได้ 4) *การบำบัดทางจิต* พุทธจิตวิทยาสามารถนำมาใช้ในการบำบัดผู้ที่มีปัญหาทางจิตใจ เช่น โรควิตกกังวล หรือโรคย้ำคิดย้ำทำ

สรุปได้ว่า พุทธจิตวิทยาเป็นแนวคิดที่อธิบายธรรมชาติของจิตมนุษย์บนฐานคำสอนในพระพุทธศาสนา โดยมุ่งเน้นการเข้าใจจิต กระบวนการเกิดทุกข์ และการพัฒนาจิตเพื่อความหลุดพ้นและความสงบภายใน (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2559) เมื่อพิจารณาในเชิงการศึกษา พุทธจิตวิทยาสามารถบูรณาการเข้ากับจิตวิทยาสมัยใหม่ โดยเฉพาะในด้านการพัฒนาจิตใจ การจัดการอารมณ์ ความเครียด และการสร้างสติและปัญญา ซึ่งเป็นทักษะสำคัญในสังคมร่วมสมัย (Lickona, 1991) การนำพุทธจิตวิทยามาเป็นแกนของหลักสูตรจิตวิทยาในสถาบันสงฆ์จึงช่วยสะท้อนอัตลักษณ์ของสถาบัน และสร้างความแตกต่างจากหลักสูตรจิตวิทยาทั่วไป

4. แนวคิดการเรียนรู้เชิงประสบการณ์และการบริการสังคม (Experiential Learning and Service Learning)

การเรียนรู้เชิงประสบการณ์และการบริการสังคมเป็นแนวคิดที่มีคุณค่าในการส่งเสริมการเรียนรู้และการพัฒนาสังคม การนำแนวคิดเหล่านี้มาประยุกต์ใช้ในการจัดการเรียนการสอนจะช่วยให้ผู้เรียนมีความรู้ความสามารถที่จำเป็นในศตวรรษที่ 21 และเป็นพลเมืองที่ดีของสังคม

1) **การเรียนรู้เชิงประสบการณ์ (Experiential Learning)** คือ กระบวนการเรียนรู้ที่เน้นการเรียนรู้ผ่านการลงมือปฏิบัติจริง การสะท้อนคิด และการนำประสบการณ์ที่ได้รับมาปรับใช้ในสถานการณ์ใหม่ แนวคิดนี้มีรากฐานมาจากทฤษฎีของ John Dewey ที่เชื่อว่าการเรียนรู้ที่มี

ประสิทธิภาพที่สุดคือการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นจากการมีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมและการแก้ปัญหาในโลกแห่งความเป็นจริง

หลักการของการเรียนรู้เชิงประสบการณ์ David Kolb ได้นำเสนอวงจรการเรียนรู้เชิงประสบการณ์ ซึ่งประกอบด้วย 4 ขั้นตอนหลัก ได้แก่ (1) *ประสบการณ์ที่เป็นรูปธรรม* ผู้เรียนมีส่วนร่วมในกิจกรรมหรือสถานการณ์จริง (2) *การสังเกตเชิงไตร่ตรอง* ผู้เรียนสังเกตและไตร่ตรองถึงประสบการณ์ที่ได้รับ (3) *การสร้างมโนทัศน์เชิงนามธรรม* ผู้เรียนสร้างแนวคิดหรือทฤษฎีจากประสบการณ์และการสังเกต (4) *การทดลองอย่างกระตือรือร้น* ผู้เรียนนำแนวคิดหรือทฤษฎีไปทดลองใช้ในสถานการณ์ใหม่ ดังนั้น วงจรนี้เป็นกระบวนการต่อเนื่องที่ผู้เรียนสามารถเริ่มต้นจากขั้นตอนใดก็ได้ และวนซ้ำไปเรื่อย ๆ เพื่อพัฒนาความรู้และความเข้าใจของตนเอง

ประโยชน์ของการเรียนรู้เชิงประสบการณ์ ประกอบไปด้วย (1) *ความเข้าใจที่ลึกซึ้ง* การเรียนรู้ผ่านประสบการณ์จริงช่วยให้ผู้เรียนเข้าใจเนื้อหาได้ลึกซึ้งกว่าการเรียนรู้แบบท่องจำ (2) *ทักษะการแก้ปัญหา* ผู้เรียนได้ฝึกฝนการแก้ปัญหาในสถานการณ์จริง ทำให้มีความสามารถในการเผชิญหน้ากับความท้าทายต่าง ๆ (3) *การทำงานร่วมกัน* กิจกรรมเชิงประสบการณ์มักต้องอาศัยการทำงานร่วมกันเป็นทีม ซึ่งช่วยพัฒนาทักษะการสื่อสารและการทำงานร่วมกับผู้อื่น (4) *แรงจูงใจในการเรียนรู้* การเรียนรู้ที่สนุกและท้าทายช่วยกระตุ้นความสนใจและแรงจูงใจในการเรียนรู้ของผู้เรียน (5) *การพัฒนาตนเอง* การสะท้อนคิดเกี่ยวกับประสบการณ์ช่วยให้ผู้เรียนเข้าใจตนเองมากขึ้น และสามารถพัฒนาตนเองได้อย่างต่อเนื่อง

2) การบริการสังคม (Service-Learning) การบริการสังคมคือรูปแบบหนึ่งของการเรียนรู้เชิงประสบการณ์ที่ผสมผสานการบริการชุมชนเข้ากับการเรียนรู้ในห้องเรียน โดยมีเป้าหมายเพื่อตอบสนองความต้องการของชุมชนและส่งเสริมการเรียนรู้ของผู้เรียนไปพร้อม ๆ กัน

หลักการของการบริการสังคม ประกอบไปด้วย (1) *การตอบสนองความต้องการของชุมชน* กิจกรรมบริการต้องตอบสนองความต้องการที่แท้จริงของชุมชน และได้รับการออกแบบโดยความร่วมมือระหว่างผู้เรียน อาจารย์ และสมาชิกในชุมชน (2) *การเชื่อมโยงกับการเรียนรู้* กิจกรรมบริการต้องเชื่อมโยงกับหลักสูตรการเรียนการสอนอย่างชัดเจน และส่งเสริมการเรียนรู้ในเชิงลึก (3) *การสะท้อนคิด* ผู้เรียนต้องมีโอกาสในการสะท้อนคิดเกี่ยวกับประสบการณ์การบริการของตนเอง เพื่อให้เกิดความเข้าใจในประเด็นทางสังคมและพัฒนาตนเอง (4) *ความร่วมมือ* การบริการสังคมต้องอาศัยความร่วมมือระหว่างผู้เรียน อาจารย์ สมาชิกในชุมชน และองค์กรต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง (5) *ความยั่งยืน* กิจกรรมบริการควรมีความยั่งยืน และสามารถสร้างผลกระทบเชิงบวกต่อชุมชนในระยะยาว

ประโยชน์ของการบริการสังคม ประกอบไปด้วย (1) *การพัฒนาความรู้และทักษะ* ผู้เรียนได้นำความรู้และทักษะที่ได้เรียนรู้มาประยุกต์ใช้ในการแก้ปัญหาจริงในชุมชน ทำให้เกิดความเข้าใจที่ลึกซึ้ง และสามารถพัฒนาทักษะต่างๆ ได้อย่างรอบด้าน (2) *การพัฒนาจิตสำนึกของการเป็นพลเมืองที่ดี* ผู้เรียนได้เรียนรู้เกี่ยวกับประเด็นทางสังคมต่างๆ และมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหา ทำให้เกิดความตระหนักถึงความรับผิดชอบต่อสังคมและพัฒนาจิตสำนึกของการเป็นพลเมืองที่ดี (3) *การสร้างความสัมพันธ์กับชุมชน* ผู้เรียนได้สร้างความสัมพันธ์กับสมาชิกในชุมชน และเรียนรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรมและวิถีชีวิตที่แตกต่างกัน (4) *การพัฒนาทักษะความเป็นผู้นำ* ผู้เรียนได้ฝึกฝนทักษะการวางแผน การจัดการ และการทำงานร่วมกับผู้อื่น ซึ่งเป็นทักษะที่จำเป็นสำหรับความเป็นผู้นำ (5) *การสร้างแรงบันดาลใจ* การบริการสังคมสามารถสร้างแรงบันดาลใจให้ผู้เรียนในการเรียนรู้และพัฒนาตนเองต่อไป

ความเชื่อมโยงและความแตกต่างระหว่างการเรียนรู้เชิงประสบการณ์และการบริการสังคม การบริการสังคมเป็นรูปแบบหนึ่งของการเรียนรู้เชิงประสบการณ์ แต่มีความแตกต่างกันในด้านเป้าหมายและขอบเขต การเรียนรู้เชิงประสบการณ์มีเป้าหมายหลักคือการส่งเสริมการเรียนรู้ของผู้เรียน ในขณะที่การบริการสังคมมีเป้าหมายทั้งการส่งเสริมการเรียนรู้ของผู้เรียนและการตอบสนองความต้องการของชุมชน นอกจากนี้ การเรียนรู้เชิงประสบการณ์สามารถเกิดขึ้นได้ในหลากหลายบริบท ในขณะที่การบริการสังคมเน้นการมีส่วนร่วมในการพัฒนาสังคมและชุมชน

สรุปได้ว่า แนวคิดการเรียนรู้เชิงประสบการณ์ของ Kolb (1984) เน้นว่าการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพเกิดจากการผสมผสานระหว่างประสบการณ์ตรง การสะท้อนคิด การสร้างแนวคิด และการนำไปทดลองใช้จริง แนวคิดดังกล่าวสอดคล้องกับหลักการศึกษาตามแนวพุทธที่ให้ความสำคัญกับการเรียนรู้ผ่านการปฏิบัติ ขณะเดียวกัน แนวคิด Service Learning ช่วยเชื่อมโยงการเรียนรู้ในชั้นเรียนกับการรับใช้สังคม ทำให้ผู้เรียนเกิดความตระหนักในบทบาทของตนต่อชุมชนและสังคม (Biggs & Tang, 2011) การนำแนวคิดนี้มาใช้ในหลักสูตรจิตวิทยาของวิทยาลัยสงฆ์ปัตตานี จะช่วยเสริมสร้างทักษะการทำงานจริง ความรับผิดชอบต่อสังคม และการพัฒนาจิตสาธารณะของผู้เรียน

5. แนวคิดอัตลักษณ์สถาบันสงฆ์กับการจัดการศึกษา

อัตลักษณ์ของสถาบันสงฆ์เป็นรากฐานสำคัญของการจัดการศึกษา โดยมีอิทธิพลต่อหลักสูตร วิธีการสอน และการพัฒนาผู้เรียน ในยุคปัจจุบัน สถาบันสงฆ์เผชิญกับความท้าทายในการรักษาและส่งเสริมอัตลักษณ์ของตนเอง แต่ก็มีโอกาสในการใช้เทคโนโลยี ความร่วมมือ และการปรับตัว เพื่อพัฒนาการศึกษาให้ทันสมัยและตอบสนองความต้องการของสังคม โดยยังคงรักษาคุณค่าและอัตลักษณ์ของสถาบันสงฆ์ไว้

อัตลักษณ์สถาบันสงฆ์: รากฐานของการจัดการศึกษา อัตลักษณ์ของสถาบันสงฆ์คือชุดคุณค่า ความเชื่อ และลักษณะเฉพาะที่กำหนดความเป็นเอกลักษณ์ของสถาบันนั้น ๆ อัตลักษณ์นี้เป็นผลมาจากการสั่งสมประสบการณ์ ประวัติศาสตร์ และปรัชญาของสถาบันสงฆ์ ซึ่งมีบทบาทสำคัญในการกำหนดทิศทางและเป้าหมายของการจัดการศึกษาในสถาบันนั้น ๆ ประกอบไปด้วย

คุณค่าหลัก อัตลักษณ์ของสถาบันสงฆ์มักจะสะท้อนคุณค่าหลักทางพระพุทธศาสนา เช่น ศีล สมาธิ ปัญญา เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา คุณค่าเหล่านี้เป็นรากฐานสำคัญในการพัฒนาหลักสูตรและวิธีการสอนที่เน้นการพัฒนาผู้เรียนให้เป็นคนดี มีคุณธรรม และมีความรู้ความสามารถ

พันธกิจ อัตลักษณ์ของสถาบันสงฆ์ยังเกี่ยวข้องกับพันธกิจของสถาบันในการเผยแผ่พระธรรมคำสอน สนับสนุนการปฏิบัติธรรม และช่วยเหลือสังคม พันธกิจเหล่านี้มีอิทธิพลต่อการกำหนดเป้าหมายของการศึกษาที่มุ่งเน้นการผลิตบัณฑิตที่มีความรู้ความสามารถในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาและช่วยเหลือสังคม

วัฒนธรรมองค์กร อัตลักษณ์ของสถาบันสงฆ์ยังสะท้อนวัฒนธรรมองค์กรของสถาบัน ซึ่งรวมถึงรูปแบบการบริหารจัดการ ความสัมพันธ์ระหว่างผู้บริหาร ครูอาจารย์ และผู้เรียน วัฒนธรรมองค์กรเหล่านี้มีผลต่อบรรยากาศการเรียนรู้และการพัฒนาผู้เรียน

ความท้าทายและโอกาสในการรักษาและส่งเสริมอัตลักษณ์ ในยุคปัจจุบันที่มีการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและเทคโนโลยีอย่างรวดเร็ว สถาบันสงฆ์เผชิญกับความท้าทายในการรักษาและส่งเสริมอัตลักษณ์ของตนเอง

1) ความท้าทาย ประกอบไปด้วย *การเปลี่ยนแปลงทางสังคม* เช่น การลดลงของจำนวนผู้สนใจบวชเรียน การเพิ่มขึ้นของความหลากหลายทางวัฒนธรรม และการเปลี่ยนแปลงค่านิยม อาจส่งผลกระทบต่ออัตลักษณ์ของสถาบันสงฆ์ *เทคโนโลยีสารสนเทศ* และการสื่อสารมีอิทธิพลอย่างมากต่อการศึกษาและการเรียนรู้ การใช้เทคโนโลยีในการจัดการศึกษาอาจทำให้เกิดความท้าทายในการรักษาคุณค่าและวัฒนธรรมดั้งเดิมของสถาบันสงฆ์ *การแข่งขัน* สถาบันสงฆ์ต้องเผชิญกับการแข่งขันจากสถาบันการศึกษาอื่น ๆ ที่มีหลักสูตรและวิธีการสอนที่ทันสมัยกว่า

2) โอกาส ประกอบไปด้วย *การใช้เทคโนโลยี* เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารสามารถนำมาใช้ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาและส่งเสริมการศึกษาได้อย่างมีประสิทธิภาพ *ความร่วมมือ* สถาบันสงฆ์สามารถร่วมมือกับสถาบันการศึกษาอื่น ๆ และองค์กรต่าง ๆ เพื่อพัฒนาหลักสูตรและวิธีการสอนที่ทันสมัยและตอบสนองความต้องการของสังคม *การปรับตัว* สถาบันสงฆ์สามารถปรับตัวให้เข้ากับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและเทคโนโลยี โดยยังคงรักษาคุณค่าและอัตลักษณ์ของตนเอง

3) ส่งเสริมอัตลักษณ์ มจร วิทยาลัยสงฆ์ปัตตานี เป็นสถาบันการศึกษาของสงฆ์ที่มีอัตลักษณ์เฉพาะ การพัฒนาหลักสูตรสาขาวิชาจิตวิทยาจึงต้องคำนึงถึงอัตลักษณ์ของสถาบันสงฆ์และการบูรณาการหลักธรรมคำสอน ดังนี้ (1) *การบูรณาการหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนา* หลักสูตรควรบูรณาการหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาเข้ากับเนื้อหาทางจิตวิทยา เพื่อให้ผู้เรียนมีความเข้าใจในหลักการทางจิตวิทยาที่สอดคล้องกับหลักธรรมคำสอน (2) *การพัฒนาคุณธรรมและจริยธรรม* หลักสูตรควรเน้นการพัฒนาคุณธรรมและจริยธรรมของผู้เรียน โดยเฉพาะอย่างยิ่งคุณธรรมที่เกี่ยวข้องกับการช่วยเหลือผู้อื่น การมีเมตตา และการให้อภัย (3) *การส่งเสริมการปฏิบัติธรรม* หลักสูตรควรส่งเสริมให้ผู้เรียนได้ปฏิบัติธรรมอย่างสม่ำเสมอ เพื่อพัฒนาจิตใจและสติปัญญา ดังนั้น อัตลักษณ์ของสถาบันสงฆ์สะท้อนผ่านการจัดการศึกษาที่มุ่งพัฒนาผู้เรียนให้เป็นผู้มีปัญหา คุณธรรม และความสามารถในการรับใช้สังคมตามหลักพระพุทธศาสนา (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2560) แนวคิดนี้ทำให้การพัฒนาหลักสูตรจิตวิทยาไม่เพียงมุ่งเน้นผลสัมฤทธิ์ทางวิชาการ แต่ยังให้ความสำคัญกับการพัฒนาจิตใจและจริยธรรมควบคู่กัน

สรุปเชิงแนวคิด แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาหลักสูตรสาขาวิชาจิตวิทยาในวิทยาลัยสงฆ์ปัตตานี ประกอบด้วยทฤษฎีการพัฒนาหลักสูตร แนวคิดบริบทพื้นที่ พุทธจิตวิทยา การเรียนรู้เชิงประสบการณ์ และอัตลักษณ์สถาบันสงฆ์ ซึ่งสามารถบูรณาการเข้าด้วยกันเพื่อสร้างหลักสูตรที่มีความเหมาะสมกับบริบทพหุวัฒนธรรม และตอบสนองพันธกิจของสถาบันสงฆ์อย่างเป็นรูปธรรม

แนวทางการพัฒนาหลักสูตรสาขาวิชาจิตวิทยาสำหรับ มจร วิทยาลัยสงฆ์ปัตตานี

หลักสูตรสาขาวิชาจิตวิทยาควรพัฒนาบนฐานการบูรณาการจิตวิทยาศาสตร์ร่วมสมัยกับพุทธจิตวิทยา โดยยึดอัตลักษณ์สถาบันสงฆ์และบริบทสังคมพหุวัฒนธรรมชายแดนใต้เป็นแกนกลาง มุ่งผลิตบัณฑิตที่มีความรู้ทางจิตวิทยา ควบคู่คุณธรรม จริยธรรม และจิตสำนึกเพื่อสังคม

1. หลักการและเหตุผล การพัฒนาหลักสูตรสาขาวิชาจิตวิทยาสำหรับ มจร วิทยาลัยสงฆ์ปัตตานี มีความสำคัญอย่างยิ่ง เนื่องจาก 1) *ความต้องการด้านสุขภาพจิตในพื้นที่* จังหวัดชายแดนภาคใต้ประสบปัญหาความรุนแรงและความขัดแย้งอย่างต่อเนื่อง ส่งผลกระทบต่อสุขภาพจิตของประชาชนในพื้นที่ การมีบุคลากรทางด้านจิตวิทยาที่มีความรู้ความสามารถจึงเป็นสิ่งจำเป็นในการช่วยเหลือและเยียวยาผู้ที่ได้รับผลกระทบ 2) *บริบททางสังคมและวัฒนธรรม* การพัฒนาหลักสูตรต้องคำนึงถึงบริบททางสังคมและวัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์ของพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งความหลากหลายทางศาสนาและชาติพันธุ์ เพื่อให้หลักสูตรมีความเหมาะสมและสอดคล้องกับความต้องการของชุมชน 3) *การบูรณาการหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา* มจร เป็น

มหาวิทยาลัยสงฆ์ การบูรณาการหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเข้ากับเนื้อหาทางจิตวิทยาจะช่วยให้บัณฑิตมีความเข้าใจในธรรมชาติของจิตใจและสามารถนำหลักธรรมไปประยุกต์ใช้ในการพัฒนาตนเองและผู้อื่นได้อย่างมีประสิทธิภาพ 4) *การผลิตบัณฑิตที่มีคุณภาพ* หลักสูตรต้องได้รับการออกแบบให้สอดคล้องกับมาตรฐานวิชาชีพและสามารถผลิตบัณฑิตที่มีความรู้ ความสามารถ และคุณธรรม จริยธรรม พร้อมทั้งจะนำความรู้ไปประยุกต์ใช้ในการทำงานและพัฒนาสังคม

2. วัตถุประสงค์ของหลักสูตร หลักสูตรสาขาวิชาจิตวิทยาสำหรับ มจร วิทยาลัยสงฆ์ปัตตานี ควรมีวัตถุประสงค์ดังนี้ 1) ผลิตบัณฑิตที่มีความรู้ ความเข้าใจในหลักการและทฤษฎีทางจิตวิทยา 2) ผลิตบัณฑิตที่มีทักษะในการประเมิน วินิจฉัย และบำบัดปัญหาทางจิตใจ 3) ผลิตบัณฑิตที่มีคุณธรรม จริยธรรม และความรับผิดชอบต่อสังคม 4) ผลิตบัณฑิตที่สามารถบูรณาการหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเข้ากับความรู้ทางจิตวิทยา 5) ผลิตบัณฑิตที่สามารถทำงานร่วมกับผู้อื่นและปรับตัวเข้ากับสถานการณ์ต่าง ๆ ได้เป็นอย่างดี 6) ผลิตบัณฑิตที่สามารถนำความรู้ไปประยุกต์ใช้ในการพัฒนาตนเอง สังคม และประเทศชาติ

3. โครงสร้างหลักสูตร โครงสร้างหลักสูตรควรมีความยืดหยุ่นและสามารถปรับเปลี่ยนได้ตามความเหมาะสม โดยทั่วไปแล้ว โครงสร้างหลักสูตรควรประกอบด้วย 1) *หมวดวิชาศึกษาทั่วไป* 2) *หมวดวิชาเฉพาะ* 3) *หมวดวิชาเลือก* 4) *หมวดวิชาฝึกประสบการณ์วิชาชีพ*

4. เนื้อหาหลักสูตร เนื้อหาหลักสูตรควรมีความทันสมัยและสอดคล้องกับมาตรฐานวิชาชีพ โดยครอบคลุมเนื้อหาที่สำคัญในสาขาจิตวิทยาต่างๆ นอกจากนี้ ควรมีการบูรณาการหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเข้ากับเนื้อหาทางจิตวิทยาอย่างเหมาะสม ตัวอย่างเนื้อหาที่ควรมีในหลักสูตร 1) *จิตวิทยาทั่วไป* ความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับจิตวิทยา พัฒนาการของจิตวิทยา แนวคิดและทฤษฎีทางจิตวิทยา 2) *จิตวิทยาพัฒนาการ* การเปลี่ยนแปลงทางด้านร่างกาย จิตใจ อารมณ์ และสังคมของมนุษย์ตั้งแต่เกิดจนตาย 3) *จิตวิทยาสังคม* อิทธิพลของสังคมที่มีต่อพฤติกรรม ความคิดและความรู้สึกของบุคคล 4) *จิตวิทยาคลินิก* การประเมิน วินิจฉัย และบำบัดปัญหาทางจิตใจ 5) *จิตวิทยาการปรึกษา* การให้คำปรึกษาและช่วยเหลือบุคคลที่มีปัญหาในการปรับตัว 6) *จิตวิทยาอุตสาหกรรมและองค์การ* การประยุกต์ใช้หลักการทางจิตวิทยาในการบริหารจัดการองค์กรและพัฒนาบุคลากร 7) *สถิติและการวิจัยทางจิตวิทยา* การใช้สถิติในการวิเคราะห์ข้อมูลและการทำวิจัยทางจิตวิทยา 8) *จิตวิทยาศาสนา* ความสัมพันธ์ระหว่างจิตวิทยาและศาสนา อิทธิพลของศาสนาที่มีต่อสุขภาพจิต 9) *จิตวิทยาเชิงบวก* การศึกษาเกี่ยวกับความสุข ความพึงพอใจ และศักยภาพของมนุษย์ 10) *หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา* การบูรณาการหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา เช่น อริยสัจ 4 ไตรลักษณ์ และมรรคมีองค์ 8 เข้ากับเนื้อหาทางจิตวิทยา

5. **กระบวนการเรียนการสอน** กระบวนการเรียนการสอนควรมีความหลากหลายและเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ โดยใช้เทคนิคการสอนที่เหมาะสมกับเนื้อหาและวัตถุประสงค์ของแต่ละวิชา ตัวอย่างเทคนิคการสอนที่สามารถนำมาใช้ 1) *การบรรยาย* การถ่ายทอดความรู้และแนวคิดที่สำคัญ 2) *การอภิปราย* การแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและประสบการณ์ 3) *การทำงานกลุ่ม* การทำงานร่วมกันเพื่อแก้ปัญหาหรือทำกิจกรรม 4) *การนำเสนอ* การนำเสนอผลงานหรือรายงาน 5) *การศึกษาดูงาน* การเยี่ยมชมหน่วยงานหรือองค์กรที่เกี่ยวข้อง 6) *การฝึกปฏิบัติ* การฝึกทักษะต่าง ๆ ในสถานการณ์จำลองหรือสถานการณ์จริง 7) *การใช้สื่อเทคโนโลยี* การใช้สื่อเทคโนโลยีในการเรียนการสอน เช่น วิดีโอ คอมพิวเตอร์ และอินเทอร์เน็ต

6. **การวัดผลและประเมินผล** การวัดผลและประเมินผลควรมีความหลากหลายและครอบคลุมทั้งด้านความรู้ ทักษะ และคุณธรรม จริยธรรม ตัวอย่างวิธีการวัดผลและประเมินผลที่สามารถนำมาใช้ 1) *การสอบ* การสอบข้อเขียนและสอบปฏิบัติ 2) *การทำรายงาน* การเขียนรายงานเกี่ยวกับหัวข้อที่กำหนด 3) *การนำเสนอ* การนำเสนอผลงานหรือรายงาน 4) *การประเมินผลงาน* การประเมินผลงานที่นักศึกษาทำ 5) *การสังเกตพฤติกรรม* การสังเกตพฤติกรรมของนักศึกษาในระหว่างการเรียนการสอนและการฝึกปฏิบัติ 6) *การประเมินตนเอง* การให้นักศึกษาประเมินตนเองเกี่ยวกับความรู้ ทักษะ และคุณธรรม จริยธรรม

7. **การประกันคุณภาพหลักสูตร** การประกันคุณภาพหลักสูตรเป็นสิ่งสำคัญเพื่อให้มั่นใจว่าหลักสูตรมีคุณภาพและสามารถผลิตบัณฑิตที่มีคุณภาพตามที่คาดหวัง การประกันคุณภาพหลักสูตรควรครอบคลุม 1) *การประเมินหลักสูตร* การประเมินหลักสูตรโดยผู้ทรงคุณวุฒิภายนอกและภายใน 2) *การปรับปรุงหลักสูตร* การปรับปรุงหลักสูตรตามผลการประเมิน 3) *การติดตามบัณฑิต* การติดตามบัณฑิตที่จบการศึกษาไปแล้ว เพื่อประเมินผลสำเร็จของหลักสูตร 4) *การประเมินผู้สอน* การประเมินผู้สอนโดยนักศึกษาและผู้บริหาร 5) *การพัฒนาผู้สอน* การส่งเสริมให้ผู้สอนพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายการพัฒนาหลักสูตรสาขาวิชาจิตวิทยา มจร วิทยาลัยสงฆ์ปัตตานี

1. ควรกำหนดนโยบายให้หลักสูตรจิตวิทยามีอัตลักษณ์ชัดเจนด้านพุทธจิตวิทยา การภาวนา และจริยธรรมวิชาชีพ เพื่อสร้างความแตกต่างจากสถาบันอุดมศึกษาอื่น และตอบสนองพันธกิจของสถาบันสงฆ์ต่อสังคม

2. ควรกำหนดให้รายวิชาและกิจกรรมการเรียนรู้สะท้อนความหลากหลายทางศาสนา วัฒนธรรม และประวัติศาสตร์พื้นที่ชายแดนใต้ เพื่อพัฒนาผู้เรียนให้มีสมรรถนะด้านการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ

3. ควรสนับสนุนงบประมาณและความร่วมมือกับวัด ชุมชน สถานศึกษา และหน่วยงานด้านสุขภาวะจิต เพื่อให้ผู้เรียนได้ฝึกปฏิบัติจริงและตอบโจทย์ปัญหาสังคมในพื้นที่

4. ควรมีนโยบายส่งเสริมการพัฒนาอาจารย์ด้านจิตวิทยาสมัยใหม่ พุทธจิตวิทยา และจิตวิทยาข้ามวัฒนธรรม รวมทั้งการวิจัยเชิงพื้นที่และการสร้างองค์ความรู้ใหม่

5. ควรผลักดันให้หลักสูตรเป็นกลไกเชิงนโยบายด้านการเยียวยาทางจิตใจ การลดความขัดแย้ง และการเสริมสร้างสันติสุขในพื้นที่ชายแดนใต้ ผ่านงานบริการวิชาการและการมีส่วนร่วมของชุมชน

6. ควรกำหนดนโยบายให้หลักสูตรสอดคล้องกับมาตรฐานคุณวุฒิระดับอุดมศึกษา (OBE/TQF) และเชื่อมโยงกับแนวทางการรับรองวิชาชีพด้านจิตวิทยา เพื่อเพิ่มโอกาสในการประกอบอาชีพของบัณฑิต

7. ควรสร้างความร่วมมือระหว่าง มจร หน่วยงานรัฐ องค์กรศาสนา และสถาบันการศึกษาในและต่างประเทศ เพื่อพัฒนาหลักสูตร วิจัย และนวัตกรรมด้านจิตวิทยาเพื่อสังคมพหุวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายดังกล่าวจะช่วยให้หลักสูตรสาขาวิชาจิตวิทยาของ มจร วิทยาลัยสงฆ์ปัตตานี มีความเข้มแข็ง เชื่อมโยงกับบริบทพื้นที่ และเป็นกลไกสำคัญในการพัฒนาคุณภาพชีวิตและสันติภาพของสังคมชายแดนใต้ในระยะยาว

สรุป

จากแนวคิดและทฤษฎีที่กล่าวมาข้างต้น สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาหลักสูตรสาขาวิชาจิตวิทยาสำหรับ มจร วิทยาลัยสงฆ์ปัตตานี ดังภาพที่ 2

**การพัฒนาหลักสูตรสาขาวิชาจิตวิทยาสำหรับ
มจร วิทยาลัยสงฆ์ปัตตานี**

ภาพที่ 2 การพัฒนาหลักสูตรสาขาวิชาจิตวิทยาสำหรับ มจร วิทยาลัยสงฆ์ปัตตานี

1) กำหนดวัตถุประสงค์ของหลักสูตรให้ชัดเจน วัตถุประสงค์ของหลักสูตรควรกำหนดให้สอดคล้องกับความต้องการของชุมชนท้องถิ่น และอัตลักษณ์ของสถาบันสงฆ์

2) ออกแบบหลักสูตรให้มีความยืดหยุ่น หลักสูตรควรมีความยืดหยุ่นและเปิดโอกาสให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการกำหนดทิศทางการเรียนรู้ของตนเอง

3) บูรณาการความรู้ทางจิตวิทยากับหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนา หลักสูตรควรบูรณาการความรู้ทางจิตวิทยากับหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนา เพื่อให้ผู้เรียนมีความเข้าใจในหลักการทางจิตวิทยาที่สอดคล้องกับหลักธรรมคำสอน

4) ส่งเสริมการเรียนรู้จากประสบการณ์จริง หลักสูตรควรส่งเสริมให้ผู้เรียนได้เรียนรู้จากประสบการณ์จริง และมีโอกาสในการปฏิสัมพันธ์กับบุคคลต่าง ๆ ในชุมชน

5) ประเมินผลหลักสูตรอย่างสม่ำเสมอ ควรมีการประเมินผลหลักสูตรอย่างสม่ำเสมอ เพื่อปรับปรุงและพัฒนาหลักสูตรให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

เอกสารอ้างอิง

- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2560). *แผนพัฒนามหาวิทยาลัย*, มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). (2559). *พุทธธรรม: ฉบับปรับปรุงและขยายความ*. มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- Biggs, J., & Tang, C. (2011). *Teaching for quality learning at university (4th ed.)*. Open University Press.
- Kolb, D. A. (1984). *Experiential learning: Experience as the source of learning and development*. Prentice Hall.
- Lickona, T. (1991). *Educating for character: How our schools can teach respect and responsibility*. Bantam Books.
- Print, M. (1993). *Curriculum development and design (2nd ed.)*. Allen & Unwin.
- Sue, D. W., & Sue, D. (2016). *Counseling the culturally diverse: Theory and practice (7th ed.)*. Wiley.
- Taba, H. (1962). *Curriculum development: Theory and practice*. Harcourt, Brace & World.
- Tyler, R. W. (1949). *Basic principles of curriculum and instruction*. University of Chicago Press.

แนวทางการปกครองตามแนวทฤษฎีของพระพุทธศาสนา
GOVERNMENT BASED UPON BUDDHIST THEORY

¹พระครูวุฒิศรธรรมบัณฑิต (จิตนเรศ ศรีปะโค) และ ²สมนึก จันทร์โสภา

¹Phrakhruwutthidhampandit (Chitnaretet Sripacho) and ²Somnook Chandsoda

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ประเทศไทย

Mahaculalongkornrajavidyalaya University, Thailand

¹Sripacho2515@gmail.com, ²Somnook_ch@hotmail.com

Received: June 28, 2025; **Revised:** December 12, 2025; **Accepted:** December 30, 2025

บทคัดย่อ

การปกครอง เป็นการใช้อำนาจอธิปไตยตามกฎหมายในการบริหารและจัดการประเทศ การปกครองมีหลายรูปแบบ เช่น การปกครองแบบประชาธิปไตยและการปกครองแบบเผด็จการ นอกจากนี้การปกครองยังมีได้หลายระดับ เช่น การปกครองส่วนกลาง การปกครองส่วนภูมิภาค และการปกครองส่วนท้องถิ่น ศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับการเมืองการปกครองในทางพระพุทธศาสนา ซึ่งเป็นหลักคำสอนที่เกี่ยวข้องกับมวลมนุษย์ในทุกด้านของชีวิต แนวคิดหรือทฤษฎีทางการปกครองในพระพุทธศาสนา จึงมาจากกรอบความคิดที่ต้องการศึกษาทฤษฎีทางการเมืองการปกครอง พัฒนาการของสังคมที่มีมาแต่สมัยโบราณจนถึงปัจจุบันมีส่วนทำให้การปกครองมีความสลับซับซ้อนยิ่งขึ้น การปกครอง คือ การใช้อำนาจรัฐตามกฎหมายเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ในการปกครองประเทศเป็นส่วนรวม พระพุทธเจ้าก่อนที่จะทรงผนวชและได้ตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ทรงศึกษาเพื่อเตรียมตัวจะเป็นกษัตริย์ปกครองบ้านเมืองจนสำเร็จการศึกษา 18 ศาสตร์ ดังนั้นหลักคำสอนที่เกี่ยวกับการเมืองการปกครองจึงมีปรากฏในพระพุทธศาสนามากมาย ที่จะสามารถศึกษาแนวทางการปกครองที่มีในทางพระพุทธศาสนา เพื่อที่จะนำมาเป็นแนวทางในการปกครองตนเองปกครองสังคมประเทศชาติ

คำสำคัญ : การปกครอง; ทฤษฎีทางพระพุทธศาสนา

¹ รองศาสตราจารย์ ดร. สาขาวิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตอุบลราชธานี

² ผู้ช่วยศาสตราจารย์ สาขาวิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตอุบลราชธานี

Abstract

Government uses sovereignty in accordance with the law in administrating the country. It includes various forms such as democratic and dictatorship government. Government can also be divided into various levels as central, provincial and local government. Science of politics and government in Buddhism is mainly the teaching related to all aspects of humans' life. Buddhist thought or theory in government is, thus, the conceptual framework aiming at studying political and governmental theories and the development of society from ancient times up to present contributing to the complexity of government. Government is the use of authority in accordance with the law for achieving the objectives in governing the country as a whole. Before Buddha lived brotherhood and enlightened himself, he had studied and succeeded in 18 fields of science for being a king to govern the kingdom. Various teachings on politics and government are, therefore, appearing in Buddhism that the Buddhist government approaches can be studied and used as guidelines in governing oneself, governing society and governing the country.

Keywords: Government, Buddhist Theory

บทนำ

พัฒนาการของสังคมที่มีมาแต่สมัยโบราณจวบจนปัจจุบันมีส่วนทำให้การปกครองมีความสลับซับซ้อนยิ่งขึ้น การปกครอง คือ การใช้อำนาจรัฐตามกฎหมายเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ในการปกครองประเทศเป็นส่วนรวม ซึ่งในปัจจุบันเป็นสมัยที่นิยมการปกครองแบบประชาธิปไตย จึงมักนิยมใช้คำว่า การบริหารประเทศ การปกครองจึงเป็นแนวคิดที่นำไปสู่ทางปฏิบัติ ทุกขั้นตอนของการปฏิบัติต้องอาศัยความสามารถเฉพาะตัวของผู้บริหารเข้าช่วย ซึ่งถือว่าเป็นศิลปะของผู้บริหาร ซึ่งแต่ละคนย่อมมีศิลปะที่แตกต่างกัน ถ้าผู้ปกครองมีความสามารถเฉพาะตัวสูง รู้จักใช้ศิลปะในการปกครอง ทั้งในแง่ของการใช้อำนาจ การใช้หลักมนุษย การใช้ความร่วมมือ และมีคุณธรรม ย่อมมีส่วนส่งเสริมสนับสนุนให้นักปกครองประสบความสำเร็จได้

ดังนั้น ในปัจจุบันการศึกษารัฐศาสตร์หรือการปกครองตามแนวทฤษฎีทางพระพุทธศาสนา ได้มีนักวิชาการไทยพยายามที่จะตีความพระพุทธศาสนาออกเป็นหลากหลาย เช่น แนวประชาธิปไตยแนวสังคมนิยมแนวธรรมิกสังคมนิยม แนวปรัชญาการเมืองแนวธรรมาธิปไตยแนวพุทธประวัติ แนวนิติรัฐแนวมนโทัศน์ แนวคิดทั้งหมดนี้ เป็นแนวคิดที่พยายามแสวงหา

ความหมายและอธิบายศาสตร์ทางพระพุทธศาสนา ให้มีความลุ่มลึก และเกิดความหลากหลายทางด้านวิชาการ นอกจากนี้แล้วยังเป็นเรื่องธรรมดาของศาสตร์ใหม่ๆอย่างทฤษฎีรัฐศาสตร์ในพระไตรปิฎกก็จำเป็นต้องแสวงหาความเป็นอัตลักษณ์ของตนเองว่าจะมีรูปร่างหน้าตาเป็นอย่างไร และพร้อมที่จะพัฒนาต่อไปในอนาคตแนวความคิดการปกครองในพระพุทธศาสนา ก็สามารถที่จะศึกษาทฤษฎีทางการเมืองการปกครองที่มีอยู่ในพระไตรปิฎกมากมาย เช่น การปกครองตามแนวอัครคัมภีร์สูตรและจกักวัดติสูตร ฯลฯ เป็นต้น

รูปแบบการปกครองรัฐตามแนวพุทธศาสนา

พระพุทธเจ้าทรงปกครองคณะสงฆ์ในสมัยพุทธกาล ทรงจัดตั้งวางระเบียบต่างๆก็เพื่อให้พุทธบริษัท คือ พระสงฆ์และประชาชนได้ประโยชน์จากพระธรรมวินัยที่พระองค์ได้ทรงสั่งสอน พระธรรมวินัยจะเป็นเป้าหมายของการปกครองคณะสงฆ์และก็เป็นหลักเป็นเกณฑ์ในการจัดการปกครอง หลักพระธรรมวินัยคือหลักในการพัฒนา กาย วาจาและใจ ของพระสงฆ์ให้บรรลุเป้าหมายสูงสุดของเพศบรรพชิต พระพุทธเจ้าทรงแบ่งรูปการการปกครองไว้ 3 ประเภท คือ (ที.ปา. (ไทย) 11/305/274, อัง.ติก. (ไทย) 20/40/201.)

1. อัตตาริปไตย คือการถือตนเป็นใหญ่ การยึดถือความคิดของตนเองเป็นศูนย์กลาง และต้องการให้ทุกคนที่เกี่ยวข้องรอบข้างเชื่อถือและทำตามความคิดแห่งตน ผู้ที่ยึดถือแนวคิดนี้ จึงเห็นได้อย่างชัดเจนจากการที่ไม่ต้องการให้ใครคัดค้านหรือปฏิเสธความคิดแห่งตน จึงเทียบได้กับผู้นำที่เป็นเผด็จการ หรือลัทธิเผด็จการ

2. โลกาธิปไตย คือการถือโลกเป็นใหญ่ ผู้ที่ยึดถือแนวคิดนี้จะเห็นด้วยและคล้อยตามกระแสแห่งโลกเป็นหลัก โดยไม่คำนึงว่าจะสอดคล้องกับแนวคิดของตนเองหรือให้พุดง่ายๆ ก็คือแล้วแต่กระแสจะพาไป จึงง่ายต่อการเป็นเหยื่อของกระแสโลก

3. ธรรมาริปไตย คือการถือธรรมะ คือ ความดีงาม ถูกต้องเป็นใหญ่ ผู้ที่ดำเนินตามแนวคิดนี้ได้จะต้องประพฤติตนให้อยู่ในทำนองคลองธรรมจนถึงขั้นยกระดับจิตใจให้อยู่เหนือความต้องการอย่างหยาบ ที่จะเป็นต้นเหตุให้เกิดพฤติกรรมทุจริตทางกายและวาจารุนแรงถึงขั้นผิดศีลธรรมอันเป็นกตริการักษาความเรียบร้อยของสังคมหรือที่เรียกว่า นิงศีลหรือศีลห้า

จากนัยแห่งคำสอนดังกล่าวข้างต้น จะเห็นได้ว่าอธิปไตยตามข้อ 1 และข้อ 2 นั้น จะต้องใช้ควบคู่กับประการที่ 3 เสมอ เพราะถ้าใช้เพียงประการใดประการหนึ่งแล้ว โอกาสที่ผู้มีอำนาจโดยอาศัยอธิปไตยจะก่อความเดือดร้อนให้แก่ตนเองและสังคมย่อมเกิดขึ้นได้เสมอ และนี่เองคือที่มาของคำว่า หลงและหลงอำนาจที่เกิดขึ้นอยู่กับผู้มีอธิปไตยตามข้อ 1 และข้อ 2 การหลงและหลงอำนาจ

ก่อให้เกิดความเดือดร้อนให้เกิดขึ้นแก่ผู้ที่มีอธิปไตยมาแล้วหลายครั้งหลายครา ในส่วนของโลก รวมทั้งประเทศไทยด้วย

ไม่ว่าจะเป็นการปกครองใดๆ อธิปไตยหรือโลกาธิปไตย สิ่งที่ขาดไม่ได้คือจะต้องมีธรรมาธิปไตยในการปกครองนั้นๆ จึงจะสามารถทำให้การปกครองนั้นๆ บรรลุเป้าหมายของการปกครองได้ การแบ่งแยกออกเป็นสามฝ่ายมีอยู่จริงในพระพุทธศาสนาแต่การแบ่งอำนาจกันเองเดียวกันก็มีอยู่ในระบอบการปกครองอื่นๆ ที่มีประชาธิปไตย ความเป็นประชาธิปไตยของการแบ่งแยกอำนาจในระบอบประชาธิปไตยขึ้นอยู่กับที่การคานอำนาจระหว่างกัน เพื่อให้ประชาชนได้รับความปลอดภัยจากรัฐ และควบคุมการปฏิบัติงานของรัฐให้เป็นไปตามกฎหมาย ลำพังการแบ่งแยกอำนาจจะถือว่าเป็นลักษณะประชาธิปไตยไม่ได้ หากแต่เป็นความจำเป็นทางสังคมที่จะต้องคำนึงถึงกฎเกณฑ์การทำตามกฎเกณฑ์และการตัดสินปัญหาด้วยกฎเกณฑ์ซึ่งเป็นเรื่องที่มีอยู่ทุกสังคม

ดังนั้น จะเห็นได้ว่า ไม่ว่าประเทศใดๆ ในโลกนี้ จะปกครองด้วยระบบใดๆ ก็ตาม ถ้าหากระบบการปกครองนั้นๆ นำระบบการปกครองในทางพระพุทธศาสนา คือระบบธรรมาธิปไตย ยึดถือความเป็นธรรม ความถูกต้อง ความดีงามเป็นใหญ่แล้ว ระบบการปกครองนั้นๆ ก็จะสามารถอำนวยประโยชน์สุขให้แก่ประชาชนผู้อยู่ใต้ปกครองได้ แต่ถ้าระบบการปกครองใดๆ ถึงแม้ชาวโลกจะพากันยึดถือว่าเป็นระบบการปกครองที่ดีที่สุดแล้วก็ตาม หากระบบการปกครองนั้นๆ ขาดธรรมาธิปไตย คือการยึดถือธรรมะ ความถูกต้องเป็นใหญ่แล้ว การปกครองนั้นๆ ก็เป็นการปกครองที่เลวร้ายนั่นเอง

อำนาจการปกครองตามแนวพุทธ

อำนาจการปกครองในทางพระพุทธศาสนา สามารถพิจารณาเทียบเคียงกับอำนาจการปกครองแบบประชาธิปไตย การที่จะตัดสินว่าการแบ่งอำนาจเช่นนี้แสดงความเป็นประชาธิปไตยหรือไม่ต้องดูลักษณะอื่นประกอบ ซึ่งจะได้นำมาพิจารณาเป็นด้านๆ ต่อไป

1. อำนาจนิติบัญญัติ อำนาจนิติบัญญัติในทางพระพุทธศาสนานั้น คงต้องยอมรับว่าพระพุทธองค์ทรงบัญญัติพระวินัย เพื่อสังคมสงฆ์โดยเฉพาะและมีจุดมุ่งหมายเฉพาะดังได้กล่าวมาแล้ว จะนำมาใช้เป็นกฎหมายของสังคมทั่วไปไม่ได้ ยิ่งสังคมที่สลับซับซ้อนและกว้างขวางอย่างไรในปัจจุบันยิ่งใช้ไม่ได้ หากจะนำมาใช้ก็คงต้องตีความหลักการและเจตนารมณ์ขึ้นใหม่เป็นการเฉพาะ แต่การพิจารณาเรื่องนี้ก็ทำให้มองเห็นประเด็นย่อยๆ หลายประเด็น คือ

1) วิธีบัญญัติพระวินัย แม้ว่าพระสงฆ์ทำอย่างเปิดเผยคือต่อหน้าสงฆ์ต่อหน้าวัตถุและบุคคลที่เป็นเหตุให้บัญญัติพระวินัยและบัญญัติด้วยความเป็นธรรม แต่ก็เป็นพุทธบัญญัติ มิใช่พระสงฆ์บัญญัติ (เว้นแต่จะตีความว่าการบัญญัติต่อหน้าสงฆ์คือสงฆ์เป็นผู้บัญญัติ) โดยวิธีการแล้วไม่

ต่างกับการบัญญัติกฎหมายในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ นั่นคือ อำนาจอธิปไตยอยู่ที่สงฆ์ แล้วสงฆ์ใช้อำนาจนั้นบัญญัติพระวินัย หากวิธีการเช่นนี้มาใช้ในสังคมก็เท่ากับขาดลักษณะสำคัญของประชาธิปไตย คือประชาชนปกครองตนเอง

2) การที่เราถือว่าพระวินัยเป็นสิ่งที่ดีและเป็นความชอบธรรมก็โดยนัยการมองโลกแบบพุทธ คือเข้าใจชีวิตและจุดหมายในการดำเนินชีวิตแบบพุทธ และวินัยดังกล่าวสนับสนุนการดำเนินชีวิตเช่นนั้นประการหนึ่ง อีกประการหนึ่งเราถือว่าพระพุทธองค์เป็นผู้ตรัสรู้และกอบปรีย์ด้วยพระเมตตาคุณ พระปัญญาคุณและพระวิสุทธิคุณ เป็นธรรมราชาองค์แรกในหมู่สงฆ์ พระวินัยที่ทรงบัญญัติจึงเป็นธรรม หลักข้อนี้มีความเชื่อมั่นในองค์ผู้บัญญัติพระวินัยเป็นพื้น จึงนำไปเปรียบกับการใช้อำนาจนิติบัญญัติในระบอบประชาธิปไตยไม่ได้เพราะในระบอบนั้นการที่ประชาชนต้องรักษาอำนาจนี้ไว้ก็เพราะความไม่มั่นใจ ความไม่ไว้วางใจ ความกลัวว่ารัฐจะเบียดเบียนประชาชนได้ การออกกฎหมายเองก็เพื่อคุ้มครองตนเองจากการใช้อำนาจของฝ่ายบริหาร ระบอบนี้จึงขัดแย้งกับสมบูรณาญาสิทธิราชย์ เพราะในระบอบดังกล่าวผู้ปกครองอาจไม่เป็นธรรมได้ แต่เหตุผลนี้ ใช้ไม่ได้สำหรับพระพุทธองค์ ปัญหาคงจะอยู่ที่ว่าหากไม่มีวิธีสร้างธรรมราชาในปัจจุบัน ประชาชนควรไว้วางใจให้ใครสักคนหนึ่งทำหน้าที่ออกกฎหมายหรือว่าควรป้องกันกับตนเองตามวิธีนิติบัญญัติในระบอบประชาธิปไตย

3) ข้อดีทางสังคมที่เห็นได้ชัดก็คือ พระวินัยนั้นใช้กับพระภิกษุทุกรูปทุกองค์เสมอกัน ทำให้เกิดความเสมอภาค ซึ่งก็เป็นลักษณะสำคัญอย่างหนึ่งของประชาธิปไตย ข้อนี้นับว่าสำคัญสำหรับสังคมสมัยพุทธกาล เพราะผู้ที่เข้ามาบวชมาจากวรรณะต่างๆ คือ พราหมณ์ กษัตริย์ ไวศยะและศูทร ซึ่งมีธรรมเนียมและวิธีประพฤติต่างกัน จำเป็นต้องให้ละเว้นสิ่งเดียวกัน และกระทำในสิ่งที่ทรงมีพุทธานุญาตเหมือนกัน มิฉะนั้นจะเกิดการดูถูกดูหมิ่นกันเองและจากคนภายนอก เมื่อหลักการนี้ขยายไปถึงพุทธบริษัทจำพวกอื่นก็จะเกิดลักษณะสังคมพุทธ คือ สังคมที่ยอมรับความเสมอภาคของบุคคล โดยยกย่องบุคคลตามคุณงามความดีที่กระทำซึ่งจะทำให้สังคมใหม่นี้ต่างกับสังคมที่เกิดจากศาสนาพราหมณ์ซึ่งยอมรับกันอยู่ในสมัยนั้น ความเสมอภาคดังกล่าวยังทำให้เกิดความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของสังคมอีกแห่งหนึ่งนอกจากเรื่องการยึดมั่นในธรรมเป็นที่ตั้ง ความเสมอภาคทางกฎหมายนี้แม้ในปัจจุบันก็ถือว่าสำคัญ เพราะเป็นหลักแห่งความยุติธรรมและความเคารพในศักดิ์ศรีแห่งความเป็นมนุษย์ของบุคคลเท่าเทียมกัน

2. อำนาจบริหาร ในส่วนที่ว่าด้วยอำนาจบริหารนั้นเมื่อแรกการปกครองของสงฆ์เองลักษณะเช่นนี้ นับว่าขัดกับประชาธิปไตย ซึ่งต้องแยกฝ่ายปกครองหรือฝ่ายบริหารออกจากฝ่ายนิติบัญญัติ เพื่อให้มีการคานอำนาจกัน จะได้ไม่สามารถใช้อำนาจกฎหมายมาข่มเหงประชาชนได้ แต่ข้อนี้ก็เช่นเดียวกับเรื่องอำนาจนิติบัญญัติ คือพระพุทธองค์เป็นผู้ยึดธรรมตามหลักการนี้ เป็นไปได้ที่

จะทรงใช้อำนาจอย่างไม่เป็นธรรม แต่ถ้าผู้ปกครองไม่ตั้งมั่นในธรรมหรือเพียงสามารถแสดงให้เห็นว่าตั้งมั่นในธรรมทั้งๆ ที่โดยแท้จริงแล้วมิได้ตั้งมั่นในธรรมหรือผู้ปกครองระดับสูงอาจมีธรรม แต่ระดับล่างๆ ลงไปไม่ยึดธรรม ซึ่งสิ่งเหล่านี้เป็นสภาพจริงในปัจจุบัน การแยกอำนาจการปกครองออกจากนิติบัญญัติก็ย่อมทำให้ประชาชนปลอดภัยกว่า เราจะเห็นได้ว่าคริสต์ศาสนาสัมัยกลางก็อาศัยธรรม คือคัมภีร์ไบเบิลและพระเจ้าเป็นหลักปกครอง แต่การยึดมั่นในศรัทธาของตนก็ทำให้เกิดการทำร้ายผู้ที่มีความเห็นแตกต่างกับตนอย่างโหดร้ายได้

ข้อควรสังเกตในเรื่องนี้อีกประการหนึ่ง คือพระพุทธองค์ทรงเห็นความเปลี่ยนแปลงในสิ่งทั้งปวงการอธิบายหลักการทางการเมือง เช่น กำเนิดรัฐ ก็ทรงแสดงให้เห็นว่ารัฐค่อยๆ วิวัฒนาการขึ้นโดยธรรมชาติ จากไม่มีครอบครัวก็มีครอบครัว จากมีครอบครัวเป็นชุมชนใหญ่ซึ่งมีความขัดแย้งกันแล้วในที่สุดมีผู้ปกครอง คือ มหาชนสมมติในการปกครองสงฆ์ก็ทรงเปลี่ยนแปลงหลักไปตามธรรมชาติของความเจริญขึ้นทุกระยะแห่งคณะสงฆ์ เริ่มตั้งแต่ทรงตั้งพระอัครสาวกขึ้นแบ่งเบาภาระบางอย่าง อนุญาตให้พระสาวกให้อุปสมบทแทนพระองค์ได้ อนุญาตสงฆ์ให้ทำกิจกรรมสำคัญ เช่น ให้อุปสมบท ภราณกฐิน กำหนดเขตสีมา การระงับอธิกรณ์และยังทรงกำหนดที่ประชุมสงฆ์ให้มีขนาดแตกต่างกันตามสภาพที่ทรงเห็นว่าจำเป็นด้วย พระพุทธองค์ทรงเห็นความเปลี่ยนแปลงเป็นสังขธรรมและทรงพร้อมที่จะเปลี่ยนแปลงกฎเกณฑ์ให้ทันกับความเปลี่ยนแปลง หลักข้อนี้นำมาปฏิบัติได้ยากในปัจจุบัน เพราะพุทธองค์มิได้ทรงเปลี่ยนแปลงจนเป็นการทำลายหลักธรรมสำคัญ หากแต่เปลี่ยนเพื่อเอื้อประโยชน์แก่การเข้าถึงหลักธรรมนั้น แต่คนที่ยังด้อยปัญญาและมีกิเลสมักจะเปลี่ยนแปลงจนเลยเถิดและเปลี่ยนตามความเห็นของตนมากกว่าจะทำเพื่อหลักการอันเป็นธรรมอย่างแท้จริง ลำพังบริหารตามกฎหมายที่ตายตัวก็เสี่ยงกฎกันอยู่แล้วหากเปลี่ยนกฎง่ายๆ ด้วยข้อบกพร่องจะเกิดขึ้นเป็นทวีคูณ

ข้อที่เกี่ยวกับการบริหารอีกประการหนึ่งที่มีกล่าวถึงและอ้างกันว่าเป็นลักษณะประชาธิปไตย ก็คือวิธีการที่จะให้ได้มติโดยการประชุม คือ สังฆกรรม มีการกำหนดองค์ประชุมว่าสังฆกรรมใดประกอบด้วยภิกษุกี่รูป สถานที่ประชุมหรือสีมาโดยอมรับสิทธิอันเท่าเทียมกันของผู้เข้าประชุมและมติเอกฉันท์ เว้นแต่บางกรณี เช่น การระงับอธิกรณ์ หากมีความเห็นแตกต่างกันก็ถือเอาเสียงข้างมาก

3. อำนาจตุลาการ อำนาจตุลาการในระบอบประชาธิปไตยเป็นอำนาจที่แยกออกมาจากนิติบัญญัติและบริหารก็เพื่อให้ประชาชนสามารถรักษาสีทธิเสรีภาพของตนได้ ในกรณีที่รัฐบาลหรือฝ่ายบริหารไม่ดำเนินการให้เป็นไปตามกฎหมาย หากอำนาจตุลาการอยู่ในมือของฝ่ายบริหารแล้วก็จะกลายเป็นอำนาจที่กดขี่ประชาชนให้ทำตามความต้องการของฝ่ายบริหารโดยไม่ชอบธรรมได้ เพราะฝ่ายบริหารกลายเป็นผู้ตีความกฎหมายเองก็ย่อมจะตีความเข้าข้างตัว อันที่จริงอำนาจนี้

จะเทียบกับการระงับอิทธิพลในสังคมสงฆ์ไม่ได้ เพราะสังคมสงฆ์นั้นมีขอบเขตแคบกว่า และการดำเนินชีวิตของสงฆ์ก็ไม่มีอะไรสลั้บซับซ้อน แต่ถึงกระนั้นเมื่อยุคสมัยเปลี่ยนไป ยศศักดิ์ก็ตีทรัพย์สินและผลประโยชน์อื่นๆก็ตี ก็ยังทำให้เกิดความไม่ตีไม่งามต่างๆ ขึ้นในวงการสงฆ์ ธรรมวินัยก็ตี ผู้ปกครองคณะสงฆ์ก็ตี ไม่สามารถจัดการเรื่องราวต่างๆ ให้ทั่วถึงได้ บางครั้งก็ขาดความเอาใจใส่ความขยันขันแข็งที่จะจัดการ

อำนาจตุลาการในพระพุทธศาสนานั้นมีลักษณะเป็นการรักษาระเบียบและสังคมของสงฆ์มากกว่าที่จะเน้นที่ตัวบุคคลแต่อำนาจตุลาการในฝ่ายโลกนั้น นอกจากจะเพื่อรักษาสังคมแล้วยังเป็นการคุ้มครองบุคคลด้วยอำนาจตุลาการในพระพุทธศาสนานั้นทำให้พระเป็นพระเหมือนกันหมด แต่อำนาจตุลาการทางโลกพยายามให้คนรักษาความเป็นตัวของตัวเองซึ่งต่างกับผู้อื่นให้ได้มากที่สุด คือมีเสรีภาพมากที่สุด

ในเรื่องอำนาจตุลาการนั้น มักจะมีผู้อ้างวิธีระงับอิทธิพลซึ่งมี 3 ชั้นว่าเหมือนกับศาลซึ่งมีศาลชั้นต้น ศาลอุทธรณ์และศาลฎีกา แต่การที่มีศาลและมีศาล 3 ชั้นนั้นก็ไม่ใช่เครื่องแสดงว่าเป็นศาลแบบประชาธิปไตย ศาลในระบอบประชาธิปไตยมีความหมายเฉพาะต่างจากศาลในระบอบอื่นๆ ศาลในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ก็ตี ระบอบเผด็จการก็ตี ระบอบคอมมิวนิสต์ก็ตีตีเป็นเพียงองค์กรหนึ่งของฝ่ายบริหารและผู้อยู่ใต้อำนาจของฝ่ายบริหาร ส่วนศาลในระบอบประชาธิปไตยนั้นเป็นส่วนหนึ่งของอำนาจตุลาการ มิได้อยู่ใต้อำนาจฝ่ายบริหาร เพราะระบบการแยกอำนาจของระบอบประชาธิปไตยมีจุดมุ่งหมายสำคัญอย่างหนึ่งคือป้องกันมิให้ฝ่ายบริหารหรือรัฐซึ่งมีอำนาจในการบริหารบ้านเมือง ใช้อำนาจนั้นกดขี่ข่มเหงประชาชน ในระบอบอื่นๆศาลอาจป้องกันการข่มเหงกันเองระหว่างประชาชนได้ แต่ป้องกันรัฐข่มเหงประชาชนไม่ได้ด้วยเหตุนี้ประเทศประชาธิปไตยจึงภูมิใจกับความเป็นอิสระของอำนาจตุลาการ ซึ่งใช้ผ่านทางศาล เรื่องสังคมสงฆ์ไม่ใช่สังคมประชาธิปไตยและธรรมาธิปไตย ไม่ใช่เรื่องของระบอบการเมืองนั้นได้เขียนอธิบายไว้อย่างละเอียดพร้อมหลักฐานจากพระไตรปิฎกแล้ว ในที่นี้จะพูดถึงกระบวนการระงับอิทธิพลว่ามีได้เป็นศาลในระบอบประชาธิปไตย

การที่สังคมสงฆ์มีสภาไม่ใช่เป็นเครื่องแสดงความเป็นประชาธิปไตยเพราะไม่ใช่สภาจากการเลือกตั้งโดยประชาชนสภาในระบอบอื่นๆ ที่ไม่ใช่ประชาธิปไตยก็มีการใช้เสียงข้างมากก็ตามหรือเสียงเอกฉันท์ก็ตามก็มีในระบอบการปกครองแม้ที่เผด็จการที่สุด เสียงข้างมากในสภาจะถือเป็นเสียงของประชาชน ก็เมื่อสภาจากการเลือกตั้งโดยประชาชน การที่มีกระบวนการพิจารณาความและตัดสินความในองค์กรสงฆ์ก็ไม่ใช่เครื่องแสดงว่ามีศาลแบบประชาธิปไตย อย่างมากก็เป็นศาลแบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์หรือแบบเผด็จการ

การปกครองสงฆ์ก็เป็นส่วนหนึ่งของอำนาจบริหาร พระวินัยเป็นสิ่งที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติเมื่อเกิดอภินิหารผู้ที่รับมอบหน้าที่ให้สอบสวนและวินิจฉัยทำหน้าที่ตามระเบียบการปกครอง ซึ่งเป็นเรื่องของฝ่ายบริหาร หากใช่เป็นอำนาจตุลาการไม่ ที่มีผู้เรียกกันว่าศาลสงฆ์จึงไม่ถูกต้อง เรื่องที่วินิจฉัยกันถ้าเข้าไปเกี่ยวข้องกับกฎหมายบ้านเมืองก็ต้องไปสิ้นสุดกันที่ศาลตามระบอบประชาธิปไตย คือ ฝ่ายตุลาการของรัฐ พระทำผิดอาญาแผ่นดินก็ต้องไปขึ้นศาลรัฐ ศาลสงฆ์ไม่มีความหมายอะไรมากนัก เหมือนข้าราชการทำผิดคืออาญา แม้จะสอบสวนทางวินัยแล้วก็ต้องขึ้นศาล

การปกครองตามแนวอัครัญสูตร

อัครัญสูตร (ที.ปา.(ไทย) 11/111-140/83-102) เป็นสูตรว่าด้วยการกำเนิดรัฐ ซึ่งมีความเป็นมา คือ สมัยหนึ่งพระพุทธเจ้าทรงประทับอยู่ ณ ปราสาทของนางวิสาขา ในวัดบุพพาราม ที่กรุงสาวัตถี ได้มีสามเณรภราทวาชะไปเฝ้าพระพุทธเจ้า เมื่อไปถึงพระพุทธเจ้าทรงตรัสถามว่า วาเสฏฐะ และภราทวาชะ เธอทั้งสองมีชาติตระกูลเป็นพราหมณ์มาบวชเป็นบรรพชิตพวกพราหมณ์ไม่ด่า ไม่บริภาษเธอทั้งสองหรือ สามเณรทั้งสองตอบว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พวกพราหมณ์ด่าบริภาษข้าพระองค์ทั้งสองด้วยคำเหยียดหยามอย่างสมใจ ว่าพราหมณ์เท่านั้นเป็นวรรณะที่ประเสริฐที่สุด เป็นวรรณะที่ขาว เป็นวรรณะที่บริสุทธิ์ ส่วนวรรณะอื่นแล้ว ไม่บริสุทธิ์ เพราะพราหมณ์เป็นบุตรเป็นโอรสอันเกิดจากโอษฐ์ของพระพรหมและพระพรหมเป็นผู้สร้างขึ้น ยิ่งกล่าวอย่างนี้ว่าวรรณะที่ประเสริฐที่สุด คือพราหมณ์เท่านั้น เป็นทายาทของพระพรหม เป็นต้น

ความเป็นจริง ไม่ว่าจะวรรณะไหนในวรรณะทั้ง 4 ทั้งกษัตริย์ พราหมณ์ แพศย์ และศูทร ถ้าประพฤติชั่วก็ถือว่าเป็นธรรมด่า มีวิบากด่า วิญญูชนติเตียน แต่ถ้าหากประพฤติดีก็เป็นธรรมขาว มีวิบากขาว วิญญูชนสรรเสริญ การที่พระพุทธองค์ได้ตรัสกับสามเณรวาเสฏฐะและสามเณรภราทวาชะทั้งสองรูป ถือว่าเป็นจุดเริ่มต้นที่พระพุทธองค์ได้กล่าวถึงการกำเนิดของรัฐตลอดจนการวิวัฒนาการของรัฐและการปกครองของรัฐ เป็นต้น

1. กำเนิดและวิวัฒนาการแห่งรัฐ ในอัครัญสูตรได้พูดถึงวิวัฒนาการแห่งรัฐที่เป็นขั้นตอนเริ่มจากการเกิดปัญหาขึ้นในสังคม เป้าหมายและวิธีการแก้ปัญหาและเกิดเป็นสัญญาประชาคมขึ้น แต่ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับเป้าหมายที่มีคุณธรรมเป็นพื้นฐาน แนวคิดของพระพุทธศาสนา มนุษย์มีจิตบริสุทธิ์มาแต่เดิมคือมาจากอภัสสรพรหม แต่ที่กระนั้นก็ตาม มนุษย์เมื่อถูกสภาพแวดล้อมและความไม่พอใจในสภาพเป็นอยู่ของตน จึงมีการลี้ลองของแปลกใหม่ จึงทดลองและละเมิดกฎเกณฑ์ขึ้นพื้นฐานของสังคม จึงเกิดความทะยานอยากก่อให้เกิดปัญหาไม่มีที่สิ้นสุด ท้ายที่สุดก็มีการสร้างครอบครัวยุคขึ้นมา

แม้ข้อความตอนนี้จะบ่งบอกถึงการอยู่ร่วมกันเป็นชุมชนหรือหมู่บ้านกันมาก่อน แต่การอยู่ร่วมกันเป็นครอบครัว หรือการสร้างบ้านเรือนเป็นหลังๆ พึ่งเกิดหลังจากคนในชุมชนจับคู่กันเป็นครอบครัวขึ้น เมื่อมีการจับคู่และสร้างบ้านเรือนมากขึ้นๆ ก็พัฒนาการเป็นหมู่บ้านและรัฐขึ้นในที่สุด เนื่องจากมีการกักตุนอาหารเพื่อวันข้างหน้าและมีการเข้าจับจองปักเขตแดนเพื่อทำการเกษตรกันขึ้น “เพราะบาปอกุศลธรรมปรากฏ ข้าวสาลีของพวกเราจึงมีร่าห่อเมล็ดบ้าง มีแกลบหุ้มเมล็ดบ้าง ต้นที่ถูกเกี่ยวแล้วก็ไม่กลับงอกขึ้นอีก ความพร่องได้ปรากฏให้เห็นจึงได้มีข้าวสาลีเป็นหย่อมๆ ทางที่ดีเราควรแบ่งข้าวสาลีและปักปันเขตแดนกันเถิด สัตว์ทั้งหลายจึงพากันแบ่งข้าวสาลีและปักปันเขตแดนกัน”

2. ระบบกฎหมายและการลงโทษ โทษหรืออาญานั้น ในพระสุตรได้ทำเป็นขั้นเป็นตอน จากโทษเบาหรือลหุโทษก่อนแล้วเพิ่มเป็นโทษหนักขึ้นเป็นครุโทษตามลำดับ เมื่อมีการจับตัวผู้กระทำความผิดได้ ก็มีการลงโทษ การจับกุมและการลงโทษ ในครั้งนั้นไม่มีกระบวนการที่ซับซ้อน แต่เป็นการจับและพิจารณาโดยชุมชนที่ทุกคนในชุมชนมีส่วนร่วม ซึ่งมีลำดับถึง 3 ขั้นตอนด้วยกัน คือ

ครั้งที่หนึ่ง มีการตักเตือน สั่งสอนก่อน ครั้งที่สอง เรียกมาทำทัณฑ์บน และครั้งที่สาม ลงทัณฑ์ ทั้งนี้เนื่องจากเป็นมติของชุมชนที่เข้าร่วมกันจึงเป็นการลงโทษตามความผิด การลงโทษครั้งที่ 1, 2 เป็นลหุโทษ ส่วนครั้งที่ 3 เป็นครุโทษที่มีความชัดเจนในวิธีการ

ในเรื่องดังกล่าว ปรีชา ช่างขวัญยืน กล่าวว่ากฎหมายตรงนี้ไม่ชัดเจน กล่าวคืออัตราทำให้เกิดการพิพาทการลงโทษและความไม่เป็นธรรม คนจึงแก้ไขข้อบกพร่องนี้โดยการตัดอัตรา วิธีหนึ่งก็คือหาความถูกต้องหรือธรรมมาเป็นหลัก ข้อนี้จะเป็นที่มาของสถาบันที่สำคัญอีกสถาบันหนึ่ง คือกฎหมาย ซึ่งจะทำให้รัฐเป็นรัฐที่สมบูรณ์แต่กฎหมายก็ยังไม่ปรากฏชัดเจนในตอนนี้อย่างคงต้องอาศัยความสามารถของบุคคลซึ่งส่วนรวมยอมรับคือมหาชนสมมติ ซึ่งเป็นที่มาของสถาบันกษัตริย์หรือผู้ปกครองรัฐ กระบวนการทางการเมืองซึ่งปรากฏในตอนนี้อย่างชัดเจนก็คือ การมีผู้ปกครองซึ่งมาจากการเลือกตั้ง เป็นต้น (ปรีชา ช่างขวัญยืน.2540:22)

ในอัครคัมภีร์นี้ ถือว่าเป็นสูตรที่ว่าด้วยการกำเนิดแห่งรัฐ ที่พระพุทธเจ้าทรงได้ชี้ให้เห็นถึงจุดเริ่มต้นและพัฒนาการ จากสัตว์ผู้ประเสริฐจากอาณาจักรพรหมสู่สามัญด้วยกระบวนการของการกระทำที่ลองผิดลองถูกด้วยอำนาจของกิเลส ในที่สุดก็พัฒนาเป็นบ้านเรือน ชุมชน เมือง จนมีรูปแบบการปกครองแบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ และที่สำคัญระบบกฎหมายและการลงโทษที่เหมาะสมสำหรับคนที่มีจำนวนน้อย และพระสูตรนี้เองเป็นการล้มล้างความเชื่อในระบอบวรรณะของศาสนาพราหมณ์ที่มีมาก่อนพุทธกาล

การปกครองตามแนวจักรวัตติสูตร

จักรวัตติสูตร (ที.ปา. (ไทย) 11/80-110/58-82) เป็นสูตรที่ว่าด้วยอุดมรัฐตามแนวพุทธ ซึ่งผู้นำรัฐไทยปฏิบัติตามได้ ย่อมเป็นจักรพรรดิได้ เมื่อครั้งที่พระพุทธเจ้า ทรงประทับอยู่ ณ เมือง มาตุลา แคว้นมคธ พระองค์ทรงปรารภกับเหล่าพระภิกษุถึงสิ่งต่างๆ แล้วตรัสว่า เธอทั้งหลายจงมี ตนเป็นเกาะ มีตนเป็นที่พึ่ง ไม่มีสิ่งอื่นเป็นที่พึ่ง จงมีธรรมเป็นเกาะ มีธรรมเป็นที่พึ่ง ไม่มีสิ่งอื่นเป็นที่พึ่งโดยมีรายละเอียด ดังนี้

1.ความเป็นมาของความเป็นพระเจ้าจักรพรรดิ เรื่องเคยมีมาแล้วได้มีพระเจ้าจักรพรรดิพระนามว่า ทัพพเนมิ ผู้ทรงธรรม ครองราชย์โดยธรรม ทรงเป็นใหญ่ในแผ่นดินมี มหาสมุทรทั้งสี่เป็นขอบเขต มีราชอาณาจักรมั่นคงสมบูรณ์ด้วยแก้ว 7 ประการ ได้แก่ (1) จักรแก้ว (2) ช้างแก้ว (3) ม้าแก้ว (4) มณีแก้ว (5) นางแก้ว (6) คหบดีแก้ว (7) ขุนคลังแก้ว

พระองค์มีพระราชโอรสมากกว่า 1,000 องค์ ซึ่งล้วนแต่กล้าหาญพระองค์ทรงชนะโดยธรรม ไม่ต้องใช้อาวุธ ไม่ต้องใช้ศาสตราครอบครองแผ่นดินนี้มีสาครเป็นขอบเขต เมื่อเวลาล่วงไป หลายปี หลายร้อยปี หลายพันปี ทรงตรัสสั่งว่า ถ้าจักรแก้วอันเป็นทิพย์ถอยเคลื่อนจากที่ตั้ง พึงบอกแก่เราทันที เมื่อเวลาล่วงเลยไปราชบุรุษกราบทูลเรื่องจักรแก้วเคลื่อนถอยจากที่ตั้ง พระองค์จึงทรงรับสั่งให้พระกุมาร ผู้เป็นพระราชโอรสองค์ใหญ่มาตรัสว่า ลูกเอ๋ย ทราบว่าจักรแก้วอันเป็นทิพย์ของพระเจ้าจักรพรรดิ พระองค์ได้ถอยเคลื่อนจากที่ตั้ง จะทรงพระชนม์อยู่ไม่นาน กามทั้งหลายอันเป็นของมนุษย์พอก็บริโภคแล้ว บัดนี้เป็นเวลาที่พื่อจะแสวงหากามทั้งหลายอันเป็นทิพย์ ลูกจงปกครองแผ่นดิน ส่วนพื่อจะโกนผมและหนวด นุ่งห่มผ้ากาสาพัสตร์ ออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต (ดาบส) หลังจากนั้นพระองค์จึงตรัสสอนพระราชโอรส ในการให้ได้มาซึ่งจักรแก้วอันเป็นทิพย์ โดยการอาศัยธรรม

แม้พระเจ้าจักรพรรดิองค์ที่ 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8 ก็ทรงกระทำตามเช่นนั้น แต่ทรงทำบางประการและทรงละเลยบางประการ จนเกิดปัญหาต่างๆ มากมายตามมา เช่น ทรงประพฤติธรรม แต่ไม่สงเคราะห์ประชาชนด้วยทรัพย์ จึงเกิดความขัดสนขึ้น ต่อมาจึงเกิดอทินนาทาน (การลักขโมย), ปาณาติบาต (การฆ่าสัตว์), มุสาวาท (พูดเท็จ), ปิสุณาวาจา (พูดส่อเสียด), กามสุมิจฉาจาร (ประพฤติผิดในกาม), ผรุสวาจา (การพูดคำหยาบ), สัมผัสปลลาปะ (การพูดเพ้อเจ้อ), อภิขณา (ความเพ่งเล็งอยากได้ของเขา), พยาบาท (ความคิดร้าย), มิจฉาทิฎฐิ (ความเห็นผิด) ก็เกิดขึ้น เมื่อมากขึ้นอายุคนก็สั้นลงๆ ตามลำดับ เมื่อเป็นเช่นนี้แล้ว มนุษย์เหล่านั้นจึงปรึกษากันแล้วพากันละชั่วประพฤติดี โลกจึงเจริญขึ้นอีกครั้ง แล้วจึงถึงยุคของพระศรีอริยเมตไตรย

เหตุที่พระพุทธองค์ทรงตรัสปรารภในเรื่องนี้ทรงเห็นถึงความไม่แน่นอนของชีวิตแม้จะมั่งมีหรือยิ่งใหญ่แค่ไหนก็ตาม หากไม่พึ่งตนเองเสียแล้วก็ไม่ประสบผลสำเร็จได้ จึงทรงยกประเด็นของพระเจ้าจักรพรรดิมาตรัสวินิจฉัย

2. องค์ประกอบของพระเจ้าจักรพรรดิ ในอดีตพระเจ้าจักรพรรดิพระนามว่า ทัพเพนมิต ทรงเป็นพระมหากษัตริย์ผู้ยิ่งใหญ่โดยเฉพาะอย่างยิ่ง พระองค์ทรงคุณลักษณะหรือเครื่องหมายของความเป็นจักรพรรดิที่สำคัญ 4 ประการ คือ

1) ทรงธรรม (เป็นผู้มีคุณธรรม)	2) ครองราชย์โดยธรรม
3) มีมหาสมุทรทั้ง 4 เป็นขอบเขต	4) ราชอาณาจักรมั่นคง

โดยมีรัตนะ 7 ประการ คือเครื่องหมายซึ่งประกอบไปด้วย (1) จักรแก้ว แสนยานุภาพอันเป็นสัญลักษณ์ขององค์จักรพรรดิ (2) ช้างแก้ว เป็นพาหนะคู่บารมี (3) ม้าแก้ว เป็นพาหนะคู่บารมี (4) มณีแก้ว คือทรัพย์สินที่เป็นต้นทุนของจักรพรรดิที่มีขึ้นเกิดขึ้นด้วยพระบารมีที่ทรงประพฤติปฏิบัติด้วยพระองค์ (5) นางแก้ว หมายถึงมเหสีผู้พร้อมไปด้วยความงามตรงทางกาย วาจา ใจ และสามารถพูดโน้มน้าวจิตใจผู้คนได้ เป็นเหมือนน้ำเย็นที่คอยดับความกระหายและฉลาดในการเจรจาความ (6) คหบดีแก้ว หมายถึง คหบดี พ่อค้า นายทุน ที่สร้างความเจริญทางด้านเศรษฐกิจและเสียภาษีให้กับรัฐเป็นผู้มั่งคั่งและสมบูรณ์แบบ (7) ปริณายกแก้ว เสนาอำมาตย์ที่มีความรู้ความสามารถสูง เป็นทหารคู่มือคู่ราชบัลลังก์ได้ (ทวิ ผลสมภพ.2534: 72-75)

3. รูปแบบการสืบทอดอำนาจทางการเมือง การปกครองในจักรวรรดิสุทธรมีความชัดเจนมาก ในเรื่องของรูปแบบการปกครองอย่างสมบูรณ์ตามวิสุทธิราชย์ พระมหากษัตริย์เมื่อถึงเวลาต้องสละราชสมบัติ ในพระสูตรนี้ระบุว่าเมื่อจักรแก้วเคลื่อนไปนั้นก็เป็สัญลักษณ์ที่พระเจ้าจักรพรรดิจะต้องหมดวาระการดำรงตำแหน่ง หรือหมดอายุขัย โดยเรียกพระราชโอรสองค์ใหญ่แล้วตรัสมอบให้เป็นแบบธรรมราชา

เนื้อหาพระสูตรตรงนี้ได้กล่าวไว้ว่า ถึงวันธัมมัสวณะ (วันพระ) ทั้งพระเจ้าแผ่นดินและประชาชนต่างก็ถือศีลอุโบสถเข้าวัดฟังธรรม ในแผ่นดินของพระราชอาผู้ทรงธรรมนี้ไม่มีการฆ่าไม่มีการสู้รบ ไม่มีการแก่งแย่ง ทุกคนเป็นเหมือนพี่น้อง ทุกคนรู้หน้าที่ของตน แม้แต่พระเจ้าแผ่นดินที่ครองราชย์อยู่ เมื่อเห็นว่าครองราชย์สมบัติมาพอสมควร ก็จะเสด็จลงจากบัลลังก์ ออกผนวชแสวงหาความหลุดพ้นในที่สุดซึ่งเป็นรูปแบบเฉพาะของระบบการปกครองแบบจักรพรรดิ

4. พระราชสมบัติที่ไม่สามารถถ่ายโอนให้กันได้ แม้การปกครองจะเป็นแบบสมบูรณ์ตามวิสุทธิราชย์ อำนาจโอนจากพ่อสู่ลูก แต่กระนั้นรัตนะทั้ง 7 ประการมิได้โอนมาด้วย เพราะถือว่าเป็นสิ่งเฉพาะของพระจักรพรรดิแต่ละองค์ การให้บังเกิดคงอยู่ต่อไปต้องสร้างเอง โดย

การประพฤติปฏิบัติตามคำแนะนำของกษัตริย์พระองค์ก่อนว่า เมื่อได้เป็นจักรพรรดิแล้ว ความเป็นจักรพรรดิ จะคงอยู่ได้ก็ด้วยการที่พระมหากษัตริย์ได้กระทำการดังต่อไปนี้ คือ

1) ให้อาศัยธรรม สักการธรรม เคารพธรรม นับถือธรรม บูชาธรรม นอบน้อมธรรม มีธรรมเป็นธงชัย มีธรรมเป็นยอด มีธรรมเป็นใหญ่

2) ให้จัดการรักษาป้องกันและคุ้มครองชนภายใน (หมายถึงพระมหากษัตริย์ พระราชโอรส พระราชธิดา), กำลังพล, กษัตริย์ ที่ตามเสด็จ (รับใช้), พราหมณ์ และคหบดี, ขวานิคมและชนบท, สมณพราหมณ์, สัตว์จำพวกเนื้อและนกโดยธรรม

3) ห้ามไม่ให้ทำผิดแบบแผน (จารีตประเพณี)

4) สงเคราะห์ผู้คนที่ขาดทุนทรัพย์

5) ให้เข้าหาสมณพราหมณ์ผู้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ

คำสอนในจักรกวัตตสูตรนี้ แสดงให้เห็นว่าพระพุทธองค์ทรงเห็นว่า ลำพังการรักษาความสงบของสังคมอันเป็นหน้าที่ของมหาชนสมมติ ซึ่งปรากฏในอัครคัมภีร์สูตรนั้นไม่เพียงพอเพราะในที่สุดจะรักษาความสงบนั้นไว้ไม่ได้ ต้องทำหน้าที่ทำนุบำรุงประชาชนมิได้อดอยากเรื่องการเมืองการเลี้ยงชีพหรือเศรษฐกิจเป็นเรื่องหลักที่ผู้ปกครองจะต้องจัดการให้ดี

ในความเป็นจริงแล้ว ในเรื่องของความเสื่อมแห่งรัฐในทำนองนี้นั้น โสกราตีส ได้ให้ทัศนะเกี่ยวกับรัฐหรือสังคมการเมืองที่ดีที่ไม่ยุติธรรมถึง 4 รูปแบบ ซึ่งเป็นการค่อยๆ เสื่อมลงเรื่อยๆ (gradual degeneration) ของรัฐที่ยุติธรรมและคนที่ยุติธรรม และซุมพร สังขปริชา ได้อธิบายเพิ่มเติมว่า นครรัฐหรืออาณาจักรที่ยุติธรรมจะเสื่อมลงสืบเนื่องมาจากความเสื่อมโทรมตกต่ำ (decay) เป็นชะตากรรมหรือวิฏสงสารของสรรพสิ่งอันเป็นอมตะเป็นนิรันดร์ทั้งหลายทั้งปวง แต่เหตุผลเฉพาะของความเสื่อมโทรมเช่นนั้น ก็มีอาจอธิบายให้ทราบแน่ชัดได้เพียงแต่จะสามารถแสดงให้เห็นเป็นความเชื่อถือในรูปของจำนวนเชิงเรขาคณิต (ซุมพร สังขปริชา.2531:60)

สรุปได้ว่าพระสูตรนี้ เป็นพระสูตรที่ว่าด้วยอุดมคติรัฐ ตามแนวพุทธซึ่งผู้นำรัฐไหนปฏิบัติตามได้ดังนี้ ย่อมเป็นจักรพรรดิได้ คือ (1) เป็นผู้ทรงธรรม (2) มีรัตน 7 ประการ (3) รักษาจารีตประเพณีที่ดั่งาม (4) มีสังคหวัตถุ 4 ประการ (5) หมั่นตรวจตรา, ป้องกัน รักษาอาณาประชาราษฎร์ธรรมทั้ง 5 ข้อนี้ ผู้นำเมื่อปฏิบัติแล้วจึงจะถือว่าเป็นอุดมบุรุษ ส่วนระบอบการปกครองบ้านเมืองก็จะเป็นอุดมรัฐไปด้วย หากดูตามพระสูตรนี้แล้ว ผู้นำเป็นพระเจ้าจักรพรรดิ คือต้องเป็นผู้ปฏิบัติตามธรรมเท่านั้น แต่ถ้ระบอบการปกครองเป็นแบบจักรพรรดิ ก็ไม่แน่ว่าผู้นำจะต้องเป็นพระเจ้าจักรพรรดิหรือไม่อย่างไร

สรุป

รูปแบบการปกครองที่พระพุทธเจ้าทรงแบ่งประเภทการใช้อำนาจในการปกครองไว้ 3 ประเภท คือ (1) อัตตาริปไตย คือการถือตนเป็นใหญ่ การยึดถือความคิดของตนเองเป็นศูนย์กลาง และต้องการให้ทุกคนที่เกี่ยวข้องรอบข้างเชื่อถือและทำตามความคิดแห่งตน (2) โลกาธิปไตย คือการถือโลกเป็นใหญ่ ผู้ที่ยึดถือแนวคิดนี้จะเห็นด้วยและคล้อยตามกระแสแห่งโลกเป็นหลัก (3) ธรรมาธิปไตย คือการถือธรรมะ คือ ความดีงาม ถูกต้องเป็นใหญ่

อำนาจการปกครองแนวพุทธ สามารถพิจารณาใน 3 ด้าน คือ (1) อำนาจนิติบัญญัติ พระพุทธองค์ทรงบัญญัติพระวินัย เพื่อสังคมสงฆ์โดยเฉพาะและมีจุดมุ่งหมายเฉพาะ จะนำมาใช้เป็นกฎหมายของสังคมทั่วไปไม่ได้ ยิ่งสังคมที่สลับซับซ้อนและกว้างขวางอย่างในปัจจุบันยิ่งใช้ไม่ได้ หากจะนำมาใช้ก็จะต้องตีความหลักการและเจตนารมณ์ขึ้นใหม่เป็นการเฉพาะ (2) อำนาจบริหาร พระพุทธองค์ให้ยึดธรรมเป็นหลักในการบริหาร (3) อำนาจตุลาการ ในพระพุทธศาสนานั้นมีลักษณะเป็นการรักษาระเบียบและสังคมของสงฆ์มากกว่าที่จะเน้นที่ตัวบุคคล

อัคคัญสูตรเป็นสูตรที่ว่าด้วยการกำเนิดแห่งรัฐ ที่พระพุทธเจ้าทรงได้ชี้ให้เห็นถึงจุดเริ่มต้นและพัฒนาการ จากสัตว์ผู้ประเสริฐจากอาณาจักรพรหมสู่สามัญด้วยกระบวนการของการกระทำที่ลองผิดลองถูกด้วยอำนาจของกิเลส ในที่สุดก็พัฒนาเป็นบ้านเรือน ชุมชน เมือง จนมีรูปแบบการปกครองแบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ และพระสูตรนี้เองเป็นการล้มล้างความเชื่อในระบอบวรรณะของศาสนาพราหมณ์ที่มีมาก่อนพุทธกาล จักรกวัตติสูตร เป็นสูตรที่ว่าด้วยอุดมรัฐตามแนวพุทธซึ่งผู้นำรัฐไหนปฏิบัติตามได้ ย่อมเป็นจักรพรรดิได้ จึงจะถือว่าเป็นอุดมบุรุษ ผู้นำเป็นพระเจ้าจักรพรรดิ คือต้องเป็นผู้ปฏิบัติตามธรรมเท่านั้น

การปกครองเป็นแนวคิดที่นำไปสู่ทางปฏิบัติทุกขั้นตอนของการปฏิบัติต้องอาศัยความสามารถเฉพาะตัวของผู้บริหารเข้าช่วย ซึ่งถือว่าเป็นศิลปะของผู้บริหาร ซึ่งแต่ละคนย่อมมีศิลปะที่แตกต่างกัน ถ้าผู้ปกครองมีความสามารถเฉพาะตัวสูงรู้จักใช้ศิลปะในการปกครองทั้งในแง่ของการใช้อำนาจ การใช้หลักมนุษย การใช้ความร่วมมือและมีคุณธรรม ย่อมมีส่วนส่งเสริมสนับสนุนให้นักปกครองประสบความสำเร็จได้

เอกสารอ้างอิง

ชุมพร สังขปริษา. (2531) *ปรัชญาและทฤษฎีการเมืองว่าด้วยธรรมชาติมนุษย์*. กรุงเทพฯ:

สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ทวี ผลสมภพ. (2534), *ปัญหาปรัชญาในการเมืองของโลกตะวันออก*. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์

มหาวิทยาลัยรามคำแหง.

ปรีชา ช้างขวัญยืน.(2538) *ความคิดทางการเมืองในพระไตรปิฎก*. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

_____. (2540), *ทรรศนะทางการเมืองของพระพุทธศาสนา*. กรุงเทพฯ : บริษัทสามัคคี
สาส์น จำกัด,

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต).(2543), *พรจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์*. กรุงเทพฯ
: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย

มหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย. (2539), *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย*.
กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย.

วีชรา ไชยสาร.(2545), *การเมืองภาคประชาชน*. กรุงเทพฯ : หจก. วี.เจ. พรินติ้ง.

การพัฒนาหลักสูตรนิติบัณฑิตบนพื้นที่พหุวัฒนธรรมชายแดนใต้: กรณีศึกษา
วิทยาลัยสงฆ์ปัตตานี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
CURRICULUM DEVELOPMENT FOR THE BACHELOR OF LAWS IN A
MULTICULTURAL CONTEXT OF THAILAND'S SOUTHERN BORDER
PROVINCES: A CASE STUDY OF PATTANI BUDDHIST COLLEGE,
MAHACHULALONGKORNRAJAVIDYALAYA UNIVERSITY

¹พระครูสุวรรณสุตาลังการ, ²ชนันพร วงศ์ศาโรจน์, ³พงศวณัฐ คงทรัพย์,
⁴พระมหาสำราญ ฐานุตตโม (ประเสริฐซึ้ง) และ ⁵ปฏิพัทธ์ คงทรัพย์
¹Phrakhrusuwansutalangkan, ²Chanaporn Wongsarot, ³Pongwanat Kongsab,
⁴PhramahaSamran Thanuttamo (Prasoetsueng) and ⁵Patiphat Kongsub

¹มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ประเทศไทย

¹Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand

¹Suwans.1968@gmail.com, ²Ewongplow@hotmail.com,

⁵Patiphat.k@pklawandservice.com

Received: June 18, 2025; **Revised:** November 22, 2025; **Accepted:** December 30, 2025

บทคัดย่อ

พื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ของประเทศไทยเป็นบริบทพิเศษที่มีความหลากหลายทาง
ศาสนา วัฒนธรรม ภาษา และประวัติศาสตร์ความขัดแย้ง การพัฒนากำลังคนด้านกฎหมายในพื้นที่
ดังกล่าวจึงไม่อาจอาศัยกรอบการศึกษานิติศาสตร์แบบทั่วไปได้ บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ
วิเคราะห์แนวคิดและเสนอแนวทางการพัฒนาหลักสูตรนิติบัณฑิตที่สอดคล้องกับบริบทพหุ

¹ อาจารย์, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ปัตตานี

² นักวิชาการอิสระ

³ บริษัท พีเค เฮอริเทจ จำกัด

⁴ นักวิชาการอิสระ

⁵ บริษัท พี เค ลอว์ แอนด์ เซอร์วิส จำกัด

วัฒนธรรมชายแดนใต้ โดยอาศัยกรอบแนวคิดการศึกษาพัฒนาวัฒนธรรม สันติศึกษา สิทธิมนุษยชน และเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (SDGs) ผลการวิเคราะห์ชี้ให้เห็นว่า หลักสูตรนิติบัณฑิตควรบูรณาการองค์ความรู้ด้านกฎหมายกับความเข้าใจเชิงวัฒนธรรม ศาสนา และชุมชน เพื่อผลิตบัณฑิตที่สามารถปฏิบัติงานด้านกฎหมายอย่างมีความชอบธรรม เป็นธรรม และเอื้อต่อการสร้างสันติภาพอย่างยั่งยืนในพื้นที่ชายแดนใต้

คำสำคัญ : หลักสูตรนิติบัณฑิต, พัฒนาวัฒนธรรม, จังหวัดชายแดนภาคใต้, สันติภาพ, SDGS

Abstract

Thailand's southern border provinces constitute a distinctive context characterized by religious, cultural, linguistic diversity and a history of protracted conflict. Consequently, the development of legal professionals in this region cannot rely solely on conventional legal education frameworks. This article aims to analyze key concepts and propose guidelines for developing a Bachelor of Laws (LL.B.) curriculum that is responsive to the multicultural context of the southern border provinces. The study draws upon the conceptual frameworks of multicultural education, peace studies, human rights, and the Sustainable Development Goals (SDGs). The analysis indicates that the LL.B. curriculum should integrate legal knowledge with cultural, religious, and community-based understanding in order to produce graduates capable of practicing law with legitimacy, justice, and sensitivity to local contexts. Such an approach can contribute to sustainable peacebuilding and social cohesion in Thailand's southern border region.

Keywords: Bachelor of Laws curriculum; multiculturalism; southern border provinces of Thailand; peace; SDGs

บทนำ

การพัฒนาหลักสูตรการศึกษาในพื้นที่พัฒนาวัฒนธรรมชายแดนใต้ของประเทศไทย ถือเป็นความท้าทายเชิงโครงสร้าง เนื่องจากพื้นที่ดังกล่าวมีความหลากหลายทางชาติพันธุ์ ศาสนา ภาษา และประวัติศาสตร์ทางสังคมการเมืองที่ซับซ้อน ซึ่งส่งผลโดยตรงต่อกระบวนการออกแบบ และการดำเนินหลักสูตรให้เกิดประสิทธิภาพและความชอบธรรมในเชิงสังคม การจัดการศึกษาในระดับอุดมศึกษาจึงเป็นกระบวนการสำคัญในการสร้างอัตลักษณ์ของผู้เรียนให้มีคุณลักษณะอันพึง

ประสงค์สอดคล้องกับความต้องการของสถานประกอบการ และสามารถดำเนินชีวิตอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมได้อย่างมีความสุข (ฉัตรทิพย์ สุวรรณชินและพนมพร จันทร์ปัญญา, 2558) ในการนี้จึงจำเป็นต้องคำนึงถึงความอ่อนไหวทางวัฒนธรรม ความแตกต่างทางอัตลักษณ์ และความรู้สึกเป็นธรรมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในพื้นที่ (ฤทัยทิพย์ จันทร์สระแก้ว, 2560) เนื่องจากจังหวัดชายแดนภาคใต้ ได้แก่ ปัตตานี ยะลา นราธิวาส และ บางพื้นที่ของสงขลา เป็นพื้นที่ที่มีลักษณะพหุวัฒนธรรมอย่างเด่นชัด โดยเฉพาะการอยู่ร่วมกันของสังคมพุทธ-มุสลิม ภายใต้บริบทประวัติศาสตร์ ความเชื่อ และระบบคุณค่าที่แตกต่างกัน การบังคับใช้กฎหมายและการจัดกระบวนการยุติธรรมในพื้นที่ดังกล่าวจึงมีความละเอียดอ่อนและซับซ้อนมากกว่าพื้นที่ทั่วไป โดยเฉพาะการอยู่ร่วมกันของชุมชนชาวพุทธและมุสลิมภายใต้บริบทประวัติศาสตร์และความขัดแย้งทางการเมืองที่ยืดเยื้อ ความแตกต่างดังกล่าวส่งผลโดยตรงต่อทัศนคติของประชาชนต่อรัฐ ซึ่งสิ่งเหล่านี้ทำให้กระบวนการยุติธรรมไทยนั้นไม่เคยตั้งคำถามหรือหาคำตอบถึงผลกระทบที่เกิดจากการใช้อำนาจตามระบบกฎหมายที่มีต่อปัญหาความเหลื่อมล้ำในสังคม (ไพสิฐ พานิชย์กุล, 2564)

ที่ผ่านมา ปัญหาความไม่เข้าใจทางวัฒนธรรมและศาสนาในกระบวนการยุติธรรมถูกมองว่าเป็นหนึ่งในปัจจัยที่ซ้ำเติมความไม่ไว้วางใจระหว่างรัฐกับประชาชน การพัฒนาหลักสูตรนิติบัณฑิตที่ตอบสนองต่อบริบทพหุวัฒนธรรมจึงเป็นกลไกสำคัญในการสร้างบุคลากรทางกฎหมายที่มีทั้งความรู้ทางวิชาการและความเข้าใจเชิงพื้นที่ แนวทางดังกล่าวสอดคล้องกับแนวคิดการศึกษาพหุวัฒนธรรมที่มุ่งส่งเสริมความเคารพในความแตกต่างและการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ (รังสรรค์ วัฒนาชัยวิช และคณะ, 2568) โดยที่หลักสูตรนิติบัณฑิตที่กำลังพัฒนาขึ้นนี้มีเป้าหมายในการผลิตบัณฑิตที่มีความรู้ ความสามารถ และทักษะด้านกฎหมาย ควบคู่กับความเข้าใจเชิงลึกต่อบริบทสังคม วัฒนธรรม และศาสนาในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ หลักสูตรได้รับการออกแบบให้ครอบคลุมทั้งมิติทฤษฎีและการฝึกปฏิบัติ โดยตั้งอยู่บนหลักการของความเสมอภาค ความเป็นธรรม และสิทธิมนุษยชน ซึ่งเป็นฐานสำคัญของสังคมประชาธิปไตยและสันติภาพอย่างยั่งยืน

นอกจากนี้ หลักสูตรยังมุ่งสร้างความตระหนักรู้เกี่ยวกับความแตกต่างทางวัฒนธรรมและการอยู่ร่วมกันอย่างสันติในสังคมที่มีความหลากหลาย เพื่อเสริมสร้างสมรรถนะด้านจริยธรรมและความรับผิดชอบต่อสังคมของผู้เรียน (พระครูสมุห์หัตถพร ปิยธมโม (คำเพชรดี), 2567) ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดการศึกษาสำหรับสันติภาพ ที่เน้นการพัฒนาทั้งความรู้ ทัศนคติ และทักษะในการจัดการความขัดแย้งอย่างไม่ใช่ความรุนแรง (บุษบง ชัยเจริญวัฒน์ และ เหมือนขวัญ เรณูมาศ, 2560) โดยจุดเด่นสำคัญของหลักสูตรนิติบัณฑิตของวิทยาลัยสงฆ์ปัตตานี คือการผสมผสานองค์ความรู้ทางพระพุทธศาสนาเข้ากับศาสตร์ทางกฎหมายอย่างเป็นระบบ เพื่อให้ผู้เรียนสามารถนำหลักธรรม เช่น เมตตา กรุณา ความยุติธรรม และสันติวิธี ไปประยุกต์ใช้ในการแก้ไขปัญหาความ

ขัดแย้งและปัญหาสังคมในพื้นที่ชายแดนใต้ได้อย่างเหมาะสมและสอดคล้องกับบริบทท้องถิ่น กระบวนการจัดการเรียนการสอนยังเน้นการมีส่วนร่วมของชุมชน โดยเปิดโอกาสให้นักศึกษาได้ลงพื้นที่ ศึกษาสภาพปัญหาจริง และเรียนรู้ผ่านประสบการณ์ตรง ซึ่งช่วยพัฒนาทักษะการคิดวิเคราะห์ การสื่อสารข้ามวัฒนธรรม และการแก้ไขปัญหาเชิงสันติ แนวทางดังกล่าวสอดคล้องกับการเรียนรู้เชิงประสบการณ์และการเรียนรู้ฐานชุมชน (ลลิตา อ่ำบัว, 2568)

อีกทั้ง การพัฒนาหลักสูตรนิติบัณฑิตในพื้นที่ชายแดนใต้จึงไม่อาจอาศัยกรอบการศึกษานิติศาสตร์แบบส่วนกลางเพียงอย่างเดียว แต่จำเป็นต้องคำนึงถึงความหลากหลายทางวัฒนธรรม ศาสนา และวิถีชีวิตของประชาชนในพื้นที่ เพื่อสร้างนักกฎหมายที่สามารถทำงานได้อย่างมีความชอบธรรม เป็นธรรม และเป็นที่ยอมรับของสังคม ดังนั้น ทางวิทยาลัยสงฆ์ปัตตานิจึงให้ความสำคัญกับการพัฒนาศักยภาพคณาจารย์และบุคลากรทางการศึกษา เพื่อให้สามารถถ่ายทอดองค์ความรู้และประสบการณ์ที่สอดคล้องกับความต้องการของพื้นที่ชายแดนใต้ได้อย่างมีคุณภาพ และทันต่อการเปลี่ยนแปลง การจัดอบรมและสัมมนาเชิงปฏิบัติการอย่างต่อเนื่องช่วยเสริมสร้างความรู้ด้านการจัดการเรียนรู้เชิงพหุวัฒนธรรม การสอนเพื่อสันติภาพ และการบูรณาการศาสตร์ข้ามสาขา สรุปได้ว่า การพัฒนาหลักสูตรนิติบัณฑิตในพื้นที่พหุวัฒนธรรมชายแดนใต้ของวิทยาลัยสงฆ์ปัตตานีถือเป็นตัวอย่างที่สะท้อนการออกแบบการศึกษาที่สอดคล้องกับบริบททางสังคม วัฒนธรรม และความเปราะบางเชิงโครงสร้างของพื้นที่ การบูรณาการองค์ความรู้ทางกฎหมาย ศาสนา และการมีส่วนร่วมของชุมชนไม่เพียงช่วยยกระดับคุณภาพบัณฑิต หากยังเอื้อต่อการสร้างสันติภาพ ความยุติธรรม และการพัฒนาสังคมอย่างยั่งยืนในระยะยาว

แนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

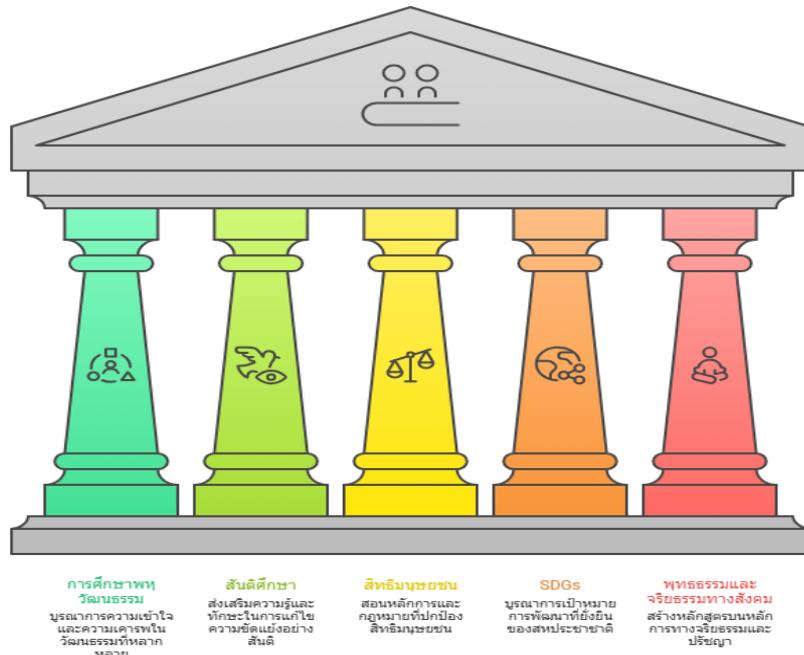
การพัฒนาหลักสูตรนิติบัณฑิตในพื้นที่พหุวัฒนธรรมชายแดนใต้ของประเทศไทย จำเป็นต้องอาศัยกรอบแนวคิดเชิงทฤษฎีแบบบูรณาการ ที่สามารถอธิบายความสัมพันธ์ระหว่างการศึกษากฎหมาย วัฒนธรรม ศาสนา และสันติภาพได้อย่างรอบด้าน โดยใช้กรอบแนวคิดการพัฒนาหลักสูตรนิติบัณฑิต ดังนี้

→ บูรณาการ การศึกษาพหุวัฒนธรรม + สันติศึกษา + สิทธิมนุษยชน + SDGs

→ อยู่บนฐาน พุทธธรรมและจริยธรรมทางสังคม

→ นำไปสู่ การผลิตบัณฑิตกฎหมายที่มีสมรรถนะทางวิชาชีพ ความเข้าใจข้ามวัฒนธรรม และบทบาทในการสร้างสันติภาพอย่างยั่งยืน เป็นต้น ดังภาพที่ 1

การพัฒนาหลักสูตรนิติบัณฑิต

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดการพัฒนาหลักสูตรนิติบัณฑิต

1. แนวคิดการศึกษาทวิวัฒนธรรมตามกรอบของ Banks (2015) มุ่งเน้นการออกแบบการเรียนรู้ที่เคารพความแตกต่างทางชาติพันธุ์ ศาสนา ภาษา และวัฒนธรรม โดยถือว่าความหลากหลายมีใช้อุปสรรค แต่เป็นทรัพยากรทางการเรียนรู้ที่สำคัญ แนวคิดนี้ช่วยอธิบายว่าหลักสูตรการศึกษาในพื้นที่ชายแดนใต้ไม่อาจใช้รูปแบบเดียวกับบริบทสังคมเดี่ยว ได้ หากแต่ต้องปรับเนื้อหาวิธีสอน และการประเมินผลให้สอดคล้องกับอัตลักษณ์และประสบการณ์ของผู้เรียนในพื้นที่ (UNESCO, 2017) ในบริบทของหลักสูตรนิติบัณฑิต แนวคิดการศึกษาทวิวัฒนธรรมสนับสนุนการบูรณาการความรู้กฎหมายกับความเข้าใจทางศาสนาและวัฒนธรรม เพื่อสร้างนักกฎหมายที่มีสมรรถนะด้านการสื่อสารข้ามวัฒนธรรม และสามารถปฏิบัติงานอย่างมีความชอบธรรมในสังคมที่หลากหลาย

2. แนวคิดสันติศึกษาตามแนวคิดของ Galtung (1996) และ Lederach (2005) มองว่าสันติภาพมิได้หมายถึงเพียงการไม่มีความรุนแรง แต่รวมถึงการจัดความรุนแรงเชิงโครงสร้าง ความอยุติธรรม และความเหลื่อมล้ำในสังคม กรอบแนวคิดนี้มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ ซึ่งมีประวัติศาสตร์ความขัดแย้งยืดเยื้อ การนำสันติศึกษามาเป็นฐานในการพัฒนาหลักสูตรนิติบัณฑิต ช่วยให้การศึกษากฎหมายมิได้มุ่งเพียงการบังคับใช้กฎหมายเชิงอำนาจ แต่เน้น

บทบาทของกฎหมายในฐานะเครื่องมือสร้างความเป็นธรรม การไกล่เกลี่ย และการจัดการความขัดแย้งอย่างสันติ โดยเฉพาะในระดับชุมชน

3. แนวคิดสิทธิมนุษยชนและความยุติธรรมทางสังคม อาศัยฐานคิดของ Rawls (1999) และ Sen (2009) ที่ให้ความสำคัญกับศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ความเสมอภาค และโอกาสที่เป็นธรรม แนวคิดนี้เป็นรากฐานสำคัญของการศึกษานิติศาสตร์ในสังคมประชาธิปไตย โดยเฉพาะในบริบทพหุวัฒนธรรมที่กลุ่มคนมีอำนาจและสถานะไม่เท่าเทียมกัน สำหรับพื้นที่ชายแดนใต้ แนวคิดดังกล่าวช่วยให้หลักสูตรนิติบัณฑิตมุ่งสร้างนักกฎหมายที่ตระหนักถึงสิทธิของชนกลุ่มน้อย เสรีภาพทางศาสนา และความยุติธรรมเชิงกระบวนการ ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญในการลดความรู้สึก และเสริมสร้างความไว้วางใจต่อรัฐและระบบกฎหมาย

4. เป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนของสหประชาชาติ (United Nations, 2015) โดยเฉพาะ SDG 4 (การศึกษาที่มีคุณภาพ), SDG 10 (ลดความเหลื่อมล้ำ) และ SDG 16 (สันติภาพ ความยุติธรรม และสถาบันที่เข้มแข็ง) เป็นกรอบเชิงนโยบายระดับสากลที่เชื่อมโยงการศึกษากับการพัฒนาสังคมอย่างยั่งยืน การพัฒนาหลักสูตรนิติบัณฑิตในพื้นที่ชายแดนใต้ภายใต้กรอบ SDGs ช่วยยกระดับหลักสูตรจากการผลิตกำลังคนเชิงวิชาชีพ ไปสู่การสร้างพลเมืองที่มีความรับผิดชอบต่อสังคม สามารถใช้กฎหมายเป็นเครื่องมือในการพัฒนาชุมชน ลดความเหลื่อมล้ำ และเสริมสร้างสันติภาพในระยะยาว

5. การบูรณาการพุทธธรรมตามแนวคิดของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) ทำหน้าที่เป็นฐานคุณค่าเชิงจริยธรรมของกรอบแนวคิดทั้งหมด โดยเน้นหลักเมตตา กรุณา อุเบกขา ความยุติธรรม และสันติวิธี พุทธธรรมช่วยเชื่อมโยงการเรียนรู้ด้านกฎหมายกับการพัฒนาจิตสำนึก ความรับผิดชอบต่อสังคม และการแก้ไขปัญหาอย่างไม่ใช่ความรุนแรง (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2559) แนวคิดดังกล่าวมีความสอดคล้องอย่างยิ่งกับบริบทของวิทยาลัยสงฆ์ปัตตานี และพื้นที่พหุวัฒนธรรมชายแดนใต้ ซึ่งต้องการนักกฎหมายที่มีได้มีเพียงความรู้เชิงเทคนิคทางกฎหมาย หากแต่มีจิตสำนึกด้านคุณธรรม ความเข้าใจผู้อื่น และความสามารถในการอยู่ร่วมกันอย่างสันติในสังคมที่หลากหลาย

บริบทพื้นที่พหุวัฒนธรรมชายแดนใต้กับการศึกษานิติศาสตร์

พื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ของประเทศไทย ได้แก่ จังหวัดปัตตานี ยะลา นราธิวาส และบางอำเภอของจังหวัดสงขลา เป็นพื้นที่ที่มีลักษณะพิเศษทางสังคมและวัฒนธรรม โดยมีความหลากหลายด้านชาติพันธุ์ ศาสนา ภาษา และวิถีชีวิต ประชากรส่วนใหญ่นับถือศาสนาอิสลาม ขณะที่มีการผสมผสานวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์อื่นอาศัยอยู่ร่วมกันในสังคมเดียวกัน ความหลากหลาย

ดังกล่าวหล่อหลอมให้พื้นที่ชายแดนใต้มีอัตลักษณ์เฉพาะที่แตกต่างจากบริบทสังคมไทยโดยรวม และส่งผลโดยตรงต่อโครงสร้างความสัมพันธ์ทางสังคมและการรับรู้ต่อรัฐและกฎหมาย (McCargo, 2008; Connell, 2007; UNESCO, 2017)

นอกจากนี้ พื้นที่ชายแดนใต้ยังมีประวัติศาสตร์ความขัดแย้งทางการเมืองและความไม่สงบที่ยืดเยื้อ ซึ่งส่งผลให้การบังคับใช้กฎหมายและกระบวนการยุติธรรมถูกมองผ่านเลนส์ของอำนาจ ความชอบธรรม และความไว้วางใจของประชาชนในพื้นที่ ระบบกฎหมายจึงมิได้เป็นเพียงกลไกเชิงเทคนิค หากแต่เป็นสถาบันทางสังคมที่เชื่อมโยงกับอัตลักษณ์ วัฒนธรรม และประสบการณ์ทางประวัติศาสตร์ของผู้คน (Galtung, 1996; Lederach, 2005; McCargo, 2008)

ในบริบทดังกล่าว การศึกษานิติศาสตร์ที่อิงเพียงกรอบกฎหมายเชิงนามธรรมและการท่องจำบทบัญญัติกฎหมาย ย่อมไม่เพียงพอต่อการเตรียมความพร้อมของนักกฎหมายในการปฏิบัติงานจริงในพื้นที่พหุวัฒนธรรมชายแดนใต้ การศึกษานิติศาสตร์จำเป็นต้องขยายกรอบจากการเรียนรู้ตัวบทกฎหมาย ไปสู่การทำความเข้าใจ “กฎหมายในฐานะปรากฏการณ์ทางสังคม” ที่สัมพันธ์กับศาสนา วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม และโครงสร้างอำนาจในท้องถิ่น (Cotterrell, 2006; Santos, 2002; Tamanaha, 2001)

การออกแบบหลักสูตรนิติศาสตร์ในพื้นที่ชายแดนใต้จึงต้องให้ความสำคัญกับการบูรณาการความรู้ข้ามศาสตร์ โดยเฉพาะองค์ความรู้ด้านพหุวัฒนธรรม สันติศึกษา สิทธิมนุษยชน และกฎหมายศาสนา เพื่อเสริมสร้างสมรรถนะของนักกฎหมายให้สามารถปฏิบัติงานได้อย่างมีความละเอียดอ่อนทางวัฒนธรรม และมีความชอบธรรมในสายตาของชุมชน (Banks, 2015; Rawls, 1999; Sen, 2009) นักกฎหมายในบริบทนี้มิได้ทำหน้าที่เพียงผู้บังคับใช้กฎหมาย แต่ยังเป็นผู้ไกล่เกลี่ย ผู้สร้างความเข้าใจ และผู้เชื่อมโยงระหว่างรัฐกับประชาชนในพื้นที่

ยิ่งไปกว่านั้น การศึกษานิติศาสตร์ในพื้นที่พหุวัฒนธรรมชายแดนใต้ควรเน้นกระบวนการเรียนรู้เชิงประสบการณ์และการมีส่วนร่วมของชุมชน เช่น การฝึกงานด้านกฎหมายในพื้นที่ การศึกษากฎหมายพิพาทจริง และการเรียนรู้ผ่านการบริการสังคม เพื่อให้นักศึกษาได้พัฒนาทักษะการคิดวิเคราะห์ การสื่อสารข้ามวัฒนธรรม และการแก้ไขข้อขัดแย้งอย่างสันติ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดสันติศึกษาและการพัฒนาที่ยั่งยืน (Kolb, 1984; Freire, 1970; United Nations, 2015)

โดยสรุป บริบทพื้นที่พหุวัฒนธรรมชายแดนใต้เป็นปัจจัยสำคัญที่กำหนดทิศทางและลักษณะของการศึกษานิติศาสตร์ การพัฒนาหลักสูตรนิติศาสตร์ที่สอดคล้องกับบริบทดังกล่าวจึงต้องมองกฎหมายในฐานะเครื่องมือทางสังคมและสันติภาพ มิใช่เพียงระบบบังคับบัญชาเชิงอำนาจ การศึกษานิติศาสตร์ที่ยึดโยงกับความหลากหลายทางวัฒนธรรม ความยุติธรรม และการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ จะมีบทบาทสำคัญในการสร้างนักกฎหมายที่สามารถมีส่วนร่วมในการพัฒนาสังคมและ

สันติภาพอย่างยั่งยืนในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ ดังนั้น หลักสูตรนิติบัณฑิตในพื้นที่พหุวัฒนธรรมจึงควรเน้นการเรียนรู้กฎหมายควบคู่กับความเข้าใจบริบทสังคม วัฒนธรรม และศาสนา เพื่อให้บัณฑิตสามารถปฏิบัติงานได้อย่างมีความชอบธรรม ในสายตาของประชาชน

ความสำคัญของการพัฒนาหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตในพื้นที่พหุวัฒนธรรม

การพัฒนาหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตในพื้นที่พหุวัฒนธรรมชายแดนใต้จึงมีความสำคัญอย่างยิ่ง หลักสูตรดังกล่าวจะต้องมุ่งเน้นการผลิตบัณฑิตที่มีความรู้ความสามารถทางกฎหมาย และมีความเข้าใจในบริบททางสังคมและวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน บัณฑิตที่จบจากหลักสูตรนี้จะต้องสามารถ ดังนี้

1. มีความรู้ความเข้าใจในกฎหมายไทยและกฎหมายอิสลาม เนื่องจากประชากรส่วนใหญ่ในพื้นที่ชายแดนใต้เป็นชาวไทยมุสลิม การมีความรู้ความเข้าใจในกฎหมายอิสลามจึงเป็นสิ่งจำเป็นเพื่อให้สามารถให้คำปรึกษาและแก้ไขปัญหาทางกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับกฎหมายอิสลามได้อย่างถูกต้อง

2. มีความเข้าใจในวัฒนธรรมและวิถีชีวิตของผู้คนในพื้นที่ การมีความเข้าใจในวัฒนธรรมและวิถีชีวิตของผู้คนในพื้นที่ จะช่วยให้บัณฑิตสามารถสื่อสารและทำงานร่วมกับผู้คนในพื้นที่ได้อย่างมีประสิทธิภาพ และสามารถนำความรู้ทางกฎหมายไปประยุกต์ใช้ในการแก้ไขปัญหาได้อย่างเหมาะสม

3. มีทักษะในการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งโดยสันติวิธี พื้นที่ชายแดนใต้เป็นพื้นที่ที่มีความขัดแย้งและความรุนแรง การมีทักษะในการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งโดยสันติวิธีจึงเป็นสิ่งจำเป็นเพื่อให้บัณฑิตสามารถเป็นตัวกลางในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท และส่งเสริมความเข้าใจและความสมานฉันท์ในสังคม

4. มีจิตสำนึกในการส่งเสริมความยุติธรรมและสิทธิมนุษยชน บัณฑิตที่จบจากหลักสูตรนี้จะต้องมีจิตสำนึกในการส่งเสริมความยุติธรรมและสิทธิมนุษยชน เพื่อให้สามารถเป็นปากเสียงให้กับผู้ที่ถูกละเมิดสิทธิ และส่งเสริมให้สังคมมีความเป็นธรรมและเสมอภาค

แนวทางการพัฒนาหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตบนพื้นที่พหุวัฒนธรรม

การพัฒนาหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตบนพื้นที่พหุวัฒนธรรมจำเป็นต้องอาศัยแนวคิดการออกแบบหลักสูตรที่ยืดหยุ่น เคารพความแตกต่าง และสามารถตอบสนองต่อความซับซ้อนของบริบททางสังคม วัฒนธรรม และศาสนา แนวทางดังกล่าวไม่เพียงมุ่งผลิตบัณฑิตที่มีความรู้ทาง

กฎหมายเชิงวิชาชีพ หากแต่ต้องสร้างนักกฎหมายที่มีจิตสำนึกทางสังคม ความเข้าใจข้ามวัฒนธรรม และบทบาทในการสร้างสันติภาพอย่างยั่งยืน แนวทางสำคัญสามารถสรุปได้ดังภาพที่ 2

โครงสร้างหลักสูตรนิติบัณฑิต

ภาพที่ 2 โครงสร้างหลักสูตรนิติบัณฑิต

1. การออกแบบหลักสูตรพื้นฐานบริบทพื้นที่

หลักสูตรนิติบัณฑิตควรถูกออกแบบโดยยึดบริบทพื้นที่ที่พัฒนาธรรมเป็นฐานสำคัญ โดยวิเคราะห์โครงสร้างประชากร ความหลากหลายทางศาสนา ประวัติศาสตร์ความขัดแย้ง และระบบคุณค่าของชุมชนในพื้นที่ เพื่อนำไปสู่การกำหนดผลลัพธ์การเรียนรู้ ที่สอดคล้องกับการปฏิบัติงานด้านกฎหมายในพื้นที่จริง แนวทางนี้ช่วยลดช่องว่างระหว่างการศึกษากฎหมายเชิงนามธรรมกับการใช้กฎหมายในชีวิตจริง และเสริมสร้างความชอบธรรมของบัณฑิตในสายตาชุมชน

2. การบูรณาการองค์ความรู้ข้ามศาสตร์

การศึกษานิติศาสตร์ในพื้นที่พัฒนาธรรมไม่อาจจำกัดอยู่เฉพาะศาสตร์กฎหมาย หากแต่ต้องบูรณาการองค์ความรู้จากสาขาพัฒนาธรรมศึกษา สันติศึกษา สิทธิมนุษยชน มานุษยวิทยา กฎหมาย และกฎหมายศาสนา การบูรณาการดังกล่าวช่วยให้นักศึกษาเข้าใจ “กฎหมายในฐานะปรากฏการณ์ทางสังคม” และสามารถวิเคราะห์ปัญหากฎหมายอย่างรอบด้าน ไม่ตกอยู่ภายใต้กรอบกฎหมายเชิงเทคนิคเพียงอย่างเดียว

3. การบูรณาการจริยธรรมและคุณค่าทางศาสนา

หลักสูตรควรให้ความสำคัญกับการพัฒนาจริยธรรมทางวิชาชีพควบคู่กับความรู้ทางกฎหมาย โดยเฉพาะในบริบทพัฒนาธรรมที่ศาสนามีบทบาทสำคัญต่อวิถีชีวิตของประชาชน การบูรณาการหลักคุณค่าทางศาสนา เช่น หลักพุทธธรรม หลักจริยธรรมอิสลาม หรือคุณค่าสากลด้านศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ จะช่วยหล่อหลอมให้นักกฎหมายมีความละเอียดอ่อนทางวัฒนธรรม มีเมตตาธรรม และยึดมั่นในความยุติธรรมเชิงคุณค่า

4. การจัดการเรียนรู้เชิงประสบการณ์และการมีส่วนร่วมของชุมชน

หลักสูตรนิติบัณฑิตควรเน้นการเรียนรู้เชิงประสบการณ์ เช่น การศึกษากฎหมายจริง การฝึกงานด้านกฎหมายในพื้นที่ การเรียนรู้ผ่านการบริการสังคม และการลงพื้นที่ชุมชน แนวทางดังกล่าวเปิดโอกาสให้นักศึกษาได้เรียนรู้ปัญหาความขัดแย้ง กฎหมายจารีต และกลไกการแก้ไข ปัญหาในระดับชุมชน ซึ่งช่วยพัฒนาทักษะการคิดวิเคราะห์ การสื่อสารข้ามวัฒนธรรม และการแก้ไขข้อพิพาทอย่างสันติ

5. การพัฒนาสมรรถนะด้านสันติภาพและการจัดการความขัดแย้ง

นักกฎหมายในพื้นที่พหุวัฒนธรรมควรมีสมรรถนะด้านการไกล่เกลี่ย การเจรจา และการจัดการความขัดแย้งโดยไม่ใช้ความรุนแรง หลักสูตรนิติบัณฑิตจึงควรบรรจุรายวิชาหรือกิจกรรมที่เน้นสันติศึกษา การยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ และการแก้ไขข้อพิพาททางเลือก (ADR) เพื่อเสริมบทบาทของกฎหมายในฐานะเครื่องมือสร้างสันติภาพ มากกว่าการใช้อำนาจบังคับเพียงอย่างเดียว

6. การพัฒนาคณาจารย์และระบบสนับสนุนทางวิชาการ

การพัฒนาหลักสูตรจะไม่สามารถบรรลุผลได้ หากขาดคณาจารย์ที่มีความเข้าใจบริบทพหุวัฒนธรรมและมีสมรรถนะในการจัดการเรียนรู้ข้ามศาสตร์ สถาบันจึงควรส่งเสริมการพัฒนา คณาจารย์อย่างต่อเนื่อง ผ่านการอบรม การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และการทำวิจัยร่วมกับชุมชน เพื่อยกระดับคุณภาพการจัดการเรียนการสอนให้สอดคล้องกับบริบทพื้นที่

7. การประเมินผลและการพัฒนาหลักสูตรอย่างต่อเนื่อง

หลักสูตรนิติบัณฑิตบนพื้นที่พหุวัฒนธรรมควรมีระบบประเมินผลที่เปิดโอกาสให้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย เช่น นักศึกษา ชุมชน ผู้ใช้บัณฑิต และหน่วยงานด้านยุติธรรมในพื้นที่ เข้ามามีส่วนร่วมในการสะท้อนผลลัพธ์ของหลักสูตร การประเมินแบบมีส่วนร่วมจะช่วยให้หลักสูตรสามารถปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงของบริบทสังคม และคงความสอดคล้องกับความต้องการของพื้นที่ในระยะยาว

สรุปได้ว่า การพัฒนาหลักสูตรนิติศาสตร์บัณฑิตบนพื้นที่พหุวัฒนธรรมชายแดนใต้เป็นการ ออกแบบหลักสูตรบนฐานบริบท + การบูรณาการข้ามศาสตร์ + จริยธรรมและศาสนา + การเรียนรู้จากชุมชน + สมรรถนะด้านสันติภาพ ซึ่งผลลัพธ์คือ นักกฎหมายที่มีความรู้ ความเข้าใจ และบทบาทเชิงสร้างสรรค์ต่อสังคมพหุวัฒนธรรม โดยปรับกระบวนการทัศน์การศึกษากฎหมายจากการ มุ่งเน้นตัวบทกฎหมาย ไปสู่การสร้างนักกฎหมายที่เข้าใจมนุษย์และสังคม หลักสูตรลักษณะนี้จะ ช่วยเสริมสร้างความชอบธรรมของกระบวนการยุติธรรมและลดความขัดแย้งเชิงโครงสร้างในระยะ ยาว

บทบาทของสถาบันคณะสงฆ์ในการสร้างนักกฎหมายเชิงคุณธรรมและการคลี่คลายความขัดแย้งในพื้นที่ชายแดนใต้

พื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ของประเทศไทยเป็นสังคมพหุวัฒนธรรมที่มีความหลากหลายทางศาสนา ภาษา และประวัติศาสตร์ความขัดแย้งยืดเยื้อ การพัฒนานักกฎหมายในบริบทดังกล่าวจึงมีอาจมุ่งเน้นเพียงความรู้เชิงเทคนิคทางกฎหมาย หากแต่ต้องให้ความสำคัญกับมิติทางจริยธรรม คุณธรรม และบทบาทของกฎหมายในการสร้างสันติภาพ สถาบันคณะสงฆ์ในฐานะสถาบันทางศาสนาและการศึกษาที่มีรากฐานทางจริยธรรม จึงมีบทบาทสำคัญในการหล่อหลอม “นักกฎหมายเชิงคุณธรรม” ที่สามารถทำหน้าที่คลี่คลายความขัดแย้งและเสริมสร้างความสมานฉันท์ในสังคมพหุวัฒนธรรมชายแดนใต้ ดังภาพที่ 3

การพัฒนาหลักสูตรนิติบัณฑิตบนพื้นที่พหุวัฒนธรรมชายแดนใต้

ภาพที่ 3 การพัฒนาหลักสูตรนิติบัณฑิตบนพื้นที่พหุวัฒนธรรมชายแดนใต้

1. สถาบันคณะสงฆ์ในฐานะแหล่งบ่มเพาะคุณธรรมและจริยธรรมทางกฎหมาย

สถาบันคณะสงฆ์มีบทบาทสำคัญในการถ่ายทอดหลักพุทธธรรม เช่น เมตตา กรุณา อุเบกขา ความยุติธรรม และสันติวิธี ซึ่งเป็นฐานคุณค่าทางจริยธรรมที่สอดคล้องกับอุดมการณ์ของกฎหมายในฐานะเครื่องมือสร้างความเป็นธรรมในสังคม การศึกษานิติศาสตร์ภายใต้สถาบันคณะสงฆ์จึงมิได้มุ่งเพียงการผลิตผู้เชี่ยวชาญด้านกฎหมาย หากแต่เน้นการพัฒนาจิตสำนึกทางคุณธรรม ความรับผิดชอบต่อสังคม และการใช้ดุลพินิจทางกฎหมายอย่างมีเมตตาธรรม การหล่อหลอมคุณธรรมดังกล่าวช่วยลดแนวโน้มการใช้กฎหมายในเชิงอำนาจนิยม และส่งเสริมการใช้กฎหมายในฐานะกลไกสร้างความสมานฉันท์และความไว้วางใจในสังคม โดยเฉพาะในพื้นที่ที่ประชาชนมีความอ่อนไหวต่อกระบวนการยุติธรรม

2. การบูรณาการพุทธธรรมกับนิติศาสตร์เพื่อการคลี่คลายความขัดแย้ง

สถาบันคณะสงฆ์สามารถบูรณาการองค์ความรู้ทางพุทธศาสนากับนิติศาสตร์ โดยเน้นหลัก อริยสัจ ความเข้าใจเหตุแห่งความขัดแย้ง และแนวทางการดับทุกข์อย่างสันติ แนวคิดดังกล่าว สอดคล้องกับทฤษฎีสันติศึกษาและการจัดการความขัดแย้ง ซึ่งมองว่าการแก้ไขความขัดแย้งอย่าง ยั่งยืนต้องเริ่มจากการเข้าใจรากเหง้าของปัญหา มิใช่เพียงการบังคับใช้กฎหมายเชิงลงโทษ นัก กฎหมายที่ผ่านกระบวนการเรียนรู้เช่นนี้จะมีสมรรถนะในการใช้กฎหมายควบคู่กับการเจรจา การ ไกล่เกลี่ย และการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ ซึ่งมีความเหมาะสมอย่างยิ่งต่อบริบทพื้นที่ชายแดนใต้ที่ ต้องการกระบวนการฟื้นฟูความสัมพันธ์มากกว่าการเผชิญหน้า

3. บทบาทเชิงสังคมของพระสงฆ์และสถาบันสงฆ์ในฐานะ “ตัวกลางแห่งความไว้วางใจ”

ในหลายชุมชนของพื้นที่ชายแดนใต้ พระสงฆ์และสถาบันคณะสงฆ์ยังคงได้รับความเคารพ และความไว้วางใจจากประชาชนในระดับหนึ่ง สถานะดังกล่าวทำให้สถาบันคณะสงฆ์สามารถทำ หน้าที่เป็น “ตัวกลางทางศีลธรรม” ระหว่างรัฐ ระบบกฎหมาย และชุมชนท้องถิ่น การผลิตนัก กฎหมายภายใต้สถาบันคณะสงฆ์จึงช่วยเสริมบทบาทของนักกฎหมายให้สามารถทำงานเชื่อมโยง ระหว่างหลักกฎหมายของรัฐกับคุณค่าทางศาสนาและวัฒนธรรมของชุมชน ลดช่องว่างด้านความ เข้าใจ และเพิ่มความชอบธรรมของกระบวนการยุติธรรมในสายตาประชาชน

4. การเสริมสร้างสมรรถนะด้านสันติภาพและการอยู่ร่วมกันในสังคมพหุวัฒนธรรม

สถาบันคณะสงฆ์สามารถส่งเสริมการจัดการเรียนรู้ที่เน้นสันติศึกษา การอยู่ร่วมกันใน สังคมพหุวัฒนธรรม และการเคารพความแตกต่างทางศาสนา ผ่านกิจกรรมการเรียนรู้เชิงปฏิบัติ การลงพื้นที่ชุมชน และการเสวนาข้ามศาสนา แนวทางดังกล่าวช่วยให้ นักกฎหมายมีความเข้าใจเชิง ลึกต่อบริบทพื้นที่ และสามารถปฏิบัติงานด้านกฎหมายโดยไม่ตอกย้ำความขัดแย้งทางอัตลักษณ์ นักกฎหมายเชิงคุณธรรมที่เติบโตจากสถาบันคณะสงฆ์จึงมิได้ทำหน้าที่เพียงผู้บังคับใช้กฎหมาย หากแต่เป็น “ผู้สร้างสันติภาพ” ที่สามารถใช้กฎหมายเป็นเครื่องมือในการคลี่คลายความขัดแย้ง และเสริมสร้างการอยู่ร่วมกันอย่างสันติในพื้นที่ชายแดนใต้

5. สถาบันคณะสงฆ์กับการสนับสนุนเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน

บทบาทของสถาบันคณะสงฆ์ในการสร้างนักกฎหมายเชิงคุณธรรมสอดคล้องโดยตรงกับ เป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน โดยเฉพาะ SDG 4 (การศึกษาที่มีคุณภาพ) และ SDG 16 (สันติภาพ ความยุติธรรม และสถาบันที่เข้มแข็ง) การศึกษานิติศาสตร์ที่ยึดคุณธรรมและสันติภาพเป็น แกนกลาง ช่วยเสริมสร้างทุนทางสังคม และความเข้มแข็งของสถาบันยุติธรรมในพื้นที่พหุวัฒนธรรม

สรุปได้ว่า การพัฒนาหลักสูตรนิติบัณฑิตในสถาบันคณะสงฆ์จึงมิได้มุ่งเพียงการผลิต กำลังคนทางกฎหมายเท่านั้น หากแต่เป็นการสร้างผู้นำทางจริยธรรมและสันติภาพ ที่มีบทบาทเชิง

สร้างสรรค์ต่อการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งและการพัฒนาพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ให้เกิดความยั่งยืน สอดคล้องกับเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน โดยเฉพาะเป้าหมายที่ 4 และเป้าหมายที่ 16 ซึ่งสถาบันคณะสงฆ์ ทำหน้าที่มากกว่าสถาบันการศึกษาแต่เป็น พื้นที่บ่มเพาะคุณธรรม จริยธรรม และสันติวิธี โดยสร้าง นักกฎหมายเชิงคุณธรรม เสริมบทบาทกฎหมายในการ คลี่คลายความขัดแย้งและสร้างสันติภาพ และ ตอบโจทย์บริบท พื้นที่พหุวัฒนธรรมชายแดนใต้

กรณีศึกษาวิทยาลัยสงฆ์ปัตตานี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

วิทยาลัยสงฆ์ปัตตานี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เป็นสถาบันการศึกษาที่ตั้งอยู่ในพื้นที่ชายแดนใต้ และมีบทบาทสำคัญในการพัฒนาชุมชน วิทยาลัยสงฆ์ปัตตานีได้เปิดสอนหลักสูตรต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา และหลักสูตรอื่น ๆ ที่เป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาชุมชน ในการพัฒนาหลักสูตรนิติศาสตร์บัณฑิต วิทยาลัยสงฆ์ปัตตานีสามารถนำประสบการณ์และความเชี่ยวชาญในการทำงานในพื้นที่พหุวัฒนธรรมมาประยุกต์ใช้ได้ โดยอาจพิจารณาแนวทางดังต่อไปนี้

1. การบูรณาการเนื้อหาเกี่ยวกับกฎหมายอิสลาม เพิ่มเนื้อหาเกี่ยวกับกฎหมายอิสลามในหลักสูตร เพื่อให้ นักศึกษามีความรู้ความเข้าใจในกฎหมายอิสลาม และสามารถให้คำปรึกษาและแก้ไขปัญหาทางกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับกฎหมายอิสลามได้อย่างถูกต้อง
2. การจัดกิจกรรมที่ส่งเสริมความเข้าใจในวัฒนธรรมและวิถีชีวิตของผู้คนในพื้นที่ จัดกิจกรรมต่าง ๆ เช่น การศึกษาดูงาน การสัมมนา การบรรยาย และการอภิปราย เพื่อให้ นักศึกษาได้เรียนรู้และเข้าใจในวัฒนธรรมและวิถีชีวิตของผู้คนในพื้นที่
3. การฝึกอบรมทักษะในการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งโดยสันติวิธี จัดฝึกอบรมทักษะในการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งโดยสันติวิธี เพื่อให้ นักศึกษามีทักษะในการเป็นตัวกลางในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท และส่งเสริมความเข้าใจและความสมานฉันท์ในสังคม
4. การส่งเสริมให้นักศึกษาทำกิจกรรมเพื่อสังคม ส่งเสริมให้นักศึกษาทำกิจกรรมเพื่อสังคม เช่น การให้คำปรึกษาทางกฎหมายแก่ผู้ยากไร้ การช่วยเหลือผู้ที่ถูกละเมิดสิทธิ และการส่งเสริมความยุติธรรมในสังคม

วิเคราะห์เชิงแนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาหลักสูตรนิติศาสตร์บัณฑิต

ผลการวิเคราะห์เชิงแนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาหลักสูตรนิติบัณฑิตบนพื้นที่พหุวัฒนธรรมชายแดนใต้ชี้ให้เห็นว่า การบูรณาการกรอบพุทธ-พหุวัฒนธรรม-กฎหมาย มีความสอดคล้องกับบริบทพื้นที่และอัตลักษณ์ของวิทยาลัยสงฆ์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยอย่างชัดเจน

โดยเฉพาะในมิติการสร้างนักกฎหมายที่มีได้มีเพียงความรู้เชิงเทคนิคทางกฎหมาย หากแต่มีคุณธรรม จริยธรรม และจิตสำนึกด้านสันติภาพ

ประเด็นสำคัญที่ควรอภิปราย คือ บทบาทของสถาบันคณะสงฆ์ในฐานะผู้ผลิตนักกฎหมายเชิงคุณธรรม ซึ่งแตกต่างจากสถาบันนิติศาสตร์ทั่วไป กล่าวคือ การจัดการเรียนการสอนภายใต้หลักสูตรศึกษาช่วยเสริมสร้างฐานคุณค่าภายในของผู้เรียน ทำให้การใช้กฎหมายมิได้เป็นเพียงการบังคับใช้ตัวบท แต่เป็นการแสวงหาความยุติธรรมที่คำนึงถึงศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์และความหลากหลายทางวัฒนธรรม ผลดังกล่าวสอดคล้องกับแนวคิดสันติศึกษา ที่มองว่าความยุติธรรมและสันติภาพเป็นกระบวนการที่ต้องพัฒนาไปพร้อมกัน

ในบริบทจังหวัดชายแดนภาคใต้ การมีนักกฎหมายที่เข้าใจทั้งหลักกฎหมาย หลักพุทธธรรม และบริบทวัฒนธรรม ย่อมช่วยลดช่องว่างความไม่ไว้วางใจระหว่างรัฐกับประชาชน และเพิ่มความชอบธรรมของกระบวนการยุติธรรม โดยเฉพาะในกรณีข้อพิพาทที่เกี่ยวข้องกับศาสนา วัฒนธรรม และอัตลักษณ์ท้องถิ่น นักกฎหมายที่ผ่านการหล่อหลอมจากสถาบันคณะสงฆ์สามารถทำหน้าที่เป็นผู้ประสานความเข้าใจและผู้ส่งเสริมการแก้ไขปัญหาด้วยสันติวิธีได้อย่างมีประสิทธิภาพ

เมื่อพิจารณาในกรอบเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน พบว่าหลักสูตรนิติบัณฑิตภายใต้กรอบพุทธ-พหุวัฒนธรรม-กฎหมาย มีศักยภาพในการสนับสนุน SDGs เป้าหมายที่ 4 (การศึกษาที่มีคุณภาพ) ผ่านการพัฒนาการศึกษาเชิงคุณค่า และเป้าหมายที่ 16 (สันติภาพ ความยุติธรรม และสถาบันที่เข้มแข็ง) ผ่านการผลิตบัณฑิตที่สามารถเสริมสร้างระบบยุติธรรมที่เป็นธรรมและครอบคลุม

สรุป

หลักสูตรนิติบัณฑิตบนพื้นที่พหุวัฒนธรรมชายแดนใต้ควรได้รับการออกแบบบนฐานของความเข้าใจบริบทพื้นที่ การเคารพความหลากหลาย และการส่งเสริมสันติภาพ การบูรณาการแนวคิดพหุวัฒนธรรม สันติศึกษา และ SDGs จะช่วยผลิตบัณฑิตที่มีศักยภาพในการขับเคลื่อนกระบวนการยุติธรรมและการพัฒนาพื้นที่ชายแดนใต้ ดังนั้น การพัฒนาหลักสูตรนิติบัณฑิตบนพื้นที่พหุวัฒนธรรมชายแดนใต้ไม่ใช่เพียงการปรับโครงสร้างรายวิชา แต่เป็นการปรับกระบวนการศึกษาจากกฎหมาย จากการมุ่งเน้นตัวบทกฎหมายเพียงอย่างเดียว ไปสู่การสร้างนักกฎหมายที่เข้าใจมนุษย์ สังคม และความหลากหลาย หลักสูตรลักษณะนี้จะช่วยลดช่องว่างระหว่างรัฐกับประชาชน และเสริมสร้างความไว้วางใจในกระบวนการยุติธรรมอย่างยั่งยืน

เอกสารอ้างอิง

- ฉัตรทิพย์ สุวรรณชินและพนมพร จันทรปัญญา. (2558). การสร้างอัตลักษณ์ของผู้เรียนในระดับอุดมศึกษา. *วารสารปัญญาภิวัฒน์*, 7(2), พฤษภาคม – สิงหาคม.
- บุษบง ชัยเจริญวัฒน์ และ เหมือนขวัญ เรณูมาศ. (2560). สันติวิธี : การจัดการความขัดแย้งตามแนวทางสันติวิธี. *วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร*, 5(2), พฤษภาคม – สิงหาคม.
- พระครูสมุห์หัตถพร ปิยะมโ (คำเพชรดี). (2567). การจัดการศึกษาตามแนวคิดพุทธวัฒนธรรมศึกษาจังหวัดหนองคาย. *วารสารศึกษิตาลัย*, 5(3), กันยายน – ธันวาคม.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต). (2559). *นิติธรรมกับสันติภาพของสังคม*. กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- ไพสิฐ พาณิชย์กุล. (2564). *โครงการวิจัย “การลดความเหลื่อมล้ำ ผ่านกระบวนการยุติธรรม”* สนับสนุนโดย : สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (สกสว.)
- รังสรรค์ วัฒนาชัยวัฒน์ และคณะ. (2568). แนวทางการพัฒนาหลักสูตรสันติศึกษาบนพื้นที่พุทธวัฒนธรรมสามจังหวัดชายแดนภาคใต้. *วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร*, 13(6), พฤศจิกายน-ธันวาคม.
- ฤทัยทิพย์ จันทร์สระแก้ว. (2560). พระราชดำริกับนโยบายการเสริมสร้างสันติสุขในจังหวัดชายแดนใต้. *วารสารการเมืองการบริหาร และกฎหมาย*, 9(ฉบับพิเศษ), กันยายน-ตุลาคม.
- ลลิตา อ่ำบัว. (2568). *การจัดการศึกษา โดยใช้ชุมชนเป็นฐาน (Community Based Learning CBL)*. บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของนิตยสาร สสวท, 52(249), กรกฎาคม – สิงหาคม 2567.
- Banks, J. A. (2015). *Cultural diversity and education: Foundations, curriculum, and teaching* (6th ed.). New York: Routledge.
- Connell, R. (2007). *Southern theory: The global dynamics of knowledge in social science*. Cambridge: Polity Press.
- _____. (2006). *Law, culture and society: Legal ideas in the mirror of social theory*. Aldershot: Ashgate.
- Freire, P. (1970). *Pedagogy of the oppressed*. New York: Continuum.
- Galtung, J. (1996). *Peace by peaceful means: Peace and conflict, development and civilization*. Oslo: PRIO.
- Kolb, D. A. (1984). *Experiential learning: Experience as the source of learning and development*. New Jersey: Prentice Hall.

- Lederach, J. P. (2005). *The moral imagination: The art and soul of building peace*. New York: Oxford University Press.
- McCargo, D. (2008). *Tearing apart the land: Islam and legitimacy in Southern Thailand*. Ithaca: Cornell University Press.
- Rawls, J. (1999). *A theory of justice (Rev. ed.)*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Santos, B. de S. (2002). *Toward a new legal common sense*. London: Butterworths.
- Sen, A. (2009). *The idea of justice*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Tamanaha, B. Z. (2001). *A general jurisprudence of law and society*. Oxford: Oxford University Press.
- UNESCO. (2017). *Education for sustainable development goals: Learning objectives*. Paris: UNESCO.
- United Nations. (2015). *Transforming our world: The 2030 agenda for sustainable development*. New York: United Nations.

หลักนิติรัฐ คุณค่าทางจริยธรรมและหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา:
กรอบแนวคิดเชิงบูรณาการของสถาบันสงฆ์
ในสังคมพหุวัฒนธรรมร่วมสมัย

THE RULE OF LAW, ETHICAL VALUES, AND BUDDHIST PRINCIPLES:
AN INTEGRATED CONCEPTUAL FRAMEWORK OF THE SANGHA
INSTITUTION IN CONTEMPORARY MULTICULTURAL SOCIETY

¹พระมหาสำราญ ฐานุตตโม (ประเสริฐซึ้ง), ²พระครูสุวรรณสุตาลังการ,
³ปฏิพัทธ์ คงทรัพย์, ⁴ชนันพร วงศ์ศาโรจน์ และ ⁵พงศัวณัฐ คงทรัพย์

¹PhramahaSamran Thanuttamo (Prasoetsueng), ²Phrakhrusuwansutalangkan,
³Patiphat Kongsab, ²Chananporn Wongsarot, ³Pongwanat Kongsab, and

¹มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ประเทศไทย

¹Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand

¹Paa_samran@hotmail.com, ²Suwans.1968@gmail.com,

³Patiphat.k@pklawandservice.com, ⁴Ewongplow@hotmail.com,

Received: June 24, 2025; **Revised:** November 14, 2025; **Accepted:** December 30, 2025

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาและวิเคราะห์กรอบแนวคิดเชิงบูรณาการของสถาบันสงฆ์ โดยเชื่อมโยงหลักนิติรัฐ คุณค่าทางจริยธรรมและหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเข้าด้วยกันในบริบทสังคมพหุวัฒนธรรมร่วมสมัย โดยเฉพาะพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ของประเทศไทย ใช้วิธีการวิจัยเชิงเอกสารและการวิเคราะห์เชิงแนวคิด ผลการศึกษาเสนอว่า สถาบันสงฆ์

¹ นักวิชาการอิสระ

² อาจารย์, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ปัตตานี

³ บริษัท พี เค ลอว์ แอนด์ เซอร์วิส จำกัด

⁴ นักวิชาการอิสระ

⁵ บริษัท พีเค เฮอร์เทจ จำกัด

สามารถทำหน้าที่เป็นกลไกทางศีลธรรมและปัญญาสาธารณะ หากสามารถบูรณาการหลักนิติรัฐในฐานะโครงสร้างความยุติธรรม คุณค่าทางจริยธรรมในฐานะกลไกกำกับการตัดสินใจ และหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาในฐานะรากฐานจิตสำนึกเชิงเมตตาและปัญญา บทความเสนอกรอบแนวคิดเชิงบูรณาการของ หลักนิติรัฐ คุณค่าทางจริยธรรม และ หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา โดยพิจารณาในบริบทของสถาบันสงฆ์ในสังคมพหุวัฒนธรรมร่วมสมัย การวิจัยอาศัยแนวคิดจากวรรณกรรมกฎหมาย นิติธรรม จริยธรรม และคำสอนพุทธศาสนา เพื่อเสนอรูปแบบของแนวคิดเชื่อมโยงระหว่างกฎหมายกับธรรมนุญสงฆ์ในการพัฒนาระบบคุณธรรมและธรรมาภิบาล

คำสำคัญ : หลักนิติรัฐ, จริยธรรม, พระพุทธศาสนา, สถาบันสงฆ์, สังคมพหุวัฒนธรรม

Abstract

This article aims to develop and analyze an integrated conceptual framework of the Sangha institution by linking the rule of law, ethical values, and Buddhist principles within the context of contemporary multicultural society, with particular emphasis on Thailand's southern border provinces. The study employs documentary research and conceptual analysis as its primary methodologies. The findings suggest that the Sangha institution can function as a moral and public-intellectual mechanism if it is able to integrate the rule of law as a structure of justice, ethical values as a regulatory framework for decision-making, and Buddhist principles as the foundation of compassion- and wisdom-based consciousness. The article proposes an integrated framework encompassing the rule of law, ethical values, and Buddhist principles, examined within the context of the Sangha institution in contemporary multicultural society. Drawing upon literature in law, legal philosophy, ethics, and Buddhist teachings, the study presents a conceptual model that links state law with the monastic code (Vinaya) in order to contribute to the development of moral systems and good governance.

Keywords: Rule of Law, Ethics, Buddhism, Sangha Institution, Multicultural Society

บทนำ

หลักนิติรัฐ เป็นหลักการพื้นฐานของรัฐสมัยใหม่ที่มุ่งจำกัดการใช้อำนาจของรัฐให้อยู่ภายใต้กฎหมาย เพื่อคุ้มครองสิทธิเสรีภาพและสร้างความเสมอภาคในสังคม นักวิชาการด้านกฎหมายเห็นพ้องว่าหลักนิติรัฐไม่ใช่เพียงการปกครองโดยกฎหมายเท่านั้น แต่ยังต้องคำนึงถึงคุณค่า

ทางศีลธรรมและความยุติธรรมเชิงเนื้อหาด้วย (วิสิฐ ญาณภีรต์, วารี นาสกุล, วิชญา เกรื่องาม, ณัชชญา ทองจันทร์, และธนาสาร จองพานิชย์, 2559) ในบริบทของประเทศไทย หลักนิติรัฐได้รับการรับรองไว้ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 โดยเชื่อมโยงกับหลักธรรมาภิบาลและจริยธรรมทางการเมือง ซึ่งสะท้อนว่าการใช้อำนาจอธิปไตยต้องตั้งอยู่บนความสุจริต โปร่งใส และรับผิดชอบต่อสังคม (ปุณณดา อิงกุลานนท์, 2568)

คุณค่าทางจริยธรรมเป็นกลไกสำคัญที่ทำให้หลักนิติรัฐมีความหมายมากกว่ากรอบกฎหมายเชิงเทคนิค จริยธรรมช่วยกำกับการตีความและการบังคับใช้กฎหมายให้สอดคล้องกับความดีงามและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ นักวิชาการด้านจริยศาสตร์ชี้ว่า หากกฎหมายขาดฐานจริยธรรมย่อมนำไปสู่ความชอบธรรมที่เปราะบางและความขัดแย้งทางสังคม (พระมหาพรชัย สิริวิโร (ศรีภักดี), พระมหาขวัญชัย กิตติเมธี (เหมประไพ) และเพ็ญพรรณ เฟื่องฟูลอย, 2568) ในมุมมองพุทธศาสนา จริยธรรมมิได้หมายถึงเพียงบรรทัดฐานทางสังคม แต่เป็นกระบวนการฝึกตนให้พ้นจากอคติ ความโลภ โกรธ และหลง ซึ่งสอดคล้องกับเป้าหมายของหลักนิติรัฐในการลดการใช้อำนาจโดยพลการ (พระมหาหมหินทร์ ปุริสุตโตโม, 2560)

พระพุทธศาสนาเสนอหลักธรรมที่มีลักษณะเป็น “นิติธรรม” เช่น หลักศีล 5 หลักอริยสัจ 4 และหลักพรหมวิหาร 4 ซึ่งเน้นความยุติธรรม ความเมตตา และความรับผิดชอบต่อผู้อื่น การศึกษาปรัชญากฎหมายในพระวินัยพบว่า พระวินัยมีลักษณะเป็นระบบกฎหมายที่มุ่งรักษาความสงบเรียบร้อยของสังคมสงฆ์ควบคู่กับการพัฒนาคุณธรรมภายในของบุคคล (Chomphusri, P., 2024) นอกจากนี้ หลักธรรมาภิบาลในพระพุทธศาสนายังมีความสอดคล้องกับหลักนิติรัฐสมัยใหม่ในประเด็นความโปร่งใส ความรับผิดชอบต่อสังคม และการมีส่วนร่วม ซึ่งสามารถนำมาประยุกต์ใช้กับการบริหารสถาบันสงฆ์ในสังคมพหุวัฒนธรรมได้อย่างเหมาะสม (พระมหาหมหินทร์ ปุริสุตโตโม, 2560)

เมื่อพิจารณาร่วมกัน หลักนิติรัฐ คุณค่าทางจริยธรรม และหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา สามารถบูรณาการเป็นกรอบแนวคิดเชิงองค์รวมสำหรับสถาบันสงฆ์ในสังคมพหุวัฒนธรรม ดังนี้ 1) หลักนิติรัฐทำหน้าที่เป็นกรอบกติกากลางที่คุ้มครองความหลากหลาย 2) จริยธรรมเป็นกลไกสร้างความชอบธรรมและความไว้วางใจ และ 3) หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเป็นฐานคุณค่าที่ส่งเสริมสันติภาพ ความเมตตา และการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ ซึ่งกรอบแนวคิดดังกล่าวช่วยให้สถาบันสงฆ์สามารถดำรงบทบาทเชิงสร้างสรรค์ในสังคมที่มีความแตกต่างทางศาสนาและวัฒนธรรม โดยไม่ละทิ้งอัตลักษณ์ทางศาสนาและไม่ขัดต่อหลักนิติรัฐ (วิสิฐ ญาณภีรต์, วารี นาสกุล, วิชญา เกรื่องาม, ณัชชญา ทองจันทร์, และธนาสาร จองพานิชย์, 2559; ปุณณดา อิงกุลานนท์, 2568) สรุปได้ว่าการบูรณาการหลักนิติรัฐ คุณค่าทางจริยธรรม และหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา เป็นแนวทางที่ช่วยเสริมสร้างความยุติธรรมและธรรมาภิบาลในสังคมพหุวัฒนธรรมร่วมสมัย สถาบันสงฆ์สามารถ

ใช้กรอบแนวคิดนี้เป็นฐานในการพัฒนาบทบาททางสังคมอย่างสอดคล้องกับกฎหมาย คุณธรรม และสันติวิธี อันจะนำไปสู่ความมั่นคงและความสมานฉันท์อย่างยั่งยืน

แนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาหลักนิติรัฐ คุณค่าทางจริยธรรม และหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาในบริบทของสถาบันสงฆ์และสังคมพหุวัฒนธรรม จำเป็นต้องอาศัยกรอบแนวคิดจากหลายศาสตร์ ทั้งด้านนิติศาสตร์ ปรัชญาจริยธรรม และพุทธปรัชญา เพื่ออธิบายความสัมพันธ์เชิงบูรณาการระหว่างกฎหมาย คุณธรรม และศาสนาอย่างเป็นระบบ ดังภาพที่ 1

หลักนิติรัฐ คุณค่าทางจริยธรรม และหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ในบริบทของสถาบันสงฆ์และสังคมพหุวัฒนธรรม

ภาพที่ 1 หลักนิติรัฐ คุณค่าทางจริยธรรม และหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาในบริบทของสถาบันสงฆ์และสังคมพหุวัฒนธรรม

1. แนวคิดและทฤษฎีหลักนิติรัฐ

หลักนิติรัฐ เป็นหลักการพื้นฐานที่สำคัญในการปกครองประเทศที่ยึดมั่นในกฎหมายและความยุติธรรม โดยมีสาระสำคัญคือ กฎหมายต้องมีความชัดเจน เป็นธรรม และบังคับใช้อย่างเสมอภาคกับทุกคน ไม่ว่าจะมิสถานะทางสังคมหรืออำนาจใด ๆ ก็ตาม หลักนิติรัฐมีองค์ประกอบสำคัญหลายประการ ได้แก่

- 1) ความเป็นกฎหมายสูงสุด เนื่องจากกฎหมายเป็นสิ่งที่อยู่เหนืออำนาจใด ๆ ทั้งสิ้น รวมถึงอำนาจของรัฐบาลและผู้ปกครอง
- 2) ความเสมอภาคภายใต้กฎหมาย เนื่องจากทุกคนต้องได้รับการปฏิบัติอย่างเท่าเทียมกันภายใต้กฎหมาย โดยไม่มีการเลือกปฏิบัติ
- 3) ความแน่นอนของกฎหมาย เนื่องจากกฎหมายต้องมีความชัดเจนและคาดการณ์ได้ เพื่อให้ประชาชนสามารถปฏิบัติตามได้อย่างถูกต้อง

4) การเข้าถึงความยุติธรรม เนื่องจากประชาชนทุกคนต้องสามารถเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมได้อย่างเท่าเทียมกัน

5) การตรวจสอบและถ่วงดุลอำนาจ เนื่องจากมีกลไกในการตรวจสอบและถ่วงดุลอำนาจระหว่างองค์กรต่าง ๆ ของรัฐ เพื่อป้องกันการใช้อำนาจโดยมิชอบ

ดังนั้น ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับหลักนิติรัฐ ได้แก่ ทฤษฎีธรรมชาตินิยม ซึ่งเชื่อว่ามีกฎหมายธรรมชาติที่เป็นสากลและเป็นธรรม ซึ่งเป็นรากฐานของกฎหมายที่มนุษย์สร้างขึ้น และทฤษฎีปฏิฐานนิยมทางกฎหมาย ซึ่งเน้นว่ากฎหมายคือสิ่งที่รัฐสร้างขึ้นและบังคับใช้ โดยไม่จำเป็นต้องอิงกับหลักศีลธรรมหรือความยุติธรรม

สรุปได้ว่า แนวคิดหลักนิติรัฐมีรากฐานจากปรัชญาการเมืองและนิติศาสตร์ตะวันตก โดยเน้นการจำกัดอำนาจรัฐผ่านกฎหมายที่มีความเป็นธรรม ความเสมอภาค และความคาดหมายได้ (Dicey, A. V., 1959) ทฤษฎีหลักนิติรัฐแบบคลาสสิกประกอบด้วย 3 องค์ประกอบสำคัญ ได้แก่ 1) การปกครองโดยกฎหมาย ไม่ใช่โดยอำเภอใจ 2) ความเสมอภาคภายใต้กฎหมาย และ 3) การคุ้มครองสิทธิขั้นพื้นฐานของประชาชน อย่างไรก็ตาม นักทฤษฎีร่วมสมัยเสนอแนวคิด หลักนิติรัฐเชิงสาระ ซึ่งเห็นว่าหลักนิติรัฐต้องผนวกคุณค่าทางจริยธรรมและสิทธิมนุษยชนเข้าไว้ด้วย มิใช่เพียงการมีตัวบทกฎหมายเท่านั้น (Tamanaha, B. Z., 2004) ในบริบทสังคมไทย หลักนิติรัฐถูกเชื่อมโยงกับแนวคิด ธรรมาภิบาล และจริยธรรมทางการเมือง โดยเน้นความสุจริต ความรับผิดชอบ และความชอบธรรมของการใช้อำนาจรัฐ (วิสิฐ ญาณภีรต์, วาริ นาสกุล, วิชยุทธ เจริญงาม, ณัชชชญา ทองจันทร์, และธนาสาร จงพานิชย์, 2559; ปุณณดา อิงกุลานนท์, 2568) ซึ่งเป็นฐานสำคัญในการนำหลักนิติรัฐมาประยุกต์ใช้กับสถาบันสงฆ์ในสังคมพหุวัฒนธรรม

2. แนวคิดและทฤษฎีคุณค่าทางจริยธรรม

จริยธรรม คือ หลักการหรือมาตรฐานทางศีลธรรมที่ใช้ในการตัดสินว่าการกระทำใดถูกหรือผิด ดีหรือไม่ดี มีทฤษฎีทางจริยธรรมหลายทฤษฎีที่พยายามอธิบายถึงเกณฑ์ในการตัดสินคุณค่าทางจริยธรรม ได้แก่

1) ทฤษฎีประโยชน์นิยม เนื่องจากการกระทำที่ถูกต้องคือการกระทำที่ก่อให้เกิดความสุขหรือประโยชน์สูงสุดแก่คนส่วนใหญ่

2) ทฤษฎีหน้าที่นิยม เนื่องจากการกระทำที่ถูกต้องคือการกระทำที่สอดคล้องกับหน้าที่หรือกฎเกณฑ์ทางศีลธรรม โดยไม่คำนึงถึงผลลัพธ์

3) ทฤษฎีคุณธรรมนิยม เนื่องจากการกระทำที่ถูกต้องคือการกระทำที่แสดงออกถึงคุณธรรมหรือลักษณะนิสัยที่ดี เช่น ความซื่อสัตย์ ความกล้าหาญ ความเมตตา

4) ทฤษฎีสีทิธิ เนื่องจากทุกคนมีสิทธิขั้นพื้นฐานที่ต้องได้รับการเคารพและปกป้อง การกระทำที่ละเมิดสิทธิของผู้อื่นถือว่าเป็นผิดจริยธรรม

สรุปได้ว่า คุณค่าทางจริยธรรมเป็นกรอบแนวคิดที่ใช้ประเมินความถูกต้อง ดีงาม และความชอบธรรมของการกระทำ ทั้งในระดับปัจเจกและสถาบัน โดยทฤษฎีจริยธรรมที่เกี่ยวข้องสามารถแบ่งออกเป็น 3 กลุ่มสำคัญ 1) ทฤษฎีจริยธรรมเชิงหน้าที่ เน้นการกระทำที่ถูกต้องตามกฎหมายหน้าที่ และหลักการสากล เช่น แนวคิดของ Kant ซึ่งสอดคล้องกับหลักนิติรัฐในแง่การเคารพกฎหมายและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ 2) ทฤษฎีจริยธรรมเชิงผลลัพธ์ พิจารณาความดีจากผลลัพธ์ที่ก่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อสังคม แนวคิดนี้สัมพันธ์กับการบริหารจัดการเชิงธรรมาภิบาลและนโยบายสาธารณะ และ 3) ทฤษฎีคุณธรรม มุ่งพัฒนาคุณลักษณะภายในของบุคคล เช่น ความซื่อสัตย์ ความยุติธรรม และความเมตตา ซึ่งมีความใกล้เคียงกับแนวคิดจริยธรรมในพระพุทธศาสนา (พระมหาพรชัย สิริวิโร (ศรีภักดี), พระมหาขวัญชัย กิตติเมธี (เหมประไพ) และเพ็ญพรรณ เพ็ญพลอย, 2568) อีกทั้งในบริบทของสังคมพหุวัฒนธรรม คุณค่าทางจริยธรรมทำหน้าที่เป็น “พื้นที่กลางทางคุณค่า” ที่ช่วยลดความขัดแย้งทางศาสนาและวัฒนธรรม และเสริมสร้างความชอบธรรมให้กับทั้งระบบกฎหมายและสถาบันศาสนา

3. แนวคิดและทฤษฎีหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา

พระพุทธศาสนามีหลักธรรมคำสอนที่เน้นการพัฒนาจิตใจและปัญญา เพื่อให้มนุษย์สามารถดำเนินชีวิตได้อย่างมีความสุขและสงบสุข หลักธรรมที่สำคัญ ได้แก่

1) อริยมรรคมีองค์ 8 เป็นหนทางแห่งการดับทุกข์ ประกอบด้วย ความเห็นชอบ ความดำริชอบ วาจาชอบ การกระทำชอบ การเลี้ยงชีพชอบ ความพยายามชอบ การระลึกรู้ชอบ และตั้งใจชอบ

2) ศีล 5 เป็นข้อปฏิบัติพื้นฐานสำหรับพุทธศาสนิกชน ได้แก่ การเว้นจากการฆ่าสัตว์ การเว้นจากการลักทรัพย์ การเว้นจากการประพฤตินิโคตติในกาม การเว้นจากการพูดเท็จ และการเว้นจากการดื่มสุราเมรัย

3) ไตรลักษณ์ มีลักษณะ 3 ประการของสรรพสิ่ง ได้แก่ อนิจจัง (ความไม่เที่ยง) ทุกขัง (ความทุกข์) และอนัตตา (ความไม่ใช่ตัวตน)

4) กรรม เป็นกฎแห่งกรรม คือ การกระทำใดๆ ย่อมมีผลตามมา การทำดีได้ดี การทำชั่วได้ชั่ว

ดังนั้น หลักธรรมเหล่านี้สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวัน เพื่อให้เกิดความสุขสงบในจิตใจ และสร้างประโยชน์สุขแก่สังคม

สรุปได้ว่า แนวคิดและทฤษฎีหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา มีระบบจริยธรรมและนิติธรรมภายในที่ชัดเจน โดยสามารถอธิบายผ่านกรอบแนวคิดสำคัญดังนี้ 1) พุทธจริยศาสตร์ ตั้งอยู่บนหลักศีล สมาธิ และปัญญา ซึ่งมุ่งควบคุมพฤติกรรมภายนอกและพัฒนาคุณธรรมภายในของมนุษย์ แนวคิดนี้สอดคล้องกับทฤษฎีคุณธรรมใน จริยศาสตร์ตะวันตก (Harvey, P., 2000) 2) พระวินัยในฐานะนิติธรรม พระวินัยเป็นระบบกฎเกณฑ์ที่มีเป้าหมายเพื่อความสงบเรียบร้อย ความเป็นธรรม และการแก้ไขความขัดแย้งภายในสังคมสงฆ์ โดยใช้หลักเมตตาและปัญญาควบคู่กับการบังคับใช้กฎ (Chomphusri, P., 2024) 3) หลักธรรมาภิบาลในพระพุทธศาสนา เช่น หลักสัพบุริสธรรม ทศพิธราชธรรม และพรหมวิหาร 4 ซึ่งเน้นความยุติธรรม ความเสียสละ และความรับผิดชอบต่อส่วนรวม อันสอดคล้องกับหลักนิติรัฐเชิงสาระ (พระมหามหวินทร์ ปุริสุตโตม, 2560)

4. แนวคิดสังคมพหุวัฒนธรรมและการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ

สังคมพหุวัฒนธรรม คือ สังคมที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรม เชื้อชาติ ศาสนา และภาษา การอยู่ร่วมกันอย่างสันติในสังคมพหุวัฒนธรรมเป็นสิ่งสำคัญ เพื่อป้องกันความขัดแย้งและความรุนแรง แนวคิดที่เกี่ยวข้อง ได้แก่

- 1) ความอดทนอดกลั้น เป็นการยอมรับและเคารพความแตกต่างทางวัฒนธรรมและความเชื่อของผู้อื่น
- 2) ความเข้าใจซึ่งกันและกัน เป็นการพยายามทำความเข้าใจวัฒนธรรมและความเชื่อของผู้อื่น เพื่อลดอคติและความเข้าใจผิด
- 3) การเคารพสิทธิมนุษยชน เป็นการยอมรับว่าทุกคนมีสิทธิขั้นพื้นฐานที่ต้องได้รับการเคารพและปกป้อง โดยไม่คำนึงถึงความแตกต่างทางวัฒนธรรม
- 4) การมีส่วนร่วม เป็นการเปิดโอกาสให้ทุกคนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจและกำหนดนโยบายที่เกี่ยวข้องกับสังคม

สรุปได้ว่า แนวคิดสังคมพหุวัฒนธรรม มุ่งยอมรับความแตกต่างทางศาสนา วัฒนธรรม และอัตลักษณ์ โดยใช้กฎหมายและคุณค่าทางจริยธรรมเป็นกลไกสร้างความเสมอภาคและการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ (Kymlicka, W., 1995) ในบริบทนี้ สถาบันสงฆ์มีได้ทำหน้าที่เฉพาะทางศาสนาเท่านั้น แต่ยังเป็น “สถาบันทางศีลธรรม” ที่สามารถเชื่อมโยงหลักนิติรัฐกับคุณธรรมทางศาสนา เพื่อส่งเสริมสันติภาพและความสมานฉันท์ในสังคมพหุวัฒนธรรมร่วมสมัย

5. กรอบแนวคิดเชิงบูรณาการ

เพื่อให้การวิเคราะห์มีความครอบคลุมและรอบด้าน จำเป็นต้องใช้กรอบแนวคิดเชิงบูรณาการ ที่เชื่อมโยงแนวคิดและทฤษฎีต่าง ๆ ที่กล่าวมาข้างต้นเข้าด้วยกัน โดยพิจารณาถึงความสัมพันธ์และความเชื่อมโยงระหว่างหลักนิติรัฐ จริยธรรม หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา และสังคมพหุ

วัฒนธรรม เพื่อให้เข้าใจถึงปัจจัยต่าง ๆ ที่มีผลต่อการอยู่ร่วมกันอย่างสันติในสังคมที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรม

ตัวอย่างเช่น การพิจารณาว่าหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา เช่น ความเมตตาและความอดทนอดกลั้น สามารถส่งเสริมการอยู่ร่วมกันอย่างสันติในสังคมพหุวัฒนธรรมได้อย่างไร หรือการพิจารณาว่าหลักนิติรัฐสามารถช่วยปกป้องสิทธิของกลุ่มคนต่าง ๆ ในสังคมที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรมได้อย่างไร

สรุปได้ว่า จากการทบทวนแนวคิดและทฤษฎี สามารถสังเคราะห์กรอบแนวคิดเชิงบูรณาการได้ดังนี้ 1) หลักนิติรัฐ ทำหน้าที่เป็นโครงสร้างกติกากลางของสังคม 2) คุณค่าทางจริยธรรม เป็นกลไกสร้างความชอบธรรมและความไว้วางใจ และ3) หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา เป็นฐานคุณค่าที่ส่งเสริมสันติภาพและคุณธรรมภายใน โดยที่กรอบแนวคิดนี้ช่วยอธิบายบทบาทของสถาบันสงฆ์ในการทำหน้าที่เชิงจริยธรรมภายใต้หลักนิติรัฐ และการอยู่ร่วมกันอย่างสันติในสังคมพหุวัฒนธรรมร่วมสมัย ดังภาพที่ 2

ความสัมพันธ์และความเชื่อมโยงระหว่างหลักนิติรัฐ จริยธรรม หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา และสังคมพหุวัฒนธรรม

ภาพที่ 2 ความสัมพันธ์และความเชื่อมโยงระหว่างหลักนิติรัฐ จริยธรรม หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา และสังคมพหุวัฒนธรรม

หลักนิติรัฐ: รากฐานของความยุติธรรมและความเสมอภาค

หลักนิติรัฐเป็นหลักการพื้นฐานของรัฐสมัยใหม่ที่มุ่งจำกัดการใช้อำนาจรัฐให้อยู่ภายใต้กฎหมาย และคุ้มครองสิทธิ เสรีภาพ และศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของประชาชนอย่างเสมอภาค (สำนักงานศาลรัฐธรรมนูญ, 2560) ทั้งนี้ ความเสมอภาคต่อหน้ากฎหมายถือเป็นหัวใจสำคัญของหลักนิติรัฐ ซึ่งสะท้อนแนวคิดว่าคุณคณาทุกคนต้องอยู่ภายใต้กฎหมายเดียวกันโดยไม่เลือกปฏิบัติ (คณิต ฌ นคร, 2559) ในทัศนะของนักนิติศาสตร์ หลักนิติรัฐมิได้จำกัดอยู่เพียงการมีตัวบทกฎหมายเท่านั้น หากแต่ต้องเป็นกฎหมายที่มีความเป็นธรรม เคารพสิทธิมนุษยชน และมีกระบวนการยุติธรรมที่เป็นอิสระและตรวจสอบได้ (วรเจตน์ ภาคีรัตน์, 2558) แนวคิดดังกล่าว

สอดคล้องกับหลักสิทธิมนุษยชนสากล ซึ่งถือว่าหลักนิติรัฐเป็นเงื่อนไขสำคัญของความยุติธรรมในสังคมประชาธิปไตย (United Nations, 2004)

อีกทั้ง หลักนิติรัฐ เป็นหลักการพื้นฐานของการปกครองในสังคมประชาธิปไตย ที่มุ่งให้ “กฎหมาย” เป็นใหญ่เหนืออำนาจบุคคลหรือกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง โดยมีเป้าหมายสำคัญเพื่อคุ้มครองสิทธิ เสรีภาพ และศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของประชาชนทุกคนอย่างเท่าเทียม หลักนิติรัฐจึงไม่ใช่เพียงเครื่องมือทางกฎหมาย แต่เป็นรากฐานเชิงคุณค่า ของความยุติธรรมและความเสมอภาคในสังคม ประกอบไปด้วย

1. ความหมายและสาระสำคัญของหลักนิติรัฐ

หลักนิติรัฐหมายถึง การใช้อำนาจรัฐภายใต้กรอบของกฎหมายที่เป็นธรรม ชัดเจน และบังคับใช้กับทุกคนอย่างเสมอภาค ไม่มีใครอยู่เหนือกฎหมาย ไม่ว่าจะเป็นผู้ปกครอง เจ้าหน้าที่รัฐ หรือประชาชนทั่วไป สาระสำคัญของหลักนิติรัฐประกอบด้วย 1) ความเป็นกฎหมายสูงสุด อำนาจรัฐต้องมาจากกฎหมายและถูกจำกัดด้วยกฎหมาย 2) ความเสมอภาคต่อหน้ากฎหมาย ทุกคนได้รับการปฏิบัติอย่างเท่าเทียม ไม่เลือกปฏิบัติ 3) การคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ กฎหมายต้องเคารพและปกป้องสิทธิมนุษยชน และ 4) ความเป็นอิสระและความเป็นธรรมของกระบวนการยุติธรรม ศาลและองค์กรยุติธรรมต้องเป็นกลาง ตรวจสอบได้

2. หลักนิติรัฐกับความยุติธรรม

ความยุติธรรมในกรอบของหลักนิติรัฐมิได้หมายถึงเพียงการบังคับใช้กฎหมายอย่างเคร่งครัดเท่านั้น หากแต่รวมถึง “ความยุติธรรมเชิงเนื้อหา” คือ กฎหมายต้องมีความเป็นธรรมในตัวเอง ไม่ละเมิดศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ และไม่สร้างความเหลื่อมล้ำเชิงโครงสร้าง หลักนิติรัฐจึงทำหน้าที่เป็นกลไกควบคุมอำนาจรัฐ ป้องกันการใช้อำนาจโดยพลการ และสร้างความเชื่อมั่นให้ประชาชนว่าความยุติธรรมสามารถเข้าถึงได้จริง

3. หลักนิติรัฐกับความเสมอภาค

ความเสมอภาคเป็นหัวใจของหลักนิติรัฐ การบังคับใช้กฎหมายต้องไม่เลือกปฏิบัติตามฐานะ เชื้อชาติ ศาสนา ความเชื่อ หรืออัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม ในสังคมพหุวัฒนธรรม หลักนิติรัฐยิ่งมีความสำคัญ เพราะช่วยสร้างพื้นที่กลางที่ทุกกลุ่มสามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติ โดยยอมรับความแตกต่างบนพื้นฐานของกฎหมายเดียวกันและมาตรฐานความยุติธรรมเดียวกัน

4. ความสำคัญของหลักนิติรัฐในบริบทสังคมร่วมสมัย

ในสังคมที่มีความซับซ้อนและหลากหลาย เช่น สังคมไทยและพื้นที่พหุวัฒนธรรม หลักนิติรัฐทำหน้าที่เป็น “เสาหลัก” ในการประสานความแตกต่าง ลดความขัดแย้ง และสร้างความไว้วางใจ

ระหว่างรัฐกับประชาชน หากปราศจากหลักนิติรัฐ กฎหมายอาจกลายเป็นเพียงเครื่องมือของอำนาจ นำไปสู่ความอยุติธรรมและความเหลื่อมล้ำอย่างยั่งยืน

สรุปได้ว่า หลักนิติรัฐเป็นหลักการที่ว่าทุกคนอยู่ภายใต้กฎหมาย และกฎหมายต้องมีความชัดเจน เป็นธรรม และบังคับใช้อย่างเสมอภาค หลักนิติรัฐเป็นรากฐานสำคัญของความยุติธรรมและความเสมอภาคในสังคม ช่วยป้องกันการใช้อำนาจโดยมิชอบ และส่งเสริมความรับผิดชอบของผู้มีอำนาจ ในบริบทของสถาบันสงฆ์ หลักนิติรัฐมีความสำคัญในการสร้างความโปร่งใสและความรับผิดชอบในการบริหารจัดการวัดและทรัพย์สินของสงฆ์

คุณค่าทางจริยธรรม: แนวทางสู่การกระทำที่ถูกต้องและเหมาะสม

คุณค่าทางจริยธรรมเป็นกรอบคุณค่าที่สังคมใช้กำกับพฤติกรรมของมนุษย์ให้สอดคล้องกับความดีงาม ความถูกต้อง และความรับผิดชอบต่อผู้อื่นและส่วนรวม (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), 2557) คุณค่าเหล่านี้มีบทบาทสำคัญในการหล่อหลอมจิตสำนึกของบุคคล และช่วยให้การตัดสินใจทางศีลธรรมตั้งอยู่บนพื้นฐานของเหตุผลและเมตตาธรรม (ประเวศ วะสี, 2554) ในทางปรัชญาจริยศาสตร์ คุณค่าทางจริยธรรมมิได้หมายถึงการปฏิบัติตามกฎเกณฑ์อย่างเคร่งครัดเท่านั้น

อีกทั้ง คุณค่าทางจริยธรรมเป็นรากฐานสำคัญของการอยู่ร่วมกันในสังคม เพราะทำหน้าที่เป็นกรอบกำกับความคิด การตัดสินใจ และการกระทำของมนุษย์ให้สอดคล้องกับความดีงาม ความถูกต้อง และความรับผิดชอบต่อผู้อื่นและสังคมโดยรวม ในบริบทของสังคมร่วมสมัยที่มีความซับซ้อนและหลากหลาย คุณค่าทางจริยธรรมจึงมิใช่เพียงหลักความเชื่อส่วนบุคคล หากแต่เป็นกลไกสำคัญในการสร้างความไว้วางใจ ความยุติธรรมและความสงบสุขในสังคม

1. ความหมายของคุณค่าทางจริยธรรม

คุณค่าทางจริยธรรม หมายถึง หลักการหรือบรรทัดฐานที่สังคมยอมรับร่วมกันว่าเป็นสิ่งที่ดี ถูกต้อง และควรปฏิบัติ เช่น ความซื่อสัตย์ ความรับผิดชอบต่อความยุติธรรม ความเมตตา และการเคารพศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ คุณค่าเหล่านี้ช่วยกำหนดกรอบของ “การกระทำที่เหมาะสม” ทั้งในระดับปัจเจกบุคคล องค์กร และสังคม

2. บทบาทของคุณค่าทางจริยธรรมต่อการกระทำของมนุษย์

คุณค่าทางจริยธรรมทำหน้าที่เป็นเข็มทิศทางศีลธรรม ช่วยให้บุคคลสามารถแยกแยะระหว่างสิ่งที่ควรทำและไม่ควรทำ โดยไม่ต้องพึ่งพาการบังคับจากกฎหมายเพียงอย่างเดียว การตัดสินใจที่ตั้งอยู่บนคุณค่าทางจริยธรรมจะนำไปสู่การกระทำที่คำนึงถึงผลกระทบต่อผู้อื่น สังคม และประโยชน์ส่วนรวม มากกว่าผลประโยชน์เฉพาะตน

3. คุณค่าทางจริยธรรมกับความถูกต้องและความเหมาะสม

ความถูกต้องในเชิงจริยธรรมมิได้หมายถึงการปฏิบัติตามกฎเกณฑ์อย่างเคร่งครัดเท่านั้น แต่รวมถึงการใช้ดุลยพินิจอย่างมีเหตุผล มีเมตตา และสอดคล้องกับบริบททางสังคมและวัฒนธรรม ขณะที่ความเหมาะสมสะท้อนถึงการกระทำที่คำนึงถึงกาลเทศะ ความแตกต่าง และความรู้สึกร่วมของผู้อื่น ดังนั้น คุณค่าทางจริยธรรมจึงเป็นสะพานเชื่อมระหว่างหลักการนามธรรมกับการปฏิบัติจริงในชีวิตประจำวัน

4. คุณค่าทางจริยธรรมในสังคมพหุวัฒนธรรม

ในสังคมที่มีความหลากหลายทางศาสนา วัฒนธรรม และวิถีชีวิต คุณค่าทางจริยธรรมมีบทบาทสำคัญในการสร้างพื้นที่ร่วม ที่ทุกคนสามารถยอมรับได้ เช่น การเคารพซึ่งกันและกัน การไม่ใช้ความรุนแรง และการแสวงหาความยุติธรรมอย่างสันติ คุณค่าเหล่านี้ช่วยลดความขัดแย้ง และส่งเสริมการอยู่ร่วมกันอย่างสันติบนพื้นฐานของความแตกต่าง

สรุปได้ว่า คุณค่าทางจริยธรรมเป็นหลักการที่ชี้นำการกระทำของบุคคลและสังคมให้ เป็นไปในทางที่ถูกต้องและเหมาะสม คุณค่าทางจริยธรรมที่สำคัญ ได้แก่ ความซื่อสัตย์ ความ ยุติธรรม ความเมตตา ความรับผิดชอบ และความเคารพต่อผู้อื่น ในบริบทของสถาบันสงฆ์ คุณค่าทางจริยธรรมเป็นสิ่งสำคัญในการสร้างความน่าเชื่อถือและความศรัทธาของประชาชน พระสงฆ์ควร เป็นแบบอย่างที่ดีในการปฏิบัติตามคุณค่าทางจริยธรรม และส่งเสริมให้ญาติโยมนำคุณค่าเหล่านี้ไป ใช้ในชีวิตประจำวัน

หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา: หนทางสู่ความสงบและความสุข

หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเป็นระบบคำสอนที่มุ่งพัฒนามนุษย์ทั้งด้านพฤติกรรม จิตใจ และปัญญา เพื่อให้สามารถดำเนินชีวิตอย่างถูกต้อง เหมาะสม และนำไปสู่ความสงบสุขอย่างแท้จริง ทั้งในระดับปัจเจกบุคคลและสังคมโดยรวม แก่นสำคัญของพระพุทธศาสนามีได้มุ่งเพียงพิธีกรรม หรือความเชื่อ หากแต่เน้นการปฏิบัติเพื่อดับทุกข์และสร้างความสุขที่ตั้งอยู่บนปัญญาและความเข้าใจความจริงของชีวิต

1. ความหมายและเป้าหมายของหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา

หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา คือ คำสอนของพระพุทธเจ้าที่ชี้แนะแนวทางการดำเนิน ชีวิตให้พ้นจากความทุกข์ โดยอาศัยความเข้าใจในสังขารของชีวิต ได้แก่ ความไม่เที่ยง ความเป็น ทุกข์ และความไม่มีตัวตนถาวร (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), 2557) เป้าหมายสูงสุดของ หลักธรรมคือการเข้าถึงความสงบภายในและความหลุดพ้นทางจิตใจ ซึ่งเป็นรากฐานของความสุขที่ยั่งยืน

2. อริยสัจ 4 กรอบความจริงของชีวิต

อริยสัจ 4 ประกอบด้วย ทุกข์ สมุทัย นิโรธ และมรรค เป็นหลักธรรมพื้นฐานที่อธิบายสภาพปัญหาของชีวิต สาเหตุของปัญหา หนทางดับปัญหา และวิธีปฏิบัติเพื่อเข้าถึงความดับทุกข์ หลักอริยสัจ 4 ช่วยให้นักปฏิบัติเข้าใจชีวิตอย่างเป็นเหตุเป็นผล ไม่หลงยึดติด และสามารถจัดการกับความทุกข์ด้วยปัญญา (พุทธทาสภิกขุ, 2556)

3. มรรคมีองค์ 8 หนทางสู่ความสงบและความสุข

มรรคมีองค์ 8 เป็นแนวทางปฏิบัติที่ครอบคลุมการพัฒนาทั้งความคิด การพูด การกระทำ และจิตใจ แบ่งออกเป็น 3 หมวดสำคัญ ได้แก่ 1) ศีล คือ การควบคุมพฤติกรรมให้ไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น 2) สมาธิ คือ การฝึกจิตให้ตั้งมั่น สงบ และมีสติ และ 3) ปัญญา คือ ความรู้เท่าทันความจริงของชีวิต เป็นต้น อีกทั้ง การปฏิบัติตามมรรคมีองค์ 8 อย่างสมถะจะช่วยให้เกิดความสงบภายใน และนำไปสู่ความสุขที่ไม่ขึ้นอยู่กับปัจจัยภายนอก (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), 2557)

4. หลักธรรมกับการอยู่ร่วมกันในสังคม

นอกจากการพัฒนาตนเองแล้ว หลักธรรมทางพระพุทธศาสนายังมีบทบาทสำคัญต่อการอยู่ร่วมกันในสังคม เช่น สังคหวัตถุ 4 (ทาน ปิยวาจา อตถจริยา สมานัตตตา) และ พรหมวิหาร 4 (เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา) ซึ่งเป็นหลักธรรมที่ส่งเสริมความเอื้ออาทร ความเข้าใจ และการอยู่ร่วมกันอย่างสันติในสังคมที่มีความหลากหลาย (ประเวศ วะสี, 2554)

สรุปได้ว่า หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเป็นคำสอนที่เน้นการพัฒนาจิตใจและปัญญา เพื่อให้บุคคลสามารถเข้าใจธรรมชาติของชีวิตและโลก และดำเนินชีวิตอย่างมีความสุขและสงบ หลักธรรมที่สำคัญ ได้แก่ ศีล สมาธิ และปัญญา ในบริบทของสถาบันสงฆ์ หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเป็นรากฐานสำคัญของการปฏิบัติธรรมและการเผยแผ่ศาสนา พระสงฆ์ควรศึกษาและปฏิบัติธรรมอย่างเคร่งครัด และนำหลักธรรมไปสอนและเผยแผ่แก่ญาติโยม เพื่อให้พวกเขาสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันและพัฒนาจิตใจให้สูงขึ้น

กรอบแนวคิดเชิงบูรณาการ: การเชื่อมโยงหลักนิติรัฐ คุณค่าทางจริยธรรมและหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา

กรอบแนวคิดเชิงบูรณาการที่เชื่อมโยงหลักนิติรัฐ คุณค่าทางจริยธรรม และหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา เป็นความพยายามในการหลอมรวม “กฎหมาย-คุณธรรม-ปัญญาทางจิตใจ” เข้าด้วยกัน เพื่อสร้างฐานคิดและแนวปฏิบัติที่นำไปสู่ความยุติธรรม ความสงบสุข และความยั่งยืนของสังคมในบริบทร่วมสมัย โดยเฉพาะสังคมที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรมและความซับซ้อนเชิงโครงสร้าง

1. หลักนิติรัฐ กรอบเชิงโครงสร้างของสังคม

หลักนิติรัฐทำหน้าที่เป็นกรอบโครงสร้างภายนอกของสังคม โดยกำหนดขอบเขตและวิธีการใช้อำนาจรัฐให้อยู่ภายใต้กฎหมายที่เป็นธรรม เสมอภาค และตรวจสอบได้ หลักนิติรัฐช่วยคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของประชาชน ลดการใช้อำนาจโดยพลการ และสร้างความเชื่อมั่นต่อระบบยุติธรรม (คณิต ฌ นคร, 2559; วรเจตน์ ภาศิริรัตน์, 2558) อย่างไรก็ตาม หลักนิติรัฐเพียงอย่างเดียวอาจไม่เพียงพอ หากขาดมิติด้านคุณค่าและจิตสำนึกทางศีลธรรม

2. คุณค่าทางจริยธรรม กลไกกำกับพฤติกรรมของมนุษย์

คุณค่าทางจริยธรรมทำหน้าที่เป็นกรอบกำกับภายใน ที่หล่อหลอมการตัดสินใจและการกระทำของบุคคลให้คำนึงถึงความดี ความถูกต้อง และความรับผิดชอบต่อผู้อื่นและสังคม คุณค่าทางจริยธรรมช่วยเติมเต็มหลักนิติรัฐในมิติที่กฎหมายไม่อาจควบคุมได้ทั้งหมด เช่น ความซื่อสัตย์ ความเมตตา และจิตสาธารณะ (ประเวศ วะสี, 2554; Beauchamp & Childress, 2019)

3. หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ฐานปัญญาและการพัฒนาจิตใจ

หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเป็นรากฐานเชิงปัญญาและจิตวิญญาณ ที่มุ่งพัฒนามนุษย์จากภายใน โดยเน้นการรู้เท่าทันความจริงของชีวิต การลดกิเลส และการดำเนินชีวิตอย่างไม่เบียดเบียน หลักธรรมสำคัญ เช่น อริยสัจ 4 มรรคมีองค์ 8 พรหมวิหาร 4 และสังคหวัตถุ 4 ช่วยเสริมสร้างสติ ปัญญา และเมตตาธรรม ซึ่งเป็นพื้นฐานสำคัญของคุณค่าทางจริยธรรมและการเคารพกฎหมายอย่างมีความหมาย (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), 2557)

4. ความสัมพันธ์เชิงบูรณาการของทั้งสามมิติ

การบูรณาการหลักนิติรัฐ คุณค่าทางจริยธรรม และหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาสามารถอธิบายได้ในลักษณะความสัมพันธ์เชิงเกื้อกูล ดังนี้ 1) หลักนิติรัฐ ทำหน้าที่เป็น “กรอบภายนอก” ที่ควบคุมพฤติกรรมผ่านกฎหมายและสถาบัน 2) คุณค่าทางจริยธรรม ทำหน้าที่เป็น “กรอบภายใน” ที่กำกับจิตสำนึกและการตัดสินใจของบุคคล และ 3) หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ทำหน้าที่เป็น “ฐานปัญญาและจิตใจ” ที่หล่อหลอมคุณธรรม ความเมตตา และความเข้าใจชีวิต ดังนั้น เมื่อทั้งสามมิติทำงานร่วมกัน จะช่วยให้การปกครองและการอยู่ร่วมกันในสังคมมีได้อาศัยการบังคับใช้กฎหมายเพียงอย่างเดียว แต่ตั้งอยู่บนความสมัครใจ ความเข้าใจ และความรับผิดชอบต่อทางศีลธรรม

5. ความสำคัญของกรอบแนวคิดเชิงบูรณาการในสังคมพหุวัฒนธรรม

ในสังคมพหุวัฒนธรรม กรอบแนวคิดเชิงบูรณาการดังกล่าวช่วยสร้าง “พื้นที่คุณค่าร่วม” ที่เคารพความแตกต่างทางศาสนาและวัฒนธรรม ขณะเดียวกันยังยึดมั่นในความยุติธรรม ความเสมอ

ภาค และศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ กรอบนี้จึงมีศักยภาพในการลดความขัดแย้ง เสริมสร้างความไว้วางใจ และส่งเสริมสันติภาพอย่างยั่งยืน

สรุปได้ว่า การบูรณาการหลักนิติรัฐ คุณค่าทางจริยธรรม และหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา เป็นแนวทางในการสร้างสังคมที่ยุติธรรม สงบสุข และมีความเจริญทางจิตวิญญาณในบริบทของสถาบันสงฆ์ การบูรณาการนี้สามารถทำได้โดย ดังภาพที่ 3

การบูรณาการหลักการของสถาบันสงฆ์

ภาพที่ 3 การบูรณาการหลักการของสถาบันสงฆ์

1. การส่งเสริมหลักนิติรัฐในการบริหารจัดการวัด: วัดควรมีการบริหารจัดการที่โปร่งใสและตรวจสอบได้ โดยปฏิบัติตามกฎหมายและระเบียบที่เกี่ยวข้องอย่างเคร่งครัด

2. การปลูกฝังคุณค่าทางจริยธรรมในหมู่พระสงฆ์และญาติโยม: พระสงฆ์ควรเป็นแบบอย่างที่ดีในการปฏิบัติตามคุณค่าทางจริยธรรม และส่งเสริมให้ญาติโยมนำคุณค่าเหล่านี้ไปใช้ในชีวิตรประจำวัน

3. การเผยแผ่หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเพื่อส่งเสริมความสงบและความเข้าใจ: พระสงฆ์ควรนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาไปสอนและเผยแผ่แก่ญาติโยม เพื่อให้พวกเขาสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการแก้ปัญหาและพัฒนาจิตใจ

4. การสร้างความร่วมมือกับภาคส่วนต่างๆ ในสังคม: สถาบันสงฆ์ควรสร้างความร่วมมือกับภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาสังคม เพื่อร่วมกันพัฒนาสังคมให้มีความยุติธรรม สงบสุข และยั่งยืน

ดังนั้น กรอบแนวคิดเชิงบูรณาการที่เชื่อมโยงหลักนิติรัฐ คุณค่าทางจริยธรรม และหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา เป็นแนวทางที่ช่วยเติมเต็มซึ่งกันและกันระหว่างกฎหมาย คุณธรรม และปัญญาทางจิตใจ อันนำไปสู่สังคมที่มีทั้งความยุติธรรมภายนอกและความดีงามภายใน เป็นรากฐานสำคัญของการพัฒนาสังคมที่สงบสุข เป็นธรรม และยั่งยืนในระยะยาว

บทบาทของสถาบันสงฆ์ในสังคมพหุวัฒนธรรมร่วมสมัย

สถาบันสงฆ์เป็นสถาบันทางสังคมที่มีบทบาทสำคัญในการถ่ายทอดหลักธรรมและคุณค่าทางจริยธรรมแก่ประชาชน ซึ่งช่วยหล่อหลอมพฤติกรรมและจิตสำนึกของบุคคลให้สอดคล้องกับความดีงามและการอยู่ร่วมกันอย่างสันติในสังคม (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), 2557) ในบริบทของสังคมพหุวัฒนธรรม สถาบันสงฆ์มีได้ทำหน้าที่เฉพาะการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเท่านั้น หากแต่ยังมีบทบาทในการสร้างความเข้าใจข้ามวัฒนธรรม และส่งเสริมคุณค่าร่วม เช่น ความเมตตา ความไม่เบียดเบียน และการเคารพศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ซึ่งเป็นหลักการที่สามารถยอมรับร่วมกันได้ในสังคมที่มีความหลากหลายทางศาสนา (ประเวศ วัชชี, 2554) นอกจากนี้ สถาบันสงฆ์ยังมีบทบาทด้านการเสริมสร้างสันติภาพและการจัดการความขัดแย้ง โดยทำหน้าที่เป็นพื้นที่กลางทางศีลธรรมที่เอื้อต่อการสนทนา การประนีประนอม และการแก้ไขปัญหาอย่างสันติ โดยเฉพาะในพื้นที่ที่มีความอ่อนไหวทางวัฒนธรรมและศาสนา (สุชาติ ศรีสุวรรณ, 2560) บทบาทด้านสังคมสงเคราะห์และการพัฒนาชุมชนของสถาบันสงฆ์ เช่น การช่วยเหลือผู้ยากไร้ การบรรเทาภัยพิบัติ และการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนโดยไม่เลือกปฏิบัติ ยังสะท้อนให้เห็นถึงการประยุกต์ใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาในเชิงสังคมอย่างเป็นรูปธรรม (พุทธทาสภิกขุ, 2556) อย่างไรก็ตาม การเปลี่ยนแปลงของสังคมร่วมสมัยและความหลากหลายทางวัฒนธรรมได้ก่อให้เกิดความท้าทายต่อบทบาทของสถาบันสงฆ์ ซึ่งจำเป็นต้องปรับตัวทั้งในด้านรูปแบบการสื่อสาร การทำงานร่วมกับศาสนาอื่น และการธำรงความเป็นกลางทางจริยธรรม เพื่อให้สามารถตอบสนองต่อบริบทพหุวัฒนธรรมได้อย่างเหมาะสม (UNESCO, 2015)

อีกทั้ง สถาบันสงฆ์เป็นสถาบันทางสังคมที่มีบทบาทสำคัญยิ่งในสังคมไทยและสังคมพหุวัฒนธรรมร่วมสมัย ไม่เพียงทำหน้าที่สืบทอดพระพุทธศาสนาและปฏิบัติศาสนกิจเท่านั้น หากแต่ยังเป็นกลไกทางจริยธรรม วัฒนธรรม และสันติภาพ ที่ช่วยเชื่อมโยงผู้คนต่างความเชื่อและอัตลักษณ์ให้สามารถอยู่ร่วมกันอย่างสันติ บนพื้นฐานของความเคารพ ความเข้าใจ และศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์

1. สถาบันสงฆ์ในฐานะแหล่งคุณธรรมและจริยธรรมของสังคม

สถาบันสงฆ์ทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางในการถ่ายทอดหลักธรรม ค่านิยม และคุณค่าทางจริยธรรมแก่สังคม โดยเฉพาะหลักเมตตา กรุณา ความไม่เบียดเบียน และการดำรงตนอย่างพอเพียง หลักธรรมเหล่านี้มีลักษณะสากล สามารถสื่อสารและปรับใช้ได้กับผู้คนต่างศาสนาและวัฒนธรรม จึงเอื้อต่อการสร้างความเข้าใจร่วมและความไว้วางใจในสังคมพหุวัฒนธรรม

2. บทบาทด้านการศึกษาและการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรม

ในบริบทร่วมสมัย สถาบันสงฆ์มิได้จำกัดบทบาทอยู่เพียงการสอนศาสนาแก่พุทธศาสนิกชน แต่ยังมีบทบาทด้านการศึกษาที่เปิดกว้างต่อความหลากหลาย เช่น การจัดกิจกรรมเรียนรู้ด้านจริยธรรม สันติศึกษา และการอยู่ร่วมกันอย่างเคารพความแตกต่าง การทำงานเชิงการศึกษาของสถาบันสงฆ์จึงช่วยปลูกฝังทักษะการอยู่ร่วมกันในสังคมพหุวัฒนธรรมอย่างสันติ

3. สถาบันสงฆ์กับการเสริมสร้างสันติภาพและการจัดการความขัดแย้ง

ในสังคมที่มีความแตกต่างทางศาสนาและวัฒนธรรม สถาบันสงฆ์สามารถทำหน้าที่เป็น “พื้นที่กลางทางศีลธรรม” ในการส่งเสริมการสนทนา การประนีประนอม และการแก้ไขความขัดแย้งอย่างสันติ พระสงฆ์ซึ่งได้รับความเคารพในฐานะผู้ทรงศีลและเป็นกลาง สามารถเป็นผู้เชื่อมประสานระหว่างชุมชน กลุ่มศาสนา และภาครัฐ เพื่อลดอคติและสร้างความเข้าใจซึ่งกันและกัน

4. บทบาทด้านสังคมสงเคราะห์และการพัฒนาชุมชน

สถาบันสงฆ์มีบทบาทสำคัญในการช่วยเหลือสังคมและพัฒนาชุมชน โดยเฉพาะในพื้นที่ที่มีความเปราะบางทางเศรษฐกิจและสังคม วัดและพระสงฆ์มักทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางของกิจกรรมสาธารณประโยชน์ เช่น การช่วยเหลือผู้ยากไร้ การบรรเทาภัยพิบัติ และการส่งเสริมคุณภาพชีวิตของชุมชนโดยไม่แบ่งแยกศาสนาหรือวัฒนธรรม บทบาทนี้ช่วยเสริมสร้างความรู้สึกร่วมเป็นเจ้าของและความเป็นหนึ่งเดียวในสังคม

5. ความท้าทายและการปรับตัวของสถาบันสงฆ์ในสังคมร่วมสมัย

แม้สถาบันสงฆ์จะมีศักยภาพสูงในการสร้างสันติสุข แต่ก็เผชิญความท้าทายจากการเปลี่ยนแปลงทางสังคม เทคโนโลยี และโลกาภิวัตน์ สถาบันสงฆ์จึงจำเป็นต้องปรับบทบาทให้สอดคล้องกับบริบทพหุวัฒนธรรมร่วมสมัย โดยเน้นการสื่อสารเชิงสร้างสรรค์ การเปิดพื้นที่การเรียนรู้ร่วมกับศาสนาอื่น และการยึดมั่นในหลักเมตตา ความเป็นธรรม และความไม่แบ่งแยก

สรุปได้ว่า ในสังคมพหุวัฒนธรรมร่วมสมัย สถาบันสงฆ์มีบทบาทสำคัญในการส่งเสริมความเข้าใจและความเคารพซึ่งกันและกันระหว่างวัฒนธรรมต่างๆ พระสงฆ์สามารถเป็นสื่อกลางในการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างกลุ่มคนที่มีความเชื่อและวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน และส่งเสริมให้เกิดการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ

สรุป

หลักนิติรัฐ คุณค่าทางจริยธรรม และหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา เป็นหลักการและคุณค่าที่สำคัญในการสร้างสังคมที่ยุติธรรม สงบสุข และมีความเจริญทางจิตวิญญาณ สถาบันสงฆ์ในฐานะที่เป็นสถาบันทางศาสนาที่สำคัญในสังคมไทย สามารถมีบทบาทที่สำคัญในการบูรณาการหลักการและคุณค่าเหล่านี้ เพื่อสร้างสังคมที่เข้มแข็งและยั่งยืนในสังคมพหุวัฒนธรรมร่วมสมัย

ดังนั้น การบูรณาการหลักนิติรัฐ คุณค่าทางจริยธรรม และหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาในสถาบันสงฆ์ จะช่วยเสริมสร้างความน่าเชื่อถือและความศรัทธาของประชาชนต่อสถาบันสงฆ์ และส่งเสริมให้สถาบันสงฆ์เป็นศูนย์รวมจิตใจและเป็นที่พักของสังคมได้อย่างแท้จริง โดยเฉพาะในพื้นที่พัฒนาวัฒนธรรมชายแดนใต้ การยึดถือทั้งสามมิติควบคู่กันจะช่วยให้สถาบันสงฆ์เป็นแหล่งผลิตปัญญา คุณธรรม และความยุติธรรมเพื่อสันติภาพและการพัฒนาที่ยั่งยืนดังภาพที่ 4

ภาพที่ 4 การบูรณาการหลักการทางสังคม

เอกสารอ้างอิง

- คณิต ญ นคร. (2559). *หลักกฎหมายมหาชน*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์วิญญูชน.
- ปยุตตนา อิงกุลานนท์. (2568). จริยธรรมทางการเมืองตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560. *วารสารรามคำแหง ฉบับรัฐประศาสนศาสตร์*, 8(3), 1–32.
- ประเวศ วะสี. (2554). *จริยธรรมกับการพัฒนาสังคมไทย*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์หมอชาวบ้าน.
- (2554). *ศาสนากับการอยู่ร่วมกันในสังคมพหุวัฒนธรรม*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์หมอชาวบ้าน.
- พุทธทาสภิกขุ. (2556). *ธรรมะกับสันติภาพของมนุษยชาติ*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สุขภาพใจ.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต). (2557). *พุทธธรรม: ฉบับปรับปรุงและขยายความ*. กรุงเทพฯ: มูลนิธิพุทธธรรม.
- พระมหาพรชัย สิริวิโร (ศรีภักดี), พระมหาขวัญชัย กิตติเมธี (เหมประไพ) และเพ็ญพรรณ เพ็ญพลอย. (2568). การพัฒนาหลักเกณฑ์ทางจริยศาสตร์บนฐานคิดทางพระพุทธศาสนาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน. *วารสาร มจร พุทธศาสตร์ปริทรรศน์*, 9(1), 50–63.

- พระมหามหาวินทร์ ปุริสุตโตโม. (2560). ธรรมาภิบาลกับการบูรณาการสหวิทยาการ: ศึกษาผ่านพระพุทธศาสนา. *วารสารสถาบันวิจัยญาณสังวร*, 8(2), 29–40.
- วรเจตน์ ภาคีรัตน์. (2558). *นิติรัฐ นิติธรรมและรัฐธรรมนูญ*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์อ่านกฎหมาย.
- วิสิฐ ญาณภีร์, วารี นาสกุล, วิชณะ เครื่องงาม, ณัชชญา ทองจันทร์ และธนาสาร จองพานิชย์. (2559). บริบทหลักนิติธรรมในต่างประเทศ. *Kasem Bundit Journal*, 17(1), 84–99.
- สุชาติ ศรีสุวรรณ. (2560). *ศาสนา สันติภาพ และความขัดแย้งในสังคมพหุวัฒนธรรม*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา. (2561). *หลักนิติรัฐกับการบริหารราชการแผ่นดิน*. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา.
- สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ. (2561). *บทบาทคณะสงฆ์กับการพัฒนาสังคมไทย*. กรุงเทพฯ: สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ.
- สำนักงานศาลรัฐธรรมนูญ. (2560). *หลักนิติรัฐและการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพตามรัฐธรรมนูญ*. กรุงเทพฯ: สำนักงานศาลรัฐธรรมนูญ.
- Beauchamp, T. L., & Childress, J. F. (2019). *Principles of Biomedical Ethics (8th ed.)*. New York: Oxford University Press.
- Chomphusri, P. (2024). *Legal philosophy in the Vinaya Pitaka*. *Journal of Graduate MCU Khon Kaen Campus*, 11(3), 14–28.
- Dicey, A. V. (1959). *Introduction to the study of the law of the constitution*. London: Macmillan.
- Harvey, P. (2000). *An introduction to Buddhist ethics*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Kymlicka, W. (1995). *Multicultural citizenship*. Oxford: Oxford University Press.
- Tamanaha, B. Z. (2004). *On the rule of law*. Cambridge: Cambridge University Press.
- UNESCO. (2015). *Rethinking Education: Towards a Global Common Good?* Paris: UNESCO Publishing.
- United Nations. (2004). *The Rule of Law and Transitional Justice in Conflict and Post-Conflict Societies*. New York: United Nations.

Buddhism and Globalization: The Evolution of Buddhist Practices in the Modern World

¹Yeshpal

¹Swami Vivekanand Subharti University, India

¹yeshpal2605@gmail.com

Received: June 29, 2025; **Revised:** November 20, 2025; **Accepted:** December 30, 2025

Abstract

Buddhism, a religion that originated in ancient India, has undergone profound transformations as it spread globally, influencing various cultures and societies. This paper explores how Buddhism has evolved in response to globalization, particularly focusing on the ways Buddhist practices have adapted in the modern world. It examines how Buddhist communities around the world have negotiated traditional practices with modern values, scientific understanding, and diverse cultural contexts. The study also investigates the role of globalization in the spread of Buddhist teachings beyond Asia, examining the influence of technology, migration, and the global cultural exchange in shaping contemporary Buddhist practices. The paper argues that Buddhism is not a static tradition but a dynamic religion capable of adapting to the needs and concerns of modern practitioners across the globe.

Keywords: Buddhism, globalization, modern world, Buddhist practices, cultural adaptation, globalization and religion, Buddhist community, technology, migration.

Introduction

Buddhism, founded by Siddhartha Gautama—later known as the Buddha—more than two millennia ago, has undergone significant transformations as it spread across the globe, evolving from a localized religious tradition in ancient India into one of the most widespread spiritual practices today. Originally rooted in the Indian subcontinent, Buddhism now has more than half a billion followers, extending across diverse cultural, geographical, and socio-political landscapes. The impact of globalization has been central to the growth and transformation of Buddhism in modern times, especially over the last century. With globalization, marked by the increased interconnectedness of the world through advancements in technology, communication, trade, and migration, Buddhism has experienced substantial changes in how it is practiced, understood, and interpreted across the globe. (Batchelor, Stephen. 1997 :41)

In its early days, Buddhism was confined primarily to the Indian subcontinent, where it underwent various adaptations and regional diversifications. The spread of Buddhism through the Silk Road to Central Asia, China, Southeast Asia, and later Japan led to the development of distinct Buddhist schools, such as Zen, Pure Land, and Tibetan Buddhism. These regional traditions reflected a synthesis between indigenous beliefs and practices, alongside the core teachings of the Buddha. Over time, these localized practices began to develop unique

¹Assistant Professor Department of Languages Swami Vivekanand Subharti University, U.P. India

characteristics, from the meditative emphasis of Zen Buddhism in Japan to the monastic discipline of Theravada Buddhism in Southeast Asia. However, it was the influence of globalization that catalyzed a new chapter in Buddhism's history. (Chödrön, Pema, 2000 : 89)

The late 19th and early 20th centuries marked the beginning of Buddhism's global spread beyond Asia. The process of colonialism and missionary activities introduced Buddhism to Western audiences, where it encountered an intellectual climate that was both open to and skeptical of Eastern spiritual traditions. Pioneers like D.T. Suzuki, who introduced Zen to the West, and later the Dalai Lama, Thich Nhat Hanh, and other Buddhist leaders, helped demystify and disseminate Buddhist teachings to a Western public. This period also saw the emergence of new Buddhist communities in the West, particularly in the United States and Europe, where individuals were increasingly drawn to Buddhism for its contemplative practices, ethical teachings, and philosophy of personal liberation. (Dalai Lama.1998 :22)

Globalization, alongside technological advances, played a pivotal role in Buddhism's modern evolution. The 20th and 21st centuries witnessed the rise of the internet, mass media, and digital platforms, allowing Buddhism to reach audiences on an unprecedented scale. Through online lectures, virtual meditation retreats, and social media platforms, Buddhist teachings became more accessible, enabling practitioners from across the world to engage with Buddhist philosophy, teachings, and practices regardless of geographic location. This virtual connection led to the formation of global Buddhist communities that transcended traditional geographical boundaries.

At the same time, the Western encounter with Buddhism led to the emergence of secularized forms of Buddhist practice. Practices like mindfulness meditation, originally developed within Buddhist traditions, became widely adopted in mainstream culture, especially in clinical and therapeutic contexts. Programs like Mindfulness-Based Stress Reduction (MBSR), developed by Jon Kabat-Zinn, took Buddhist meditative practices and recontextualized them within a secular framework. These adaptations of Buddhist practices often focused on the cultivation of awareness, attention, and emotional regulation, helping to separate meditation from its traditional religious context and making it accessible to individuals seeking stress relief, mental clarity, or emotional healing without necessarily identifying as religious or spiritual.

Moreover, the interaction of Buddhism with Western secularism and modern science has fostered a more analytical approach to its practice. Scientific studies exploring the psychological benefits of meditation and mindfulness have reinforced their adoption in mainstream health practices, particularly in mental health treatment. The alignment of Buddhist principles with concepts in psychology, such as self-awareness, non-attachment, and impermanence, has led to an increased interest in Buddhism's practical benefits. For instance, the scientific validation of mindfulness meditation has resulted in its widespread integration into educational systems, workplaces, and healthcare settings, particularly in Western countries. (Gombrich, Richard F.2009:56) Despite these adaptations, traditional Buddhist practices have been preserved and continue to thrive, especially in countries where Buddhism has long been entrenched. For example, Theravada Buddhism in countries like Sri Lanka, Thailand, and Burma continues to maintain its focus on monasticism and scriptural study, while Tibetan Buddhism, with its rich religious rituals and emphasis on the guru-disciple relationship, remains strong in Tibetan exile communities around the world. The influx of Western converts, however, has encouraged a dynamic synthesis of Western and Eastern approaches to Buddhism, contributing to a more diverse and multifaceted global Buddhist landscape. Kabat-Zinn, Jon.1999:96)

The globalization of Buddhism has led to the diversification and adaptation of its practices. As Buddhism travels across cultural and national boundaries, it finds new expressions and encounters, which are shaped by modern needs and concerns. While traditional practices remain vital, new adaptations, often influenced by secularism, technology, and scientific validation, allow Buddhism to meet the challenges of modernity. Thus,

Buddhism's ability to evolve in response to globalization exemplifies the tradition's flexibility and resilience, ensuring its relevance in a rapidly changing world.

Buddhism's Traditional Roots and Initial Spread

Buddhism's core teachings—such as the Four Noble Truths and the Eightfold Path—have remained remarkably consistent throughout history. However, the way these teachings are practiced, interpreted, and lived out has changed in different cultural contexts. Initially, Buddhism spread throughout South and Southeast Asia, adapting to local customs, and becoming intertwined with various indigenous beliefs. The spread of Buddhism through the Silk Road to Central Asia, China, Korea, and Japan saw the development of distinct schools, including Zen, Pure Land, and Tibetan Buddhism, each adapting to the culture in which they flourished. By the 19th and early 20th centuries, European colonialism and modernity began to influence Asia. Buddhist societies, already facing the pressures of modernization, had to navigate a rapidly changing world. The missionary movements in the West, particularly during the 19th and 20th centuries, initiated the first significant waves of Buddhist teachings reaching the West. (Kabat-Zinn, Jon.1990:78) Prominent figures such as the Dalai Lama, Thich Nhat Hanh, and D.T. Suzuki introduced Buddhist philosophy and practice to the Western world, sparking interest in meditation, mindfulness, and Eastern philosophies.

Globalization: The Spread of Buddhism in the Modern Era

The second half of the 20th century marked an era of rapid globalization, and Buddhism became a global religion, traveling far beyond its historical borders. The post-World War II period was particularly significant, with increased travel, migration, and the rise of mass communication creating conditions for Buddhism to spread widely across the globe. Western countries, especially the United States and Europe, saw a rise in Buddhist practitioners, largely attracted by meditation practices and the spiritual and ethical teachings of Buddhism. This was often part of a broader interest in Eastern spirituality during the 1960s and 1970s, alongside movements for self-awareness, peace, and ecological consciousness. (Lopez Jr., Donald S.2002:52)

One of the primary modes of this spread was the popularization of meditation, which, in the West, became detached from traditional cultural and religious contexts. Vipassana meditation, Zen meditation, and mindfulness-based stress reduction (MBSR) programs flourished, leading to the development of secular forms of Buddhist practice. These secular adaptations often emphasized mindfulness and meditation as tools for stress reduction, mental clarity, and emotional well-being, removing them from the traditional Buddhist context of enlightenment and liberation.

The Influence of Technology and Media on Buddhist Practices

Technology has played a significant role in the spread of Buddhism in the modern world. The advent of the internet, television, and social media has allowed Buddhist teachings to reach vast numbers of people across the globe, even in regions where Buddhism has not historically been practiced. Online platforms, including websites, YouTube channels, and virtual meditation retreats, have made Buddhist teachings more accessible than ever before. This has had profound implications for both Buddhist communities and individual practitioners, enabling people to engage with Buddhist texts, teachings, and practices irrespective of their geographical location. (McMahan, David L.2008:82)

In particular, social media platforms such as Instagram, Facebook, and Twitter have allowed Buddhist communities to form virtual sanghas (communities of practitioners), transcending traditional cultural boundaries. Buddhist teachers and practitioners now have a global audience, and teachings can be streamed live, shared, and discussed in real-time by people from different parts of the world. As a result, there has been a democratization of

Buddhist teachings, with a broader diversity of voices—ranging from established monastic traditions to lay practitioners and Western converts—participating in global Buddhist discourse. Additionally, apps dedicated to meditation and mindfulness have gained widespread popularity, particularly in the West. These technological tools have contributed to a secularized form of Buddhist practice that emphasizes mindfulness, self-regulation, and well-being. (Nhat Hanh, Thich, 1975:89) While this approach may diverge from traditional Buddhist goals of enlightenment and liberation, it has still introduced millions of people to basic Buddhist practices that have proven effective in dealing with stress, anxiety, and mental health issues.

Buddhism in the West: Adaptation and Transformation

The spread of Buddhism in Western countries has given rise to what is often referred to as "Western Buddhism," a distinctive form of the tradition that blends traditional Buddhist teachings with Western values, ideals, and social movements. This adaptation of Buddhism in the West is largely a response to the demands and concerns of modern, secular life. As the global interest in Buddhism grew, particularly in the latter half of the 20th century, many Westerners were drawn to the practical aspects of the tradition—specifically, the meditation practices and mindfulness techniques—rather than its doctrinal or religious elements. This shift toward secular engagement with Buddhism in the West highlights the malleability of the tradition and its ability to resonate with a diverse array of individuals seeking personal growth, mental well-being, and spiritual insight outside the confines of traditional religious structures. (Rinpoche, Sogyal. 1992:23)

At the heart of this transformation is the widespread popularity of meditation, particularly mindfulness, as a central component of Western Buddhism. Mindfulness, derived from the Buddhist concept of *sati*, is the practice of paying focused attention to the present moment, cultivating an awareness of one's thoughts, feelings, and physical sensations without judgment or attachment. In the West, mindfulness practices have transcended their Buddhist origins, becoming a widely accepted tool for improving mental health, reducing stress, and increasing well-being. One of the most notable frameworks for the secularization of mindfulness is Jon Kabat-Zinn's Mindfulness-Based Stress Reduction (MBSR) program, developed in the 1970s at the University of Massachusetts Medical School. (Salzberg, Sharon. 1995:53)

MBSR, which draws on traditional Buddhist meditation techniques, especially mindfulness meditation, was initially designed to help patients manage chronic pain and stress. Over time, it gained widespread recognition for its effectiveness in therapeutic settings, and its principles have been integrated into a variety of healthcare contexts. In hospitals, therapy centers, and schools, MBSR and similar mindfulness-based programs are now used to treat mental health conditions such as anxiety, depression, and post-traumatic stress disorder (PTSD). The success of MBSR in these settings has contributed to the growing acceptance of mindfulness as a secular technique for enhancing overall well-being. Mindfulness is no longer seen solely as a spiritual practice but as a practical tool for mental health and personal development, divorced from its traditional religious framework. This shift reflects a broader trend in the West of repurposing Eastern spiritual practices for personal growth and therapeutic benefit, often without reference to their original religious context. (Sharf, Robert H. 1995:228)

In addition to mindfulness, other aspects of Buddhist meditation practices have been integrated into Western culture, particularly in the realm of self-improvement and stress reduction. Meditation retreats, mindfulness-based cognitive therapy, and secular mindfulness apps are now part of mainstream culture. The growing popularity of these practices can be attributed to the universal appeal of their focus on self-awareness, emotional regulation, and the cultivation of a calm and clear mind. These adaptations highlight Buddhism's ability to evolve in response to the needs and concerns of contemporary society, making it increasingly

accessible to people who might not identify with the religious or doctrinal aspects of the tradition but are nonetheless attracted to its practical teachings. (Smith, Huston.1991:21)

Beyond the adaptation of meditation practices, another significant transformation within Western Buddhism is the increasing involvement of lay practitioners in leadership roles. In traditional Buddhist societies, religious authority and leadership have historically been vested in the monastic community. Monks and nuns typically hold positions of spiritual authority and guide the religious and educational practices of the community. However, in Western Buddhism, the traditional division between monastics and lay practitioners has been less rigid, with lay teachers playing an increasingly prominent role in Buddhist communities. This shift is especially noteworthy in the context of gender. In many traditional Buddhist societies, women have been marginalized in leadership positions, with monastic roles primarily reserved for men. However, the rise of Western Buddhism has seen a significant increase in the number of female Buddhist teachers and leaders, who have helped shape the modern landscape of the tradition. Figures like Pema Chödrön, Sharon Salzberg, and Tara Brach have become internationally recognized voices in the world of Western Buddhism, each bringing their unique perspectives to Buddhist teachings and making them more accessible to wider audiences.

Pema Chödrön, a prominent American Tibetan Buddhist nun, has written extensively on how to cultivate compassion, mindfulness, and emotional resilience in the face of adversity. Her teachings often focus on the practice of *shenpa*—the feeling of being hooked by emotions and attachments—and the path to freeing oneself from habitual patterns of thought and behavior. Her books, such as *When Things Fall Apart* and *The Places That Scare You*, have had a profound influence on Western practitioners and are widely read for their practical guidance on how to apply Buddhist teachings to everyday life. (Surya, H. S. 2019:282) Sharon Salzberg, a co-founder of the Insight Meditation Society, has been instrumental in bringing mindfulness and loving-kindness (*metta*) meditation to the West. Her teachings emphasize the importance of compassion and love, both for oneself and others, as essential components of Buddhist practice. Her book *Lovingkindness: The Revolutionary Art of Happiness* has become a staple for those interested in incorporating Buddhist principles into their lives. (Tixier, Marie-Jeanne.2020:23)

In contrast to traditional Asian Buddhist societies, where hierarchical structures and institutionalized gender roles were common, Western Buddhism has developed a more egalitarian approach. The presence of lay teachers—particularly women—has helped to break down traditional barriers and foster a more inclusive and diverse spiritual community. The emphasis on individual empowerment, social justice, and equality has reshaped the practice of Buddhism in the West, making it more aligned with the values of contemporary society. However, the integration of Western values with Buddhist teachings has also sparked debates about the authenticity of Western Buddhism. Critics argue that the secularization of Buddhist practices and the focus on individual well-being may dilute the deeper spiritual and ethical teachings of Buddhism. Some worry that the shift toward mindfulness as a form of stress reduction could undermine the traditional goal of liberation from suffering (*nirvana*) or that Western Buddhism risks commodifying Buddhism in a way that diminishes its spiritual significance. (Walpole Rahula.1974:23)

Nonetheless, the rise of lay leadership, particularly female teachers, and the secular adaptation of Buddhist practices highlight the flexibility of the tradition and its ability to evolve in response to the needs and values of different cultures. Western Buddhism, with its emphasis on meditation, mindfulness, and social engagement, reflects a unique synthesis of traditional Buddhist teachings and modern Western ideals. The spread of Buddhism in the West has led to the formation of a distinctive version of the tradition characterized by a blend of ancient teachings and contemporary values. Western Buddhism's secularization, focus on mindfulness and meditation, and the increasing involvement of women in leadership roles have redefined the practice for modern audiences. While this adaptation has not been without

criticism, it demonstrates Buddhism's resilience and capacity for transformation, allowing it to resonate deeply with people in the Western world who are seeking practical tools for mental health, personal growth, and social engagement.

Challenges and Criticisms of Globalized Buddhism

While Buddhism has flourished globally, its adaptation to the modern world is not without challenges and criticisms. One significant concern is the commercialization and commodification of Buddhist practices in the West. Mindfulness, meditation, and other Buddhist practices are often marketed as quick-fix solutions to psychological problems or as tools for self-improvement, sometimes divorced from their ethical and philosophical underpinnings. Critics argue that this commercialization of Buddhism leads to a superficial understanding of the tradition and undermines its transformative potential. Furthermore, the tension between traditional and modern interpretations of Buddhism has raised concerns about the authenticity of globalized Buddhist practices. As Buddhism is integrated into diverse cultures, there is a risk of diluting or distorting key elements of the tradition in the process. The challenge for contemporary Buddhists is to preserve the core teachings of Buddhism while also making it relevant and accessible to modern practitioners in different cultural and social contexts.

Conclusion

Buddhism's encounter with globalization has sparked significant changes in both the religion and its practices, leading to new ways of experiencing, interpreting, and engaging with its teachings. As Buddhism spread across cultural and geographical boundaries, particularly in the modern era, it adapted to diverse social and cultural contexts, transforming in ways that resonate with contemporary needs and values. One of the most notable transformations has been the rise of secularized forms of Buddhist practice, most prominently through meditation and mindfulness. These practices, particularly in their Western forms, have become detached from their religious and doctrinal roots, with an emphasis on personal well-being, stress reduction, and mental health improvement. Secularized meditation, including the widely popularized practice of mindfulness, has found application in healthcare, education, and workplace settings. Programs like Mindfulness-Based Stress Reduction (MBSR), developed by Jon Kabat-Zinn, have successfully integrated Buddhist meditation techniques into therapeutic contexts, making them accessible to a broad, non-religious audience. This shift toward secular mindfulness has made Buddhist practices more widely accepted in the West, where the demand for practical tools for managing stress, enhancing focus, and improving emotional regulation has grown significantly. In this context, mindfulness has become a tool for personal development and psychological well-being, divorced from its spiritual or religious origins.

At the same time, globalization has posed challenges to the preservation of traditional Buddhist practices. As Buddhism spreads to new cultural contexts, there is often tension between maintaining the authenticity of practices and adapting them to suit local customs, values, and societal needs. For example, while mindfulness meditation is widely practiced in the West, many traditional Buddhist communities in Asia continue to uphold meditation as part of a larger spiritual path that includes ethical conduct, monastic discipline, and deep philosophical inquiry. The integration of Buddhist practices into modern secular frameworks risks diluting or simplifying core aspects of the tradition, including its ethical teachings, community-oriented practices, and emphasis on monasticism. Despite these challenges, Buddhism's core values of personal transformation, mindfulness, and ethical living have allowed it to adapt and thrive in the modern world. Buddhism's resilience lies in its emphasis on individual experience and personal growth, rather than strict adherence to dogma or ritual. These qualities make Buddhism particularly well-suited for addressing the spiritual, psychological, and ethical needs of people living in the contemporary world, regardless of

their cultural background. As Buddhism continues to evolve in response to global cultural shifts, it remains a dynamic and adaptable tradition, offering guidance and support to practitioners worldwide. Through its integration into diverse societies and its openness to adaptation, Buddhism demonstrates its ability to remain relevant and meaningful in the face of a rapidly changing world.

References

- Batchelor, Stephen. (1997). *Buddhism Without Beliefs: A Contemporary Guide to Awakening*. USA: Riverhead Books.
- Chödrön, Pema. (2000). *When Things Fall Apart: Heart Advice for Difficult Times*. USA: Shambhala Publications.
- Dalai Lama. (1998). *The Art of Happiness*. Translated by Howard C. Cutler, USA: Riverhead Books.
- Gombrich, Richard F. (2009). *What the Buddha Thought*. United Kingdom: Equinox Publishing.
- Kabat-Zinn, Jon. (1999). *Wherever You Go, There You Are: Mindfulness Meditation in Everyday Life*. USA: Hyperion.
- Kabat-Zinn, Jon. (1990). *Full Catastrophe Living: Using the Wisdom of Your Body and Mind to Face Stress, Pain, and Illness*. USA: Delta.
- Lopez Jr., Donald S. (2002). *The Buddhist Religion: A Historical Introduction*. 4th ed., USA: Wadsworth.
- McMahan, David L. (2008). *The Making of Buddhist Modernism*. USA: Oxford University Press.
- Nhat Hanh, Thich. (1975). *The Miracle of Mindfulness: An Introduction to the Practice of Meditation*. USA: Beacon Press.
- Rinpoche, Sogyal. (1992). *The Tibetan Book of Living and Dying*. USA: HarperCollins.
- Salzberg, Sharon. (1995). *Lovingkindness: The Revolutionary Art of Happiness*. USA: Shambhala Publications.
- Sharf, Robert H. (1995). "Buddhist Modernism and the Rhetoric of Meditative Experience." *Numen*, vol. 42, no. 3, pp. 228-283.
- Smith, Huston. (1991). *The World's Religions*. USA: HarperOne, 1991.
- Surya, H. S. (2019). "Buddhism and Globalization: A Critique of the Rise of Secularized Mindfulness." *Religions*, vol. 10, no. 5, pp. 282-293.
- Tixier, Marie-Jeanne. (2020). *Buddhism and the Globalization of Mindfulness*. United Kingdom: Oxford University Press, 2020.
- Walpola Rahula. (1974). *What the Buddha Taught*. 3rd ed., USA: Grove Press.

Development and Spread of Buddhism: A Historical Analysis from India to the West

¹Champalal Mandrele (Bhante Chandrakitti)

¹Swami Vivekanand Subharti University, India

¹chandrakittismanjushwar@gmail.com

Received: July 23, 2025; **Revised:** December 14, 2025; **Accepted:** December 30, 2025

Abstract

Buddhism, a philosophical and spiritual tradition founded by Siddhartha Gautama, also known as the Buddha, in the 5th to 4th century BCE, has profoundly shaped global thought and culture. Its development and spread, from its origins in India to its eventual establishment in the West, reflect a dynamic process of adaptation, interpretation, and transformation. This research aims to explore the historical trajectory of Buddhism, tracing its evolution from the early teachings of the Buddha to its dissemination across Asia and its introduction into Western societies. Initially, the spread of Buddhism followed routes across Central Asia, Southeast Asia, and East Asia, adapting to local customs, beliefs, and practices. With the rise of colonialism and globalization in the 19th and 20th centuries, Buddhism entered the Western world, where it encountered new social, intellectual, and cultural challenges. This paper will examine key historical moments, figures, and movements that facilitated the spread of Buddhism, as well as the philosophical and doctrinal adaptations that occurred as Buddhism interacted with diverse cultures. The article will also analyze the role of Western scholarship, Orientalism, and modern-day Buddhist practitioners in reshaping Buddhism to fit the contemporary globalized context.

Keywords: Buddhism, Historical Spread, India, Western Buddhism, Cultural Adaptation, Globalization, Colonialism, Buddhist Practices, Orientalism Asian Buddhism

Introduction

Buddhism, founded by Siddhartha Gautama (the Buddha) in the 5th–4th century BCE in the Indian subcontinent, has evolved into one of the world’s major religious and philosophical traditions. Its spread, from its origins in India to its global reach today, is a fascinating story of adaptation, cultural exchange, and transformation. This historical journey of Buddhism spans over two millennia and has been influenced by a range of social, political, and intellectual forces.

Initially, the spread of Buddhism was localized within the Indian subcontinent, where Gautama’s teachings were passed down orally by his disciples. The establishment of the Buddhist monastic community, or Sangha, was crucial in maintaining the teachings and practices of Buddhism. The early Buddhist monastic tradition became the foundation for institutionalizing the religion. Emperor Ashoka’s reign (268–232 BCE) played a pivotal role in

¹Assistant Professor Department of Buddhist Studies Swami Vivekanand Subharti University, U.P. India

the propagation of Buddhism across India and beyond. Ashoka, after his conversion to Buddhism, promoted its teachings through inscriptions, monuments, and missionary activities. His support for Buddhism led to the construction of stupas (Buddhist reliquaries) and the sending of missionaries to neighboring regions, such as Sri Lanka, Central Asia, and Southeast Asia. Ashoka's patronage was not only political but deeply spiritual, creating a fertile ground for the spread of Buddhism in the subcontinent and into surrounding regions. (Bechert, Heinz.1981:41)

Buddhism's spread beyond India into Central Asia and East Asia was facilitated by the Silk Road and other trade routes. Central Asia served as a bridge between the Indian subcontinent and the far-reaching territories of China and Tibet. The Kushan Empire (1st–3rd century CE) was a significant vehicle for the introduction of Buddhism into Central Asia. From there, the religion expanded into China by the first century CE, where it encountered and interacted with Confucianism and Daoism. Chinese Buddhist monks, such as Xuanzang in the 7th century, traveled to India to collect sacred texts, further cementing Buddhism's place within the Chinese cultural fabric. Buddhism's entry into China led to the formation of diverse schools, including Chan (later known as Zen in Japan), which emphasized meditation and direct insight into one's nature. (Chakravarti, Ranabir.2010:71)

In Southeast Asia, Buddhism was introduced via maritime trade routes. By the 3rd century BCE, Buddhism reached Sri Lanka, where it took root and flourished. Sri Lanka became a significant center of Theravada Buddhism, which remains the dominant form in countries like Thailand, Myanmar, Cambodia, and Laos. The spread of Buddhism in these regions often occurred with royal support, as kings embraced the religion and encouraged its practice. Monastic institutions played a vital role in maintaining Buddhist teachings, and the religion became deeply intertwined with the political and social structures of Southeast Asia. Tibetan Buddhism, which emerged after the 7th century CE, represents a distinct development in the tradition. It absorbed indigenous shamanistic practices and evolved into a unique blend of tantric rituals and meditation techniques. Tibetan Buddhism reached its peak under the rule of the Dalai Lama, who became both a spiritual and temporal leader. (Chakravarti, Ranabir.2003:52)

The most recent phase in Buddhism's expansion occurred in the West during the 19th and 20th centuries. The colonial period saw Western scholars encountering Eastern religions, leading to an intellectual curiosity about Buddhism. Figures like Arthur Schopenhauer, who was influenced by Buddhist ideas, paved the way for increased interest in Buddhism in Europe. However, the 20th century brought about the physical migration of Buddhist teachers and practitioners from Asia to Western countries. Zen and Tibetan Buddhism, in particular, gained traction, especially during the countercultural movements of the 1960s. The Dalai Lama's presence in the West also contributed to the visibility of Tibetan Buddhism. (Davids, T.W. Rhys.1961:29)

In the modern era, Buddhism in the West has often been practiced in a secular context, focusing on meditation and mindfulness rather than traditional religious rituals. This adaptation has allowed Buddhism to resonate with a broader audience, including those seeking spiritual practices without necessarily adhering to religious dogma. Overall, the spread of Buddhism is a complex story of cultural exchange, philosophical adaptation, and the intersection of religion and politics. From its origins in India to its global presence, Buddhism's ability to adapt to various cultural contexts while maintaining its core teachings has been crucial in its survival and growth across continents. As the religion continues to evolve in the West, its historical development highlights its enduring relevance and universal appeal.

Buddhism in India: The Birth and Early Development

Buddhism emerged in the northeastern region of India during the 5th century BCE in a period of intellectual and religious pluralism. Siddhartha Gautama, later known as the

Buddha, was born into a royal family in what is now modern-day Nepal. Despite his privileged upbringing, he was deeply troubled by the realities of human suffering, including old age, illness, and death. This existential crisis led him to renounce his life of luxury in search of a solution to the fundamental problem of suffering. Through years of meditation and ascetic practices, Siddhartha attained enlightenment under the Bodhi tree, gaining profound insight into the nature of suffering, its causes, and how to overcome it.

The central teachings that arose from his enlightenment are encapsulated in the Four Noble Truths and the Eightfold Path. The Four Noble Truths describe the nature of suffering (dukkha), its origin (craving or desire), the possibility of its cessation (nirvana), and the path leading to its cessation (the Eightfold Path). The Eightfold Path provides a practical guide for ethical conduct, mental discipline, and wisdom, offering a framework for achieving liberation from suffering. These teachings formed the core of what would become the Buddhist tradition. Initially, Buddhism was a localized phenomenon, restricted primarily to the northern Indian subcontinent. Buddha's teachings were passed orally and shared with small groups of followers. The establishment of monastic communities, known as the **Sangha**, was central to the transmission and preservation of Buddhist teachings. These communities were composed of monks and nuns who dedicated their lives to meditation, study, and teaching. The **Sangha** became the institutional backbone of Buddhism, providing a space for the practice and dissemination of Buddha's teachings. (Deegalle, Mahinda.1992:96)

The early Buddhist texts, collectively known as the **Tripitaka** (meaning "Three Baskets"), served as the foundational canon for the Buddhist tradition. These texts are divided into three sections: the Vinaya Pitaka (dealing with monastic rules), the Sutta Pitaka (containing the discourses of the Buddha), and the Abhidhamma Pitaka (philosophical and doctrinal elaborations). These scriptures were compiled over several centuries and became the primary means of preserving and transmitting Buddhist teachings. (Gethin, Rupert.1998:98)

During the reign of Emperor Ashoka (268–232 BCE), Buddhism experienced a major transformation. Ashoka, one of the most powerful rulers of ancient India, converted to Buddhism after witnessing the horrors of war, particularly following his violent conquest of Kalinga. His conversion led to a profound shift in the role of Buddhism within Indian society. Ashoka became a passionate patron of Buddhism, using his position as emperor to promote its spread throughout the Indian subcontinent. He constructed numerous stupas, monasteries, and other religious monuments, which served as physical symbols of Buddhism's growing influence. Ashoka's patronage also included the dispatching of missionary monks to foreign lands, including Sri Lanka, Southeast Asia, and Central Asia. This imperial support played a crucial role in Buddhism's transition from a local religious movement to a pan-Indian and even international phenomenon. (Keown, Damien.2000:29)

One of Ashoka's most lasting contributions to Buddhism was the creation of inscriptions on pillars and rocks, known as the Ashoka Edicts, which outlined Buddhist moral principles, the importance of non-violence (ahimsa), and the emperor's commitment to the welfare of his subjects. His efforts to promote the Dharma (the teachings of the Buddha) were instrumental in establishing Buddhism as a major religious and cultural force, not only in India but also in the surrounding regions. In sum, the early history of Buddhism is marked by its intellectual roots in the teachings of Siddhartha Gautama, the establishment of monastic communities, and the crucial patronage of Emperor Ashoka. The spread of Buddhism during this period laid the groundwork for its eventual dissemination across Asia and beyond, influencing millions of lives over centuries.

Buddhism's Spread Across Asia: Routes and Cultural Adaptations

The spread of Buddhism from India to other parts of Asia occurred through a combination of military conquests, trade routes, and missionary efforts. The transmission of Buddhist teachings was a dynamic and multifaceted process that involved not only the movement of ideas but also the adaptation of these ideas to different cultural and philosophical

contexts. In this regard, the Silk Road, both overland and maritime, played a central role in facilitating the spread of Buddhism across Central Asia, China, and Southeast Asia.

1. Central Asia and China

Buddhism's first significant steps outside of India were facilitated by the Kushan Empire (1st–3rd century CE), which controlled vast territories stretching from India through Central Asia and into China. The empire provided a political and cultural foundation for the spread of Buddhism across the region. During this period, Central Asia became an important link in the overland Silk Road trade network, which connected the East to the Mediterranean world. As merchants, scholars, and monks traveled along these trade routes, Buddhist teachings were introduced to Central Asia and from there reached China. (Lamotte, Étienne.1958:63)

The significant introduction of Buddhism to China is traditionally attributed to the first century CE. The *Lotus Sutra* and other key texts were translated into Chinese, and the religion began to take root in the country. One of the most notable figures in the history of Chinese Buddhism was the monk Xuanzang, who traveled to India in the 7th century to collect authentic Buddhist scriptures. Xuanzang's journey not only contributed to the translation of numerous texts into Chinese but also cemented the cultural and religious ties between India and China. (Liu, Xie.2012:313)

Buddhism's spread in China was not without resistance, and it had to engage with the existing Chinese philosophical and religious systems, particularly Confucianism and Daoism. However, the syncretic nature of Chinese culture allowed for the accommodation of Buddhist ideas alongside traditional Chinese philosophies. This interaction resulted in the development of distinct schools of Chinese Buddhism, such as Chan Buddhism (later known as Zen Buddhism in Japan), which emphasized direct experience and meditation as the path to enlightenment. Chan Buddhism developed as a reaction against the increasingly ritualized and doctrinal aspects of Buddhism, instead focusing on the practical experience of enlightenment through meditation. (Snodgrass, Jeffrey M. 1985:32) By the Tang Dynasty (618–907 CE), Buddhism had become firmly entrenched in Chinese society. It spread further to Korea and Japan, where it evolved into unique regional forms. For instance, in Japan, Zen Buddhism found a strong following among the samurai class due to its emphasis on self-discipline and meditation, which resonated with the samurai code of honor and restraint.

2. Southeast Asia

While Buddhism's spread through Central Asia and China is often highlighted, its dissemination to Southeast Asia was equally significant. Southeast Asia had long-established maritime trade routes that facilitated cultural exchanges across the region. By the 3rd century BCE, Buddhism had already made its way to Sri Lanka, primarily through the efforts of missionaries sent by Emperor Ashoka of India. Ashoka's role in promoting Buddhism across Asia cannot be overstated, as his imperial patronage led to the building of monasteries, stupas, and other religious structures that served as focal points for the spread of the religion.

In Sri Lanka, Buddhism quickly took root and became a central part of the island's religious and political life. Over time, Sri Lanka became the leading center of Theravada Buddhism, which later spread to other countries in Southeast Asia, including Myanmar, Thailand, Laos, and Cambodia. Theravada Buddhism, meaning "the School of the Elders," emphasizes the teachings of the Pali Canon, a collection of scriptures considered to be the most authentic record of the Buddha's teachings. (Swearer, Donald K.2010:53) Royal patronage and the establishment of monastic institutions were crucial in the spread and endurance of Theravada Buddhism in these regions. In Southeast Asia, the relationship between Buddhism and political authority was vital. Kings and rulers often adopted Buddhism as a state religion, fostering the growth of monastic institutions and ensuring the religion's integration into the region's social fabric. In countries like Thailand, the King's role as both a political and spiritual leader was intertwined with Buddhist principles, making Buddhism a cornerstone of Southeast Asian political and cultural life.

3. Tibetan Buddhism

Tibetan Buddhism represents another significant phase in Buddhism's spread across Asia. Buddhism entered Tibet around the 7th century CE, primarily through the efforts of King Songtsen Gampo, who invited Buddhist teachers from India and China to Tibet. The incorporation of Buddhist teachings into Tibet was not a simple process, as it had to contend with the indigenous Bon religion, which had its own spiritual practices and beliefs. However, over time, Tibetan Buddhism evolved into a distinct form that integrated elements of the local Bon tradition with Buddhist teachings, creating a unique synthesis. (Tegner, Geoffrey.2018:13)

Tibetan Buddhism is particularly known for its esoteric and tantric practices, which emphasize the use of ritual, meditation, and visualization techniques to achieve spiritual insight. Tantric practices, which had been developed in India, became a hallmark of Tibetan Buddhism, and they focused on the transformation of the practitioner's mind and body through sacred rituals and mantras. The Dalai Lama, the spiritual and political leader of Tibetan Buddhism, became an important figure in promoting and preserving the traditions of Tibetan Buddhism. The role of the Dalai Lama was not only spiritual but also political, and he became a symbol of the Tibetan people's resistance to foreign domination, particularly during the 20th century when Tibet came under Chinese control. Tibetan Buddhism, with its distinct practices and teachings, had a profound influence on the spiritual landscape of the Himalayan region and beyond.

Buddhism in the West: Encounter, Adaptation, and Transformation

The most recent phase of Buddhism's spread has been its introduction to the West, beginning in earnest during the 19th century. This marked the beginning of a period of intellectual and cultural exchange, as the Western world encountered Buddhism for the first time in a systematic and scholarly manner.

1. Orientalism and Western Intellectual Interest

The intellectual movement of Orientalism, which gained momentum during the 18th and 19th centuries, played a crucial role in the West's discovery of Buddhism. As Western powers expanded into Asia through colonialism, scholars began to take a more focused interest in the philosophical and religious traditions of the East. The translation of key Buddhist texts into European languages and the exploration of Buddhist doctrines in relation to Western thought marked the beginning of a deep intellectual engagement with Buddhism. Philosophers such as Arthur Schopenhauer, who was heavily influenced by Eastern thought, incorporated Buddhist concepts of suffering and impermanence into their own ideas about human existence. Schopenhauer's recognition of the Buddhist notion of *dukkha* (suffering) as a universal truth led him to develop a philosophy centered around the alleviation of suffering, which resonated with the Buddhist teachings on the cessation of suffering. (Thich Nhat Hanh.1999:23)

2. Early 20th-Century Western Adoption

The early 20th century saw the first wave of Buddhist teachers arriving in the United States and Europe. Figures such as D.T. Suzuki, a Japanese Zen master, and Phra Vidyadhara, a Thai monk, were instrumental in introducing Zen and Theravada Buddhism to Western audiences. These teachers used both written works and lectures to convey Buddhist ideas to the growing number of intellectuals and spiritual seekers in the West. The counterculture movements of the 1960s and 1970s provided a fertile ground for the acceptance of Buddhism in the West. The rise of interest in Eastern spirituality, particularly in the United States, saw the adoption of Zen and Tibetan Buddhism, both of which appealed to the growing desire for alternative spiritual practices outside of traditional Western religious institutions.

3. Buddhism and Modern Western Practice

In the 21st century, Buddhism has become a prominent part of the spiritual and therapeutic landscape in the West. While many Western practitioners approach Buddhism as a philosophy or practice rather than as a religion, the core principles of Buddhism, such as

mindfulness, compassion, and non-attachment, have become widely embraced in secular contexts. Mindfulness meditation, rooted in Buddhist traditions, has been integrated into therapeutic practices to address issues such as stress, anxiety, and depression. (Walters, J.C.2014:24)

Furthermore, Buddhist teachings on impermanence and the interdependence of all beings have resonated with many individuals in the West who are seeking alternatives to materialism, consumerism, and individualism. Buddhism's emphasis on compassion, social justice, and environmental responsibility has also made it a relevant spiritual path for those concerned with the ethical and ecological challenges of modern life. Buddhism's spread across Asia and its eventual introduction to the West has been a complex and transformative journey. From its origins in India, Buddhism adapted to diverse cultural contexts, evolving into distinct regional forms while maintaining its core teachings. In the West, Buddhism has been integrated into a secular and therapeutic framework, and its ideas have gained widespread acceptance. As Buddhism continues to adapt to modern challenges, it remains a powerful force for personal transformation and social change in the globalized world. (Williams, Paul.2002:56)

Conclusion

The historical development and spread of Buddhism from India to the West reveal a remarkable story of cultural exchange, adaptation, and transformation. From its beginnings in ancient India to its current global presence, Buddhism has shaped and been shaped by the cultures and societies it encountered. Its ability to adapt to different contexts—whether through the syncretic blending of local beliefs in Asia or its transformation into a modern, secular practice in the West—demonstrates the resilience and flexibility of Buddhist thought. As Buddhism continues to grow in the West and globally, its future remains one of continued adaptation, integration, and influence across cultural and spiritual boundaries.

References

- Bechert, Heinz. (1981). *The Transmission of Buddhism in Asia*. UK: E.J. Brill.
- Chakravarti, Ranabir. (2010). "Buddhism and the Indian Ocean: Trade, Monasticism, and the Transmission of Religion." *International Journal of Hindu Studies*, vol. 14, no. 1, 2010, pp. 71-95.
- Collins, Steven. (2003). *The Buddhist Religion: A Historical Introduction*. US: 4th ed., Wadsworth.
- Davids, T.W. Rhys. (1961). *Buddhism: Its History and Literature*. UK: Harvard University Press.
- Deegalle, Mahinda. (1992). *Buddhism in Sri Lanka: A Historical and Philosophical Inquiry*. London: Oxford University Press.
- Gethin, Rupert. (1998). *The Foundations of Buddhism*. London: Oxford University Press.
- Keown, Damien. (2000). *Buddhism: A Very Short Introduction*. London: Oxford University Press.
- Lamotte, Étienne. (1958). *Histoire du Bouddhisme Indien*. 2nd ed., France: Paris.
- Liu, Xie. (1981). "Buddhism and the Cultural Exchange along the Silk Road: A Historical Review." *Asian Studies Review*, vol. 36, no. 3, 2012, pp. 313-329.
- Snodgrass, Jeffrey M. (1985). *The Symbolism of the Stupa*. US: Curzon Press.
- Swearer, Donald K. (2010). *Buddhism in the United States: A Historical Overview*. Boston: Boston University.
- Tegner, Geoffrey. (2018). *Buddhism in the Modern World: An Exploration of Buddhism's Influence on Contemporary Thought*. UK: Routledge.
- Thich Nhat Hanh. (1999). *The Heart of the Buddha's Teaching: Transforming Suffering into Peace, Joy, and Liberation*. US: Broadway Books.
- Walters, J.C. (2014). "The Spread of Buddhism in Southeast Asia." *Religions of Asia*, vol. 1, no. 2, pp. 24-39.
- Williams, Paul. (2002). *Buddhism: A Very Short Introduction*. London: Oxford University Press.